

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

А.А. Скеп'ян

КНЯЗІ СЛУЦКІЯ

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

А. А. Скеп'ян

КНЯЗІ СЛУЦКІЯ

МІНСК
«БЕЛАРУСЬ»
2013

УДК 94(476)"15/16"
ББК 63.3(4Бел)44
С42

Серыя заснавана ў 2013 годзе

Мастацкае афармленне серыі *У. П. Свентахоўскага*

Рэцэнзенты:

доктар гістарычных навук *Ю. М. Бахан*,
кандыдат гістарычных навук *В. Ул. Галубовіч*

*Выпуск выдання ажыццёўлены па заказе і пры фінансавай падтрымцы
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь*

ISBN 978-985-01-1049-7

© Скеп'ян А. А., 2013
© Выдавецтва «Беларусь», 2013

ЗМЕСТ

УВОДЗІНЫ	6
ПАЧАТКІ РОДУ НА ВЯРШЫНІ МАГУТНАСЦІ	14
Пачаткі роду	15
На вяршыні магутнасці	27
У ВІРЫ ПЕРАМЕН	46
БРАТЫ АДЕЛЬКАВІЧЫ	86
Юрый	94
Ян Сімяон	120
Аляксандр	135
Пахаванні і памяць	147
АПОШНЯЯ З КНЯЗЕЎ СЛУЦКІХ	152
ЗАКЛЮЧЭННЕ	206
ДАДАТКІ	210
СПАСЫЛКІ І СКАРАЧЭННІ	224

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

УВОДЗІНЫ

Князі Амелькавічы належаць да тых гістарычных асоб, чые імёны сталі своеасаблівымі сімваламі нацыянальнай гісторыі, больш таго, гісторыі ўсіх зямель, якія ўваходзілі ў склад Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай. Прыклад случкіх князёў тым больш паказальны, паколькі князі Амелькавічы трывалы час знаходзіліся ў эпіцэнтры знакавых падзей, што адлюстроўвае іх ролю ў акцыях дзяржаўнага, мясцовага і прыватнага ўзроўняў. Але ўжо іх блізкія нашчадкі не мелі адэкватных партрэтаў сваіх продкаў, забываліся пра падзеі і даты з іх жыцця, блыталі імёны князёў.

Адзін з самых слаўтых родаў у гісторыі Беларусі XIV—XVI стст., князі крыві, уладальнікі велізарных зямельных абшараў, пакінуў пра сябе не так і шмат помнікаў. Але і большасць з іх, звязаная з імёнамі прадстаўнікоў розных пакаленняў князёў Амелькавічаў-Случкіх, аказалася загубленай з-за людской нядабайнасці. Былі страчаны нават пахаванні князёў (як надмагіллі, так і самі рэшткі). Родавая пахавальня ў Кіева-Пячэрскай лаўры была разбурана падчас Другой сусветнай вайны разам з велічным Успенскім саборам, у крыптах якога яна знаходзілася. Пахаванне Юрыя III згінула разам з замкавым саборам у Слуцку. Крыпта, дзе знаходзілася цела Яна Сімяона, была перабудавана, а труна апошняй прадстаўніцы роду пераносілася з месца на месца на працягу амаль 400 гадоў, якія прайшлі пасля яе смерці. З шматлікіх случкіх цэркваў, касцёла і манастыроў да нас не дайшла ні адна. Лёс партрэтаў, вядомых нам па фотаздымках пачатку XX ст., дагэтуль да канца не высветлены. Тым каштоўней здаюцца дакументальныя крыніцы, што захаваліся, яны дазваляюць нам прасачыць жыццё і дзейнасць князёў Амелькавічаў.

У пошуках вобразу князёў Амелькавічаў быў пройдзены доўгі шлях некалькімі пакаленнямі гісторыкаў. Ён паказвае, як уяўленне пра іх мянялася пад пяром розных аўтараў. Цікаваць да князёў Случкіх на працягу даволі доўгага часу сведчыць пра патрэбу ў стварэнні пэўнага вобразу, якая дыктавалася ўладай, царквой, грамадствам і асабістай зацікаўленасцю прадстаўнікоў розных канфесій да некаторых асоб слаўтага роду. Гэта адзін з найяскравейшых прыкладаў відавочнай барацьбы розных пакаленняў гісторыкаў з гістарычнымі міфамі.

Спачатку цікаваць да дабрачыннай і рэлігійнай дзейнасці князёў Случкіх праявілі расійскія гісторыкі царквы, яны абгрунтавалі першыняства праваслаўнага веравызнання на тэрыторыі ВКЛ і падабралі дакументы, якія даказвалі вернасць праваслаўю ўсіх прадстаўнікоў гэтага роду¹.

Першыя прадстаўнікі роду дачакаліся хаця не навуковых манаграфій, то асобных артыкулаў у біяграфічных слоўніках² ці зборных працах па генеалогіі княжацкіх і шляхецкіх родаў (Ё. Вольф³, А. Банецкі⁴, Б. Папроцкі⁵). Некаторым палітычным і ваенным падзеям, у якіх князі Амелькавічы прымалі актыўны ўдзел, прысвечаны асобныя артыкулы⁶. Абставіны страты спадчыннага месца ў вышэйшым прадстаўнічым органе ўлады і барацьба вакол яго вяртання не маглі застацца без увагі даследчыкаў палітычнай гісторыі ВКЛ. Вельмі падаразна перыпетэя гэтага змагання падрабязна ў працах Х. Людэвіча і Т. Кемпы⁷.

Пра князёў Случкіх, што жылі ў другой палове XVI — пачатку XVII ст., узгадак і звестак было значна менш. Доўгі час пра іх саміх і іх акружэнне было вядома літаральна некалькі радкоў у артыкулах, прысвечаных іх продкам. Пэўныя ўзгад-

кі былі раскіданыя па розных навуковых творах. У першую чаргу гэта былі працы, звязаныя з адукацыйнымі падарожжамі шляхецкай моладзі з зямель Рэчы Паспалітай⁸. Канешне, браты Юрый, Ян Сімяон і Аляксандр Юр'евічы Амелькавічы не адыгрывалі той палітычнай, ваеннай і рэлігійнай ролі ў грамадстве, як іх прадкі. Аднак час іх жыцця і лёс апошніх князёў Слуцкіх былі вельмі багатым на падзеі. Нездарма менавіта апошнія з Амелькавічаў прыцягнулі ўвагу пісьменнікаў і паэтаў эпохі рамантызму.

У найноўшай гісторыі манатрафіі, прысвечаных арыстакратычным родам ці іх асобным прадстаўнікам, займаюць ганаровае месца ў гістарыяграфіі Германіі, Польшчы, Украіны і Расіі. Сярод іх ёсць шэраг прысвечаных асобам, напярмую звязаным з нашымі героямі. Мы можам прыгадаць толькі некаторыя з іх. Гэта даследаванні Т. Кемпфа⁹, Р. Рагаўскезна¹⁰, М. Ферэнца¹¹, А. Чволека¹², В. Ульяноўскага¹³. У той жа час у айчынай гістарыяграфіі няма ні адной навуковай працы, прысвечанай князям Слуцкім. Пэўныя звесткі пра ўладальнікаў Слуцка прыводзіў у сваіх працах пра гісторыю гэтага горада А. П. Грыцкевіч¹⁴. Некаторую ўвагу ім надавалі даследчыкі творчасці М. Стрыйкоўскага, вучоныя, якія займаліся гісторыяй развіцця кірылічнага кнігадрукавання і літаратуры¹⁵.

400-годдзе з моманту смерці апошняй прадстаўніцы гэтага роду Соф'і Юр'еўны Амелькавіч у 2012 г. суправаджалася святкаваннямі з боку праваслаўнай царквы і выклікала хвалю публікацый. Яе біяграфія без належнага навуковага вывучэння стала тэмай для напісання твораў папулярна-агіяграфічнага¹⁶ і мастацкага характару¹⁷. Першыя, нягледзячы на наяўнасць крыніц, створаны з адзінай мэтай — праслаўлення Соф'і Слуцкай як праваслаўнай святой.

Гэта абумоўлівае і спосаб падачы матэрыялу, і падыходы да аналізу крыніц, і высновы. Аўтары дапускаюць шмат факталагічных памылак, асабліва ў тых частках, якія звязаны з іншымі прадстаўнікамі гэтага роду. Нягледзячы на такі інтарэс да князёў Слуцкіх з боку праваслаўнай царквы, дагэтуль няма спецыяльнага манатрафічнага даследавання, прысвечанага прадстаўнікам гэтага роду.

Для разумення месца і ролі князёў Амелькавічаў у айчынай гісторыі вартая пазнаёміцца з усімі прадстаўнікамі гэтага роду, паколькі для княжацкага роду традыцыя і роднасць з правячымі дынастыямі з'яўляліся асновай яго светаўспрымання.

У нашу задачу ўваходзіла выявіць тыя штампы, якія цесна ўпляліся не толькі ў гістарычную, але і навуковую свядомасць, і знайсці ісціну. Для таго каб не толькі выявіць, але і прааналізаваць крыніцы асноўных міфаў пра князёў Слуцкіх, нам былі неабходны не толькі новыя крыніцы. Існавала патрэба перагледзіць усе вядомыя дагэтуль дакументы і матэрыялы, якія раней прыцягвалі мала ўвагі гісторыкаў. Царкоўныя гісторыкі часта не ставілі сваёй задачай выяўленне даставернасці крыніц, цытую іх без спасылак і аналізу. Трэба ўсё ж адзначыць, што ім былі сабраны і апублікаваны амаль усе вядомыя на сёння фондушы князёў Амелькавічаў на карысць розных праваслаўных манастыроў і царкваў. З іх адразу можна выявіць некалькі тэндэнцый. Пажалаванні рабіліся на карысць Кіева-Пячэрскага манастыра ці рэлігійных устаноў у сваіх уладаннях. Як гэта ні дзіўна, мы не ведаем ні аднаго запісу на карысць праваслаўных храмаў у Вільні, Полацку, Віцебску ці іншых буйных гарадах ВКЛ. Фактычна пра праваслаўную царкву, у адрозненне ад князёў Астрожскіх, князі Амелька-

вічы клапаціліся толькі ў сваіх уладаннях. Такі ж падыход адрозніваў іх і ў іншых сферах жыцця. На першым месцы былі інтарэсы сям'і і толькі потым дзяржавы.

Пра вывучэнні гісторыі роду мы сутыкнуліся з некаторым дысбалансам крыніц. Колькасць крыніц для розных гістарычных перыядаў непараўнальна розная. Для атрымання звестак па гісторыі роду ў XV ст. мы пераважна musлі абапірацца на розныя спісы агульнарускіх летапісаў, беларуска-літоўскіх хронік і вельмі невялікую групу дакументаў маёмаснага характару.

Сярод летапісаў можна вылучыць Увараўскі, ці Слуцкі, спіс, які пераважна ўтрымлівае звесткі па гісторыі ВКЛ. У дадатак у ім было зроблена некалькі запісаў прыватнага характару пра хрышчэнне і смерць некаторых прадстаўнікоў роду князёў Амелькавічаў¹⁸. Несумненную цікавасць уяўляюць першыя працы па гісторыі Польшчы і ВКЛ, створаныя ў XVI ст., у першую чаргу Марціна і Іаахіма Бельскіх¹⁹, А. Іваньні, М. Стрыйкоўскага²⁰, які карыстаўся архівамі арыстакратычных родаў Рэчы Паспалітай, у тым ліку і Амелькавічаў. У іх распрадэжэнні была пэўная група гістарычных матэрыялаў, якая не дайшла да нашых дзён, што дазваляе пашырыць кола крыніц, вядомых сёння.

Галоўнай крыніцай для вывучэння ўдзелу князёў Амелькавічаў у грамадска-палітычным жыцці з'яўляюцца акты Літоўскай метрыкі. У іх ліку ёсць пастановы і рашэнні соймаў, лісты на скліканне войска і рэестры рассылкі гаспадарскіх лістоў, судовыя рашэнні, пры прыняцці якіх прысутнічалі ці самі князі Слуцкія, ці іх прадстаўнікі. Большасць дакументаў, якія захоўваюцца ў кнігах Літоўскай метрыкі,носяць прыватна-прававы характар, што дазваляе нам даведацца пра маёмасныя

набыткі князёў Амелькавічаў, межы іх уладанняў і асоб, што кіравалі асобнымі маёнткамі. Соймавыя пастановы і каралеўскія лісты, апублікаваныя ў «Актах Таміцьяна» і «Актах з'ездаў стану», «Актах уніі Польшчы і Літвой», дазваляюць зразумець, наколькі актыўным быў удзел князёў Амелькавічаў у публічным жыцці дзяржавы.

Наступную групу крыніц складаюць прыватныя паперы з родавых архіваў. Каштоўны архіў Хадкевічаў, які знаходзіцца ў адной з польскіх рэзідэнцый гэтага славутага роду ў Млынаве, змяшчае і дакументы князёў Слуцкіх, а таксама асоб, звязаных з імі роднаснымі ці прыяцельскімі сувязямі. Аднак у параўнанні з радзівілаўскім архівам, дзе знаходзіцца большасць вядомых на сёння лістоў князёў Слуцкіх, тут пераважаюць маёмасныя паперы. Найбольш старажытныя звязаны са шлюбам Гелены Радзівіл з князем Юрыем Сямёнавічам²¹. Асноўны блок дакументаў датычыцца спраў апекі Гераніма і Юрыя Хадкевічаў над апошняй прадстаўніцай гэтага роду князёўнай Соф'яй Юр'еўнай Амелькавіч-Слуцкай²². Там утрымліваюцца копіі кантрактаў на шлюб паміж Соф'яй Слуцкай і Янушам Радзівілам за 1595—1600 гг., лісты, якія рэгулявалі спрэчныя пытанні кіравання маёмасцю князёў Слуцкіх Хадкевічамі, дакументы князёў Слуцкіх, якія датычыліся маёнткаў, што перайшлі ва ўласнасць Хадкевічаў: Петрыкова і Колна²³. Частка дакументаў, асабліва звязаных з дамоўленацямі пра шлюб з Радзівіламі, перадачай маёнткаў Хадкевічам, з'яўляецца другім экзэмплярам ад тых, што меліся ў архіве біржайскай галіны роду Радзівілаў, а зараз захоўваюцца ў Варшаве²⁴. Там жа знаходзяцца паперы Кадэрыны з Тэнчынскіх, якая другім шлюбам была за Крыштафам Радзівілам, і дакументы зямельных надан-

няў слугам князеў Амелькавічаў у Слуцкім і Капыльскім княствах.

Рэлігійная дзейнасць князеў Амелькавічаў знайшла сваё адлюстраванне ў публікацыі іх лістоў на наданне маёмасці, прызначэнне святароў у розныя царквы Слуцкага княства ў актывых матэрыялах, выдадзеных ў XIX ст. Можна меркаваць, што, паколькі дагэтуль не знойдзены архіў архімандрытаў Трайчанскага-манастыра, нас чакае яшчэ нямала дакументаў, якія ўзбагацяць нашы веды пра гэты бок дзейнасці князеў Слуцкіх.

Неспадзявана шмат інфармацыі ўтрымліваецца ў прыватных лістах розных асоб. Перапіска Амелькавічаў з прускімі герцагамі даволі багата прадстаўлена ў берлінскіх зборах, куды яна трапіла ў складзе знакамітага «Таемнага архіва прускай спадчыны»²⁵. Збор лістоў прадстаўнікоў апошняга пакалення князеў Амелькавічаў з Радзівіламі захоўваецца ў Варшаве ў Бібліятэцы Нарадовай²⁶ і АГАД²⁷, Бібліятэцы Чартарыйскіх (Кракаў)²⁸. Там жа знаходзяцца лісты слуг і карэспандэнтаў са знатных польскіх і літоўскіх родаў да Кацярыны з Тэнчынскіх, дзе падрабязна расказваецца пра публічнае і прыватнае жыццё яе сыноў. Некаторая колькасць папер Амелькавічаў знаходзіцца ў зборах розных магнатскіх родаў у архівах Любліна, Вільнюса, Мінска, Кіева, Львова, Пецярбурга і Масквы. Частка з іх раней была апублікавана ў такіх зборніках, як «Архіў дому Радзівілаў», «Архіў дому Сапегі»²⁹.

Немалаважнымі з'яўляюцца і сведчанні сучаснікаў князеў Слуцкіх пра эпоху, падзеі, у якіх яны прымалі ўдзел, іх саміх. Цікавую групу крыніц ствараюць друкі, прысвечаныя князям Слуцкім. На жаль, акрамя перапіскі магнатаў захавалася не вельмі шмат іншых сведчанняў. Сярод найбольш цікавых мы можам назваць успаміны Крыштафа Зяновіча, які быў

сведкам канфлікту паміж Радзівіламі і Хадкевічамі, і ананімную хроніку кракаўскага мешчаніна, а таксама гістарычныя творы Л. Гуркі, М. Стрыйкоўскага, А. Гваньіні. Неабходна таксама ўспомніць панегірыкі, прысвечаныя Кацярыне з Тэнчынскіх і яе сыну Яну Сімяону Амелькавічу. Публікацыі, створаныя ў XVI ст., заставаліся на стагоддзі, тады як рукапісныя акты асядалі ў паятовых і родавых архівах і мала каго цікавілі. Прывабліваць старадрукаў і зараз застаецца для нас вельмі высокай, бо сама прысутнасць у іх князеў стварала вобраз, які прыдворныя інтэлектуалы навязвалі не толькі сваім сучаснікам, але і наступным пакаленням.

А куды ж падзеўся ўласны родавы архіў князеў Амелькавічаў? Ён павінен быць не меншым, чым аналагічныя архівы іншых родаў. Аналіз дакументаў паказвае, што цалкам, як сабранне дакументаў усіх пакаленняў роду, ён ніколі не існаваў. Паперы князеў Слуцкіх сталі разыходзіцца па розных месцах яшчэ з сярэдзіны XVI ст. У архіве князеў Астрожскіх захоўваліся дакументы князя Сямёна Міхайлавіча, запіс вена яго жонкі (у рэестры яна названа чамусьці Наталляй, хіба гэта памылка пазнейшага перапісчыка), куды яны маглі патрапіць дзякуючы шлюбу княгіні Аляксандры Сямёнаўны з Канстанцінам Астрожскім³⁰. Спісы дакументаў князеў Слуцкіх, якія былі складзены ў канцы XVI ст., сведчаць, што ў Слуцку знаходзіліся толькі паперы з сярэдзіны XVI ст., а больш раннія адсутнічалі. Тыя, што перайшлі ў рукі Хадкевічаў, захаваліся амаль цалкам у зборы з Млынава, тады як біржайскі архіў Радзівілаў, зыходзячы з інвентароў канца XVII ст., быў больш багаты.

Усе пісьмовыя крыніцы, выяўленыя рознымі даследчыкамі і намі, ствараюць дастаткова вялікі пласт. Гэта дае нам маг-

чымасць з пэўнай доляй верагоднасці аднавіць асабісты партрэт апошніх прадстаўнікоў гэтай слаўтай дынастыі. У той жа час малая колькасць прыватнай інфармацыі пра першых князёў з гэтага роду пакідае вельмі шырокае поле дзейнасці ў накірунку вывучэння як асобных арыстакратычных родаў ВКЛ, так і кожнай канкрэтнай асобы з княжацкага роду князёў Слуцкіх.

Ідэя напісаць кнігу пра князёў Амелькавічаў-Слуцкіх у аўтара існавала даўно. Для таго каб уявіць сабе карціну жыцця некалькіх пакаленняў князёў Амелькавічаў, нам спатрэбілася больш дзесяці гадоў.

Новыя архіўныя і малавядомыя звесткі дазволілі перагледзіць традыцыйныя погляды на ролю, якую адыгрывалі князі Слуцкія ў грамадстве XV—XVI стст.

Гістарычныя асобы не павінны пераўтварацца ў нейкі недатыкальны вобраз, помнік у нашай свядомасці. Іх варта «пабачыць» ва ўсіх жыццёвых праявах — грамадскім, палітычным, рэлігійным, сямейным жыцці. Большасць прадстаўнікоў гэтага роду былі асобамі неардынарнымі, таленавітымі ваеначальнікамі, але не вельмі ўдалымі палітыкамі. Як мы ўжо казалі, удзел у грамадска-палітычным жыцці ВКЛ першых прадстаўнікоў роду разглядаўся ў розных працах, тады як асабістае жыццё заставалася па-за сферай інтарэсаў даследчыкаў. Не было дакладна вядома, як доўга яны жылі, што было прычынай іх ранніх смерцей, колькі дзяцей не дажыло да паўналецця і што стала прычынай страты не толькі палітычнага ўплыву, але і згасання самога роду. Таму нам было асабліва цікава даведацца пра рысы характару і ўчынкі, якія былі ўласцівыя толькі канкрэтным князям Слуцкім, пра тое, што адрознівала іх ад іншых прадстаўнікоў арыстакратычных родаў ВКЛ.

Інфармацыі пра прыватнае жыццё любога прадстаўніка арыстакратычнага роду ў публічных крыніцах не знойдзеш. Яе можна атрымаць толькі з прыватнай перапіскі і згадак сучаснікаў. Тым ішаквей на падставе дакументальных крыніц апісаць шлях жыцця прадстаўнікоў двух апошніх пакаленняў князёў Слуцкіх — братаў Юрыя, Яна Сімона, Аляксандра Юр'евіча і іх адзінай спадчыніцы Софіі Юр'еўны. Таму асноўная ўвага ў нашай кнізе будзе сканцэнтравана на гэтых асобах. Мы паспрабавалі максімальна (зыходзячы з вядомых нам на сёння крыніц) аднавіць іх жыццё, позірк і дзейнасць.

Іх выдоўгі час жыцця не быў чымсьці незвычайным у тых часы. Сярэдняя працягласць жыцця арыстакратаў еўрапейскіх краін складала 45—47 гадоў. Сярод прадстаўнікоў знатных сямей ВКЛ мы таксама не знойдзем шмат доўгажыхароў. Фактычна па пальцах можна пералічыць асоб, якія дасягнулі 70-гадовага ўзросту. І яшчэ радзей бывала, каб муж з жонкай, які ўступілі ў першы шлюб, разам дачкаліся старасці¹¹. Жыццё мужчын скарачалі ўдзел у ваенных дзеяннях і ўмовы жыцця іх часу. Воіну была не да твару раскоша. Таму спалі хоць і ў шатрах, але на зямлі (калі-некалі пасцідліўшы каберцы), падклаўшы пад галаву сядло. Доўгія пераезды, адсутнасць цёплай ежы, сама структура харчавання і інфекцыйныя захворванні хутка падрывалі здароўе самых магутных асоб. Жанчыны цярпелі ад частых цяжарнасцей і нізкай культуры дапамогі пры нараджэнні дзіцяці. Князі Слуцкія ўкладваліся ў гэтую статыстыку, жывучы каля 50—55 гадоў. Аднак толькі да канца XVI ст. апошнія Амелькавічы памёрлі ва ўзросце 26—32 гадоў. Аднымі з прычын згасання роду сталі адносна позні, у параўнанні з прадстаўнікамі іншых арыстакратычных родаў, час уступлення ў

шлюб і маяя колькасць выжывшых дзяцей. У адрозненне ад іншых сямей князі Слуцкія былі жанаты толькі адзін раз. Усе шлюбны Аелькавічаў былі заключаны пасля 25 гадоў, і ў кожным пакаленні мы бачым не больш за трох нашчадкаў. Канешне, гэта без уліку тых малых дзяцей, якія не дажылі да панаўлення:

Нягледзячы на лёс гісторыі, які не быў вельмі спрыяльным, мы ведаем усіх жанчын Слуцкіх. У той час жанчыны паміралі маладымі, не дасягнушы і 30-годдзя, але княгіні Слуцкія ўсе перажылі сваіх мужоў і здалелі выхаваць дзяцей. Хаця ні адна з іх таксама не памерла ў глыбокай старасці. Даўжэй за ўсіх, не менш за 60—65 гадоў, пражылі жонка Аелькі Анастасія Васільеўна і дачка Сямёна Слуцкага Аляксандра. Астатнія на момант смерці мелі 40—50 гадоў. Дочкі, сёстры, жонкі і маці Аелькавічаў пакінулі значны след у гісторыі свайго роду. Яны не проста ўмацоўвалі роднасныя і палітычныя сувязі амбійных князёў Аелькавічаў у XV — першай палове XVI ст. Маёмасны дабрабыт — той падмурак, на якім сталі князі Слуцкія, захоўвалі і памнажалі жанчыны.

Першая глава працы з'яўляецца фактычна ўступнай часткай, якая паказвае пачаткі роду і час, калі была закладзена магутнасць роду. Аднак падзеі XV ст. дастаткова шырока асвятляліся ў працах, прысвечаных панаванню Казіміра Ягелончыка і яго сыноў, і таму мы падаем толькі асноўную інфармацыю, якая дапаможа разабрацца ў роднасных сувязях, крыніцах уплыву і прычынах існавання пэўных традыцый, звязаных з князямі Слуцкімі.

Другая глава прысвечана пакаленню князёў Слуцкіх, што жылі ў 30—70-я гг. XVI ст. Іх асобы цікавы тым, што пры наяўнасці эканамічнай і палітычнай магутнасці князі Слуцкія былі выключаны

з палітычнага жыцця краіны. У выніку, нягледзячы на наяўнасць інтэлектуалаў (пісьменнікаў, багасловаў, гістарыяграфу) у аточанні Юрыя II, якая, уласна кажучы, і забяспечвае змест гістарычнай памяці пра мецэната, гісторыя Аелькавічаў даволі хутка забылася.

У трэцяй главе гаворка пойдзе пра трох братоў Аелькавічаў Юрыя, Яна Сімяона і Аляксандра. Да гэтага ніхто не спрабаваў рэканструяваць іх гаспадарчую, палітычную і рэлігійную дзейнасць. Мы спадзяемся, што ўдакладненыя біяграфічныя звесткі і абставіны кароткага жыцця князёў Слуцкіх дазволяць папоўніць нашы веды пра іх.

У чацвёртай главе мы паспрабавалі, не развязаючы дыскусіі пра наяўнасць падстаў для кананізацыі княгіні Соф'і Аелькавіч і падзеі, звязаныя з гэтым, разгледзіць яе жыццёвы шлях ад нараджэння да смерці і нават перыпетыі яе пахаванняў. Дзякуючы вялікай колькасці судовых крыніц, нам удалося аднавіць некаторыя этапы яе жыцця літаральна па днях. Мы спадзяемся, што звесткі, прыведзеныя ў тэксце, дазволяць зняць большасць дыскусійных пытанняў, звязаных з яе асобай. Для гэтага ў дадатку мы прывялі шэраг дакументаў, якія ўтрымліваюць інфармацыю пра абставіны яе шлюбу.

Канешне, нам не ўдалося цалкам асвятліць усе бакі дзейнасці князёў Аелькавічаў. Штосьці засталася па-за ўвагай з-за фармату самой працы, штосьці — з-за недаказанасці некаторых меркаванняў.

Асобныя палажэнні працы былі апрабаваны падчас дыскусій і выступленняў на канферэнцыях. Сабраныя разам вынікі шматгадовых пошукаў і сталі асновай прадстаўленай кнігі. Даследчыцкая праца па тэме ў замежных архівах і бібліятэках была б немагчыма без фінансавай падтрымкі наступных навуковых фондаў:

Каса падтрымкі навукі імя Ю. Мяноўскага, фундацыя каралевы Ядвігі (Кракаўскі ўніверсітэт), стыпендыя польскага камітэта ЮНЕСКА.

Кніга з'явілася на свет дзякуючы падтрымцы многіх асоб, і ў першую чаргу сям'і аўтара, якая давала магчымасць праводзіць даследаванні ў замежных архівах і была першым чытачом рукапісу і крытыкам незразумелых для шырокага чытача момантаў.

Аўтар сардэчна дзякуе за дапамогу ў працы ўсім супрацоўнікам аддзела гісторыі Беларусі сярэдніх вякоў і пачатку Новага часу Інстытута гісторыі Нацыя-

нальнай акадэміі навук Беларусі. Многія дакументы былі знойдзены намі дзякуючы зычлівасці і дапамозе розных асоб, якія далі шмат каштоўных парадкаў пры пошуку дакументаў, што датычыліся гісторыі роду князёў Слуцкіх, так і пры напісанні тэксту. Асабліва хацелася б падзякаваць усім калегам, якія дзяліліся сваімі напрацоўкамі па гісторыі ВКЛ: М. Яніцкага, А. Радамана, Д. Шульца, М. Волкава, А. Шаланду.

Асобная падзяка супрацоўнікам Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь, якія аказалі дапамогу ў зборы ілюстрацыйнага матэрыялу да гэтай кнігі.

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

ПАЧАТКІ РОДУ.
НА ВЯРШЫНІ
МАГУТНАСЦІ

Родапачынальнікам князеў Слуцкіх быў князь Аляксандр Уладзіміравіч, сын Уладзіміра Альгердавіча, кіеўскага князя. Менавіта ад скарочанага варыянта імя Аляксандр — Оля, Аелыка — і сталі называць яго нашчадкаў. Яго бацька Уладзімір Альгердавіч займаў кіеўскі сталец у 1362—1394 г. Амбіцыйны князь псеўда супрацоўнічаў з кіеўскім мітрапалітам Кіпрыянам, фактычна праводзіў самастойную палітыку і вырабляў уласную манету.

Незалежная пазіцыя Уладзіміра і стала прычынай страты ім Кіеўскага княства. У 1395 г. Уладзімір Альгердавіч быў пазбаўлены Вітаўтам кіеўскага стальца³². Аднак вялікі князь літоўскі ўзамен даў яму Капыль з навакольнымі землямі, у тым ліку і Слуцк³³.

Пра сам горад нам дакладна нічога не вядома. Цэнтральнай княжацкай рэзідэнцыяй быў Капыль. Ёсць толькі звесткі, што ў 1392 г. там ужо была царква Святога Міхаіла³⁴. З гэтага моманту і з'явіліся Слуцкае і Капыльскае княствы як спадчыныя ўладанні нашчадкаў князя Уладзіміра Альгердавіча. У канцы XV ст. да ўладанняў Аелыкавічаў дадалася яшчэ Пінскае княства. Яно было нададзена вялікім князем Казімірам Ягелончыкам удаве апошняга кіеўскага князя Сямёна Аелыкавіча і яго дзецям³⁵. У іх уладанні княства заставалася да 1518 г., калі пасля бяздзетнай смерці апошняй прадстаўніцы гэтай галіны княгіні Алены (Аляксандры) Сямёнаўны Аелыкавіч³⁶, а потым і яе мужа князя Фёдара Іванавіча Яраславіча Пінск перайшоў ва ўласнасць польскай каралевы і вялікай княгіні літоўскай Боны Сфорцы.

Першы дакладны ўспамін пра князя Аляксандра Уладзіміравіча ў гістарычных крыніцах датуецца 1417 г. Звязана гэта было з яго вянчаннем з вялікай князеўнай маскоўскай Анастасіяй Васільеўнай, дач-

кой Васіля I Цёмнага і Соф'і Вітаўтаўны. Рапарты крыжакоў апісвалі, што вяселле, якое выправіў сваёй унучцы вялікі князь літоўскі Вітаўт, пачалося 22 верасня 1417 г. і цягнулася цэлы тыдзень³⁷. Фактычна гэта азначала чарговае замацаванне палітычных адносін паміж Гедымінавічамі і вялікімі князямі маскоўскімі і падкрэслівала высокі палітычны статус князя Аляксандра.

У 1420 г. яго першыня князя Сямёна хрысціў сам мітрапаліт Фіцій, які знаходзіўся ў Слуцку па дарозе з Наваградка да Кіева: «В лето 6928 приехал митрополит Фотий в Литву <...>. Тогож лета поиди митрополит Киеву и у Слуцку крестил князя Семена Александровича и у Мозыри вернул митрополита князь великий»³⁸.

Аляксандр (Аелыка) разам з іншымі князямі ўваходзіў у вялікакняжацкую раду

Уладзімір Альгердавіч.

Гравюра з твора Б. Папроцкага «Гісторыя цёткі». 1579 г.

Срэбраны дырхем са знакам
Уладзіміра Альгердавіча.

Канец XIV ст.

Срэбраны дынарый з надчаканкай.

1480-я гг.

і прысутнічаў пры прыняцці большасці найважнейшых для дзяржавы актаў. Так, ён быў адным з рускіх і літоўскіх князёў, якія падпісалі Мелніцкі мірны трактат 1422 г. з Лівонскім ордэнам крыжакоў³⁹. Высокі грамадскі статус кожны прадстаўнік роду Апелькавічаў атрымліваў аўтаматычна пры нараджэнні. У ВКЛ князем можна было толькі нарадзіцца. Прыналежнасць да галоўнага для XV — сярэдзіны XVI ст. органа кіравання дзяржавай (паны-рада) давала магчымасць князям Апелькавічам кантраляваць усе сферы жыцця вялікага рэгіёна. Яшчэ адным важным прывілеем «галоўных» князёў было права фарміраваць узброены атрад (почт) пад уласнымі родавымі гербамі, а не ў складзе агульнага паятовага апалчэння пад сцягам зямель⁴⁰. Да ганаровых прывілеяў адносіліся і абавязковыя асабістыя павадамысленні лістамі ад вялікага князя літоўскага пра пачатак ваенных дзеянняў, скліканне сойма і г. д. Парадак адпраўлення лістоў князям сведчыў пра іерархію іх радавігасці і знатнасці.

Толькі князі мелі права ставіць пячаткі на чырвоным воску. На працягу ўсёй гісторыі свайго роду Апелькавічы карысталіся нязменным гербам «Пагоня» ў яго класічным варыянце — вершнік у рыштунку з узнесеным над галавой мячом у правай руцэ і тарчай у левай руцэ, нягледзячы на тое, што і Уладзімір Альгердавіч і яго ўнукі,

у прыватнасці Міхаіл, карысталіся выявай перакрэсенай стралы з паўмесяцам у нагах⁴¹. Такі родавы знак сустракаецца як на пячатках, так і на надчаканеных манетах Апелькавічаў. Аднак прыналежнасць да Гедымінавічаў, высокае становішча і роднасць з некалькімі правячымі родамі не давалі бяспекі ў XV ст., а хутчэй былі падставай для падазрэнняў з боку правячых манархаў.

Пасля смерці Вітаўта ў 1430 г. і барацьбы, якая разгарнулася за велікакняжацкі трон, князь Апелька ўвесь час мяняў свае сімпатыі. Спачатку, у 1431 г., ён падтры-

Герб «Пагоня»

маў князя Свідрыгайлу, прызначанага намеснікам у ВКЛ Ягайлам. Потым ён перайшоў на бок Жыгімонта Кейстутавіча і нават дапамагаў яму ў нападзе на Свідрыгайлу пад Ашмянамі. Алецька быў прыхільнікам уніі з Польшчай і падтрымаў на той момант легітымнага князя, які прызнаваў гэтую унію і вяршынства Ягайлы. Праз год ён зноў ужо быў пры Свідрыгайле ў Кіеве. Зразумела, што такія паводзіны не маглі выклікаць даверу з боку прэтэндэнтаў на велікакняжацкі трон. Яшчэ адной з прычын падазронасці да Алецькі магло быць і тое, што яго асоба таксама называлася сярод кандыдатаў на велікакняжацкі трон.

У наступны раз, калі ён аказаўся ў стане Жыгімонта Кейстутавіча, то быў зняволены. Аўтар летапісу Быхаўца абвінавачваў самога вялікага князя Жыгімонта ў крывадушнасці і жаданні забіць сваіх блізкіх родзічаў Юрыя Лінгвенавіча і Алецьку Уладзіміравіча. Для гэтага ён пасадзіў пад варту князя Юрыя Лінгвенавіча ў меншым замку троцкім, князя Алецьку — у Кернаве, а княгіню яго з двума сынамі Сямёнам і Міхаілам — ва Уцяне⁴². Магчыма, землі Алецькі Жыгімонт Кейстутавіч перадаў свайму сыну Міхаілу, які даў фундуш у Слуцку 24 кастрычніка 1439 г. на царкву Іаана Хрысціцеля і царкву Святога Міхаіла⁴³. Праз некалькі дзён, 28 кастрычніка, ім жа быў фундаваны каталіцкі касцёл, адзіны на вялікім абшары. Фундуш надаваў на карысць касцёла шэсць чыншавых чалавек, дзесяціну з Іваня, Пагоста, Вострава, Мілкавіч, права на вольныя корчмы і млын у Слуцку⁴⁴. Аднак падобна, што сам касцёл тады пабудаваны так і не быў.

У зняволенні князі капільскі і мсціслаўскі знаходзіліся да смерці Жыгімонта Кейстутавіча ад рук змоўшчыкаў у 1440 г. Зняволеных выпусцілі, і князь Лінгвенавіч выехаў да Мсціслаўля, а князь Алецька з

сям'ёй — да Капыля. Пасля смерці Жыгімонта Кейстутавіча выбранне сына Ягайлы Казіміра вялікім князем літоўскім было зусім не аўтаматычным. Былі высунуты таксама кандыдатуры сына забітага Жыгімонта Міхаіла і Алецькі, князя капільскага. Калі ж Казімір Ягелончык быў выбраны вялікім князем літоўскім, у 1442 г. Алецька з сынамі з Капыля накіраваўся да Вільні, каб прынесці прсягу на вернасць маладому вялікаму князю літоўскаму: «...і білі яны чалом праз усіх паноў рад аб атчызне сваёй аб Кіеве»⁴⁵.

Фактычна Алецька скарыстаўся сітуацыяй, калі становішча Казіміра было яшчэ няпэўным. Міхаіл Жыгімонтавіч пры падтрымцы маскоўскіх войскаў захапіў Кіеў і аспрэчваў законнасць улады сына Ягайлы. Калі Ян Таштольд вярнуў Кіеў, малады вялікі князь, якому была неабходна падтрымка сваёй палітыкі, быў вымушаны надаць

Казімір Ягелончык.

Гравюра з твора Б. Папроцкага «Гісторыя цюты». 1579 г.

князю Аляксандру ў 1443 г. Кіеўскае княства і прыцігнуць Кіеўскага князя да прыняцця палітычных рашэнняў⁴⁶. Алелька ў дакументах выступае сярод асоб, якія пацвярджалі наданні вялікага князя⁴⁷. Аднак з пункту гледжання Казіміра гэта было ўжо не спадчынае ўладанне, а намесніцтва, якое ён мог адабраць у любы момант. У той жа час Алелька спрабаваў праводзіць самастойную палітыку, асабліва ва ўсходнім накірунку. Фактычна так рабіла большасць «рускіх» князёў, якія адчаліся да чакацца канкрэтных крокаў ад Казіміра Ягелончыка па ўрэгуляванні памежных праблем. У 1446—1447 г. Аляксандр Уладзіміравіч з войскам быў накіраваны на дапамогу Васілю II супраць Дзмітрыя Шамякі, калі той захапіў маскоўскага князя ў палон, асляпіў яго, а Соф’ю Вітаўтаўну саслаў у Чухламу. У 1451 г. да Соф’і Вітаўтаўны паехаў Сямён Аселькавіч, які праводзіў там перамовы па змове супраць Казіміра⁴⁸.

Не забываўся Алелька і пра Слуцк. У 1452 г. ён нанова фундае драўляны касцёл у Слуцку⁴⁹. У 1446 г. запісаў дзесяціну ад вёскі Старчыц і вёску Асавец на царкву Святога Міхаіла⁵⁰.

Там ён княжыў да сваёй смерці ў 1454 г. (хаця М. Стрыйкоўскі ўказвае датай яго смерці 1455 г.)⁵¹. Пахаваны князь Алелька быў ва Успенскім саборы Кіева-Пячэрскай лаўры, паклаўшы такім чынам пачатак радавой усупальніцы князёў Аселькавічаў.

Яго ўладанні былі падзелены паміж двума сынамі. Кіеўскае княства Казімір Ягелончык дзяліць забараніў, бо «дзе іх князь Уладзімір бегаў на Маскву і тым прабегаў айчызну сваю Кіеў»⁵². Яго ад Казіміра Ягелончыка атрымаў старэйшы сын Сямён, жанаты з дачкою выхавальцы караля Яна Гаштольда Марыяй. Доўгі час Сямён жыву пры двары бабкі ў Маскве і вярнуўся да каранацыі Казіміра Ягелончыка ў 1447 г., якога палякі выбралі каралём у 1445 г. для

аднаўлення персанальнай уніі паміж дзяржавамі. Час яго княжання стаў новым росквітам Кіеўскага княства.

Казімір Ягелончык, выбраны польскім каралём, фактычна перастаў прыязджаць у ВКЛ і не звяртаў увагі на праблемы спрэчных зямель на ўсходзе. Там, пад націскам Маскоўскай дзяржавы, усё больш памежных князёў Гедымінавічаў прымалі маскоўскае падданства, бо не атрымлівалі дапамогі ў абароне сваіх зямель ад цэнтральнай улады⁵³. Да гэтага дадавалася нявырашаная з Польшчай праблема дзяржаўнай прыналежнасці Валыні і заходняга Падолля. Калі Польшча аказалася ўцягнута ў 13-гадовую вайну (1454—1467) з крыжакамі, літоўскія паны на чале з Янам Гаштольдам пачалі патрабаваць замацавання гэтых зямель за ВКЛ. Партыя супраціўнікаў Казіміра, якую ўзначалілі віленскі ваявода Ян Гаштольд, князь Юрый Гальшанскі, Алехна Судзімонтавіч, вырашыла разарваць персанальную унію з Польшчай. У 1456 г. было прапанавана выбраць вялікім князем літоўскім зяця Гаштольда кіеўскага князя Сямёна Аселькавіча⁵⁴. Супраць іх выступіў ваявода троцкі Манівід, які са сваімі прыхільнікамі абараніў пазіцыі Казіміра. Прыезд Казіміра Ягелончыка ў ВКЛ сарваў гэтую спробу. Сямён Аляксандравіч пачаў шукаць саюзнікаў у Маскоўскай дзяржаве⁵⁵. Вынікам дзейнасці гэтай палітычнай партыі стала патрабаванне да Казіміра на Віленскім сойме 1461 г., каб ён ці стала жыву ў ВКЛ, ці аддаў вялікае княжанне Сямёну Аселькавічу⁵⁶, які б займаўся выключна справамі ВКЛ. Вялікі князь літоўскі змог адстаяць сваю ўладу, аднак у далейшым зрабіў усё магчымае, каб падавіць сепаратысцкія настрой ў дзяржаве.

На той момант князі Аселькавічы былі звязаны дынастычнымі шлюбамі з найбольш уплывовымі дамамі Еўропы. Адна з сяспцёр кіеўскага князя, Феадосія, была вы-

Князі Апелькавічы Аляксандр, Сямён, Міхаіл, князьўны півскія Аляксандра (Олена), Соф'я.
Гравюра з твору Б. Папроцкага «Гляздо шпоты». 1579 г.

дадзена замуж за Сямёна Юр'евіча Патрыкеева, брат якога Іван быў маскоўскім намеснікам і кіраўніком знешняй палітыкі Масквы. Важнай палітычнай падзеяй стаў у 1463 г. шлюб яшчэ адной сястры, Вўдаккі, з праваслаўным малдаўскім валадаром Стэфанам Вялікім. Дачка Стэфана Малдаўскага ад першага шлюбу Ганна стала жонкай малодшага брата Сямёна Міхаіла князя капыльскага і слуцкага. Яшчэ адна Апелькаўна вышла замуж за князя Юрыя Фёдаравіча Пронскага. Дачка самога князя Сямёна Соф'я стала вялікай княгіняй цвярскай³⁷.

Падчас свайго княжання ў Кіеве ён адзначыўся як актыўны апякун праваслаў-

най царквы і Кіева-Пячэрскай лаўры ў прыватнасці. Яго імя неаднойчы ўпаміналася ў пасланнях кіеўскіх мітрапалітаў, у тым ліку 1460 г., якія прызнавалі вялікага князя маскоўскага апекуном усіх праваслаўных ВКЛ. Папулярнасці Сямёна Апелькавіча ў Кіеве спрыяла і яго фундатарская дзейнасць. У 1470 г. на яго сродкі было скончана аднаўленне Успенскага сабора, разбуранага яшчэ ў пачатку XV ст., нягледзячы на забарону вялікага князя літоўскага на будаўніцтва і рамонт праваслаўных царкваў. У Густынскім летапісе занатавана, што ён «через долгое время украси иконы писанием и обогати златом-серебром, и сосуды церковными»³⁸. 3

Успенскі сабор Кіева-Пячэрскай лаўры.

Гравюра. Т. Патроціч. 1623 г.

гэтай нагоды каля партала храма быў раз-
мешчаны барэльф з выявай Багародзіцы
і апісаннем дабрачынных учынкаў Сямёна
Аленькавіча⁵⁹.

Малодшы сын Алелькі Міхаіл пасля
смерці бацькі, згодна з падзелам са сваім
старэйшым братам Сямёнам, атрымаў у
1454 г. Капыль і Слуцк. Слуцкае і Капыль-
скае княства займалі тэрыторыю ад р. Жо-
жа і Мароча, землі ў басейне р. Арэса (суч.
Бабруйскага раёна), частку Чэрвеньскага раё-
на па р. Піціч і Свіслач (маёнтак Турэц на
р. Свіслач), землі ўздоўж Прыпяці (фаль-
варак Скеп'ева, м. Петрыковічы), якія ме-
жавалі з уладаннямі вялікага князя літоў-
скага і князёў Астрожскіх⁶⁰. Асноўнай рэ-
зідэнцыяй на той час заставаўся Капыль,
дзе і размяшчаўся двор князя. Вельмі ба-
гатымі на падзеі сталі для Алелькавічаў
1470–1471 гг. Спачатку памерла ўдава кня-
зя Аляксандра (Алелькі) Анастасія Мас-
коўская, якую сыны пахавалі ва Успенскім
саборы Кіева-Пячэрскай лаўры⁶¹. Летам
1470 г. князь Міхаіл Алелькавіч быў па-
сланы Казімірам Ягелончыкам памеснікам
да Вялікага Ноўгарада, дзе на той момант
вырашалася пытанне, пад уплыў каго з су-
седзяў ВКЛ ці Маскоўскага княства патра-
піць гэты значны палітычны і гандлёвы
цэнтр. Кандыдатура князя Алелькавіча,
які адначасова быў прадстаўніком кіру-
ючых дынастыя абедзвюх дзяржаў, была
найлепшай. Акрамя таго, з ВКЛ звычайна
туды пасылалі тых князёў, ад якіх хацелі б
пазбавіцца. Наўгародскае веча таксама па-
гадзілася з такім выбарам. Князь Міхаіл
прыехаў у Ноўгарад 15 лістапада 1470 г.
Менш чым праз месяц, 3 (4) снежня 1470 г.,
памёр яго старэйшы брат кіеўскі князь Ся-
мён Аляксандравіч. Атрымаўшы такую на-
віну, як пісалі летапісы, у сакавіку 1471 г.
князь Міхаіл, «апусціўшы» Ноўгарад без
узгаднення з Казімірам Ягелончыкам, вяр-
таецца ў Вялікае Княства Літоўскае з на-

дзеяй атрымаць для сябе Кіеўскае княст-
ва⁶². Для самога сябе князь Міхаіл разгля-
даў намесніцтва ў Ноўгарадзе як паніжэнне
свайго грамадскага статусу і жадаў вярнуць
ца на кіеўскае княжанне, адсунуўшы сына
Сямёна Васіля. Яго намаганні былі падтры-
маны і сямімі кіяўлянамі, якія жадалі мець
на кіеўскім стальцы дарослага мужчыну,
здольнага абараніць іх землі ад нападу та-
тараў.

Вялікі князь Казімір не толькі не аддаў
яму Кіеў, але і пазбавіў кіеўскага стальца
дзяцей Сямёна Аляксандравіча, перадаўшы
ім Пінск. Фактычна Кіеўскае княства як
спадчыннае ўладанне было ліквідавана і
пераўтворана ў ваяводства. З гэтага моман-
ту кіеўскай зямлёй сталі кіраваць веліка-
княжацкія намеснікі — ваяводы. Першым
з іх быў дзевяр Сямёна Алелькавіча Марцін
Гаштольд.

У адказ князь Слуцкі перайшоў у
апазіцыю да вялікага князя і далучыўся да
незадаволеных яго ўнутранай і знешняй
палітыкай. Гэта не перашкаджала князю
Слуцкаму прымаць актыўны ўдзел у па-
літычным жыцці. У 1476 г. ён разам з яшчэ
двума ўладкамі князем Фёдарам Бельскім
у ліку чатырнаццаці асоб падпісаў ліст
літоўскага мітрапаліта Міхаэла да рымска-
га папы Сікста IV з прапановай царкоўнай
уніі⁶³.

Князь Слуцкі працягвае апякаць слуц-
кія цэрквы і манастыры. Жаночы мана-
стыр Святога Іллі ўпершыню сустракаецца
ў лісце княгіні Аляксандравай Анастасіі
свайму намесніку князю Петку і іншым на-
меснікам, што пасля яго ў Слуцку будучь.
Яна паведамыла, што дала на манастыр
Святога Іллі чалавека, які жыве ў Паго-
сце⁶⁴. У ліпені 1474 г., будучы ў Кіеве, Мі-
хаіл Алелькавіч надаў манастыру Святога
Іллі па дзве бочкі жыта з розных маён-
каў⁶⁵. У прывілеі Аляксандра Ягелончыка

ад 1494 г. упаміналася, што Міхаіл Амелькавіч фундаваў і царкву Святога Мікалая⁶⁶.

У 1479 г., падчас чарговага абстраэння адносін ВКЛ з Маскоўскім княствам з-за Ноўгарада Вялікага, разам з групай незадаволеных князёў ён уступіў у перамовы з вялікім князем маскоўскім Іванам III. Першапачаткова яны планавалі авалодаць Кіевам і разам з усімі сваімі ўладаннямі перайсці пад уладу Вялікага Княства Маскоўскага. Стасункі з Масквой сталі яшчэ цяжэйшымі, калі Міхаіл Амелькавіч выступіў у 1480 г., як старэйшы ў родзе, пасрэднікам у наладжанні сувязяў паміж Іванам III і сваім шваграм Стэфанам, гаспадаром маладзёўскім. У выніку перамоў саюз паміж Маладзёўскім і Масквой быў замацаваны шлюбам пляменніцы князёў Амелькавічаў Алены са старэйшым сынам Івана III Іванам.

Распачыў дзеянні супраць польскага караля і вялікага князя літоўскага Казіміра Ягелончыка выклікала чарговая крыўда з боку караля. Пасля пераходу Марціна Гаштольда на ўрад троцкага ваяводы кіеўскае намесніцтва летам 1480 г. было перададзена не Амелькавічам, а Івану Хадкевічу⁶⁷. Крыўда была тым большай, што Амелькавіч лічыў яго сваім падданым, баярынам кіеўскім, які толькі па волі караля заняў яго спадчыннае месца. У 1480 г. супраць Казіміра складалася змова. Было вырашана забіць караля і яго сыноў падчас яго чарговага прыезду ў ВКЛ. Усе крыніцы называюць толькі трох удзельнікаў. На чале змовы сталі слугкі князь Міхаіл Амелькавіч, яго стрыечны брат князь Фёдар Іванавіч Бельскі і князь Іван Юр'евіч Гальшанскі. За змоўшчыкамі не было ніякіх палітычных сіл ці партый, аднак яны, несумненна, мелі прыхільнікаў, якія афіцыйна не былі пакараны. Але яны змаглі сарваць выступленне літоўскага войска супраць Масквы ў 1480 г.⁶⁸. Хельмскі ваявода адразу пасля падзеі 20 мая 1481 г. пісаў у Гданьск, што

літоўскія князі задумалі забіць караля і яго сыноў падчас палавання, а каралеву ўзяць пад варту⁶⁹. Калі б ім гэтага не удалося, яны жадалі «отсесть» ад Вялікага Княства Літоўскага з усімі ўсходнімі землямі да р. Беразіна да Вялікага Княства Маскоўскага. Альбрэхт Гаштольд у сваім лісце да каралевы Боны Сфорцы ў 1525 г. так апісваў намеры змоўшчыкаў са слоў свайго бацькі (Марцін Гаштольд як ваявода троці быў адным з судзіяў): «русские князья... покойным королем Казимиром... были по суду обезглавлены, ибо они составили заговор с целью убийства короля и великого князя, вышеназванного государя Казимира, желая, чтобы по уговору только один занял Велико княжество»⁷⁰. Самае цікавае, што сярод змоўшчыкаў годным вялікакняжацкага тытула лічылі князя Міхаіла Амелькавіча⁷¹.

Ажыццявіць забойства было вырашана на вяселлі князя Фёдара Іванавіча Бельскага з князёўнай Ганнай Кобрынскай, якое адбылося ў красавіку 1581 г. Кароль прысаў на вяселле свайго стрыечнага брата (іх маці былі роднымі сёстрамі) пашыраджаным пра змову кіеўскім ваяводам Іванам Хадкевічам, які быў жанаты з роднай сястрой Фёдара Бельскага Агнешкай. Адразу пасля вянчання змоўшчыкі былі схоплены. Фёдар Бельскі змог збегчы ў Маскву, Міхаіла Амелькавіча і Івана Гальшанскага змясцілі пад варту, дзе яны чакалі прысуду⁷². Зняволеныя князі былі перададзены на суд вышэйшых ураднікаў — віленскага ваяводы і канцлера Алены Судзімонтавіча і троцкага ваяводы і маршалка Марціна Гаштольда. Яны абодва прыходзіліся змоўшчыкам блізкімі родзінцамі: Марцін Гаштольд быў жанаты з роднай сястрой князя Івана Гальшанскага, а дачка Алены Судзімонтавіча была замужам за братам князя Гальшанскага. За спробу замаху на караля змоўшчыкі былі

Сямён Міхайлавіч Слуцкі.

Бранюра з твора Б. Папроцкага «Ляздо цюты». 1579 г.

асуджаны на смерць. 30 ліпеня 1481 г. Міхаіл Амелькавіч разам з Іванам Гальшанскім былі чвартаваны ў Вільні⁷³.

Нягледзячы на выкрыццё змовы, Казімір Ягелончык праявіў некаторую літасць да змоўшчыкаў. Іх было дазволена пахаваць у царкве, а маёмасць была не толькі не канфіскавана, але пакінута дзецім. Пацвярджэнне гэтага было нечакана знойдзена ўкраінскімі археолагамі пры вывучэнні разбуранага ў 1941 г. Успенскага сабора ў Кіева-Пячэрскай лаўры. Пры вывучэнні рэшткаў пахаванняў адной з крыпт, якая была ідэнтыфікавана як родавая ўсыпальня князёў Амелькавічаў, быў знойдзены касцяк мужчыны 40—50 гадоў. Ён быў пахаваны, як і ўсе, у труне, але яго галава, ногі і рукі былі адсечаны. Гэта цалкам супадае з магчымымі слядамі пакарання на смерць —

чвартаваннем, на якое караліся за дзяржаўную здраду. Можна са значнай доляй упэўненасці казаць, што на сённяшні момант дакладна вядома пахаванне толькі гэтага прадстаўніка роду князёў Амелькавічаў⁷⁴.

Казімір не мог быць міласэрным да змоўшчыкаў, бо гэта было б праявай яго слабасці. Аднак іх сыны захавалі бацькоўскую маёмасць. Слуцкае і Капыльскае княствы былі пацверджаны ўдаве Міхаіла Амелькавіча Ганне і яе адзінаму сыну Сямёну ў 1482 г.⁷⁵. Тым не менш гэтыя падзеі выклікалі хвалёванні сярод падданых у Слуцку. Шляхта і баяры адмовіліся падпарадкоўвацца ўдаве і яе малому сыну. Спатрэбілася ўмяшальніцтва вялікага князя, які загадаў князям і баярам служыць са сваіх маёнткаў княгіні Ганне, як да гэтага служылі яе мужу⁷⁶. Менавіта ў гэты час, з пачатку 90-х гг. XVI ст., цэнтрам уладанняў Амелькавічаў становіцца Слуцк, куды яны канчаткова пераязджаюць з Капыля.

Тады ж, у 1494 г., быў складзены інвентар Трайчанскага манастыра, які характарызаваў яго як значны культурны цэнтр з уласнай бібліятэкай⁷⁷. Княгіня Ганна пераважна ўсю сваю энергію аддавала дабрачынным справам. Яна шмат зрабіла для слуцкіх царкваў, Трайчанскага манастыра і Кіева-Пячэрскай лаўры. У верасні 1488 г. разам з сынам яна падпісала ліст, па якім Трайчанскаму манастыру навечна надаваўся стаў на р. Локня⁷⁸.

Адным з першых яе крокаў як удзельніцы княгіні Слуцкай было наданне ў 1482 г. фундуша царкве Святой Варвары — двух вёдраў мёду і дзесяці грошаў штогод⁷⁹. У 1489—1492 гг. манастыры адорваліся ёю новымі землямі, людзьмі⁸⁰.

Нягледзячы на няўдалае сканчэнне жыццёвага шляху князя Міхаіла Слуцкага, яго сын карыстаўся значнай падтрымкай сярод князёў і баяр, якія жадалі бачыць на велікакняжацкім стальцы ме-

навіта князя Сямёна Слуцкага. Сын і ўнук пакаранага на смерць Міхайла Амелькавіча не выказвалі шырока сваіх уладных амбіцый, а сталі аднымі з найбольш заслужаных асоб ВКЛ, абараняючы сваю зямлю ад татарскіх нападаў і маскоўскіх войскаў.

Складаныя ўнутрыпалітычныя абставіны пасля смерці Казіміра Ягелончыка ў 1492 г. маглі паспрыяць яшчэ большаму ўзвышэнню князеў Амелькавічаў. 3 Гродна былі разасланы лісты па ўсіх землях з паведамленнем пра смерць Казіміра і запрашэннем з'явіцца ўсім «старшым» ад кожнай зямлі да 20 ліпеня 1492 г. на вальны сойм для выбарання новага гаспадара. Спачатку прыхільнікі князя Сямёна выставілі яго кандыдатуру⁸¹. Сам князь прыехаў з атрадам у 500 чалавек. Ваенная пагроза з боку Маскоўскай дзяржавы рабіла кан-

дыдатуру блізкага да маскоўскага двара князя Сямёна Міхайлавіча Амелькавіча вельмі прывабнай. Да таго ж прыкладна ў гэты час ён ажаніўся з Анастасіяй, дачкой мсціслаўскага князя Івана Юрэвіча Літвенавіча, прадстаўніка яшчэ адной галіны Гедымінавічаў (хоць Е. Вольф лічыў, што шлюб адбыўся не раней 1496 г.⁸²). У якасці пасагу княжна мсціслаўская прынесла 2 тысячы коп літоўскіх грошаў і правы на Мсціслаўскае княства⁸³. Магчымаць страты вялікакняжацкага стальца для сына Казіміра Ягелончыка і разрыву персанальнай уніі з Польшчай вымусілі Аляксандра Ягелончыка ісці на значныя саступкі панам-радзе⁸⁴. Аднак паны-рада абвясціла сойму, што перадсмяротным пажаданнем Казіміра было, каб польскім каралём стаў Ян Ольбрахт, а вялікім князем літоўскім —

Трайчанскі манастыр.
Н. Орта. 1864—1876 гг.

Аляксандр Ягелончык.
Гравюра. XVI ст.

Аляксандр. Гэтага было дастаткова, каб шанцаў на выбране ў князя Слуцкага не засталася. Паны-рада рашылася на выбране Аляксандра на вальным сойме ўсіх зямель ВКЛ⁵⁵.

Гэтым палітычна актыўнасць князя Сямёна абмяжоўвалася. У документах мы фактычна не знаходзім следоў яго актыўнага ўдзелу ў палітычных падзеях канца XV — пачатку XVI ст. У 1496 г. князь Слуцкі нават не прыехаў на сойм⁵⁶. Гэта магло быць звязана з некалькімі фактарамі. Першым з іх стала магчымасць страты сваіх уладанняў у выпадку канфлікту з вялікім князем літоўскім. Другім — узброеныя канфлікты з Маскоўскай дзяржавай і з'явіўшаяся татарская пагроза, якая адцягвала ўвагу князя Сямёна Міхайлавіча на неабходнасць абароны сваіх зямель.

У Літоўскай метрыцы за час жыцця князя Сямёна Слуцкага засталася вельмі мала дакументаў. У асноўным яны датычыліся спрэчак з-за маёнткаў, калісьці адабраных бацькам князя Міхаілам⁵⁷.

У 1498 г. удава кіеўскага князя Сямёна Амелькавіча Марыя Гаштольд звярнулася да Аляксандра Ягелончыка са скаргай, што князь Слуцкі не дапускае яе дачку Аляксандру да падзелу Слуцкага і Капыльскага княстваў. Яна прасіла зацвердзіць за яе дачкой Аляксандрай (Аленай) княгіняй пінскай Слуцк і Капыль⁵⁸. Асноўным аргументам было, што яны належаць да старэйшай лініі князёў Амелькавічаў, таму менавіта ім, нашчадкам кіеўскага князя, былі павінны перайсці Слуцкае і Капыльскае княствы, а не сыну здрадніка Міхаіла. Князь Сямён Слуцкі казаў, што князі Сямён і Міхаіл Аляксандравічы самі падзялілі так бацькоўскую спадчыну. Вялікі князь літоўскі пагадзіўся, што падзел княстваў быў ажыццёўлены яшчэ пры жыцці князёў Сямёна і Міхаіла, а нашчадкі Сямёна атрымалі ў якасці кампенсацыі за страту Кіеўскага княства Пінск. Уладанні навечна замацоўваюцца за прадстаўнікамі гэтых галін, і правоў на Слуцк і Капыль пінскія князі не маюць і наадварот. 16 студзеня 1499 г. вялікі князь Аляксандр зацвердзіў бацькоўскія ўладанні Слуцк і Капыль за князем Сямё-

Пячатка княгіні Аляксандры (Олены) Сямёнаўны Амелькавіч пінскай.
1516 г.

Paludes Polesie
 in hoc tractu adeo confusa
 tegne ut quibusdam in locis
 vni loci videantur, veram in
 horum locorum distantiam an-
 te non potuimus sed numerus
 inus quinquagesime affectus in
 recessibus ut loca et distantiam
 recte aliter enim Proprii factus
 qui Gredokam et Kivian
 inter off 60 miliar. in 120.
 mil. excoferret.

Слудкае княства.
 Фрагмент карты «Валіае Княства Літоўскае». Т. Макоўскі. Амстэрдам, 1613 г.

нам Міхайлавічам, прытым у прывілеі быў
 запісаны і абавязак слудкага князя «службу
 земскую <...> заступовати по давному». Да

ўласнасці навечна князя Сямёна і яго на-
 шчадкаў былі прыпісаны горад Слуцк з усімі
 дварамі, якія да Слуцка «прислухают», Іваны,

Пагост, Олгавічы, з усімі валасцямі Слуцкага павета, байарамі і князямі, і Капыль з дварамі Байлаўцы, Сыраватчычы, Старыцы, Шымкавічы, Скегіева, Калок, Старое Сяло, з усімі капыльскімі валасцямі, князямі і байарамі⁸⁹.

Пытанне з правамі на Пінскае княства слуцкай галіны роду і наадварт уздымалася да сярэдзіны 30-х гг. XVI ст. У 1524 г. сыну Сямёна Юрью Слуцкаму было адмоўлена ў атрыманні Пінскага княства пасля смерці князя Федара Яраславіча, мужа княгіні Аляксандры⁹⁰. гэтыя землі па кадуку адышлі да караля Жыгімонта I.

Багатыя Слуцкае і Капыльскае княствы (землі якога знаходзіліся ў вярхоўях Арэсы і Случы і дасягалі Прыпяці) мелі добрыя сувязі з Клецкам, Нясвіжам, Менскам, Бабруйскам⁹¹. Па сушы на поўдзень горад быў звязаны з Петрыковічамі, Мазыром і далей Кіевам. У самім горадзе было з дзясятка цэркваў і каталіцкіх касцёл. Толькі на слуцкім замку князямі Аселькавічамі былі фундаваны дзве царквы — Святой Варвары і Успення Багародзіцы. За княжацкую апеку і наданні святары былі павінны чытаць акафіст за здароўе князёў кожную нядзелю ці падчас службы кожным святаром. Для гэтага ім у 1501 г. Сямёнам Міхайлавічам Слуцкім з жонкай Анастасіяй на царкву Успення Багародзіцы давалася 10 бочак жыта з Капыля⁹².

Густанаселеныя землі былі вельмі прывабныя для татарскіх нападаў. Штуршком да іх хвалі стала заключэнне саюза паміж Іванам III і крымскім ханам Менглі-Ірэем. Напад татараў звычайна прыпадаў на канец лета — пачатак восені. На Случчыну яны ішлі некалькімі ўстойлівымі маршрутамі: з Перакопа, поплавамі Дняпра і Буга да Лоевай гары, дзе яны пераходзілі Днепр бродам. Адтуль іх шлях ляжаў праз Мазыр, Петрыковічы, дзе таксама была пераправа праз Прыпяць далей на Слуцк⁹³. Першы напад адбыўся ўвосень 1502 г. Князь Сямён

Міхайлавіч па загаду Аляксандра Ягелончыка разам з падольскім ваяводам Янам Буцацкім перахапілі крымцакоў, якія ўцякалі (150 чалавек, хаця «Хроніка Літоўская і Жамойцкая» дае 1500), разбілі іх на р. Уша, у шасці мілях за Бабруйскім, і адабравлі ўвесь палон⁹⁴.

У канцы (30) жніўня 1503 г. татары напалі неспадзявана, так, што князь слуцкі не паспеў да гэтага падрыхтавацца. «Хроніка Быхаўца» кажа, што пра напад ворагаў князь даведаўся, пабачыўшы іх са званіцы царквы Святога Юрыя: «Князь жа Сямён Міхайлавіч у той час быў у Слуцку і не ведаючы ні аб чым, толькі пагледзячы з горада на места за рэку Случ з царквы святога Юрыя, і пачылі татар, скачучы на конях, і мужоў і жонак хапаючых і забіваючых»⁹⁵. За адзін дзень 6 тысяч татарскага войска Мендыс-Гірэя, сына крымскага хана, прайшлі шлях у 25 міль ад пераправы праз Прыпяць і сталі ўвечары таго ж дня кашом на полі за Умаллю. Адтуль загоны пайшлі ў бок Капыля, Нясвіжа, Клецка. Ратнікі слуцкага князя былі размешчаны па навакольных сёлах і адрэзаны ад замка. Акрамя таго, усе коні таксама былі забраны татарамі. Такім чынам, слуцкі князь нічым не мог дапамагчы сваім падданым. Сямён Міхайлавіч разам з дружнай замкнуліся ў замку, паслаўшы за дапамогай у Вільню. Адзін з царэвічаў застаўся пад Слуцкам. Татарскія загоны спустошылі тэрыторыю ад Слуцка да Ішкалді і, не сустрэўшы супраціўлення, з палонам пакінулі краіну. Дапамога, пасланая вялікім князем літоўскім Аляксандрам, прыйшла ўжо пасля іх адыходу і не стала даганяць татараў, абцяжараных палонам⁹⁶.

Другі напад у канцы гэтага ж года быў адбіты князем Сямёнам Аселькавічам, Альбрэхтам Гаштольдам і Юрыем Наміравічам. Трохтысячны татарскі загоны, які прыйшоў пад Слуцк і Наваградак, вяртаўся па іншаму шляху, праз Грычынскае балота.

Бойка з татарамі.
М. Вібента. 1570-я гг.

За Прыляццю, каля Давыд-Гарадка, татараў з палонам перахапілі, разбілі, а людзей вызвалілі⁹⁷.

— Вялізныя людскія страты, якія панесла ўсё княства, вымусілі князя Сямёна даць Слуцку гарадскія правы і самакіраванне ў 1503 г. Гэта было павінна забяспечыць перасяленне новых жыхароў у горад. Мяшчане ў Слуцк перасяляліся з Кіева, Жытоміра, Мінска і іншых месцаў, як сведчылі пазнейшыя судовыя справы, калі ўласнікі горада хацелі прызнаць іх сваімі отчычамі⁹⁸. Аднак гэта не магло карэнным чынам паўплываць на аднаўленне гарадской гаспадаркі, пакуль не была ліквідавана татарская пагроза.

Новы напад татараў прынёс не меншя спусташэнні. Самая працяглая за ўсе напады татараў аблога горада і яго штурм адбыліся ў 1505 г. Тры сыны крымскага хана, перайшоўшы Днепр каля Лоевай гары з 20-тысячным войскам, рушылі ў бок Менска і Слуцка. У дзень Унебаўзяцця Багародзіцы, у пятніцу, яны падышлі да Слуцка, ведаючы пра адсутнасць князя Сямёна. Два царэвічы, Біці-Гірай і Бурнаш,

разрабаваўшы ваколіцы горада, паспрабавалі ўзяць Слуцк штурмам. Яны закідалі горад агнём і зрабілі падкопы пад сцены. Горад быў спалены. Ніякдэзчы на добрыя ўмацаванні і нават наяўнасць гармат, з якіх адбівалі напад, княгіня Слуцкая не змагла самастойна адбіць напады крымчакоў. Тым не менш мужная абарона случан і князеў, што былі на службе ў князеў Слуцкіх, дазволіла адстаяць замкі, і праз некаторы час татары адышлі да Наваградка, дзе ў той час засядала паня-рада. Татары, вяртаючыся з-пад Клецка і Наваградка, зноў пачалі рабаваць Слуцчыну і Наваградчыну, а адтуль павярнулі на Крым⁹⁹. Па падліках польскіх гісторыкаў пачатку XVI ст., татары ў гэтым походзе захапілі палон у 100 тысяч чалавек на землях Беларусі і Украіны¹⁰⁰.

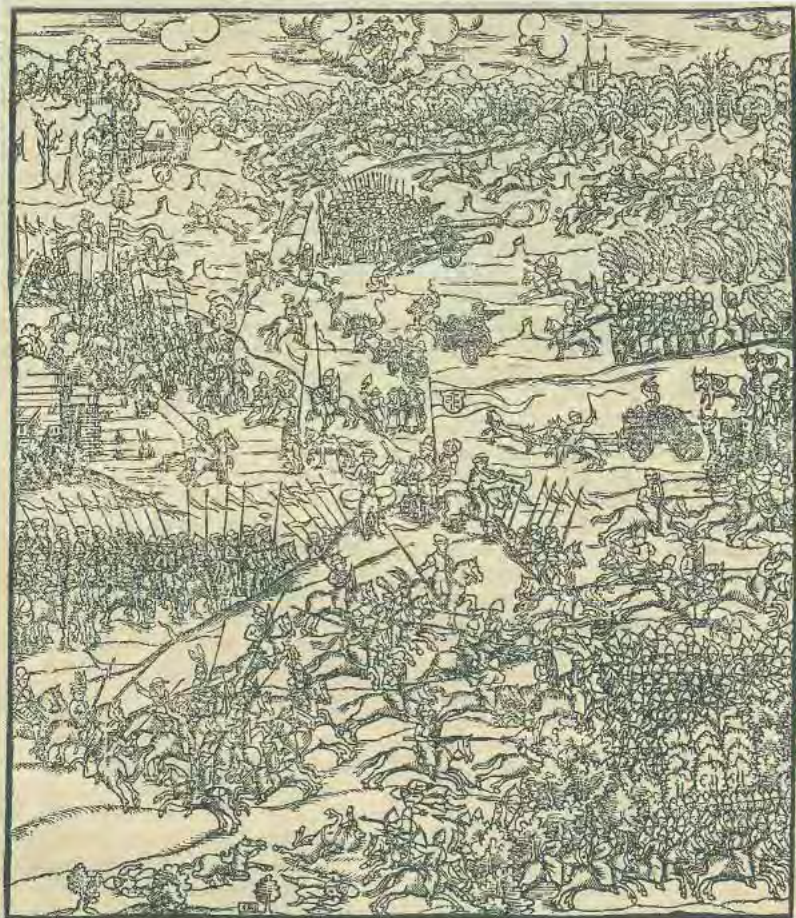
14 лістапада 1505 г. яшчэ даволі маляды князь памёр, пакінуўшы жонку і адзінага сына Юрыя, які яшчэ не дасягнуў паўналецця, і быў пахаваны ва Успенскім саборы Кіева-Пячэрскай лаўры.

НА ВЯРШЫНІ МАГУТНАСЦІ

Пасля смерці князя Сямёна Міхайлавіча абавязкі па абароне вялізных удаданняў князеў Слуцкіх перайшлі да яго жонкі і сына. Амаль два дзесяцігоддзі маці і сын выступаюць разам ва ўсіх пачынаннях. Разам яны фігуруюць і ў документах.

Першым выпрабаваннем для іх стаў новы поход татараў у снежні 1505 г., які зноў прынёс вялікія страты. Новы напад 1506 г. быў паспяхова адбіты, хаця першапачаткова татарам удалося дайсці да Наваградка і разрабаваць Палессе і Слуцчыну. Вялікі князь літоўскі Аляксандр, які быў ужо цяжка хворы, перадаў паўнамоцтва па абароне панам радным: Вялікі гетман літоўскі Станіслаў Кішка і маршалак Міхал Плінскі сабралі 10-тысячнае войска і рушылі з-пад Ліды. Асноўныя сілы татараў

Клецкая бітва.

Іраюра з «Хронікі» М. Бельскага. 1597 г.

былі разбіты пад Клецкам. Слудскія ратнікі на чале з Юрыем Сямёнавічам Слудкім перахапілі частку адступаючых з-пад Клека

крымчакоў каля Капыля і пры пераправе ў раёне Петрыковіч, а астатніх праследавалі да Оўруча і Жытоміра¹⁰¹. У падзяку за да-

памогу ў барацьбе з татарамі княгіня Анастасія з сынам увзяла каменны сабор¹⁰².

Княгіня актыўна ўзялася за аднаўленне гаспадаркі, у чым ёй дапамагаў сплукі намеснік Звер Валчковіч¹⁰³. Яе спробы ўмацаваць эканамічнае становішча Слуцка, затрымаўшы ў ім жытомірскіх куцшоў, абвясціўшых іх отчычымі, поспеху не мелі. Гэтыя людзі перасяліліся ў Слуцк пасля чарговага разрабавання горада і мелі пры сабе лісты, якія даказвалі, што яны былі вольнымі і не з'яўляліся людзьмі непакожымі¹⁰⁴. У выніку па загаду караля спецыяльныя камісары перапісалі ў Слуцку ўсіх людзей, што перасяліліся туды з дазволу каралевы з Кіева, Мінска і Жытоміра, і загадалі ім на працягу аднаго года пакінуць Слуцк. Спрабавала яна дабіцца, каб на яе падданных не ўскладалі дадатковых павіннасцей (напрыклад, падводную) і ў час замянялі яе людзей пры выкананні павіннасцей. Аднак суседзі, пані Ядвіга Літаваравая Храбтовіч і князь Фёдар Яраславіч Пінскі, скарысталіся тым, што Літавор знаходзіўся ў палоне ў Маскве, і дабіліся адкладання справы да часу яго вяртання¹⁰⁵.

Унутрыпалітычны канфлікт, які пачаўся ў гаспадарскай радзе ў 1505 г., прывёў да фарміравання дзвюх партый, якія адрозніваліся сваімі пазіцыямі па рэлігійным пытанні, стаўленнем да дынастычных інтарэсаў Ягелонаў, спраў уніі з Польшчай, знешняй палітыкі. Адну з іх узначаліў дворны маршалак, фаварыт Аляксандра Ягелончыка, князь Міхал Глінскі. На бок князя Міхала Глінскага перайшлі ўсе незадаволеныя палітыкай вялікага маршалака Яна Забярэзінскага, пачатак ушпыву якога прыпадае на канец панавання Казіміра. Пасля смерці Аляксандра Ягелончыка яго фаварыт ужо не мог прэтэндаваць на выключнае становішча пры двары новага манарха Жыгімонта I Старога (1506—1548). Пасля смерці Аляксандра Ягелончыка пры-

хільнікі Забярэзінскага пачалі абвінавчваць Глінскага ў спробе захопу дзяржаўнай улады і дзяржаўнай здрадзе. Пасля ад'езду Жыгімонта I у студзень 1506 г. да Кракава і роспуску войска пасля летняй кампаніі 1507 г. Глінскі скарыстаўся чарговым падыходам маскоўскіх войскаў да Смаленска і ўзняў мяцеж. Сабраўшы войска, у лістападзе 1507 г. Міхал Глінскі рушыў з Турава спачатку на Гродна, каб схіпіць Яна Забярэзінскага, потым на Коўна. Сваёй мэтай Глінскі абвясціў абарону інтарэсаў прыватнаўладных, разлічваючы на падтрымку старых княжацкіх і баярскіх родаў. Родзіч Міхала Глінскага Андрэй Дрожжа накіраваўся да Слуцка, паспрабаваўшы захапіць яго зняцкаў ці дабіцца пераходу княгіні Слуцкай на іх бок. Аднак Анастасія Слуц-

Юрый Самёнавіч Слуцкі.

Граюра з твора Б. Папроцкага «Гляздо п'ятым». 1579 г.

Выва Слуцка.

Фрагмент карты «Велике Княство Литовське». Т. Макоўскі. Амстэрдам. 1613 г.

кая змагла арганізаваць абарону і адбіць яго напад.

Адступіўшы ад няўзятых Слуцка і Капыля, Глінскі накіраваўся на Тураў, а адтуль на Мазыр. Абвясціўшы сябе абаронцам праслаўных, Глінскі быў вымушаны пайсці на саюз з Масквой. Васіль III скарыстаўся яго выступленнем для далейшага аслаблення ВКЛ. У 1508 г. Глінскі вярнуўся на Палессе і накіраваў свае атрады ўздоўж Прыпяці на Мазыр, руйнуючы ўсё на сваім шляху. Галоўная сядзіба мяцежнікаў была перанесена ў Мазыр, адкуль і ажыццяўлялася кіраўніцтва атрадамі, разасланымі на Капыль, Слуцк, Крычаў, Гомель, Оршу, Друцк і Мсціслаў. Сам ён другі раз падступіў да Слуцка з патрабаваннем, каб княгіня Слуцкая аддала яму Слуцк і Капыль. «Как же и теми разы зь многими силами московского приходил замков наших Меньска а Слуцка добывати и, з ласки милого Бога, тот зрадда, послышавши люди напы, з велико. Шкодою втекъ, и зь москвичи», — пісаў Жыгімонт Аўгуст у лісце да крымскага хана¹⁰⁶.

На думку храністаў, пры спробе захопу Слуцка князь Глінскі праследаваў некалькі мэт. Ён спадзяваўся, узяўшы шлюб са ўдо-

вай княгіняй, атрымаць доступ да скарбаў князёў Слуцкіх. Будучы айчынам маладога Юрыя Сямёнавіча, ён мог ад яго імя прэтэндаваць на Кіеў як потчыну князёў Алецькавічаў і зрабіць яго сімвалам, вакол якога аб'ядналіся б праслаўныя паны і баяры¹⁰⁷.

Тым часам замак, які абараняўся не толькі са сцен, але і з дапамогай вылазак, яму ўзяць не ўдалося. Тады Глінскі распуціў свае атрады рабаваць вёскі і сёлы Слуцкага княства, цалкам спусташаючы іх. Аднак і другая спроба скончылася няўдачай.

Татарскі загон хацеў пранікнуць з Валыні і Падолля пад Слуцк. Але пад Слуцкам іх перахапіў Канстанцін Іванавіч Астрожскі з 8 тысячамі вершнікаў. Дзякуючы атраду ротмістра Лукаша Мараўскага, які разбіў іх з пешым войскам (230 пешых і 6 вершнікаў), і імклівай вылазцы маладога князя Слуцкага, крымчакі, ахопленыя панікай, кінулі палон і былі разбіты канчаткова¹⁰⁸.

Пасля некалькіх аблог атрадамі Глінскага і татараў у 1509 г. княгіня Анастасія

План слудцкіх замкаў.

Сярэдзіна XVII ст. НГАБ. Ф. 694. Воп. 1. Стр. 287

заклала ніжні замак і наанава ўмацавала верхні¹⁰⁹. Вядома імя майстра, які кіраваў перабудовай і ўмацаваннем слуцкага замка, — Мураш¹¹⁰. Капец (дзе знаходзіўся дзядзінец) быў насыпаны і абнесены сцяной. Уваход у яго праходзіў праз шматпавярховую браму з мастом. Замак быў акружаны землянымі валамі з вежамі на поўначы. Пра такія элементы абароны ёсць успаміны ў перапісцы слуцкіх намеснікаў з князямі. Да таго ж няма сведчанняў перабудовы замка да канца XVI ст., і таму выява Слукца на знакамiтай карце Т. Макоўскага можна разглядаць як крыніцу, якая дае ўяўленне пра архітэктурку слуцкіх замкаў XVI ст. На фоне пасада можна пабачыць вежы з тыповымі гатычнымі «спічастымі» дахамі. Сцены (праслы) уяўляюць сабой частакол. Палац князёў быў драўляны, на высокім каменным падмурку. Непасрэдна да яго прымыкаў будынак скарбца¹¹¹.

Фактычна Слукцам да сваёй смерці (пасля 1524 г.) кірвала маці Юрыя, бо амаль усё жыццё князя прайшло ў ваенных паходах. Разам з князем Астрожскім і ўкраіннымі старастамі ён быў пастаўлены на ахове паўднёвых і ўсходніх меж дзяржавы. Яго паспяховыя дзеянні падчас мецяжу Глінскага не засталіся без увагі караля. Княгіня Слуцкая ў якасці ўзнагароды атрымала шэраг маёнткаў. У лютым 1509 г. Жыгімонт I даў княгіне Слуцкай у пажыццёвае ўтрыманне маёнткаў Кагорычы і палац Вераб'евічы каля Шапыля, забраныя ў здрадніка Якуба Івашчыцкага¹¹², двор Лішкаў з фальваркамі, сёламі і баярамі, якім раней валодаў Міхал Глінскі¹¹³. У 1515 г. лішкаўскія падданыя, якія служылі ў тым маёнтку путную службу і «хадзілі на вайну», паспрабавалі адмовіцца выконваць свае павiннасці на карысць княгіні Слуцкай. Спатрэбілася судовасе рашэнне, каб прывесці іх да паслухмянасці¹¹⁴.

Другое дзесяцігоддзе XVI ст. прайшло для князёў Слукіцкіх пад знакам бисконцых судовых разбораў з-за спадчыны князёў Мсціслаўскіх і ўзелу Юрыя ў ваенных паходах. Пасля смерці князя Івана Юрэвіча Мсціслаўскага ў 1486 г. яго дзве дачкі засталіся пад апекай вялікага князя, які дазволіў ім жыць у Мсціслаўлі да выхаду замуж. Першай была выдадзена старэйшая сястра Ульяна за князя Міхаіла Жаслаўскага. Ён Мсціслаўлі і быў перададзены. Аднак сястра Анастасія памерла бяздзетнай, і княгіня Слукца ўжо ў 1509 г. выступіла з просьбай перадаць Мсціслаўлі ёй як адзінай спадчынніцы. Кароль адзначаў, што князь Міхаіл Жаслаўскі трымаў Мсціслаўлі не па дзедзічнаму праву сваёй жонкі, а як атрыманае для сябе асабіста ад гаспадара пажалаванне¹¹⁵.

Без удзелу ў ваенных дзеяннях прайшоў 1510 г. А ўжо ў наступным, 1511 г., князь Юрый Апелькавіч Слукці разам з Юрыем Радзівілам Пераможцам і чаркаскім намеснікам Андрэем Няміровічам удзельнічаў у адбіцці татарскага нападу і разбіў ардынцаў ва ўрочышчы Рутка, у 20 мілях ад Кіева¹¹⁶. М. Стрыйкоўскі прыпісвае маладому Апелькавічу правадырства ў гэтай бітве, дзе, па яго падліках, было забіта восем тысяч татараў¹¹⁷.

З вясны 1512 г. польскія войскі зноў удзельнічалі ў адбіцці татарскіх нападаў, а літоўскія выступілі на чарговую вайну з Маскоўскай дзяржавай. У маі 1514 г. Жыгімонт з панамі раднымі пастанавіў сцяваць дадатковыя сілы на вайну з Маскоўскай дзяржавай, паколькі яе войскі ў чарговы раз узялі ў аблогу Смаленск. Сярод іншых падданных ліст быў пасланы і да княгіні Слукцай, каб яна выставіла сваіх людзей¹¹⁸. У 1514 г. князь Слукці быў павiнен выставіць палову свайго почта, 250 вершнікаў, і гэта без улку ўладанняў, якія адышлі да маці. Гэта сведчыць пра тое,

Бітва пад Оршай.

Гравюра з «Хронікі» М. Бельскага. 1597 г.

што, хаця сын з маці часта выступалі разам у юрыдычных дакументах, пасля дасягнення Юрыем паўналецця маенткі былі

падзелены і княгіні выдзелена яе ўдовіна частка. Ад Смаленска маскоўскае войска рушыла ў напрамку Оршы і Друцка, ад-

Бітва пад Оршай.

Невядомы мастак. I падова XVI ст.

куль адкрываўся шлях праз цэнтральную Беларусь на Вільню. У бітве пад Оршай, якая адбылася 8 верасня 1514 г., князь Юрый Сямёнавіч Слуцкі разам са сваім почтам знаходзіўся на правым флангу літоўскага войска, які ўзначальваў Юрый Радзівіл¹¹⁹.

Перамога ў бітве пад Крапіўнай, хаця і не пераламала ход вайны, прынесла ВКЛ значныя палітычныя дывідэнды. У першую чаргу яна спыніла стварэнне антыягелонаўскай кааліцыі, над якой працавала маскоўская дыпламатыя. У далейшых ваенных дзеяннях маскоўскія войскі маглі разлічваць толькі на падтрымку Крымскага ханства.

Апошні набег татараў на ўладанні князёў Слуцкіх у ВКЛ адбыўся ў 1521 г., калі пяцітысячнае войска, што пераправілася ў раёне Лосвай гары, спаліла Мазыр і рушыла ўздоўж Прыпяці. Былі разрабаваны землі паміж Слуцкам і Пінскам¹²⁰.

Палітычныя рэформы, якія праводзіў Жыгімонт I, дазволілі прыцягнуць да ўдзелу ў палітычным жыцці краіны больш шырокія колы арыстакратыі. Акрамя ўраднікаў, што займалі вышэйшыя пасады, да прыняцця рашэнняў сталі прыцягвацца па асабістых лістах караля князі Юрый Слуцкі і Сямён Дубровіцкі, усе князі Друцкія, Лукомскія, Свірскія, Карэцкія, Гедройцы, Сангушкі, Збаражскія, Заслаўскія, Карэцкія, паны Храбтовічы, Давойны, Салагубавічы і інш. Усе яны прызнаваліся станамі да «сойму належачымі». У гэтыя гады склад сойма сфарміраваўся канчаткова¹²¹.

Князь Слуцкі канчаткова замацаваў за сабой месца па правай руцэ вялікага князя літоўскага пасля біскупа віленскага, абыходзячы не толькі свецкіх ураднікаў, але і астанніх каталіцкіх біскупаў. На гэты час Аэлькавічам было дастаткова быць ад-

Радамскі сойм 1505 г.

Прапора са «Статута Ласкага», 1506 г.

нымі з буйнейшых землеўласнікаў. Згодна з попісам войска ВКЛі 1528 г., Юрый Сямёнавіч Слуцкі выстаўляў са сваіх добр 433 кані¹²². У 1534—1536 гг. (калі змянілася колькасць дымоў, з якіх выстаўляліся вершнікі) у яго земскую павіннасць па абароне дзяржавы зноў уваходзіла выстаўленне ўжо 500 вершнікаў. Менавіта столькі ён выставіў падчас чарговай вайны з Масквой ў 1534—1535 гг. Гэта значыць, што агульная колькасць падданных князя Слуцкага была не менш як 40 тысяч чалавек.

Як член паноў радных, князь Юрый Слуцкі не аднойчы выступаў суддзёй і

пасрэднікам ва ўрэгуляванні канфліктаў. Пераважна гэта былі справы, звязаныя з прадстаўнікамі розных княжацкіх родаў ці сямей вышэйшых ураднікаў. Гэта значыць тых асоб, якіх месілі судзіць калі не вышэйшых за іх па рангу, то хаця б роўных ім асоб. Так, у справе княгіні Марыі Дубровенскай з пасынкам кароль пасля разгляду сутнасці справы загадаў князям Дубровенскім з'явіцца перад князем Юрыем Сямёнавічам, Багданам Салетам і яшчэ дзвюма асобамі, каб яны вынеслі свой прысуд¹²³.

Высокае становішча і аўтарытэт князя выклікалі зайздрасць з боку яго палітыч-

них сапернікаў. Асабліва складанымі былі адносіны з Альбрэхтам Гаштольдам. Амбіцыйны палітык, які імкнуўся да вяршынь улады, неаднаразова канфліктаваў з князем Слуцкім. Справа дайшла да таго, што кароль быў вымушаны асабіста ўмяшацца ў іх спрэчкі. Жыгімонт I патрабаваў іх асабістай прысутнасці на генеральным сойме ў Вільні, дзе ён збіраўся рассудзіць ворагаў¹²⁴. Іх адносіны яскрава ілюструе той факт, што Юрый Слуцкі прасіў Жыгімонта I не прызначаць Альбрэхта Гаштольда камісарам для разбору яго судовых спраў з-за дрэнных адносін з віленскім ваяводам і яго прадзяткага стаўлення, аднак кароль адмовіўся, спасылаючыся на тое, што канцлер з'яўляецца найвышэйшай радай і можа судзіць па закону¹²⁵.

У 1522 г. змяніўся расклад унутрыпалітычных сіл у дзяржаве, што было выклікана шэрагам смерцей сярод паноў радных. Зышлі ваявода віленскі і канцлер ВКЛ Мікалай Мікалаевіч Радзівіл, маршалак гаспадарскі і пан віленскі Ян Радзівіл. Новым віленскім ваяводам і канцлерам стаў Гаштольд, які паспрабаваў праводзіць самастойную палітыку, накіраваную на адасабленне ВКЛ ад Польшчы. На пасаду найвышэйшага гетмана быў прызначаны праваслаўны князь Астрожскі. Гэта выклікала да жыцця новыя палітычныя кааліцыі. Ваеннае супрацоўніцтва князя Аляксавіча з Канстанцінам Іванавічам Астрожскім перайшло ў палітычную сферу. Князі Слуцкі і Астрожскі выступалі разам нават у сваіх просьбах пра наданне зямель сваім баярам Грыцку Тавулевічу і Івашку Нямірычу¹²⁶. Да таго ж абодвух князёў, акрамя супрацьстаяння Гаштольду, аб'ядноўвала імкненне абараніць правы праваслаўнай царквы і яе вернікаў.

У 1522 г. Юрый Сямёнавіч разам з князем Канстанцінам Іванавічам Астрожскім выступілі супраць каранаванні трохгадо-

Альбрэхт Гаштольд.
Мініяцюра. С. Самашчэньчык. 1528 г.

вага Жыгімонта Аўгуста вялікім князем літоўскім, бо бачылі ў гэтым парушэнне уніі з Польшчай і лічылі асобную элекцыю каралевіча толькі нагодай, каб пасеяць варожасць паміж двума краінамі.

У той жа час кароль Жыгімонт Стары і Бона Сфорца імкнуліся забяспечыць трон ВКЛ за сынамі не столькі праз выбары, колькі па спадчыне. Да таго ж гэта фактычна гарантавала выбар Жыгімонта Аўгуста на польскі прастол пасля смерці бацькі. Канцлер ВКЛ Альбрэхт Гаштольд, які на той момант знаходзіўся ў вельмі напружаных адносінах з князямі Астрожскім і Слуцкім, у лісце да Боны бяздоказна абвінавачваў іх у жадаанні заняць месца Міхала Глінскага, якое той меў пры Аляксандру Ягелончыку¹²⁷. Амбіцый стаць усёмагут-

Жыгмонт I Стары.

Л. Кранах мал. 1550-я гг.

нымі фаварытамі, можа, у іх і хапала, аднак у гэтай сітуацыі Альбрэхт Гаштольд проста спрабаваў устрыцца са свайго шляху ўплывовых сапернікаў¹²⁸.

Палітычнае супрацоўніцтва двух знакамітых ваенных кіраўнікоў хутка перайшло ў роднасны саюз. 26 ліпеня 1522 г. у Вільні была складзена ўмова пра шлюб Астрожскага з Аляксандрай (часам сустракаецца імя Олена, Гелена) Сямёнаўнай князеўнай Амелькавіч Слуцкай¹²⁹. Бок нявесты прадстаўлялі маці Анастасія (па сведчанні М. Стрыйкоўскага, у 1508 г. Астрожскі вызваліў яе з татарскай няволі¹³⁰) і брат Юрый Самёнавіч Слуцкі, з якімі гетман «у вечистую прыязнь и кровное сявязанье зошол»¹³¹. Вельмі цікавым для

разумення, як у вачах падданых мусілі па-водзіць сябе князі, становіцца паданне пра княжну Аляксандру Слуцкую і яе знаёмства з будучым мужам. Падзеі адбываюцца ў 1522 г., калі татары ў чарговы раз асадзілі Слуцк. У адсутнасці князя Слуцкага яго старэйшая дачка (тут памылка, хіба сястра, бо яе бацька князь Сямён памёр у 1505 г.) Аляксандра арганізавала абарону і паслала да князя Астрожскага ганца за дапамогай і просьбай прывезці слауты абраз князеў Астрожскіх (магчыма, цудатворны абраз Межырыцкай Багародзіцы¹³²), які неаднойчы ратавала ад ворагаў. Сілы нябесныя і Багародзіца дапамаглі князеўне: абраз сам перанёсся да Слуцка, і дзяўчына перамагла татараў¹³³. Калі на месца з войскам прыбыў гетман, ён быў так уражаны смелай дзяўчынай, што прапанаваў ёй ажаніцца. Магчыма, тут ідзе зліццё яе асобы з асобай маці княгіні Анастасіі з князеў мсціслаўскіх Слуцкай, а магчыма, народная пагалоска лічыла дачку дастойнай прадстаўніцай роду. Так, легенда пацвярджае, што князеўна Слуцкая цалкам адпавядала вялікаму гетману і насліла годнасць гетманавай не толькі на словах¹³⁴.

Сведкамі шлюбнага ўкладу і прыяцелямі, з рады якіх і быў узяты гэты шлюб, былі мітрапаліт Іосіф, Богуш Багавіцінавіч (муж пляменніцы К. І. Астрожскага Фядоры Андрэеўны Сангушкі), князі Дубровенскі (муж сястры Астрожскага), Заслаўскі, Вішнявецкі і гаспадарскі пісар Іван Міхайлавіч. Пасаг князеўны Слуцкай складаўся з 1000 угорскіх злотых і каштоўнацей яшчэ на 3000 коп грошаў літоўскіх. Менавіта такі памер выправы — не менш як 3000 коп грошаў — запатрабаваў гетман як адпавядаючы княжацкаму статусу яго будучай жонкі. У адказ згодна з традыцыйнай вялікі гетман К. І. Астрожскі быў павінен запісаць Аляксандры вена (забеспячэнне падвоенай сумы пасагу,

Канстанцін Іванавіч Астрожскі.
Невядомы мастак. Копія. XVIII ст.

якая з'яўлялася ўласнасцю жанчыны да яе смерці ці паўторнага выхаду замуж) на 1/3 сваіх маёмкаў, як гэта было з першай жонкай¹³⁵. Дата шлюбу дакладна не выз-

началася да вяртання Астрожскага з паходу і выканання ім гаспадарскай службы ў Мінску.

Вянчанне адбылося ў 1523 г., пасля вяртання гетмана з чарговага паходу на татараў. П. Шумоўскі сцвярджае, што захавалася грамата кобрынскага архімандрыта Іосіфа ад 08.09.1526 з пацвярджэннем законнасці шлюбу, узятага царкоўна¹³⁶. Паколькі татарская пагроза нікуды не падзелася, а дакументы нічога не кажуць пра вялікае і пышнае вясельле, падобна на тое, што пара проста абвянчалася ў прысутнасці невялікай колькасці сведак. Вена маладой жонцы князь запісаў толькі праз пяць гадоў, у 1527 г.¹³⁷, на Тураве і Сатыеве на 6 тысяч коп грошаў.

В. Ульяноўскі ў сваёй працы ўдакладніў звесткі пра жыццё ўдавы Астрожскага Аляксандры з князёў Слуцкіх. Абвяргаючы версіі ае ранняй смерці ў 1531 ці 1556 г., ён паказаў, што тая яшчэ ў лютым—чэрвені 1562 г. удзельнічала ў судовым працэсе з-за сваёй маёмасці¹³⁸. 30 жніўня 1563 г. герцаг Альбрэхт Гогенцолерн накіраваў да яе ліст, але ўжо 3 чэрвеня 1564 г. у каралеўскім лісце яна ўзгадваецца як нябожчыца¹³⁹.

Восень 1524 г. князь Слуцкі прабыў у Кракаве пры каралеўскім двары, дзе прысутнічаў як пай радыны пры перагу наданняў зямель каралём Юрыю Іллінічу і разбіраў розныя судовыя справы¹⁴⁰. Там канчаткова было вырашана пытанне са спрэчнымі землямі князёў мсціслаўскіх. У 1518 г. княгіня Слуцкая зноў выступіла з пазвай пра незаконнае затрыманне Мсціслаўля з воласцю князем Міхаілам Жаслаўскім і прасіла іх для сябе і сына. Жыгімонт І адклаў разгляд гэтай справы на больш позні тэрмін, а пазней зноў адмовіў княгіні Слуцкай у правах на Мсціслаўля¹⁴¹. На гэтым клопаты княгіні не скончыліся. На працягу некалькіх гадоў яна судзілася з суседзямі: з Храптовічам з-за меж пушчаў

Свержаньскай і Турацкай, з Глябовічамі з-за розных крыўдаў.

Сын прадоўжыў судовыя справы, пачаўся маці, і выступіў з прэтэнзіямі на мацярыныя землі — Мсціслаўль і іншыя маёнты¹⁴². Юрый працягваў не толькі абарацяць, але і павялічваць свае ўладанні. Ён не пакідаў без увагі магчымасць набыцця пі вяртанню самых малых кавалкаў зямлі, напрыклад паці пустак¹⁴³. Разам з Астрожскім, Хадкевічам і Касцевічам ён выступіў з прэтэнзіямі на атрыманне спадчыны Соф'і Радзівіл. Така была ўнучкай князя Андрэя Уладзіміравіча, роднага брата Аляксандра. Перажыўшы трох мужоў, бяздзетная

ўдава запісала ўсю сваю маёмасць пасынку Юрыю Пацу і сваім пляменніцам. Тым не менш астатнія родзічы патрабавалі сваю долю ў землях, якія перайшлі ёй ад бацькоў. Князі Слуцкія прэтэндавалі на выплату пазык, якія брала ў Анастасіі Слуцкай пані ваяводзіна віленская¹⁴⁴, і маёнтак Магільна. Справа з Пацамі з-за Магільна зацягнулася больш чым на 20 гадоў¹⁴⁵. У дадатак да тых уладанняў, што ўжо былі ў князёў Слуцкіх, ён набывае яшчэ некалькі, імкнучыся «акругліць» свае ўладанні. У Троцкім павеце было набыта пяць азёр. Пад Капылём быў выкуплены двор Капыль Кандратовіцкі ў Юрыя Міхайлавіча Кандратовіча¹⁴⁶. У лютым 1525 г. князь Юрый атрымаў ад караля прывілей на правядзенне таргоў у маёнтак Вайсее па чацвяргах навечна з дазволам трымаць там корчмы¹⁴⁷. Менавіта для гэтага маёнтка ў верасні 1526 г. князь Слуцкі фундае каталіцкі касцёл і надае на яго тры фальваркі і лодзей. Свой учынак ён тлумачыў клопатамі пра падданных, якія былі вымушаны хадзіць маліцца за некалькі вёрст¹⁴⁸. У 1540 г. кароль пацвердзіў набыццё князем Слуцкім маёнтка Вака недалёка ад Вільні¹⁴⁹.

Узімку 1527 г., калі татары зноў рабавалі паўднёвыя землі ВКЛ і Польшчы, літоўскія паны сабралі войска, якое накіравалася пад Кіев і ўвайшло непасрэдна на тэрыторыю. Акрамя князёў і паноў, што мелі свае ўладанні пераважна на Украіне — Астрожскага, Сангушкі, братаў Вішнявецкіх, Чартарыйскага і іншых, — удзел у паходзе прынялі і князь Слуцкі з троцкім ваяводам Юрыем Мікалаевічам Радзівілам¹⁵⁰. Татарскае 34-тысячнае войска было дагнана ў 40 мілях ад Кіева на Гальшаніцы. Там татары былі разбіты і вызвалена 18 тысяч захопленых у палон хрысціян. Сам князь Слуцкі разам з Дашкевічам праследаваў другі татарскі загон, які разбіў каля Канёва і Чаркас¹⁵¹.

Юрый Радзівіл Геркулес.
Невідомы мастак. Пачатак XVII ст.

Альбрэхт Гогенцолерн, герцаг прускі.
Л. Крапах. 1533 г.

Жыгімонт Стары 28 красавіка 1527 г. напісаў з Кракава ліст да Юрыя Радзівіла, кашталіа трэцкага, што даведаўся пра перамогу пад Киевам войска пад кіраўніцтвам Юрыя Радзівіла, Канстанціна Іванавіча Астрожскага і Юрыя Слуцкага над татарамі. Манарх шчыра дзякаваў усім правадырам і абяцаў ніколі не забываць гэтай паслугі, пашыраючы ласку караля не толькі на іх саміх, але і на іх дзяцей¹⁵². Віншаванні з нагоды перамогі выказвалі не толькі суайчыннікі. 7 красавіка віншавальны ліст да князя Слуцкага даслаў прускі герцаг Альбрэхт¹⁵³.

З апошнім князя Слуцкага звязвалі дастаткова цесныя сувязі, не проста палітычныя, а нават прыяцельскія. У снежні 1529 г. ён быў запрошаны на хрышчэнне нованароджанага сына герцага Альбрэхта разам з сям'ёй кароннага канцлера Шыдла-

вецкага, княгіняй мазавецкай Ганнай і Нішчыцам (герцагскім агентам у Вільні)¹⁵⁴. Падарожжа ў Крулявец не адбылося толькі за слабасці дзіцяці, якога ахрысцілі раней вызначанага тэрміну, бо баяліся, што яно хутка памрэ¹⁵⁵. Юрый Сямёнавіч выступаў гандлёвым пасрэднам герцага, звычайна пры пастаўках добрых коней турэцкай, фрызскай парод¹⁵⁶ ці экзатычных жывёл (хугчэй за ўсё размова ішла пра драпежных кошак — тыграў, львоў, леапардаў для герцагскага звырынца¹⁵⁷), як гэта было ў 1533 г. Львоў князь Слуцкі падараваў і каралю. Для іх на Вавелі былі спецыяльна збудаваны клеткі.

У якасці адказных паслуг герцаг прускі пагадзіўся прыняць да свайго двара сына даўняга прыяцеля і кліента князя Юрыя Сямёнавіча князя Яна Палубінскага Міхаіла¹⁵⁸.

Апазіцыйна настроены да палітыкі Ягелонаў з аднаго боку, з другога князь Слуцкі выступаў прыхільнікам уніі з Польшчай. Пры разборы спрэчных спраў паміж літоўскімі і польскімі панамі яго нярэдка выбіралі камісарам з польскага боку. Так, напрыклад, пры разглядзе справы Станіслава Тэнчынскага з княгіняй Федкай Багушоўнай ён быў прадстаўніком графа Тэнчынскага¹⁵⁹.

Пасля смерці ў 1530 г. гетмана Астрожскага Юрыя Слуцкі разам з земскім маршалкам Іванам Гарнастаем, брэсцкім старастам Аляксандрам Хадкевічам становіцца на чале апекуноў праваслаўнай царквы¹⁶⁰. Яго дзейнасць нельга параўноўваць па маштабах з дабрачыннасцю вялікага гетмана. Пераважна сваю ўвагу князь Слуцкі засяродзіў на сваіх ўладаннях, апакаючы слуцкія царквы і манастыры. Яшчэ ў 1516 г. княгіня Анастасія Слуцкая ад свайго імя і імя сына надала папу Уваскрэсенскай царквы Івану пусташы Меляшковічы і два агароды ў месце

Ліст Жыгімонта I Юрыю Слуцкаму з дазваляем хрысціць усіх дзяцей у праваслаўе.
1532 г. АРК. АМСБ 1030. S. 13

слукіім, адзін недалёка ад царквы Святога Юрыя¹⁶¹. У сакавіку 1535 г. Юрый Сямёнавіч Слуцкі пацвердзіў папу Уавскрэсенскай царквы Івану наданні сваіх продкаў у сяле Пасаца¹⁶². У 1540 г. (па іншых звестках, 1546 г.) ён разам з жонкай надаў фундуш на адну валокі зямлі і дым¹⁶³. Уавскрэсенскай царкве¹⁶⁴. З Карпавіцкага маёнтка на карысць рынкавай царквы Святога Мікалая былі дадзены 4 вядры мёду слукіаў меры, 12 грошаў і зерне¹⁶⁵.

Працягвалася пры Юрыю Сямёнавічу і дзейнасць скрыпторыю на тэрыторыі княства. Да нас дайшло Евангелле, напісанае па загаду князя ў 1539 г. у Слуцкім замку манахам Морачскага манастыра Васілём¹⁶⁶.

У 1529 г. Юрый Сямёнавіч замацоўвае свае палітычныя пазіцыі дамоўленасцю пра шлюб з дачкой былога канцлера ВКЛ Мікалая Радзівіла Геленай (Аленай). Па-

колькі нарачоная была каталічкай, князь Слуцкі дасылае ў Рым ліст з просьбай да Папы Рымскага дазволіць шлюб паміж каталічкай і праваслаўным. Звычайна апостальскі прастол патрабаваў, каб дзеці ад такіх шлюбаў выходзілі ў каталіцтве. У выпадку з князем Слуцкім як выключэнне было дазволена: «зыходзячы з важнага публічнага інтарэсу, некаторых з таго саюзу паходзячых дзяцей ва ўсходнім вызнанні выхаваць дазваляем»¹⁶⁷. Адказ на ліст да Папы Рымскага быў атрыманы ўжо пасля нараджэння старэйшага сына ў студзені 1532 г. праз магільскага абата Эразма Цёлка¹⁶⁸.

Шлюбны кантракт, падпісаны маці нявесты і князем Слуцкім у Мядзелі 6 лютага 1530 г., рэгуляваў акрамя маёмасных пытанняў, звязаных са шлюбам, праблему рознасці веравызнанняў жаніха і ня-

весты¹⁶⁹. У лісце Альжбеты Мікалаевай Радзівіл было адзначана, што з дазволу Рымскага Папы і вялікага князя літоўскага і па згодзе з братамі нявесты «за слухну і вечысту прыязнь і в крєвность звєзанє з князем Юрьем его Милостию Семёновичем Слуцким дочку нашу панну Гелену з божей помощи изволили есми Их Милости за малжонку дати и с тых часов даем и так ест дохование положили»¹⁷⁰. Паколькі князь быў праслаўнага веравызнання, усіх сыноў дазвалялася яму хрысціць у сваю веру і ў ёй выходца. Першая дачка таксама магла быць праслаўнай, тады як другая абавязкова, нягледзячы на тое, ці застанеца не старэйшая сястра жывая на момант яе нараджэння, мусіла быць ахрышчана каталічкай. Калі б дачок было больш, то веравызнанне іх мянялася б па чарзе — спачатку праслаўная, потым каталічка. Маці таксама мела права захоўваць сваю веру, і муж не быў павінен прымушаць яе да змены канфесіі. У той жа час аналагічныя абавязацельствы накладаліся і на Гелену. Яна не мела права прымушаць сваіх праслаўных дзяцей стаць каталікамі¹⁷¹.

У выпадку ранняй смерці князя Слуцкага ўсе яго дзеці, ахрышчаныя ў праслаўе, перадаваліся разам са сваімі маёнткамі пад апеку Аляксандры Сямёнаўны з князёў Слуцкіх Астрожскай і яе прысяцяў. Дачкі-каталічкі маглі застацца з маці, калі б яны не пайшлі другі раз замуж. У адваротным выпадку яны таксама перадаваліся пад апеку сваёй цёткі, калі б князь Слуцкі не пакінуў тэстамента і не выказаў іншых пажаданняў наконт апекуноў дзяцей. Выкананне ўмоў кантракта забяспечвалася высокай зарукай. Калі б яго ўмовы былі парушаны (у пытаннях, звязаных з веравызнаннем), то Радзівілы былі павінны заплаціць заруку ў 10 тысяч карало і 10 тысяч самому князю Слуцкаму¹⁷².

Сведкамі выступілі віленскі біскуп Ян з князёў літоўскіх, віленскі кашталан Юрый Мікалаевіч Радзівіл і кракаўскі і віленскі канонік Станіслаў Турло.

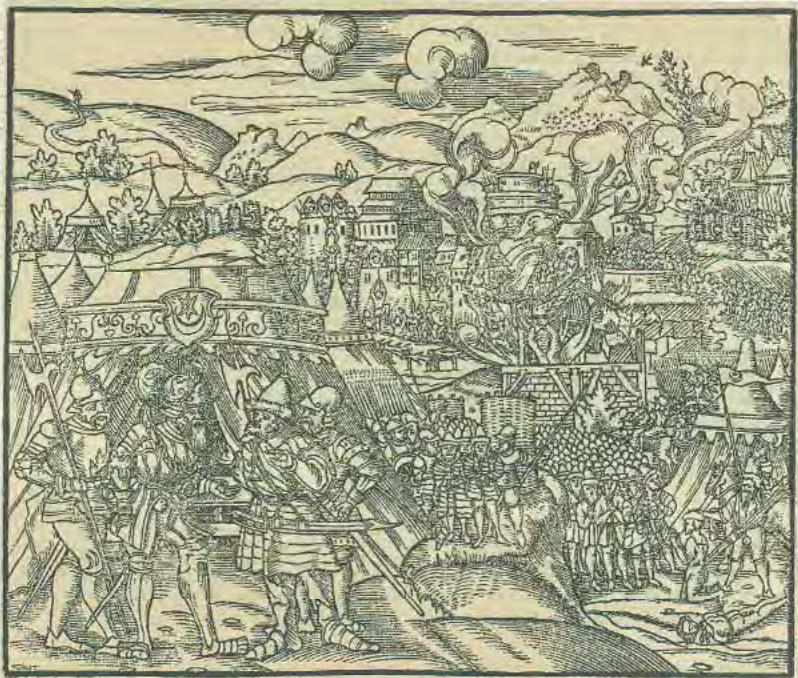
Ужо пасля вяпчання Альжбета Радзівіл падаравала сваёй дачцэ і яе будучым нашчадкам палову азёр Сейна, Белая і Чорная з усімі прылежнымі сенажонкамі і часткай упадаючых у іх рэк¹⁷³.

Аднак амаль адразу пасля заключэння шлюбу Юрый Сямёнавіч пачаў спрабаваць дабіцца, каб усё дзеці былі ахрышчаны ў праслаўе. Адпаведны ліст з просьбай ахрысціць другую дачку не ў каталіцтва, а ў праслаўе быў складзены перад каралём, паколькі адказу з Рыма на просьбу пра дазвол шлюбу паміж праслаўным і каталічкай яшчэ не было атрымана¹⁷⁴.

Спакойнаму сямейнаму жыццю зноў перашкодзіла вайна. На працягу 1532—1533 гг. вялікі князь маскоўскі праводзіў актыўную падрыхтоўку да ваенных дзеянняў. На просьбы літоўскага боку прадоўжыць перамір'е паміж дзяржавамі ці падпісаць вечны мір ён адказаў адмовай, падпісваючы дакумент на адзін год. У 1532 г. да Чарнігава сталі сцягвацца маскоўскія войскі, завозіцца матэрыялы для будаўніцтва ўмацаванняў, што стварала рэальную пагрозу для Кіева. Жыгімонт I распарадзіўся адправіць паслоў да татараў.

Занекакоены ў вышэйшай ступені паны радныя прасілі ў караля аддаць загад князям Іллі Астрожскаму і Юрыю Слуцкаму, луцкаму і ўладзімірскаму старостам на чале войск высунцаць пад Кіеў і там заставацца да іншага загаду¹⁷⁵. Кароль палічыў неабходным, каб яны не толькі сабраліся ў Кіеве, але і сталі каля Мазыра і Оўруча¹⁷⁶. У канцы восені прыйшоў ліст, па якім кароль загадаў паслаць да Кіева дадатковае войска. Князю Слуцкаму было прадпісана выставіць 40 коней, княгіні Астрожскай з Турава — 20, з Пінска — 40¹⁷⁷.

Старадубская вайна.

Гравюра з «Хронікі» М. Бельскага. 1597 г.

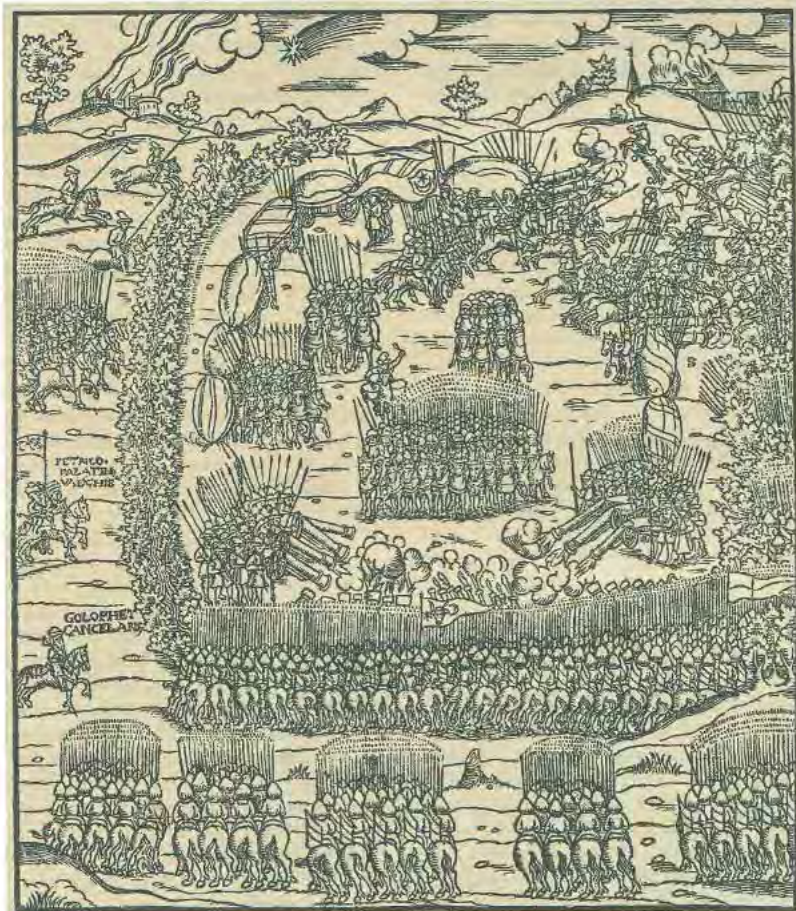
Пасля смерці Васіля III улады ВКЛ вырашылі скарыстаць сітуацыю, каб вярнуць захопленыя раней Маскоўскай дзяржавай землі. Ваенныя дзеянні на мяжы з Масквой са жніўня 1534 г. спачатку развіваліся пасляхова, аднак ужо праз некалькі месяцаў (у кастрычніку) літоўскае войска і наёмнікі былі распушчаны да наступнай летняй кампаніі.

Маскоўскія войскі пачалі наступаць ад Смаленска да Оршы, змаглі прасунуцца ў глыб тэрыторыі на 300 міль, а некаторыя атрады нават дайшлі да ірадмесцяў

Вільні. Адначасова пачалося наступленне і на паўднёвым накірунку ад Старадуба. Падчас зімовай кампаніі 1534—1535 гг., у лютым 1535 г., не сустрэўшы ніякага адпору, паўднёвая армія маскоўскіх войск на чале з князем Фёдарам Аўчынай Целяпнёвым Абаленскім і Іванам Трасценскім ад Старадуба рушыла ў глыб краіны. Яны прайшлі праз Рэчыцу, Рагачоў, Бабруйск, Слуцк, дайшлі да Наваградка, а вяртаючыся, спалілі і разрабавалі замкі і мястэчкі па Прыпяці: Тураў, Петрыкоў, Мазыр, Брагін¹⁷⁸. Ні ўлады ВКЛ, ні самі ўласнікі нічога

не здолеі ім супрацьпаставіць, бо войскі былі распушчаны па дамах да летняй кампаніі і зімовага нападу ніхто не чакаў. Ні аднаго з вялікіх гарадоў маскоўскія вой-

скі не ўзялі. Аднак гэта не было іх мэтай. У задачы эксцедыцы ўваходзіла знішчыць як мага больш людзей і прыпасаў і аслабіць ВКЛ. Гэта мэта была дасягнута выдат-

Асада Стародуба ў 1535 г.

Травюра з «Хронікі» М. Бельскага. 1597 г.

на. Найбольш пацярпеў ад гэтага паходу князь Слуцкі, які быў вымушаны аднаўляць амаль усе свае ўладанні.

Слабелае ВКЛ зматло дачакацца ваеннай дапамогі ад Польшчы, якую ўзначалі каронны гетман Ян Тарноўскі і Андрэй Гурка. У дадатак былі наняты і наёмныя войскі. Войскі злучыліся ў маі 1535 г. недалёка ад Крычава. У ліпені асноўныя сілы рушылі ў Северскую зямлю, дзе 16 ліпеня занялі Гомель, пазней — Почап і Радагошч. Частка сіл ВКЛ пад кіраўніцтвам жмудскага старасты Яна Радзівіла, полацкага ваяводы Яна Глябовіча і слуцкага князя была накіравана пад Полацк для абароны паўднёва-ўсходняй мяжы ад магчымай атакі з боку маскоўскіх войскаў¹⁷⁹. Яна заставалася там на працягу некалькіх месяцаў згодна з распараджэннямі вялікага князя. Князю Слуцкаму было загадана стаяць пад Апочкам і нікуды не рушыць¹⁸⁰, бо ўжо ў чэрвені маскоўскія войскі паспрабавалі захапіць Меціслаўль, спалілі Крычаў, Дуброўну, Оршу і ваенныя дзеянні ішлі ўжо на Полаччыне. 29 жніўня пасля месячнай аблогі быў узяты адзін з галоўных гарадоў Северскай зямлі — Старадуб. Пры яго ўзяцці загінула каля 13 тысяч чалавек з маскоўскага боку, а кіраўнік гарнізона Фёдар Аўчына быў захоплены ў палон. Неўзабаве войска ВКЛ пакінула тэрыторыю Северскай зямлі і вярнулася ў свае межы, захаваўшы за сабой толькі Гомель. Так безвынікова скончыўся чарговы год ваіны. На Полацкай зямлі маскоўскія ваяводы збудавалі новыя замкі — Завалач і Себеж, на сваёй — Веліж. У канцы зімы 1536 г. невялікія сілы ВКЛ няўдала спрабавалі захапіць Себеж. У маі 1536 г. быў выдадзены загад пра збіранне чарговага войска «пра еханне на ваіну супраць Масквы»¹⁸¹. Ваенныя дзеянні разгарнуліся ў Падняпроўі, дзе разбілі маскоўскія войскі пад Крычавам. На гэтым ваенныя дзеянні спыніліся.

Узлеў у ваенных дзеяннях не проста надоўга адрываў князя ад роднага дому. Хапала яму клопатаў з падданымі, якія неслі па загаду гаспадара земскую службу. Так, у ліпені 1540 г. князь быў пазваны на суд жмудскім старастам і сваім шурынам Янам Мікалаевічам Радзівілам за шкоды, нанесеныя яго нежыцкаму маёнтку людзьмі-патагольшамі, якія былі разам з князем на Друцкіх палях. Падданыя гэтыя былі ў закладзе ў князя Слуцкага і хіба таму не асабліва прыслухоўваліся да яго загадаў, а князь не жадаў на працягу чатырох гадоў выплочваць паўтары капы грошаў шкоды, якую яны нарабілі ў маёнтках Радзівіла¹⁸².

У другі раз намеснік петрыкоўскі Юрый Вярбіцкі не проста перахапіў купцоў па дарозе з кірмашу, але, адабраўшы падаткі, якія яны везлі з бабруйскіх і магилёўскіх корчмаў, пасадзіў іх у замкавую турму ў Петрыкове. Паколькі гэтыя кушчы-яўрэі былі падданымі каралевы Боны і адабраны былі грошы з дзяржаўнага скарбу, справа аказалася на разглядзе каралеўскага суда, бо Бона нікому не дазваляла крыўдзіць сваіх падданных¹⁸³.

Сам князь не мог прысутнічаць на розных судовых працэсах, у якіх разглядалі справы парушэння меж маёнткаў, гвалтаў і канфліктаў паміж падданымі, таму перад панамі раднымі ад яго імя звычайна выступалі довераныя слугі — Керда¹⁸⁴, Марцін Валадковіч¹⁸⁵, слудскі намеснік князь Ждан Аляксандравіч Свірскі, капільскі намеснік Ян Андрэвіч Грабінскі¹⁸⁶. Апошні, наогул, зрабіў ядрэнную кар'еру пры двары князя. Ажانیўшыся з Анастасіяй Дабрагостаўнай, адзінай дачкой старога слугі яго бацькоў Дабрагоста Станіслававіча, ён узяў за ёй маёнтак Брыгнева з дварамі Белічы, службамі ў Лістападавічах, сяло Голічы і чатыры чалавекі ў Лескавічах¹⁸⁷.

Князь Юрый меў вялікі двор з дастаткова складанай структурай. Большасць да-

вераных, пра якіх ужо ішла размова, звычайна выконвала і функцыі рэчнікаў (тых, хто кажа ад імя гаспадара), і пракуратараў (адвакатаў). У 1540 г. інтарэсы князя ў судзе прадстаўлялі яго служэбнікі Андрэй, намеснік старасельскі¹⁸⁸, Іван, намеснік капільскі¹⁸⁹, Мікалай Ктрабя (Трабінскі)¹⁹⁰. Як пракуратары выступалі Юрый Вярбіцкі, намеснік случкі (раней петрыкаўскі¹⁹¹), княжацкі канюшы Сямён Орда¹⁹², пісар Марцін Валадковіч¹⁹³. Іх імёны сталі масава сустракацца на старонках дакументаў за 1540—1541 гг., што сведчыць пра не вельмі добры стан здароўя іх гаспадара.

Існавала пры двары князя і асобная канцылярыя. Пісары, якія служылі там, пісалі не толькі кірыліцай ці па-польску, але і на латыні, пра што сведчыць актыўная перапіска з прускім герцагам Альбрэхтам, якая захоўваецца зараз у Берліне¹⁹⁴. Аналіз почыркаў паказвае, што такіх пісараў было не менш як 2—3 асобы.

Блізкім да інтэлектуальнай часткі двара князеў Слуцкіх з канца XV ст. становіцца Трайчанскі манастыр. Звязана гэта было з тым, што ён фактычна з'яўляўся адным з цэнтраў мясцовага летапісання

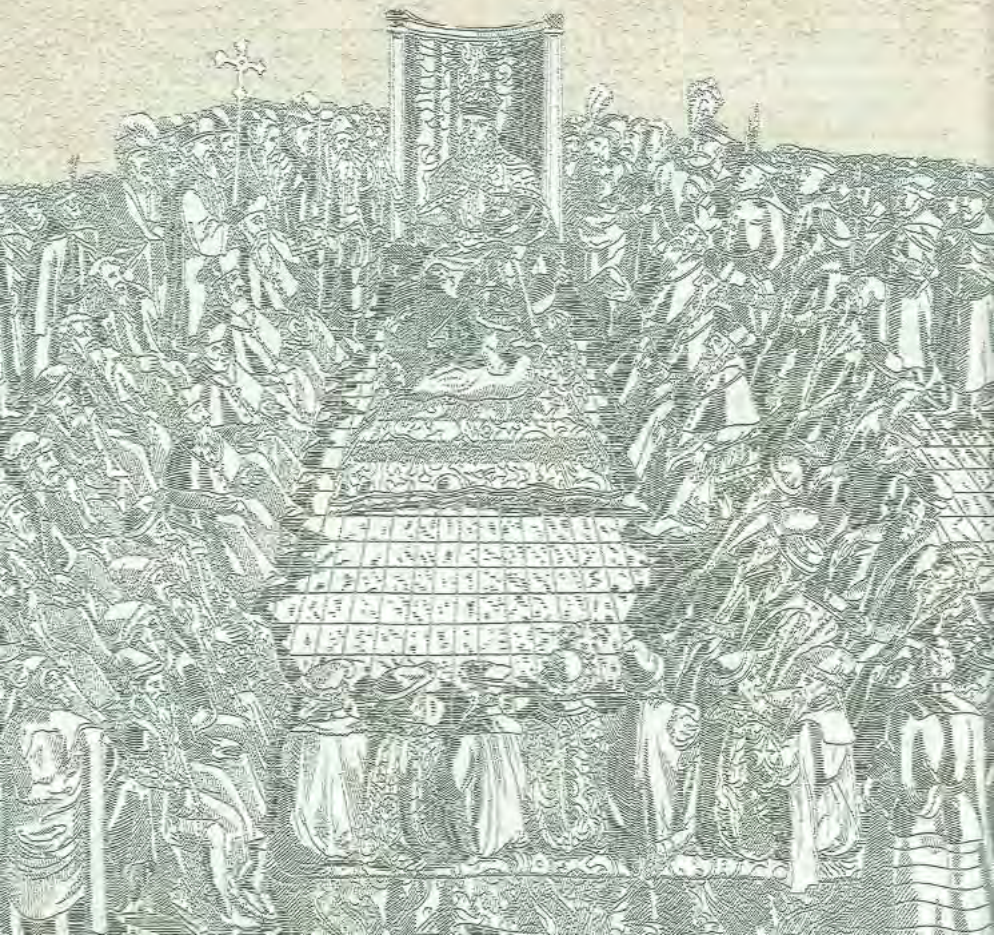
і меў багатую бібліятэку. Ужо ў 1494 г. у манастырскай бібліятэцы налічвалася 45 кніг¹⁹⁵. Відавочна, што большасць рукапісаў з'яўлялася ўкладамі першых Апелькавічаў, што пацвярджаецца шэрагам удадальніцкіх запісаў. Большую частку рукапісаў, створаных па заказах князеў Слуцкіх, складалі царкоўна-рэлігійныя творы. Для іх перапіскі і аздаблення запрашаліся майстры з розных месцаў. Так, у канцы XV ст. у майстэрні Трайчанскага манастыра працаваў смалянін Антон Сямёнаў, сын Чалюскіна, які аформіў кнігу «Фёдар Студзіт». Пры двары князя Юрыя Сямёнавіча працаваў дзяк Усцін Яцкавіч Чачэранін, упрыгожваючы «Вучыцельнае Евангелле» і «Выбраныя павучанні»¹⁹⁶.

З канца 1541 г. князь пачаў хварэць. Пра гэта сведчыць судовая справа, на выгляд якой ён паслаў Марціна Валадковіча, бо сам ужо не ўставаў. Летапісец у Супрасльскім спісе адзначае: «В лето 7050 месяца апреля 15 на день пр. отца Симеона, иже в Персиде, в неделю, вдарило в 2 годиче в ночь, преставился князь Юрьи Слуцкий; была голова на промысле»¹⁹⁷. Пахавалі яго побач з бацькам у Кіеве.

БЕЛАРУСКАЯ
ГІСТОРЫЯ

У ВІРЫ ПЕРАМЕН

Старэйшы сын князя Юрыя Сямёнавіча і Гелены (Алены) Мікалаеўны Радзівіл нарадзіўся каля 1530 г. Яго сястра Соф'я, відаць, была маладзейшая за брата прыкладна на год. У 1532 г., напярэдадні свята Нараджэння Багародзіцы (8 верасня), князь Юрый Сямёнавіч звярнуўся да Папы Рымскага з просьбай дазволіць ахрысціць другую дачку (калі тая нарадзіцца) у праваслаўную, а не каталіцкую веру, як гэта было прадугледжана шлюбным кантрактам¹⁹⁸. Такі ліст мог сведчыць, што адна дачка ўжо нарадзілася. Сямён быў малодшым сынам, які нарадзіўся не раней як у 1534 г., паколькі яшчэ ў 1552 г. ён знаходзіўся пад апекай старэйшага брата як непаўналетні¹⁹⁹.

Пасля смерці бацькі ў 1542 г. згодна са шлюбным кантрактам бацькоў Юрый разам са сваім малодшым братам Сямёнам, сястрой Соф'яй і землямі перадаваўся ў апеку «прыяцелям», прызначаным тэстаментам бацькі: старасце ўладзімір-

скаму князю Фёдору Андрэевічу Сангушку, земскаму падскарбію Івану Гарнастаю і князю Вішнявецкаму (Фёдору ці Аляксандру). Сам арыгінальны тэкст тэстамента не быў пакладзены ў кнігі «Літоўскай метрыкі», хаця ўзгадка пра яго зацвярджэнне панамі раднымі прысутнічае там. Гелена з Радзівілаў прасіла прызначыць час, калі яна павінна прадставіць тэстамент мужа, і сведчыла пра пахаванне яго цела. Гелена таксама прасіла зацвердзіць сваё пражыванне на ўсіх маентках мужа згодна з артыкуламі Статута, якія датычыліся забеспячэння пані і ўдоў. Алекуном жонкі князь Юрый пакінуў земскага падскарбія Івана Гарнастаю²⁰⁰. У яго задачы ўваходзіла прадстаўляць і абараняць інтарэсы княгіні Слуцкай і быць ёй дарадцам у складаных справах. Яшчэ адной праблемай, якая была агучана перад велікакняжацкім судом, была страта значнай сумы грошаў са скарбу князя Слуцкага. Падскарбій памерлага князя Ян Лаванецкі, паляк па паходжанні,

Юрый і Сямён Слуцкія.

Гравюра з твора Б. Папроцкага «Гляздо шчыты», 1579 г.

з'ехаў ад свайго гаспадара з вялікай сумай, і княгіня прасіла, каб ён быў адшуканы, пастаўлены перад вачыма паноў радных і вярнуў ёй грошы, пра якія казалася ў тэстаменце князя Юрыя Сямёнавіча.

З кроўных родных па бацькоўскай лініі сапраўдным апекуном князеў Слуцкіх становіўся князь Канстанцін (Васіль) Канстанцінавіч Астрожскі (1526—1608). Яго маці Аляксандра Сямёнаўна княгіня Астрожская была іх роднай цёткай. Пасля смерці брата яна забрала сабе прывілеі, лісты цвёрдасці на маёнткі, прычым дакументы знаходзіліся ў яе на працягу некалькіх гадоў²⁰¹. Гэта сведчыць, што першапачаткова князі Астрожскія збіраліся ўзяць у свае рукі кіраванне маёмасцю малых родзічаў. Аднак Канстанцін (Васіль) Астрожскі, як і апекуны, прызначаныя па тэстаменту князя Юрыя Сямёнавіча, ад апекі над князямі Слуцкімі адмовіўся. Князь Астрожскі ў гэты час быў уцягнуты ва ўвартае супрацьстаянне з удавой свайго старэйшага брата Іллі Канстанцінавіча за кантроль над родавымі землямі князеў Астрожскіх. Вясконцыя судовыя спрэчкі і звароты да караля забіралі вялізныя сродкі і час маладога князя Астрожскага, і ён быў бы не ў стане выконваць свае абавязкі апекуна і абаронцы зямель і правоў князеў Слуцкіх. У выніку па рашэнню караля Жыгімонта I Старога ўсе дзеці былі перададзены пад апеку маці.

Пакуль дзеці падрасці, маці разгарнула актыўную дзейнасць. Для навучання замежным і класічным мовам у Слуцк быў запрошаны губернерам для маладых князеў лютэранскі прапаведнік і педагог Эразм Глічнер. Верагодна, яго прыезд стаў магчымым дзякуючы цесным сувязям князя Юрыя Сямёнавіча Слуцкага з прускім герцагам Альбрэхтам Гогенцолернам.

Княгіня Слуцкая дабілася выдзялення ей часткі бацькоўскай спадчыны. У 1544 г.,

пасля смерці Альжбеты Мікалаеўны Радзівіл, яе дзеці падзялілі мацярынскія ўладанні. На карысць Гелены княгіні Слуцкай²⁰² адышлі маёнткі і двары ў Ашмянскім і Мінскім паветах: Старое Сяло, Селішча, Найлава з пушчай Чорная Верацея²⁰³, возера Нарач²⁰⁴ і мядзельскія добры.

У канцы красавіка 1546 г. яна ў чарговы раз паспрабавала атрымаць частку свайго пасагу — тысячу злотых, запісаная ёй па тэстаменту бацькі, так і не аддадзенага ёй братамі Янам, старстам жмудскім, і Мікалаем²⁰⁵. Трэба заўважыць, што прадстаўнікі роду Радзівілаў наогул неахвотна развіталіся з грашмыма. Нявесты з роду Радзівілаў, хаця і атрымлівалі вялікія пасагі, часта былі вымушаны чакаць іх выплаты па некалькі дзесяцігоддзяў²⁰⁶. Таму Гелена Слуцкая звярнулася да караля з просьбай выключыць гэтую суму з апекуноў маёмасці нябожчыка брата Яна Мікалаевіча Радзівіла²⁰⁷.

Княгіня шмат займалася і дабрачыннай дзейнасцю, надаючы фундушы на карысць слуцкіх цэркваў і касцёла. У 1545 г., скарыстаўшы сваё становішча як апякункі, яна выдае ліст, па якім карчма і яткі (мясныя крамы) у Слуцку і ўсе прыбыткі ад іх перадаваліся каталіцкаму касцёлу. Пазней, у лютым 1570 г., Юрый пацвердзіць гэта наданне маці, каб забяспечыць фінансава адну з нешматлікіх каталіцкіх парафій у сваіх уладаннях²⁰⁸.

Паступова да кіравання маёмасцю княгіня Слуцкая стала прыцягваць старэйшага сына. У судовых спрэчках пра парушэнні меж маёнткаў, напады на падданых ці канфлікты са святарамі з пачатку 1546 г. маці выступала ўжо разам з Юрыем, які паступова пачаў пераймаць вопыт гаспадарання і кіравання маёмасцю ад старых давераных слуг²⁰⁹. Як і раней, пры жыцці Юрыя Сямёнавіча, інтарэсы князеў

Слуцкіх у судах прадстаўлялі Марцін Вадковіч, Аўгустін Тракініцкі, Ян Грабіньскі.

У маі 1546 г. памірае Гелена з Радзівілаў²¹⁰. Пасля смерці маці Юрый разам з малодшымі, братам Сямёнам і сястрой Соф'яй, патрапіў пад апеку караля²¹¹. Праз некалькі тыдняў пасля смерці маці праз паноў радных князь Юрый звяртаецца да караля з просьбай прызначыць яго паўналетнім, хаця па Статуту ён гэтага ўзросту яшчэ не дасягнуў. Паводле артыкулаў Статута ВКЛ 1529 г. хлопцы становіліся паўналетнімі ў васьмнаццацігадовым узросце²¹². Згодна з традыцыямі праваслаўных паўналецце ў хлопцаў наступала ў пятнаццацігадовым узросце. Менавіта на гэты факт спасылалася ў свой час Аляксандра Сямёнаўна княгіня астрожская ў справе прызнання яе сына паўналетнім і вываду яго зямель з-пад алекі²¹³. Юрый прасіў караля перадаць яму ўсю бацькоўскую і матчыну маёмасць, замкі, двары і зямлі, а таксама малодшых брата і сястру да дасягнення імі «лет зупольных», гэта значыць, калі брату споўніцца 18 гадоў, а сястры — 15²¹⁴. У сваю чаргу малады князь Слуцкі абяцаў брата і сястру не крыўдзіць і даглядаць іх згодна з іх княжацкім статусам (выдзяляць прыстойнае ўтрыманне) да іх паўналецця. Кіраваць іх сумеснай маёмасцю Юрый быў павінен з дапамогай і радаў слуцкіх бар'я²¹⁵.

Уступіўшы ў свае спадчыныя правы, князь Юрый адразу паказаў сябе як упэўнены ў сваіх сілах і ўплыве гаспадар. Ён адразу пачаў выконваць земскую службу, паколькі ваенная пагроза на ўсходніх межах вымушала ВКЛ увесь час пільна сачыць за суседзямі і рыхтавацца да адпору. Пасля смерці бацькоў ён узнагародзіў некаторых верных бацькоўскіх слуг. Так, у кастрычніку 1546 г. ён паведоміў свайму петрыкоўскаму і колненскаму намесніку Льву Звяровічу, што даў са сваёй ласкі служэбніку Даніле Палчэнскаму людзей з двара кол-

Гелена Радзівіл.

Портрэт з альбома «Icones familiae ducalis Radziwiłlanae». 1758 г.

ненскага з усімі данямі і павіннасцямі за даўнюю службу роду Апелькавічаў²¹⁶.

Паступова князь Слуцкі пачаў уцягвацца ў прыдворнае і палітычнае жыццё краіны. Пасля смерці Жыгімонта I, І крашавака 1548 г., яго сын вялікі князь літоўскі Жыгімонт Аўгуст тэрмінова выехаў да Кракава, каб пахаваць бацьку. Пахаванне адбылося 1 мая, і палякі пачалі рыхтавацца да каранацыі Жыгімонта Аўгуста.

Жыгімонт Аўгуст, выязджаючы на сойм да Польшчы ў Петрыкаў, які быў павінен адбыцца ў кастрычніку 1548 г., загадаў арганізаваць урачыстае падарожжа да Польшчы Барбары з Радзівілаў. Асноўнай мэтай такога пышнага выезду было прызнанне законнасці каралеўскага шлюбу.

Жыгімонт II Аўгуст.
Л. Крапах мал. Канец 1555 г.

Другое яго жаданне — быць каранаваным толькі разам з жонкай — сустрэла супраціўленне польскіх паноў і каралевы Боны Сфорцы. Польскія сенатары, абураныя спробай узвесці на польскі трон жанчыну з непануючага еўрапейскага дому, да таго ж падданую, паграбавалі разводу. Маладому гаспадару пагражалі не каранаваць яго самога, калі ён не адмовіцца ад намеру ўзвесці на польскі трон няроўную да каралеўскай годнасці асобу. Справа зацягвалася, і толькі ў сярэдзіне лета 1548 г. было прынята рашэнне пра выезд Барбары да мужа.

У пачатку жніўня 1548 г. Барбара была павінна прыгатавацца на працягу двух тыдняў выехаць да Кракава. Суправаджаць яе мусілі брат, Мікалай Радзівіл Руды і шэраг вышэйшых ураднікаў, паны радныя. Кароль паведамляў, што дамовіўся з троекім ваяводам князем Янушам Дубравіцкім-Гальшанскім, падскарбіем Іванам Гарнастам, князем Юрыем Амелькавічам і іншымі, якіх кароль (і Радзівілы) лічыў адпавед-

нымі статусу суправаджаючых будучай польскай каралевы²¹⁷. Жыгімонт Аўгуст звярнуўся да гэтых асоб з персанальнымі лістамі з просьбай склаці аршак вялікай княгіні і праводзіць яе з Літвы да мяжы²¹⁸. Ад князёў Слуцкіх у аршаку Барбары паехаў Сямён, а Юрыя застаўся ў Слуцку.

Пасля прызнання Жыгімонтам Аўгустам Юрыя II паўналетнім ён не толькі ўзяў пад свой кантроль усю родавую маёмасць, але адчуў сябе правадыром палітычнай партыі. Ён вымусіў лічыцца з сабой і каралеўскі двор, і ўраднікаў ВКЛ. У біржайскім архіве Радзівілаў яшчэ ў канцы XVII ст. захоўвалася шэсць фасцыкул (папак) перапіскі князёў Слуцкіх за 1550—1552 гг.²¹⁹. Усё большая самастойнасць маладога князя Слуцкага, яго традыцыйная для роду арыентацыя на знешніх саюзнікаў — уплывовыя польскія рады — і Прусію, падтрымка ідэй цеснага саюзу з Польскім каралеўствам прывялі да нарастання напружанасці паміж князем Юрыем і хутка набіраючым сілу братамі Радзівіламі, нягледзячы на іх блізкую роднасць (Амелькавічы былі дзецымі іх стрычнай сястры). Князь Юрыя знаходзіўся ў апазіцыі да троекага кашталіяна Мікалая Юр'евіча Радзівіла Рудага і маршалка земскага (а з 1550 г. канцлера і віленскага ваяводы) Мікалая Янавіча Радзівіла Чорнага і іх унутранай і знешняй палітыкі. Асноўным пытаннем, па якім яны разыходзіліся, была неабходнасць заключэння дзяржаўна-палітычнай уніі з Польшчай²²⁰. Браты Радзівілы былі ўпартымі праціўнікамі палітычнага збліжэння дзвюх краін, бачачы ў гэтым пагрозу страты незалежнасці ВКЛ. Князь Юрыя Амелькавіч, наадварот, прымыкаў да партыі крайчага літоўскага Яна Радзівіла, якая выступала за далейшае паглыбленне ўнііных стасункаў з Польшчай²²¹.

Восенню 1550 г. троіцкі кашталян паспрабаваў перацягнуць князя Слуцкага на свой бок, нягледзячы на тое, што Мікалай Радзівіл Чорны не вельмі добра ставіўся да старэйшага з князеў Алелькавічаў і іншых палітычных праціўнікаў Радзівілаў. У лісце да стрычнага брата ён так адгукаўся пра іх: «Мы ўбачым у канцы той іх лігі, да чаго та зграя такіх дранных людзей прыйдзе на канец»²²². У выніку ў 1550 г. выбухнуў канфлікт паміж князем Юрыем Слуцкім і вялікім князем літоўскім Жыгімонтам Аўгустам, фактычна інспіраваны Мікалаем Радзівілам Чорным. Юрый Юр'евіч знайшоў для сваіх брата і сястры добрыя шлюбныя партыі, якія маглі значна ўмацаваць палітычныя пазіцыі князеў Слуцкіх. За малодшага брата ён сватаў дачку памерлага віленскага ваяводы Яна Глябовіча, а сястру хацеў аддаць за Мікалая Кішку. Зразумела, што гэта ніяк не адпавядала жаданням Мікалая Радзівіла Чорнага, які сам імкнуўся да першых роляў у дзяржаве. У верасні 1550 г. віленскі ваявода напісаў пра матрыманіяльныя планы старэйшага князя Слуцкага адносна Жыгімонта Аўгуста і напамінуў таму пра права яго вярхоўнай апекі, калі ніхто з праваслаўных не мог без велікакняжацкага дазволу ўступаць у шлюб. Гэтая забарона, прадугледжаная яшчэ агульназемскім прывілеям Ягайлы 1387 г., у XVI ст. ужо не выкарыстоўвалася, але афіцыйна адменена не была. Кароль падабраныя партыі адобрыў, але вырашыў напісаць да князя Слуцкага, напамінаючы, што толькі кароль як вярхоўны апыкун можа вырашаць далейшы лёс яго малодшых брата і сястры, і выказаў яму свой гнеў за тое, што Юрый сам не паведаміў яму пра свае планы і дасягнутыя дамоўленасці²²³. Нягледзячы на згоду караля на такія саюзы, перамовы не былі завершаны, хаця кандыдатура Мікалая Кішкі як магчымага жаніха Соф'і Слуцкай разглядалася кара-

Мікалай Радзівіл Чорны.

Травюра з альбома «Icones familiae ducalis Radivilianae», 1758 г.

лём яшчэ ў ліпені 1552 г.²²⁴. Уступленне ў шлюб усіх прадстаўнікоў гэтага пакалення князеў Слуцкіх было адкладзена амаль на сем гадоў.

Давадушшыся, што Юрый Юр'евіч адышоў ад круга прыцеляў крайчага літоўскага і з'явілася рэальная магчымасць атрымаць ад яго падтрымку сваёй палітыкі, ацэнкі князя Слуцкага з боку братаў Радзівілаў крыху змяніліся. У лісце ад 2 мая 1551 г. Мікалай Радзівіл Чорны пісаў да брата: «Можаш яго ВМ да сабе схіліць, а мне здаецца, каб то ВМ чынні пільна, хаця ж дурань, аднак князь вялікі, ёсць штосьці ў тым, каб пры ВМ быў»²²⁵.

Да намоў Радзівілаў Жыгімонта Аўгуста дадаліся скаргі слуцкіх баяр і малодшых

брата і сястры. Князь Сямён у 1552 г. напісаў да караля, што брат грымае яго ў вялікім недахопе рэчаў і грошай так, што немагчыма вытрымаць, і прасіў караля пазбавіць яго ад апекі Юрыя. Сястра Соф'я ў сваім лісце таксама сцвярджала, што старэйшы брат грымае яе ў вялікай нястачы і яе выхаванне не адпавядае яе княжацкаму статусу²²⁶. Абвінавачанні былі звычайныя: спусташанне маёмасці брата (збіранне падаткаў і павіннасцей на сваю карысць у вялікіх памерах), збор з падданных розных віп (штрафаў) і серабшчызны (дзяржаўнага падатку на ўтрыманне войска), так што з тых маёнткаў стала немагчыма несці военную службу. Сямён прасіў прымусова пазбавіць маёмасць і вывесці яго з-пад апекі старэйшага брата²²⁷. Невядома, ці сапраўды Юрый Юр'евіч напёс такія маёмасці брата, ці той проста хацеў стаць самастойным гаспадаром, але практыка рабавання маёмасці, якая знаходзілася пад апекай, была вельмі распаўсюджана ў ВКЛ. Што цікава, большасць скаргаў на такія ўчынкі ішла на блізкіх родзічаў ці апекуноў. Яны не проста вывозілі прадукты ці забіралі грошы, а нават спальвалі вёскі і забіралі да сябе сялян. У стане такой вайны на працягу амаль 15 гадоў знаходзіліся князі Астрожскія: удава Іллі Беата з Кацельскіх з яго малодшым братам Канстанцінам (Васілём) і яго маці Аляксандрай з князёў Слуцкіх²²⁸.

Скаргі князя Сямёна пацвердзілі старэйшыя слуцкія баяры, якія прыехалі з ім да каралеўскага двара, Іван Зубковіч, Ян Грабінскі і князь Свірскі. Першы быў спецыяльна прадстаўлены ад караля да князя Юрыя «па праву апеку да цябе ад нашай міласці прыданы», каб быў дарадчыкам маладога князя. Старыя давераныя слугі (князь Ждан Свірскі быў маршалкам двара яго бацькі Юрыя Сямёнавіча, князь Лукаш Свірскі — адной з давераных асоб маці²²⁹, як і Ян Грабінскі²³⁰) скардзіліся, «што ў мно-

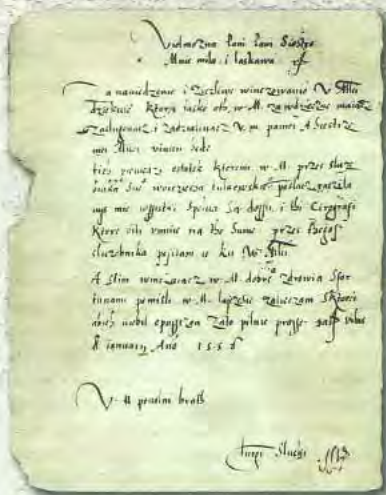
гіх месцах ты ўраднікамі паставіў чужых і маладых людзей, да спраў не прыдатных міма сваіх падданных зямлян шляхта, якіх да спраў годных у княстве дастаткова, і праз тых сваіх ураднікаў віны несправядлівія на падданных і зямлян ускладаеш. А многім сваім ураднікам маёнты параздаваў, не маючы моцёў»²³¹. Фактычна, яны скардзіліся не на злоўжыванні маладога гаспадара, а на тое, што ён адсунуў іх ад улады, не даваў ім урадаў і не браў на службу мясцовых шляхцічаў. Сапраўды, аналіз дакументаў паказвае, што двор Юрыя II пераважна складаўся з ураджэнцаў Польшчы, і не заўсёды знатнага паходжання, ды і сам князь актыўна пераймаў польскую культуру.

Кароль адзначаў, што «малодшых брата і сястру з замкамі і ўсёй маёмасцю табе пад апеку далі, а ў чужыя рукі для знішчэння маёнткаў не пушчалі»²³². Паны радныя, якія раней адмовіліся ад апекі над князямі Слуцкімі (І. Гарнастай, князь Вішнявецкі), пабачышы сваю карысць у канфіске, перагледзелі сваё рашэнне і ўмяшаліся ў справу. Ад Юрыя патрабавалі, каб ён выдаў брату яго палову грошай з усіх мыт і данін мядовых, бабровых і іншых за апошні год, каб у далейшым усе падаткі збіраліся ўраднікамі Юрыя разам з ураднікамі Сямёна. Старэйшаму Апелькавічу загадалі забараніць сваім ураднікам збіраць податкі і чыніць суд над падданымі без ураднікаў брата, вывозіць збожжа з гумнаў братавых маёнткаў без яго дазволу, а таксама наказа-лі заараць і засеяць палову яго зямель²³³. У пачатку студзеня 1553 г. Жыгімонт Аўгуст пісаў да Сямёна Юр'евіча, што атрымаў усе іх скаргі і вельмі быў занепакоены становішчам князёўны Слуцкай, якая з-за недастатковага вызвалення ёй старэйшым братам утрымання была вымушана закладаць свае рэчы. Кароль загадваў правесці падзел спадчыны. Пасля падзелу мацярынскай маёмасці (бо бацькоўскія землі дзялілі-

ся тільки паміж сынамі, а дачэ даваўся пасат) Соф'і дзаваллася жыць асобна на сваёй трэцяй частцы зямель (што было вялікай рэдкасцю для ВКЛ, дзе жанчына заўсёды была пад анекай мужчыны). У такім выпадку браты мусілі даваць ёй грошы з яе часткі матчынай маёмасці на адпаведнае выхаванне, якое яна была павінна мець паводле свайго грамадскага статусу, на слуг і на служэбніц да таго часу, пакуль яна не будзе выдадзена замуж. Калі б яна захацела жыць разам з малодшымі братам, а той пагадзіўся ўзяць сястру да сябе, то Сямён становіўся адказным за яе прыстойнае ўтрыманне²³⁴.

У маі 1553 г. браты падпісалі падзельныя лісты. Пад падзел паміж братамі і сястрой трапілі ў першую чаргу рухомыя рэчы: каштоўнасці (клеяноты, упрыгожанні), сталовы посуд, каштоўнае верхняе адзенне, касцельныя рэчы, мастацкія тканіны, якія захоўваліся ў скрынях у віленскім палацы Слуцкіх і ў самім Слуцку. Пасля смерці маці яе ўпрыгожанні і клеяноты былі пакладзены ў скрыначкі, апячатаныя Мікалаем Радзівілам і Геранімам Хадкевічам²³⁵, і пакінуты на захаванне. Зямлі заставаліся ў сумесным кіраванні да 1557 г. Пра гэта сведчаць судовыя справы 1555—1558 гг. з суседзямі (Б. Сестранцэвічам²³⁶, І. Кмітам, М. Валадковічам²³⁷), якія скардзіліся на турэцкага ўрадніка абодвух князёў Слуцкіх Ждана Калантая. Большасць недарэчнасцей адбывалася якраз з-за недакладна вызначаных меж. Толькі ў 1559 г. да Юрыя Слуцкага былі накіраваны каралеўскія камісары, якія на месцы вызначылі межы маёнткаў Турэц, Селішча, Востраў і прыпынілі злоўжыванні турэцкага намесніка князя Юрыя Фёдара Яльца²³⁸.

У 1555 г. з прэтэнзіямі да князёў Слуцкіх выступілі князі Свірскія, якія патрабавалі вярнуць ім частку маёнтка Візна, Вы-

Ліст Юрыя Слуцкага да Ганны з Радзівілаў Кішкі.

1556 г. AGAD, AR. Dz. V. Sign. 14634

сава і Прусы як выслужаныя іх продкамі ў князёў Амелькавічаў²³⁹.

Аднак на гэтым канфлікты паміж братамі не скончыліся. Самі князі свае супярэчнасці ўжо не выносілі на велікакняжацкі суд, але напружанасць адбівалася на іх служэбніках. Справа нават дайшла да таго, што слугі князя Юрыя Аляксандр Пракокавіч і Балпер Раецкі ў лютым 1557 г. абстралялі Сямёна са слугамі, калі яны ехалі каля слуцкага замка, і прыказвалі іншым слугам страляць з гакаўніц, рушніц і гармат²⁴⁰. У адказ Сямён напаву на маёнтка брата паблізу Слуцка і парабанаў яго. У той жа час Сямён наступіў брату навечна сваю частку палаца ў Вільні, які стаў на Нямецкай вуліцы²⁴¹.

1557—1559 гг. сталі для ўсіх Амелькавічаў вырашальнымі для стварэння сям'і. Для сястры Соф'і нарэшце знайшлі жані-

ха. Їм мусіў стаць удавец літоўскі крайчы Юрый Аляксандравіч Хадкевіч. Першапачаткова вялікі князь літоўскі забараніў пад заруку у 50 тысяч коп грошаў выдаваць Соф'ю за Хадкевіча. Аднак пасля таго, як да яго звярнуўся Сямён Юрэвіч і прадставіў ліст, падпісаны Соф'яй, дзе яна пацвярджала, што жадае выйсці замуж па сваёй волі і згаджаецца з воляй брата, гаспадар даў свой дазвол. У сакавіку 1557 г. Жыгімонт Аўгуст накіраваў да князя Юрыя Слуцкага ліст, у якім паведамляў, што ён дае згоду на гэты шлюб і загадвае выдаць Соф'ю замуж на працягу чатырох тыдняў пасля прыезду вялікага князя з Варшавы ў Вільню. Каб не было зацягвання справы, братам князеўны Слуцкай было дазволена не прывозіць сястру да каралеўскага двара, а гатаваць усё да вяселля²⁴². Браты тэрмінова правялі канчатковы падзел бацькоўскай і мацярынскай маёмасці. Што цікава, сведкам справядліваці падзелу зямель паміж братамі выступілі браты Радзівілы. З боку Юрыя сведкам разам з кракаўскім ваяводам Станіславам Тэнчынскім быў Мікалай Радзівіл Руды, а з боку Сямёна — Мікалай Радзівіл Чорны²⁴³.

Галоўны маёнтак Слуцк браты падзялілі на дзве часткі. Сямён дазволіў старэйшаму брату выбраць тую палову бацькоўскай маёмасці, якая яму больш падабаецца. Юрыю адышоў верхні замак (г. зв. дзядзінец) з усімі пабудовамі, Сямёну — ніжні, аcoholны. Горад разам з мяшчанскімі, замкавымі пляцамі, агародамі, садамі і сенажціямі, акрамя пушчаў і грунтаў, прылеглых фальваркаў, таксама быў падзелены. Згодна з умовай падзел горада адбываўся па вуліцах ці канцах, каб падданыя аднаго з братоў жылі побач. Замак Петрыкоў (адноўлены бацькам пасля спалення маскоўскімі войскамі зімой 1535 г.) з дваром Колна, Вака, Цімковічы, Пагосц, Івань, Лішкаў, Амговічы, Мацеевічы, Хрэнаў, Новы

Двор, Востраў, Ярэмчы, Турэц таксама адышлі да старэйшага брата²⁴⁴. Сямёну даліся Капыль, Вайсее, Тонва, Старое Сяло, Быстрыца, Баслаўцы, Старыца, Стары Капыль, Грозаў, Кандратовічы. Акрамя маёнткаў і двароў паміж братамі былі падзелены капыльскія і слудкія баяры з іх уладаннямі, слугі-путныя і панцырныя²⁴⁵. Падзельны ліст рэгуляваў і спрэчныя пытанні, якія ўзніклі за час сумеснага кіравання маёмасцю. Так, Сямён узагародзіў свайго служэбніка з зямель, якія па падзелу адышлі да Юрыя. У лісце абгаворваліся формы і памеры кампенсацыі за гэта. Судовыя спрэчкі з суседзямі і трымальнікамі асобных кавалкаў у атрыманых маёнтках згодна з угодай браты павінны былі ўрэгуляваць самастойна, тады як шкоды, нанесеныя іх падданымі да моманту падзелу, падзяляліся паміж уласнікамі пароўну. Усе гарматы і стрэльбы Слуцкага замка дзяліліся пароўну для сумеснай абароны Слуцка па рэстарыях ляхавіцкага дзяржаўцы Грыгорыя Валадкевіча, пасланага каралём для іх падзелу. Такім жа чынам падзяляліся і стрэльбы з Петрыкоўскага замка. Гаспадары, якія мелі дамы ў Слуцку, былі павінны і далей несці «старожу ад татар і масквы на замках украінных» на грунтах сваіх паноў. Капыльскія ловы і пушчы з баярамі, якія іх трымалі, адыходзілі да князя Сямёна. Юрыю было забаронена ў іх ступаць і займаць. Млыны і ставы пры Слуцку браты былі павінны ці падзяліць пароўну, ці трымаць разам. Рамонт замкаў, мастоў кожны брат быў павінен ажыццяўляць самастойна сіламі сваіх людзей. Рамонт тых мастоў і павіннасці, якія былі ўскладзены на саміх мяшчан, а таксама царкоўныя юрыдыкі слудкія мяшчане па-ранейшаму выконвалі разам. Адзіным адрозненнем было тое, што на карысць верхняга слудкага замка выконвалі павіннасці акрамя слудкіх ішчэ і мяшчане Петрыкова (пераважна рамеснікі). Лес

на рамонг агульных мастоў, каб «гасцям і людзям пераезжым» шкоды не рабілася, мог брацца абодвума братамі ў Слуцкай пушчы. Кафедральны касцёл і саборныя цэрквы заставаліся ў ўмесным падаванні Юрыя і Сямёна Амелькавічаў²⁴⁶. Цэрквы і манастыры на іх прыватных грунтах цалкам знаходзіліся пад іх апекай, і ні адзін з братаў не меў права прызначаць святароў не ў сваёй частцы ўладанняў ці ўменьшвацца ў іх справы. Рэгулявалася выкананне і дзяржаўных павіннасцей. Капыльскія, цімкавіцкія людзі муслілі па старому звычайу прымаць гаспадарскіх паслоў і ганцоў і даваць па чатыры падводы на іх патрэбы.

Падзел паміж князямі Слуцкімі бацькоўскіх зямель быў зацверджаны каралём у снежні 1557 г.²⁴⁷ і ўнесены ў кнігі Метрыкі і наўгародскага гродскага суда ў пачатку 1558 г. Былі падзелены і мацярынскія маёнкі. Да Юрыя адышоў двор Ваўкалата з правам падавання ў рымскім касцёле і цэрквах рускіх, за выключэннем з маёнтка сёл Старое, Вяшняны, Праход і Даўгінава. Права карыстання Ваўкалацкай пушчай было падзелена з князем Сямёнам. Сямён атрымаў двор Маньковічы з правам падавання ў царкве рускай і капліцы ў Мядзелі і сёлы, што былі выключаны з ваўкалацкага маёнтка: Старое, Вяшняны і Праход. Соф’я адышла ваўкалацкі палац Сітцы і двор Даўгінаў з месцам і правам падавання ў касцёле рымскім і царквах рускіх, з усім належным да яго²⁴⁸.

6 мая 1557 г. быў складзены рэстр пасагу (выправы) Соф’і Амелькавіч. У пасаг сястры ўвайшлі рэчы, атрыманыя ад маці: упрыгожанні на 88 коп грошаў, посуд, каштоўнае адзенне на 307 коп грошаў, мастацкія тканіны (шпалеры), дываны, касцёльныя рэчы, пасцельная бялізна і нават адзенне для яе прыдворных паненак. Наяўных грошай браты выдзялілі ёй згодна з тэстаментам бацькі са спадчыны маці

Печатка Юрыя Слуцкага.

1578 г. AGAD. AR. Dv. XXIII. T. 116. Pl. I

толькі 300 коп. Агульная сума пасагу, у тым ліку і землі (двор Даўгінаў у Ашмянскім павеце), адпавядала статусу паненкі такога высокага паходжання²⁴⁹. Дакладнай даты вяселля вызначыць нам не ўдалося, бо запіс вена на карысць жонкі Юрый Хадкевіч паклаў у судовыя кнігі толькі ў 1558 г., пасля таго, як браты цалкам аддалі сястры яе пасаг²⁵⁰. Зыходзячы з ліста Жыгімонта Аўгуста, можна меркаваць, што вяселле адбылося летам—восенню 1557 г., бо ўжо 20 студзеня 1558 г. пры зацвярджэнні каралём падзелу мацярынскіх зямель яна выступала разам з мужам²⁵¹. У гэтым шлюбе Соф’я нарадзіла двух сыноў — Юрыя, Гераніма і дачку Лізавету. Прычым першынец (ці старэйшы з сыноў, што дажылі да сталага ўзросту) Юрый нарадзіўся не раней 1566 г. Па лісту ад 20 чэрвеня 1583 г. сямнаццацігадовы Юрый Хадкевіч прызнаваўся паўналетнім і атрымліваў пад сваю апеку малодшага брата Гераніма і сястру²⁵². Аўдаваўся ў 1569 г. Соф’я пражыла не вельмі доўгае жыццё і памерла вясной у сваім маёнтку Манковічы Ашмянскага павета²⁵³. Юрый Слуцкі паслаў туды сваіх служэбнікаў, і яны разам са слугамі сястры склалі вопіс каштоўнасцей, якія засталіся ў тым двары пасля яе смерці, і апячаталі іх для перадачы дзецям

Кацярына з Тэнчынскіх княгіня Слуцкая.
Малюнак. Невядомы мастак. XVII ст.

пасля дасягнення імі паўналецця. Ужо 15 мая 1571 г. яе маёмасць (двор Роскі ў Ваўкавыскім павеце, вольненская маёмасць) пачала апісвацца для перадачы нашчадкам²⁵⁴.

У маі 1558 г., пасля велікодных свят, Юрый ажаніўся з Кацярынай (1544—1592), дачкой кракаўскага ваяводы графа Станіслава Тэнчынскага. У свой час той у 1538 г. заключыў шлюб з адной з найбагацейшых спадчынніц ВКЛ Ганнай Багуюшоўнай, дачкой Богуша Багавіцінавіча²⁵⁵. Іх шлюб вызваў вялізны скандал паміж панамі раднымі ВКЛ і Польшчы з-за спрэчак, каму былі павінны належаць землі нявесты²⁵⁶.

Род графаў Тэнчынскіх адносіўся да ліку самых уплывовых і багатых фамілій польскага каралеўства. Яго прадстаўнікі заўсёды займалі адны з найважнейшых пасадаў у Малой-Польшчы. У XVI ст. многія з іх атрымалі заходнееўрапейскую адукацыю, падарожнічалі па краінах Еўропы,

выконваючы дыпламатычныя місіі ў Турцыі, Іспаніі, Францыі, пры імператарскім двары. Замак і двор у Тэнчыне быў вядомы як адзін з цэнтраў рэнесанснай культуры, дзе бывалі такія вядомыя паэты і пісьменнікі, як Мікалай Рэй, Ян і Пётр Кахановскія. Дзяўчына, якой на той момант было не больш за 15 гадоў, атрымала добрую адукацыю, пра што сведчаць яе лісты, і вызначалася розумам і сціпласцю. Кацярына, хаця і з'яўлялася каталічкай, добра ведала праваслаўнае богаслужэнне, бо яе маці засталася ў праваслаўі. Амаль да канца свайго жыцця яна не проста наведвала праваслаўныя богаслужэнні і прымала прычасце па праваслаўнаму абраду, але была актыўнай апякункай праваслаўных цэркваў ва ўладаннях мужа. Шлюб акрамя вялікага пасагу даў князям Слуцкім палітычную падтрымку аднаго з найбольш уплывовых польскіх родаў. Пасаг у 20 тысяч польскіх злотых²⁵⁷, атрыманы за Кацярынай, складаўся з срэбра, перлаў, клейнотаў на 13 тысяч злотых і 10 тысяч коп наяўнымі грашымі. Да таго ж ёй адышлі на Падляшшы маёнтак Семяцічы (мястэчка і 7 вёсак) і Орля. Узамем такога вялікага пасагу 25 мая 1558 г. Юрый Слуцкі запісаў сваёй маладой жонцы вена на трэці ўсіх сваіх добр на 50 тысяч злотых²⁵⁸. Гэты запіс быў пацверджаны каралём праз некалькі дзён пасля яго выдання. У адказ Кацярына падпісала ліст, якім пацвярджала атрыманне ад бацькі ўсяго пасагу і адмаўлялася ад усіх прэтэнзій на бацькоўскія і мацярынскія маёнткі²⁵⁹. Яны павінны былі пасля смерці бацькі перайсці яе старэйшаму брату Яну Хрысціцелю.

Не так ўдала скончыліся пошукі нявесты для малодшага брата. У 1556 г. Сямён пачаў перамовы з княгіняй Беатай Астрожскай аб руцэ яе дачкі Лізаветы (Гальшкі), адзінай спадчынніцы паловы ўсіх уладанняў князёў Астрожскіх. За аб-

Радавод графаў Тэнчынскіх.

Гравюра з твора Б. Папроцкага «Гіяздо цюты». 1579 г.

ставінамі яе шлюбаў на працягу амаль дзесяцігоддзя назірала ўся краіна. Адзіная дачка старэйшага сына вялікага гетмана ВКЛ Канстанціна Астрожскага Іллі, якая нарадзілася праз тры месяцы пасля яго смерці ў лістападзе 1539 г.²⁸⁹, з самага свай-

го нараджэння стала аб'ектам залётаў. Яе маці, Беата з Касцялецкіх, была выхавана пры двары Боны Сфорцы і карысталася падтрымкай каралевы ва ўсіх сваіх дзеяннях. Каб захаваць кантроль над землямі Астрожскіх, Беата папрасіла аднаасобнай

CONSTANTINUS DUX IN OSTROG
IN TARNOW

Deponierung eines Fürsten... 1883

Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі.

Копія М. Сварыжэўскага. 1883 г.

апекі Жыгімонта I над сваёй асірацелай дачкой і яе ўладаннямі, хаця па тэстаменту Іллі апекунамі былі Фёдар Сангушка, Канстанцін Астрожскі і кароль з каралеваю. Княгіня Аляксандра Сямёнаўна з князёў Алеляквічаў і Астрожскі патрабавалі апекі над малой князёўнай для сябе згодна з правам і звычаем. Іх намаганні падтрымаў і Юрый II Слуцкі, які ў 50-х гг. XVI ст. неаднойчы бараніў інтарэсы свайго стрыечнага брата ў судовых разбіральніцтвах з Беатай. Заступніцтва каралевы Боны дапамагло Беаце дабіцца карыснага для сябе рашэння.

Беата не жадала ні з кім дзяліць вялізныя маёнткі Астрожскіх. Яна сама адмовіла ўсім прэтэндэнтам на сваю руку і для дачкі шукала такога мужа, які пагодзіцца пакінуць землі Астрожскіх пад кіраваннем пешчы. Да пошукаў нарочнага для Гальшкі Астрожскай прычыніліся ўсе больш-

менш уплывовыя сілы ў краіне. Дзяўчыне не было яшчэ і дзесяці гадоў, калі да яе маці сталі прыязджаць сваты ад паноў з ВКЛ, Польшчы і з-за іх меж. Княгіня ўсім адмаўляла, спасылаючыся на вярхоўную апеку над князёўнай караля. Сапраўды, Жыгімонт Аўгуст выдаў ліст, па якім пад пагрозай выплаты вялікай зарукі забараняў Беаце без яго дазволу выдаць дачку замуж²⁶¹. Першым рэальным кандыдатам стаў жытомірскі, канеўскі і чаркаскі стараста князь Дзміцер Сангушка. Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі падтрымаў кандыдатуру гэтага здольнага ваяводы. Да таго ж Дзміцер быў сынам лепшага сibra Іллі Астрожскага. Беата пагадзілася выдаць за яго дачку і нават дала адпаведны ліст, хаця той быў ужо заручаны з князёўнай Марынай Палубенскай. Упэўнены ў згодзе княгіні Астрожскай Сангушка вярнуўся дамоў. Тут у справу ўмяшаўся Жыгімонт Аўгуст, які чарговы раз папярэдзіў Беату, каб тая не выдавала дачку замуж без каралеўскага дазволу. Тая і сама перадумала выдаць дачку за чалавека з цвёрдым характарам. Астрожскі паведаміў Дзміцеру, што княгіня Беата не жадае выконваць свае абяцанні. У адказ Сангушка ў верасні 1553 г., сабраўшы ўзброены атрад, разам з князем Астрожскім здолеў пасля бойкі пад сценамі прыватца ў Астрог. Супраць волі маці і самой князёўны яна была павячана па загаду дзядзькі са Дзміцерам Сангушкам. Пасля доўгіх судовых разбіральніцтваў і прыворных інтрыг у пачатку 1554 г. Дзміцер Сангушка быў асуджаны на смертнае пакаранне за напад, гвалт і выкраданне дзяўчыны²⁶². Беата Астрожская дабілася выдання ўніверсалаў, якія загадвалі тэрмінава злавіць князя Сангушку, а дачку вярнуць ёй. Асабліва актыўна за пакаранне смерцю выступаў калішкі ваявода Марцін Эбароўскі, які хацеў ажаніць свайго сына з Гальшкай.

Даведаўшыся пра прысуд, Дзміцер Сангушка, пераагрануўшы Гальшку ў службу, на адным возе праз Сілезію збегу ў Чэхію. Там ён спадзяваўся схаватца ў адным з замкаў кароннага гетмана Яна Тарноўскага, цесця Канстанціна Канстанцінавіча Астрожскага. У пагоню за ім кінуліся бацька і сын Збароўскія, родныя Беаты Касцялецкія і Андрэй з Лукашам Гуркам. Дагнаўшы іх недалёка ад мястэчка Німбург у Чэхіі, Збароўскія абвінавацілі Сангушку ў дзяржаўнай здрадзе, забойстве нявінных людзей, выкраданні панны і пры дапамозе мясцовага войта захапілі яго, збіўшы і закаваўшы ў ланцугі. Гальшка са служанкай пацвердзілі ўсе словы князя Сангушкі, што ён яе не гвалціў, а абвінчаўся згодна з воляй дзядзькі. Нягледзячы на гэта, дапамогі ім аказана не было. Без суда, не дазволіўшы лекару нават перавязачь раны палоннаму, Збароўскія скіраваліся ў адвартны шлях.

БЕАТА КОСЦІЛЕСКА
Eliz. Dnia 11 Osirog
Cocziux

Беата Астрожская.
Невядомы мастак. XVII ст.

Праз два дні, 3 лютага 1554 г., у Яраміры прыйшоў загад ад караля Фердынанда Габсбурга палякаў не выпускаць і чакаць яго суда. Уначы князь Сангушка раптоўна памёр у стайні, якая ахоўвалася татарамі Збароўскіх. Апошнія нават не дазволілі пакласці цела князя ў труну, а кінулі яго ў гной. Толькі праз чатыры дні, калі ў мястэчка прыехалі Касцялецкія і Гуркі, цела Дзміцера Сангушкі было пахавана ў мясцовым касцёле Святаго Мікалая²⁶⁵. Такое падарожжа і смерць мужа на яе вачах не маглі не паўплываць на Гальшку, якая з гэтага моманту стала давяраць толькі маці і цалкам стала ёй паслухмяна. Беата, якая пасля гэтых падзей вырашыла заставацца ў сваіх маёнтках толькі пад аховай слуг, пераехала разам з дачкой да двара Боны ў Варшаве.

3 канца 1554 г. сталі з'яўляцца новыя планы выдання Гальшкі замуж. На той момант каронны гетман Ян Тарноўскі з каралевай Бонай падтрымлівалі кандыдатуру Марціна Збароўскага, аднаго з забойцаў першага мужа Гальшкі. Жыгімонт Аўгуст у процівагу ім высунуў кандыдатуру Лукаша Гуркі, брэст-куяўскага ваяводы, яшчэ аднаго ўдзельніка пагоні. Беата адмаўляла як магла, спасылаючыся на права, якое абмяжоўвала магчымасці выдання падданай ВКЛ за паляка. Гэтану спрыяла розніца ў заканадаўстве паміж ВКЛ і Каронай Польскай. Дзяўчыну з вялікай зямельнай маёнасцю згодна са Статутам 1529 г. было забаронена выдаваць замуж за межы ВКЛ. У выпадку заключэння такога саюзу кроўныя маглі выкупіць яе зямлі па заніжанаму кошту і даць ёй у пасаг не зямлі, а грошы. Кароль прапаноўваў адмяніць гэты артыкул у дачыненні да Гальшкі, аднак Беата не пагаджалася. У 1555 г. Жыгімонт Аўгуст загадаў абвінчаць Гальшку з Лукашам Гуркам. Нягледзячы на нежаданне маці прысутнічаць на цырымоніі (Беата нават схавалася ў лазні, каб яе гвалтоўна не прымусілі прысутнічаць на ёй), шлюб адбыўся. 3

Бона Сфорца.

Л. Крайна мал. Канец 1555 г.

рукі княгіні знялі пярсцёнак і перадалі Гальшцы як знак мацярынскай згоды, бо яна згаджалася абвянчацца толькі па волі маці²⁶⁴. Беата, згоды якой на шлюб атрыманна не было, забрала Гальшку адразу пасля вянчання і адмовілася выдаваць дачку Лукашу. Яна паспрабавала абвясціць яе шлюб неспраўдным. Умоўна падставы на гэты былі, бо сам Жыгімонт Аўгуст у 1551 г. на Віленскім сойме выдаў права, па якім дзевак, што не маюць бацькі, нельга выдаваць замуж без дазволу блізкіх кроўных²⁶⁵.

Паколькі жадаючых атрымаць руку багатай панны хапала, у Беаты Астрожскай знайшлося нямала памочнікаў, кожны з якіх прапаноўваў свайго кандыдата. Пасля ад'езду каралевы Боны ў Італію ў студзені 1556 г. Беата засталася без апякункі пры каралеўскім двары. Кароль паграбаваў, каб

князеўну Астрожскую прыслалі ў Вільню да двара яго сяцёр, каб абмежаваць уплыў на яе маці і не даць Беаце таёмна выдаць Гальшку замуж яшчэ раз.

Дзіўна, але Беата з усіх кандыдатаў на руку дачкі выбрала пляменніка сваёй даўняй праціўніцы Аляксандры Астрожскай князя Сямёна Слуцкага. Пра перапіску Беаты ў справе магчымага шлюбу Гальшкі з Сямёнам Слуцкім стала вядома каралю. У кастрычніку 1556 г. ён паведамляў Мікалаю Радзівілу Чорнаму, што перамовы (соймананне) у гэтай справе ні Беаце, ні князю Слуцкаму не дапамогуць²⁶⁶. Радзівіл, які не жадаў бачыць мужам багацейшай панны-ліцвінкі паляка, таёмна супрацьдзейнічаў паграбаванням караля. Не ўдалося Жыгімонта Аўгуста атрымаць згоду на шлюб з Лукашам Гуркам і ад князя Канстанціна Канстанцінавіча Астрожскага. Для Астрожскага і Радзівіла кандыдатура князя Слуцкага ў дадзеным выпадку была найлепшай, бо ён даводзіўся ім блізім родзічам. Са свайго боку за князя Сямёна выступілі і ваявода кракаўскі Станіслаў Тэнчынскі, прыяцель Беаты, які дамовіўся выдаць сваю дачку за старэйшага з князеў Слуцкіх.

Невядома, што канкрэтна з намераў караля напалохала Беату, але яна вырашыла збегчы. У 1557 г. разам з дачкой яна таёмна ад'ехала да Львова і схавалася ў дамініканскім манастыры, у каменным будынку манастырскай аптэкі. Яе суправаджала некалякая колькасць слуг, ахоўнікаў і сакратар Яцко²⁶⁷. Адтуль яна і працягнула перамовы пра шлюб Гальшкі з князем Слуцкім. Было вырашана, што Сямён Юрэвіч прыедзе ва Львоў і возьме там шлюб з Гальшкай. У той жа час кароль прызнаваў толькі шлюб 1555 г., узяты ў яго прысутнасці, з Лукашам Гуркам, і загадаў львоўскаму старасце Пятру Барземе ў сакавіку 1559 г. здабіцца выдачы Гальшкі. Мікалай Радзівіл Чорны зрабіў усё магчымае, каб перашкодзіць

Львоў.

Гравюра з альбома Г. Браўна і Ф. Хогенберга «Civitas orbis terrarum». 1617 г.

планам караля. Гурка, атрымаўшы ад караля мандат, разам з узброенымі родзічамі і слугамі выехаў ва Львоў, каб вярнуць сабе жонку. Віленскі ваявода пацярэджіў Беату пра магчымасць гвалтоўнага адабрання ў яе дачкі і раіў паспяшыць выдаць яе замуж за князя Слуцкага. У сваю чаргу ён напісаў і да Сямёна Амелькавіча з парадай таёмна і хутка паехаць ва Львоў²⁶⁸. Львоўскі стараста, згодна з каралеўскім загадам бараніць горад і замак ад магчымых боёк, аддаў загад без яго дазволу праз мейскія брамы нікога ў горад не пушчаць. Князь Сямён Слуцкі здолеў прабрацца ва Львоў, пераапрануўшыся жабраком, і быў прыняты ў кляштары Беатай. Там ён узяў патаемны шлюб з Гальшкай па каталіцкаму абраду 11 сакавіка 1559 г.²⁶⁹. Беата спадзявалася, што несапраўднасць любога з двух шлюбав Гальшкі можа вызначыць толькі Папа Рымскі.

Аднак у канцы сакавіка кляштар быў узяты ў аблогу, абстраляны з марціраў. Па-

кінутая без вады абіцэль была вымушана капітуляваць. Гальшку перадалі пад апеку львоўскаму старасце, як незацікаўленай асобе, пакуль маці вырашала з каралём пытанне пра сапраўднасць шлюбу дачкі з князем Слуцкім. Пазней Гальшку прымушова перадалі Гурку, які адвёз яе да свайго замку Шаматулы. Сам князь Слуцкі таксама пратэставаў да караля, сцвярджаючы, што Гальшка — яго жонка перад Богам, а не Гуркі, але беспаспяхова²⁷⁰. Кароль быў вельмі незадаволены ўчынкам князя Сямёна і не раз ўспамінаў яго знакамітага дзёда (князя Міхаіла Аляксандравіча Слуцкага. — *Аўт.*)²⁷¹.

У красавіку 1559 г. Сямён Амелькавіч разам з Беатай выехалі са Львова ў Кракаў для падпісання маёмасных дакументаў, каб добры Астрожскіх ніколі не патрапілі ў рукі Лукаша Гуркі. Яны спадзяваліся, што гэта прымусіць адмовіцца яго ад яе рукі. У чэрвені—ліпені 1559 г. Беата перапісала ўсю сваю маёмасць на князя Сямёна Слуц-

кага з умовай дажыўотнога кіравання ім. Князь Слуцкі ў адказ пацвердзіў дадзеныя ўмовы і згадзіўся заплаціць даўгі Іллі і яго бацькі на суму ў 20 тысяч коп грошаў. Беата перадала зацно не толькі свае веноўныя маёнткі і падаравання ёй Іллёй Роўна, палову Сцепані, Хлапоцін, Саціеў і Жарноўну, Янушполе з прылеглымі землямі. Аселькавічу маглі перайсці ўся рухомая маёмасць, 33 084 злотых, атрыманых Беатай на 1/3 зямель мужа (Астрог, Копіш і Гальшаны), а таксама маёнткі, якія перайшлі ёй па спадчыне ад родзічаў. Узаемныя запісы княгіні Астрожскай і князя Слуцкага былі падцверджаны каралём летам 1559 г.²⁷²

Кароль аддаў загад гнезненскаму арцыбіскупу Пшэрэнскаму і познаньскаму біскупу Чарноўскаму (які вячаў Гурку з Гальшай) рассудзіць справу, які са шлобаў з'яўляецца сапраўдным. Беата ва ўсіх сваіх лістах называла дачку толькі княгіняй Слуцкай²⁷³. Чакаючы вырашэння сваёй

Аўтограф і пячатка князя Сямёна Юр'евіча Слуцкага.

1558 г. AGAD. AR. Dz. X. A/n. Paprley Olekiewiczów

справы, князь Сямён Слуцкі знайшоў прытулак у Красніку — замку Станіслава Тэнчынскага каля Любліна. Пазней у пошуках саюзнікаў у сваёй справе ў лістападзе 1559 г. Сямён выехаў да кароннага гетмана ў Тарноў. Незразумела, як доўга цягнуліся б судовыя спрэчкі, але смерць князя Сямёна ў жніўні ці верасні 1560 г. зняла праблему. Гальшка засталася з Лукашам Пракам.

Пасля смерці Сямёна Юрый і Соф'я падзялілі спадчыну, якая засталася ім. Юрый атрымаў усе бацькоўскія землі, стаўшы аднаасобным уласнікам Капыльскага і Слуцкага княстваў. У чэрвені 1561 г. Соф'я Юр'еўна са сваім мужам Юрыем Аляксандравічам Хадкевічам пазвала брата ў суд для падзелу мацярынскіх зямель, якія былі ва ўласнасці малодшага брата. Паколькі ён памёр, не пакінуўшы нашчадкаў, яна жадала падзяліць мядзельскія добры і Старое Сяло, а таксама клеіноты маці і даходы ад яе зямель пароўну з Юрыем. Згодна з падзелам Соф'і адышлі маёнткі Мацковічы, Гародзічы, Праходы, Вясянны, Бохіры. Соф'я разам з мужам пацвердзілі іх атрыманне ад брата і запісалі, што калі яны ад гэтага запісу адступяцца (паграбуюць большае), то будуць павінны заплаціць па 2 тысячы коп грошаў зарукі князю Юрыю і каралю²⁷⁴.

Юрый Юр'евіч быў адным з буйнейшых землеўласнікаў у ВКЛ, у добрах якога жыло каля 40 тысяч падданных. Ён прымаў

актыўны ўдзел ва ўсіх ваенных кампаніях, якія вяло ВКЛ, а потым і Рэч Паспалітая ў 50—70-х гг. XVI ст. у межах Лівонскай (Інфлянцкай) вайны з Маскоўскай дзяржавай (1558—1582). Канфлікт узнік з-за зямель былога Лівонскага ордэна. Праз Прыбалтыку, у прыватнасці праз Рыгу, праходзілі важнейшыя гандлёвыя шляхі, якія злучалі Заходнюю Еўропу з Усходняй. Ва ўмовах адсутнасці ўласнай сыравіннай базы для вырабу зброі і адабычы каштоўных металаў, тэхнічных спецыялістаў і адмовы ВКЛ і Лівонскага ордэна прапускаць іх у Маскоўскую дзяржаву праз сваю тэрыторыю выхад для Маскоўскай дзяржавы да Балтыйскага мора становіўся жыццёва важнай задачай. Гэта было неабходна і для змяшэння міжнароднай ізаляцыі Масквы, бо ўсе дыпламатычныя кантакты маглі ажыццяўляцца толькі пры ўмовах пропуску маскоўскіх пасольстваў праз землі ВКЛ ці Прыбалтыкі²⁷⁵. Атрыманне выхада да Балтыкі не менш важным было і для ВКЛ з Польшчай. Буйнейшы да іх тэрыторыі порт Гданьск быў вольным горадам і не падначальваўся польскаму каралю.

У 1557 г., пасля забойства каралеўскага пасла Ляцкага, Жыгімонт Аўгуст прыняў рашэнне ўмяшацца ва ўнутраныя справы

Інфлянцкіх зямель і загадаў рыхтавацца да ваеннай экспедыцыі. Хутка быў праведзены попіс літоўскіх войскаў, якія павінны былі накіравацца ў бок інфлянцкай мяжы²⁷⁶. Армія ВКЛ разам з атрадамі герцага Альбрэхта прускага налічвала каля 70 тысяч чалавек. Князі Слуцкія для ўдзелу ў пазвольскай выправе восенню 1557 г. выставілі 1200 вершнікаў, тады як почты астатніх літоўскіх паноў складалі разам каля 5 тысяч чалавек²⁷⁷.

Па звестках М. Стрыйкоўскага, удзел князеў Слуцкіх быў яшчэ больш прадстаўнічы. Браты Юрый і Сямён Слуцкія сваім коштам прывялі чатыры тысячы добра ўзброеных вершнікаў і пешых войнаў²⁷⁸. Гэтыя дадзеныя выправае цвёрдае ў сваіх нататках і Б. Папроцкі, які так напісаў пра братаў Аделькавічаў у вершы, прысвечаным выправе 1557 г.:

Калі меў Жыгімонт Аўгуст патрэбу такую,
На якую сам мусіў рушыць са сваёй галавою,
Абы ганарлівым Інфлянтам такі кус
заплаціў,
Калі Лацкі нявінны пасол жыццё страціў.
Як тыя двое княжаты са сваім почтам вялікім
Гатоўнасць паказалі а дастаткам усеякім,
Чатыры тысячы ездных і пешых мелі,
Той люд сваім уласным коштам доўгі
час грывалі²⁷⁹.

Магнацкі почт.

Х. Адльбахер, М. Цунт. 1568 г. Фрагмент гравюры «Продна» з альбома Г. Браўна і Ф. Хоренберга «Civitas orbis terrarum». 1575 г.

У выніку быў падпісаны саюз суіраць Масквы, а магістр І. Фюрстэнберг абав'язваўся спрыяць далучэнню Інфлянцкіх зямель ВКЛ і падпісаў таёмнае пагадненне аб ваеннай узаемадапамозе. У адказ у студзені 1558 г. маскоўскія войскі рушылі ў глыб інфлянцкай тэрыторыі. Ад спроб уладзіць гандлёвыя канфлікты дыпламатычным шляхам Маскоўская дзяржава перайшла да ваенных дзеянняў. Пачалася Інфлянцкая вайна, якая карэнным чынам змяніла не толькі знешнюю палітыку ВКЛ, але і яго ўнутрыпалітычную арганізацыю, прывяла да заключэння новай Люблінскай уніі з Польшчай.

У маі 1558 г. маскоўскія войскі захапілі Нарву і Дзёрп. перарэзаўшы адзін з важных марскіх шляхоў. У 1559 г. у сваім лісце да паню-рады Жыгімонт Аўгуст пісаў, што вырашыў узяць пад сваю руку вялікага магістра інфлянцкага і таму загадвае збіраць войска і рушыць да мяжаў. Асноўнай небяспекай на той момант з'яўляліся саюзныя Маскоўскай дзяржаве татары. Таму князіям Слуцкім быў аддадзены загад рушыць са сваім почтам да Петрыковіч²⁵⁰, дзе знаходзілася пераправа праз Прыпяць²⁵¹.

Пераход Лівонскіх (Інфлянцкіх) зямель пад пратэктарат ВКЛ згодна з трактатамі 1559 і 1561 гг. азначаў аўтаматычнае ўцягванне ў ваенны канфлікт з Рускай дзяржавай на чале з Іванам IV. У 1562 г. скончылася перапіраў з Маскоўскай дзяржавай. Паход маскоўскіх войскаў і хуткі захоп імі Полацка ў 1563 г. паказаў, што ВКЛ страціла не толькі стратэгічную ініцыятыву, а фактычна згубіла ўсе свае ўсходнія землі і важны гандлёвы шлях на Заходняй Дзвіне. Віленскі сойм 1563 г. ухваліў збіранне войска для вызвалення Полацка, занятага войскамі Івана IV Грознага. У 1564 г. пры арганізацыі паходу разам з польскім войскам былі выстаўлены значныя прыватныя харутвы князёў Юрыя Слуцкага, Канстан-

ціна Канстанцінавіча Астрожскага, Богуша Карэцкага, Андрэя Курбскага і наваградскага ваяводы Аляксандра Хадкевіча²⁵². У лістападзе 1564 г. у маёнтка Лебядзева, які належаў Мікалаю Крыштафу Радзівілу Сіротку, Юрыі Слуцкі прывёў 1200 гусар і казакаў, 900 пяхоты, і 100 стральцоў і сам узначаліў іх²⁵³. Быў ён ўдзельнікам радавоўскага паходу 1567 г., мэтай якога было перашкодзіць маскоўцам замацавацца на тэрыторыі Полацкага ваяводства і паставіць там свае замкі²⁵⁴. Згодна з апісаннем Юрыі Слуцкі прывёў з сабой 478 конных і 300 пешых драбаў. Па сваёй колькасці гэта быў другі прыватны почт пасля Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі²⁵⁵.

Напярэдадні вайны Жыгімонтам Аўгустам пачалі праводзіцца ў краіне дзяржаўна-палітычныя рэформы (змена адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу ВКЛ, прыняцце другога Статута ВКЛ у 1566 г.). На першы погляд, яны не пагражалі грамадскаму і палітычнаму статусу князёў Апельскавічаў. Князі Слуцкія, як і раней, захоўвалі сваё месца ў шведскай частцы віленскага Сенату. Яна не была так абмежавана колькасна, як духоўная, якая складалася з канкрэтных каталіцкіх біскупаў. Склад шведскіх сенатараў ВКЛ вагаўся ў залежнасці ад колькасці запрошаных на сойм вялікім князем паню і князёў, акрамя вышэйшых ураднікаў — ваяводы віленскага ці троцкага, канцлера, гетмана і інш. Прысутнасць на соймах Апельскавічаў заставалася нязменнай, нягледзячы на змены ў панскай радзе. Тым не менш, у якасці прывілеяў за імі замацоўвалася неабходнасць асабістага запрашэння ад манарха на пасяджэнні рады ці сойма. Агульныя лістоў, што рассыляліся па паветах, для іх было недастаткова, і непрысылка персанальнага запрашэння магла стаць прычынай адсутнасці князёў пры двары²⁵⁶.

Звычайнай фармулёўка такіх лістоў не мянялася. Пасля звароту да асобы і пералічэння прычын склікання сойма ішло

Абарона Полацка 1563 г.

Гравюра. П. Іацова XVI ст.

запрашэнне: «Твая бы милость, о том ведаючи, ку оному часу на съемъ до нас господара ехалъ, а будучи при насъ господари восполोकъ зъ иными паны радами нашими о таковых потребахъ земскихъ, которые тебе на онъ часъ ширей отъ насъ оповеданы будутъ, обмышлялъ и радиль, яко бы было зъ добрымъ нашимъ господарскимъ и речи посполитое земское»²⁸⁷.

Аднак на растаноўку палітычных сіл і далейшы лёс князеў Слуцкіх на палітычнай арэне паўплываў канфлікт з братамі Радзівіламі. Яго выклікала спрэчка з-за пазіцыі ў велікакняжацкай радзе. Згодна з даўнімі прывілеямі князі Амелькавічы мелі права займаць другое месца пасля віленскага біскупа. Гэта значыць, яны былі першымі сярод свецкіх ураднікаў, не займаючы пры гэтым ніякіх афіцыйных пасад. Віленскі ваявода і канцлер Мікалай Радзівіл Чорны здабіўся ад Жыгімонта Аўгуста

20 студзеня 1560 г. выдання ліста, па якому першае месца сярод свецкіх сенатараў перадавалася віленскаму ваяводзе²⁸⁸. Плумачылася гэта тым, што віленскі ваявода з'яўляўся найпатаімнейшым дарадцам караля, заўсёды быў пры ім і таму меў права першага голасу. У 1561 г. кароль прызнаў Мікалая Радзівіла Чорнага велікарадным ВКЛ у сваю адсутнасць, фактычна сваім першым намеснікам²⁸⁹. У выніку і пачалася барацьба за прэстыж: хто павінен быць першым — Юрыі Слуцкі, які фактычна не ўдзельнічае ў палітычным жыцці дзяржавы і рэдка з'яўляецца на публіцы, ці Мікалай Радзівіл, які займае некалькі вышэйшых дзяржаўных пасад і фактычна кіруе ВКЛ у адсутнасць Жыгімонта Аўгуста. Яна знайшла сваё адлюстраванне нават у тагачаснай літаратуры. Мікалай Рэй з Нагловіц у сваім творы «Зварынец 1562», прысвечаным знакамітым родам Рэчы Паспалітай, у якім ён

Вершнікі.

Х. Адэльхуэер, М. Пунт. 1568 г. Фрагмент гравюры «Тродна» з альбома Г. Браўна і Ф. Хогенберга «Civitas orbis terrarum». 1575 г.

апываў вышэйшых ураднікаў, такімі словамі кажа пра князя Юрыя Слуцкага:

Князь Слуцкі Юрый,

Таго славіць не ўмею, толькі з гнязда таго
Паходзі з сумленных князеў народу Слуцкага,
Якія заўсёды вялікі гонар дзяржаве літоўскай
Рабілі ў высакародных справах, таксама

пану свайму,

І на тое ж так спадзяюся, што да таго

прышло,

Хаця так ціха ходзіць, а не кажа пудоўна;

Бо цнота, калі патрэба, укажа прычыну,

І дык вось мусіць распустіць мяшк

чупрыну²⁹⁰.

Што важна, сам верш, прысвечаны князю Слуцкаму, быў размешчаны пасля радкоў пра віленскага ваяводу. Гэта значыць, што на першы погляд у барацьбе за першыства перамог Радзівіл. Для князя Юрыя Слуцкага стала зразумела, што паходжанні і багацця ўжо недастаткова для захавання высокіх палітычных пазіцый. У той жа час князь Юрый Амелькавіч рэдка ўдзельнічаў у публічных справах, часам не прыязджаючы нават на соймы, што таксама не спрыяла павелічэнню яго ўплыву сярод палітычных эліт ВКЛ. Да гэтага дадаваліся падозрэнні (дарэчы апраўданыя) у прапольскіх сімпатыях і здрадзе інтарэсам ВКЛ.

На Продзенскім сойме, які адбываўся ў снежні 1566 — ліпені 1568 г., зноў выбухнула спрэчка пра першаснасць у радзе ўрадаў і асоб, якія іх займалі. Хто быў павінен займаць другое пасля віленскага епіскапа месца — князь крыві Юрый Амелькавіч Слуцкі ці новы віленскі ваявода Мікалай Радзівіл Руды?²⁹¹ Першы абаніраўся на свае даўнія правы і традыцыю, другі — на рэальную ўладу ў дзяржаве. Ніхто з апанентаў саступаць не жадаў.

Тым часам становішча ВКЛ у выніку зцягнутых ваенных дзеянняў пагаршалася. Маскоўскія войскі працягвалі будаўніцтва ваенных крэпасцей вакол Полацка. Без знешняй дапамогі войскі ВКЛ аказаліся не ў стане самастойна пераламіць ход падзей. У красавіку 1567 г. было прынята рашэнне пра скліканне паспалітага рушэння ў маі 1567 г. пад Маладзечна. У канцы 1567 г. там сабралася 28—30 тысяч конных і пешых жаўнераў²⁹². Аднак у выніку неарганізаванасці і бяздзейнасці цэнтральных улад войска самавольна стала раз'язджацца. Цяжкой ваеннай сітуацыяй і канфліктамі паміж панамі раднымі скарысталіся польскія палітыкі, ад імя якіх каронны падканцлер Пётр Мышкоўскі ў

1568 г. прапанаваў членам рады, якія тады знаходзіліся ў войску пад Маладзечна, абмеркаваць заключэнне палітычнай уніі з Польшчай, пераўтварыць унію дынастычную ў рэальную. Юрый князь слупскі быў адным з прысутных там 18 паноў радных. Было пастаноўлена сабрацца на агульны сойм у снежні 1568 г. у Любліне і вырашыць там усе пытанні, звязаныя з распрацоўкай новага ўкладу²⁹³. Усім станам ВКЛ пры гэтым гарантавалася захаванне іх правоў і волянасцей.

Радзівіл хацеў і ў Любліне здабіцца пацверджання першага месца для пасады віленскага ваяводы і тым самым вырашыць

спрэчку на сваю карысць²⁹⁴. 28 лютага 1569 г. да караля вярнуліся літоўскія сенатары на чале з Мікалаем Радзівілам Рудым і Янам Хадкевічам. Яны засталі ў пакоях караля каронных сенатараў і папрасілі пра размову сам-насам. Жыгімонт Аўгуст не жадаў даць ім персанальную аўдыенцыю, і яны былі вымушаны скардзіцца «паціху». Ваявода віленскі пачаў казаць пра сваю спрэчку з князем Слупкім з-за месца ў велікакняжацкай радзе, хто з іх павінен сядзець вышэй, і папрасіў караля рассудзіць канфлікт. Жыгімонт Аўгуст параіў вывесці абмеркаванне гэтага пытання на заўтрашняе сумеснае пасяджэнне каронных і літоўскіх станаў²⁹⁵.

Пасяджэнне Люблінскага сойма.
Гравюра са «Статута» Я. Герберта. 1570 г.

Але делегація ВКЛ таємна ўначы на 1 сакавіка пакінула Любліч, каб не дапусціць падпісання умоў дзяржаўнай уніі на некарэйных для сябе ўмовах. У Любліне засталася толькі некалькі сенатараў і пісар літоўскі Міхал Гарабурда, якія прасочвалі ход падзей.

У адказ на дэмарш літоўскіх паслоў 5 сакавіка 1569 г. Жыгімонт Аўгуст выдаў ліст, на якому Валынь і Падляшша ўключаліся ў склад Кароны Польскай. 8 сакавіка 1569 г. князю Слуцкаму ў ліку іншых дастойнікаў і ўраднаўцаў ВКЛ, што мелі ўладанні на Падляшшы, быў пасланы ліст з загадам прыехаць 27 сакавіка ў Любліч і прынесці прысягу на вернасць як падданаму Кароны Польскай (на Падляшшы ў Юрыя быў маёнтак Ванева — мястэчка, 6 фальваркаў і 18 вёсак)²⁹⁶. Яшчэ на Гродзенскім сойме 1568 г. сярод разгледжаных спраў была просьба падляшскіх шляхцічаў «ку павету і в присуд мельницкого вряду» перадаць шораг маёнткаў і парафій, якія здаўна да падляшскіх зямель належалі. Сярод іншых былі названы маёнткі Сяміцічы княгіні Слуцкай, Баковічы князёў Палубінскіх і інш.²⁹⁷ 8 красавіка 1569 г. быў накіраваны асобны ліст да Кацярыны з Тэнчынскіх княгіні Слуцкай і іншых уласнікаў зямельных маёнткаў з загадам прыехаць у Любліч і прынесці прысягу 24 красавіка за свае падляшскія маёнткі каралю і Кароне Польскай²⁹⁸. Падобна на тое, што загад караля князем Слуцкім не быў выкананы, бо Юрый II не змог прыехаць у Любліч на падзяжненні вальнага сойма, дзе вырашалася і яго будучыня, летам 1569 г. з-за хваробы, як ён сам пісаў у лісце да прускага герцага²⁹⁹.

23 сакавіка 1569 г. кароль абвясціў пра просьбе кароннага сойма ўмовы уніі з ВКЛ. Пра захаванне асаблівага становішча князёў і старых традыцый пры кіраванні дзяржавай у ім не было ні слова³⁰⁰. Хаця

ў пераліку тытулаў паноў радных князю Юрыю па-ранейшаму быў запісаны на другім месцы паміж віленскім і луцкім біскупамі³⁰¹, асобна ад астатніх князёў, 6 чэрвеня да Польшчы была далучана Кіеўская зямля³⁰².

У такіх абставінах вышэйшыя ўраднікі ВКЛ не здолелі працягнуць супраціўлення, і 1 ліпеня 1569 г. у люблінскім замку сенатары і паслы з абодвух бакоў прысягнулі дакументу, які напярэдадні быў узгоднены абодвума дэлегацыямі і істотна змяняў існуючыя да гэтага часу правыя і дзяржаўныя стасункі³⁰³. Згодна з рашэннямі, прынятymi ў Любліне, акрамя стварэння агульнай дзяржавы Рэчы Паспалітай абодвух народаў, парадку выбараў адзінага ўладара, месца яго караначыі, парадку пацвярджэння шляхецкіх правоў і прывілеяў, прадугледжвалася і стварэнне адзінага органа ўлады — сойма Рэчы Паспалітай абодвух народаў, уводзенне адзінай манеты і правядзенне агульнай знешняй палітыкі. Прадстаўнікі ад ВКЛ увайшлі ў агульны для ўсёй Рэчы Паспалітай вальны сойм. Парадак яго склікання і колькасць прысутных на ім былі таксама вызначаны ў ліпені 1569 г.³⁰⁴. Ад ВКЛ у выніку далучэння значнай яго часткі да Кароны Польскай увайшлі толькі дзесяць ваяводаў і кашталянаў (ад 10 ваяводстваў) і тры біскупы. Да гэтага дадавалася яшчэ пяць міністраў — маршалкі вялікі і надворны, вялікі канцлер і падканцлер і земскі падскарбій³⁰⁵. У выніку з 140 пазіцый у Сенаце прадстаўнікі ВКЛ займалі толькі 27³⁰⁶. Ні адну з вышэйназваных пасадаў князь Амельяніч-Слуцкі не займаў, а значыць, і прэтэндаваць на месца ў Сенаце Рэчы Паспалітай не мог. Магчыма, калі б князь асабіста прысутнічаў у Любліне, ён змог бы папомніць пра свае правы і каралю, і дэпутатам. Аднак у абставінах дзяжкіх перамоў, ваеннай пагрозы літоўскія паслы не сталі бараніць

інтарэсы апазіцыйнага для іх прыхільніка уніі князя Слуцкага. Не было ў Любліне і Радзівіла Рудага. Але ён даручыў свайму сакратару Андрэю Волану мабілізаваць усіх радзівілаўскіх прыхільнікаў супраць Амелькавічаў. Волан па распараджэнні свайго патрона ўзняў пытанне пра канфлікт віленскага ваяводы з князем Слуцкім перад каралём. Той зноў прапанаваў вынесці яго на разгляд сойма. Радзівілы падрыхтаваліся да такога павароту падзей і загадзя дамовіліся з некаторымі польскімі сенатарамі, у прыватнасці з кракаўскім ваяводам Янам Фірлеем, кракаўскім біскупам Філіпам Паднеўскім, крайчым каронным Мікалаем Ласкім. Юрый Амелькавіч, у сваю чаргу, скарыстаўся падтрымкай з боку сандамірскага ваяводы Пятра Збароўскага. Намаганні Радзівілаў аказаліся не марнымі. Пра захаванне прывілеяванага становішча князёў Слуцкіх і Слуцка як асобнай адміністрацыйнай адзінкі ў будучай Рэчы Паспалітай пытанне на пасяджэннях нават не ставілася³⁰⁷.

Іроніяй гісторыі і шляхецкай дэмакратыі было тое, што князі Слуцкія, валодаючы маёнткамі большай плошчы, чым якія-небудзь з каронных ваяводстваў, не маглі заняць месца ў Сенаце, хаця там былі і прымалі рашэнні ў справах, якія значна перавышалі іх кампетэнцыю і дасведчанасць, дробныя мясцовыя кашталыя.

Распачатыя адразу пасля заключэння уніі спробы князя Юрыя атрымаць месца ў Сенаце сустрэлі разуменне і нават падтрымку з боку Жыгімонта Аўгуста, аднак пытанне так і не было вырашана. У выніку рэфармы 1564—1566 гг. і Люблінская унія ўраўнялі спадчынных князёў у правах са шляхцічамі, пазбавілі іх спадчыннага месца ў Сенаце, паколькі тыя месцы перадаваліся ўраднікам. З гэтага моманту, не маючы ўрада, князі не маглі ўплываць на дзяржаўную палітыку.

У пачатку кастрычніка 1569 г. князь Юрый асабіста прыехаў у каралеўскую рэзідэнцыю ў Кнышыне. Кароль выклікаў князя Слуцкага сваім асабістым лістом, дзе звярнуўся да яго як да «рады» каралеўскай і падданага, не прынёслага прысягу на вернасць з-за адсутнасці на сойме ў Любліне. Князь Слуцкі збіраўся напomiніць пра месца князёў Слуцкіх у Сенаце і асабіста прынесці прысягу на вернасць уніі, але як член рады. Сустрэўшы па дарозе каралеўскіх камісараў, ён паказаў ім ліст і прывілеі Жыгімонта Аўгуста, дзе падавярджаўся яго статус як члена каралеўскай рады. Паколькі камісары не былі паўнамоцны прымаць прысягу сенатараў, князь Слуцкі паехаў да караля. Што цікава, Юрый II прасіў для сябе месца сярод каронных, а не літоўскіх сенатараў, Мікалай Радзівіл Руды пісаў да Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі, які толькі стаў маршалкам надворным, што хіба гэта было зроблена наўмысна, каб князь Слуцкі «вышэй за яго сядзеў»³⁰⁸. Кароль 12 кастрычніка 1569 г. выдаў ліст, дзе ён адмаўляўся прыняць прысягу князя, спаслаючыся на тое, што такім правам валодаюць толькі спецыяльныя камісары, якія хутка прыедуць да Кнышына³⁰⁹. У той жа час ён даў князю Юрыю Юрэвічу надзею, што праблема надання месца ў Сенаце для князёў Слуцкіх будзе вырашана станоўча. Ён згадзіўся прыняць асабіста ў прысутнасці камісараў прысягу ад князя Слуцкага як ад кароннага сенатара³¹⁰.

Падавалася, што атрыманне статусу спадчыннага сенатара з'яўляецца толькі пытаннем часу. Князь Юрый адчуваў сябе ўжо падданым Кароны Польскай і нават спрабаваў свае прыватна-прававыя акты праводзіць праз канцэлярыю не ВКЛ, а Польшчы³¹¹.

Асноўнай перашкодай для сканчэння справы былі непрыязныя стасункі з

Мікалаі Радзівіл Руды.
Невядомы мастак. XVIII ст.

Мікалаем Радзівілам Рудым, паколькі ў іх супрацьстаянні кароль заўсёды браў бок Радзівіла. Перад соймам 1572 г. кароль папярэджваў, каб віленскі ваявода прыехаў на яго падрыхтаваным, з усімі лістамі і правамі, паколькі магло быць зноў узнята пытанне пра князя Слуцкага і яго правы на першынства³¹². Што цікава, самага Юрыя Аделякавіча пра магчымы разгляд яго справы не папярэдзілі і на сойм не запрасілі. Каралеўскі ліст заклікаў князеў Слуцкіх, як і іншых прадстаўнікоў княжацкіх родаў, прыняць актыўны ўдзел у павятовых соймах і распрацоўцы іх інструкцый³¹³. У выніку наступны Варшаўскі сойм 1572 г. князь Юрыі Слуцкі зноў прапусціў. Яго інтарэсы там бараніў князь Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі. Менавіта ён

звярнуў увагу на праблему князеў Слуцкіх і агалосіў яго ліст. У скаргах на рашэнні Люблінскага сойма 1569 г. князь Юрыі Слуцкі спасылаўся не столькі на права (каралеўскі прывілей), колькі на «старыну»³¹⁴. У знакамітай пратэстацыі князеў Слуцкіх, якая тычылася месца ў Сенаце, выдадзенай каралём 20 красавіка 1572 г., было адзначана, што князі Слуцкія па дзедзічнаму праву яго мелі: «каб яму паводле прэагатывы звычайнай дому яго старажытнага і фаміліі месца ў лавіцы рад нашых здаўна звычайнае, ад слаўнай памяці продкаў нашых пастаноўленае і асобным прывілеям нашым зацверджанае, гэта значыць каля біскупа віленскага была прызначана і цалкам захавана, якое ён сам і продкі яго каля біскупа віленскага заўсёды мелі». Прытым што сам Жыгімонт Аўгуст для вызначэння месца знаходжання князеў Слуцкіх у радзе звяртаўся не да прывілея, а да памяці: «толькі мы, колькі памятаем, іж заўсёды князь Слуцкі ў радзе нашай каля князя біскупа віленскага месца сваё засядаў паводле прэагатывы сваёй старажытнай»³¹⁵. У той жа час прыняцце канчатковага рашэння адкладалася каралём да наступнага сойма з-за дрэннага стану здароўя самага Жыгімонта Аўгуста і непрысутнасці ў Варшаве князя Юрыя.

7 ліпеня 1572 г., не пакінуўшы прамых нашчадкаў, памірае апошні мужчынскі прадстаўнік дынастыі Ягелонаў Жыгімонт II Аўгуст. Дзяржава, якая знаходзілася ў стане вайны, уступіла ў перыяд бескаралеўяў.

Бескаралеўе застала Рэч Паспалітую падзеленай на дзве варожыя часткі. У Вялікім Княстве Літоўскім сепаратыстам Радзівілам і Хадкевічам супрацьстаялі прыхільнікі Люблінскай уніі. Сенатараў, якія выступалі за разарванне уніі з Польшчай у часе небяспекі з боку Маскоўскай дзяржавы, падтрымлівала мясцовая шляхта, якая не бачыла рэальных вынікаў саюзу з

Польшчай, у першую чаргу ваеннай дапамогі і пашырэння сваіх правоў. Супраць Радзівілаў і Хадкевічаў з асабістых меркаванняў выступалі князь Юрый Слуцкі і мінскі кашталян Ян Плябовіч. Варожасць паміж імі і Радзівіламі насіла даўні характар з-за першынства ў велікакняжацкай радзе. З Янам Хадкевічам князь Слуцкі варагаваў з-за маёнткаў. Цікава, што Мікалай Крыштаф Радзівіл Сіротка, які не вельмі любіў Канстанціна Астрожскага і Юрыя Апелькавіча і нават адзываўся пра іх як пра блазнаў³¹⁶, заклікаў Радзівіла Рудага прымірыцца з апошнім і аб'яднаць іх палітычныя намаганні³¹⁷.

Адносіны паміж князем Слуцкім і партыяй Радзівілаў яшчэ больш абвастрэліся, калі паўстала пытанне пра выбар кандыдата на трон Рэчы Паспалітай. Сярод магчымых кандыдатур называліся прадстаўнікі як замежных краін, так і Кароны Польскай з Вялікім Княствам Літоўскім. Сярод апошніх фігураваў і князь Слуцкі Юрый Апелькавіч. Большасць паноў і шляхта схіляліся да замежнага кандыдата, аўстрыйскага эрцгерцага Эрнста Габсбурга, сына імператара Свяшчэннай Рымскай імперыі Максімільяна II, і французскага каралевіча Генрыха Валуа, а таксама, як гэта ні дзіўна, сына маскоўскага цара Івана Грознага, з якім краіна ваявала амаль 15 гадоў.

Ва ўмовах няскончанай вайны і ў сваім імкненні разарваць унію з Польшчай некаторыя сенатары ад ВКЛ сталі разглядаць магчымасць выбару асобнага гаспадара — вялікага князя, які б неабавязкова быў і польскім каралём. Такія намаганні былі прамым парушэннем умоў Люблінскай уніі, якія прадугледжвалі абавязковае выбранне адзінага манарха для дзвюх краін. Імператар Максімільян II даслаў у Гродна сваіх агентаў, якія б схілілі сімпатыі прадстаўнікоў ВКЛ да яго сына, але іх актыўнасць і настойлівасць не мелі поспеху.

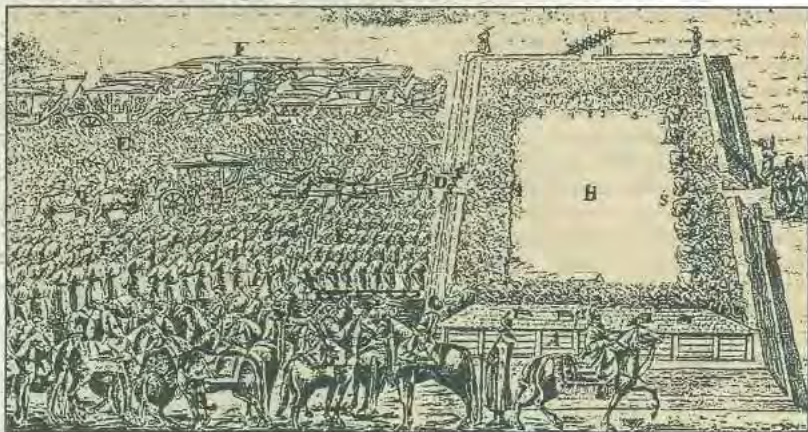
Перамовы скончыліся толькі размовамі. Знешнепалітычныя абставіны, калі Іван Грозны пагражаў увядзеннем маскоўскіх войскаў у Інфлянты, пры адсутнасці ў Маскве да кастрычніка 1572 г. літоўскага пасольства, вымусілі кіруючыя колы ВКЛ звярнуць увагу на «маскоўскую кандыдатуру». Яна была вельмі папулярна сярод шляхты ВКЛ, бо выбар маскоўскага царэвіча вялікім князем літоўскім не толькі аўтаматычна спыняў вайну, але адкрываў шырокія эканамічныя магчымасці на ўсходзе.

У канцы верасня 1572 г. у Рудніках сабраліся сенатары, якія вырашылі не чакаць адказу ад палякаў у справе высылкі пасольства да Масквы з-за недахопу часу. Яны паставілі выслыць да маскоўскага цара свайго пасла, літоўскага пісара Міхала Гарабурду, з адпаведнай інструкцыяй. У ёй ад рады вялікага гаспадарства Літоўскага, а менавіта ад імя канцлера і віленскага ваяводы Мікалая Радзівіла Рудага, троцкага ваяводы Стэфана Збражскага, мсціслаўскага ваяводы Юрыя Осціка, Яна Хадкевіча, Мікалая Талваша, кіеўскага біскупа Мікалая Паца, літоўскага крайчага Яна Кішкі, якія падпісалі дакумент, і яшчэ сямі асоб, сярод якіх былі названы і князь Юрый Юр'евіч Слуцкі, і мінскі кашталян Ян Плябовіч, праз Міхала Гарабурду перадаваўся даручальны ліст³¹⁸.

Згодна з гэтым дакументам прадстаўнікі ВКЛ згаджаліся падтрымаць у якасці кандыдата на велікакняжацкую пасадку малодшага сына Івана — царэвіча Фёдара. Такім чынам, прадстаўнікі ВКЛ хацелі адцягнуць час і пазбегнуць актыўных ваенных дзеянняў, бо з боку Польшчы ні фінансавай, ні ваеннай дапамогі чакаць не прыходзілася. Князь Слуцкі і Ян Плябовіч, якія асабіста на з'ездзе ў Рудніках не прысутнічалі, а былі завочна без сваёй згоды ўпісаны ў ліст, былі абураны такой сітуацыяй.

Элекцыйнае поле.

Гравюра. 1669 г.

Інструкцыя ў Міхала Гарабурды была адбрана Янам Глябовічам, і незалежна адзін ад другога мінскі кашталян і Юрыя Аселькавіч паведамлілі польскім сенатарам пра змову сенатараў ВКЛ супраць уніі.

У канцы 1572 г. па ВКЛ кружылі чуткі, што князь Слуцкі разам з Глябовічам сабралі войска, каб высуныць кандыдатуру князя Слуцкага на трон і для іншых мэт, сярод якіх называлі нават забойства Радзівілаў і Хадкевічаў, пра што апошнія папярэджвалі адзін аднаго³¹⁹. Першым знакам змянення палітычнага ўплыву князя Слуцкага стала незапрашэнне яго на канвакацыйны сойм 1573 г. на падставе таго, што ён не меў сенатарскага ўрада. На ім былі павінны высуныць кандыдатуры будучага манарха Рэчы Паспалітай. Выбар любой з кандыдатур азначаў змяненні ў палітыцы дзяржавы. Князь Слуцкі падаў пісьмовую скаргу, у якой даказаў, што ў сілу прынесенай прысягі і даўніх прывілеяў, пацверджаных каралём Жыгімонтам Аўгустам, заўжды меў месца ў гаспадарскай радзе³²⁰. М. Бельскі ў

свайёй «Хроніцы» так апісаў падзеі: «Потым ліст ад Юрыя Аселькавіча кн. Слуцкага быў у радзе чытаны <...> як ён праз пісанне сваё жадаў, каб яму месца ў радзе як сенатару прысяжнаму ўказалі, тады яму назначылі за агульнай згодай, там дзе і раней у радзе літоўскай перад уніяй меў, то есць каля кс. біскупа віленскага, а то, каб засядаў, калі на элекцыю прыедзе, то яму дазволілі»³²¹.

Каб даказаць сваю прыхільнасць да уніі і адвесці ад сябе абвінавачванні ў падтрымцы палітыкі Радзівілаў, князь Слуцкі выступіў у лісце ад 30 снежня 1572 г. з прапановай перадаць Слуцкае княства пад юрысдыкцыю Кароны Польскай з-за таго, што ў яго на Літве было шмат непрыяцеляў. Канвакацыйны сойм у Варшаве станоўча ўспрыняў такі крок Юрыя Юр'евіча, аднак пастанавіў, паколькі сам князь не прысутнічаў на яго пасяджэннях у Варшаве, адкласці канчатковае вырашэнне гэтых пытанняў на элекцыйны сойм³²². Ліцвіны ўспрынялі гэта як спробу князя

Слуцкага «вызваліцца ад усялякай літоўскай улады»³²³. Гэта яшчэ больш падлівала агонь у полымя супярэчанняў паміж Каронай Польскай і ВКЛ.

21 красавіка 1573 г. на элекцыйны сойм, дзе былі павінны выбраць наступнага караля, князь Юрый, спазніўшыся з-за хваробы, прыехаў на чале ўзброенага почта³²⁴. Такім чынам ён спрабаваў напаміць пра свае правы і, калі трэба, са зброяй абараніць сваё месца. Ён паспрабаваў заняць месца прысяжнага сенатара ў Сенаце, спасылаючыся на прынятае на канвакацыйным сойме рашэнне. Каронныя сенатары прызналі яго права і пастанавілі выбраць яго ад Наваградскага ваяводства, дзе знаходзіліся яго асноўныя ўладанні. Супрацівіліся гэтаму літоўскія сенатары, якія заўважылі, што згодна з польскім правам «князёў у радзеньня, і не можа быць»³²⁵. Яны казалі, што спадчынных месцаў у Сенаце князі не захавалі з-за сваёй адсутнасці на Люблінскім сойме, а Слуцк быў запісаны да ваяводства Наваградскага. Выдадзены невядома кім ліст яны не прызнаюць³²⁶. Ян Хадкевіч цвердзіў, што ніхто не можа атрымаць у Рэчы Паспалітай сенатарскую годнасць па спадчыне, калі нават кароль у ёй выбарны. Самае цікавае, што ў патрабаваннях літоўскай дэлегацыі на элекцыйным сойме прысутнічаў пункт вяртання княжацкім родам і шэрагу ўраднікаў іх перадунійнага статусу, які дазваляў ім удзельнічаць у соймах³²⁷.

Князь Слуцкі яшчэ двойчы спрабаваў заняць месца ў вышэйшай палатце ў пачатку мая 1573 г., але наткнуўся на ўзброены адпор Мікалая Радзівіла Рудэга і Яна Хадкевіча. Пасля нарады з кароннымі пасламі было пастаноўлена адкласці вырашэнне пытання пра месца князёў Слуцкіх у Сенаце на разгляд будучага караля, каб не дапусціць узброеных сутычак паміж магнатскімі почтамі. Князь жа заняў месца ў пасольскай ізбе разам з дэпутатамі ад На-

Георгых Валуа.

Э. Думонсці. 1578 г.

ваградскага ваяводства. Ён прыкмуў да партыі, якая адмовілася прызнаваць кандыдатуру Георгыха Валуа, у адрозненне ад астатніх паслоў ВКЛ. Фактычна на гэтым удзел князя Юрыя Слуцкага ў падзеях першага бескаралеўя абмежваўся.

Падзеі першага бескаралеўя прадэманстравалі Юрыю II, што ён не ў стане ні палітычна, ні вайскова супрацьстаяць усім сенатарам у краіне. Таму ён пачынае шукаць пляхі калі не да прымірэння, то да палітычнага супрацоўніцтва з Радзівіламі і Янам Хадкевічам. Прыезд Георгыха ў Польшчу і яго нядоўгае (нескалькі месяцаў) знаходжанне там нічога не змянілі для князя Слуцкага. Тым больш што забегі князя Слуцкага пры двары Георгыха Валуа былі паралізаваны Мікалаем Крыштафам Радзівілам Сіроткам, які застаўся надворным

Ліст Мікалая Радзівіла і Яна Хадкевіча.
1575 г. AGAD. AR. Dz. X. A/n. Papiery Olekowiczów

маршалкам і паклапаціўся, каб князю Амелькавічу ніякай манаршай ласкі не дасталося³²⁸. Такім чынам, чэрвеньскі візіт князя Слуцкага ў Кракаў не даў жаданых вынікаў. Пасля ўцёкаў Генрыха Валуа ў 1574 г. Рэч Паспалітая стала перад чарговым бескаралеўем.

Зноў барацьба разгарнулася паміж прыхільнікамі замежных кандыдатаў: Максіміліяна Габсбурга, сяміградскага ваяводы Стэфана Баторыя і маскоўскага царэвіча Фёдара Іванавіча. Юрый II не ўдзельнічаў актыўна ў палітычным падзежх другога бескаралеўя, хаця ўсе палітычныя сілы былі зацікаўлены ў яго падтрымцы. Нягледзячы на адсутнасць у яго афіцыйнага ўрада, ён заставаўся адным з найбольш заможных землеўласнікаў ВКЛ з вялікім асабістым войскам. Пасярод імператарскіх лістоў, што высылаліся ў ВКЛ, заўсёды знахо-

дзіліся асобныя для князя Слуцкага³²⁹. Падобна, што пасля доўгіх гадоў палітычнай барацьбы Радзівілы вырашылі пайсці на кампраміс з князем Слуцкім, бо, як пісаў Радзівіл Сіротка, «патрэба аб'яднання з тым панам, бо шмат можа перашкаджаць і зараз у адсутнасць караля ісці яму яўна наперакор не раю»³³⁰. У якасці пасрэднага выступіў Мікалай Крыштаф Радзівіл Сіротка. Юрый II пагадзіўся на саюз з Радзівілам Рудым і прасіў дапамагчы ў пераміры з Янам Хадкевічам. 10 студзеня 1575 г. у Клецку віленскі ваявода і канцлер Мікалай Радзівіл Руды і кашталян віленскі Ян Хадкевіч далі князю Юрыю Слуцкаму ліст, што яны абавязуюцца яго інкарпараваць у Сенат, і прызналі яго права на месца ў лавіцы рады Вялікага Княства Літоўскага на яго даўнім месцы³³¹. За гэта князь Слуцкі перадаў Радзівілу Рудаму 10 тысяч золотых наяўнымі грашыма і аддаў без выплаты пазыкі землі на 30 тысяч золотых. Хадкевіч атрымаў ад яго 15 тысяч золотых і вярнуў застаўленыя маенткі коштам 30 тысяч золотых. Да таго ж князь Амелькавіч падпісаў ліст, па якім абяцаў падчас элекцыі разам з іншымі сенатарамі падтрымаць кандыдатуру эрцгерцага Эрнста Габсбурга. Ад імя князя Слуцкага патрабаванне пра ўвядзенне яго ў Сенат літоўскія паслы агласілі на сумесным з палякамі з'ездзе пад Сценжыцай у снежні 1575 г. Аднак палякі зноў адмовіліся з патрабаваннем да князя асабіста абвясціць пра свае прэтэнзіі на сойм³³².

У пачатку 1576 г. Ян Глябовіч, ранейшы палітычны папчелнік князя Слуцкага, прасіў Яна Хадкевіча пастарацца адцягнуць князя Амелькавіча ад Радзівілаў. Радзівілы на тэрыторыі ВКЛ былі прыхільнікамі кандыдатуры сына Максіміліяна Габсбурга, тады як Ян Хадкевіч падтрымаў Стэфана Баторыя. Афіцыйна князь Слуцкі ні на адным з соймаў не прысутнічаў. Не было яго

і пры прывітанні эрцгерцага Максіміліяна, хаця ў пасольства яго ўключылі. Сам князь Амелькавіч не пасхаў на элекцыйны сойм, бо асцерагаўся пакідаць свае ўладанні без нагляду падчас аднаго з найбольшых нападаў татараў у другой палове XVI ст. Тым не менш на ўсіх з'ездах і соймах, зараз ужо ад радзівілаўскай партыі, гучала патрабаванне ўвесці князёў Слуцкіх у Сенат Рэчы Паспалітай. Як і раней, рашэнні гэтага пытання адкладаліся па прычыне адсутнасці самога князя.

Пасля вялікіх перыпетый новым маршам быў выбраны Стэфан Баторый, сяміградскі князь, чалавек з моцным характарам. Увядзенне князя Слуцкага ў Сенат Рэчы Паспалітай стала адной з умоў выбарна на трон Стэфана Баторыя, з якой ён пагадзіўся³³³. Сапраўды здавалася, што справа нарэшце зрушылася з месца. Яшчэ адзін шанс вярнуць сабе спадчыннае месца быў страчаны ў сакавіку 1577 г. Стэфан Баторый, выбраны каралём, загадаў прыехаць 23 сакавіка да яго ва Брацлаў на канвакацыю сенатараў³³⁴. Падобна, што для князя Юрыя нарэшце было вызначана месца. Аднак ён не прыехаў. У сваё апраўданне Юрый пісаў да кароннага канцлера Яна Замойскага, што ліст караля атрымаў толькі 24 сакавіка, на день пазней вызначанага тэрміну. Ён прасіў агалосіць гэты факт перад каралём, каб яго не абвінавачлі ў непачывасці³³⁵.

Пры скліканні галоўнага сойма шляхты ВКЛ у Ваўкавыску летам 1577 г., які быў павінен даць фінансавую падтрымку для вядзення ваенных дзеянняў супраць Гданьска, асобныя лісты «паводле старога звычаю і права статутовага» былі накіраваны да біскупаў, князя Слуцкага, ваяводаў, кашталінаў і міністраў (усяго 19)³³⁶. 6 ліпеня 1577 г. у Ваўкавыску сабраліся сенатары, ураднікі сталовыя, земскія, дворныя і паслы ад усіх паведаў і ваяводстваў ВКЛ. Дакументы, складзеныя 17—18 ліпе-

Стэфан Баторый.
Невядомы мастак. Канец 1576 г.

ня, былі падпісаны сям'ю сенатарамі і князем Слуцкім. Такім чынам, дастойнікі ВКЛ прызнавалі правы яго роду на спадчынную пазіцыю сенатара і яго асабістае першыства сярод іх³³⁷.

Добрамычлівая пазіцыя караля (якому былі патрэбны грошы для вядзення ваенных дзеянняў), а таксама парады з боку Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі схілілі Юрыя II даць Стэфану Баторыю неабходную яму на той час пазыку ў 10 тысяч злотых на патрэбы вайны з Гданьскам³³⁸. Яе неабходнасць да караля падкрэсліваюць яго асабістыя словы, каб без пазыкі ад князя Слуцкага пасланец не вяртаўся³³⁹. Узамен князю Слуцкаму гэта сума запісвалася на Бабруйскім старостве, у дадатак да запісаных яшчэ пры Жыгімонце Аўгусте грошай і замацавання гэтага трымання за старэйшым сынам Юрыем.

Як бы там ні было, адсутнасць князя Слуцкага зноў перашкодзіла яго палітыч-

ным амбіцыям і памкненням. Толькі ў маі 1578 г. ён прыбыў да каралеўскага двара з афіцыйнай нагоды — прадстаўлення манарху. У слуцкім скарбе захоўваўся прывілей Стэфана Баторыя князя Слуцкім, дадзены ў Вільне 27 красавіка 1579 г., у якім ён абяцае, што на наступным сойме прыложыць намаганні, каб яны маглі сваімі правамі вечна карыстацца³⁴⁰.

Наогул, князь Юрый быў адным з галоўных крэдытораў правячых манархаў. У 1559 г. Жыгімонт Аўгуст пацвердзіў усе паўнамоцтвы князя Юрыя Юр'евіча на кіраванне Пінскам за 7 тысяч коп грошаў. Грошы былі ўзяты з не падзеленых яшчэ паміж братамі зямель, і таму заклад падзяліўся паміж двума братамі і грошы былі павінны вярнуць Юрыю і Сямёну пароўну. Падданыя, парадак, правядзенне валоchnай памеры ў гэтых уладаннях — усё гэта ўскладалася на старэйшага з братоў. Фактычна князю Слуцкаму перадаваліся ўсе ўладныя паўнамоцтвы, у першую чаргу права суда над шляхтай Пінскага павета³⁴¹. Хутка гэтая пазыка была вернута слуцкаму князю.

Наўзамен ў 1561 г. кароль заклаў за 12 тысяч коп грошаў князю Юрыю Бабруйск — места з замкам і ўсім прыналежным да яго³⁴².

Да вясных дзеянняў і палітычнай барацьбы з гегемоніяй Радзівілаў і іх знешняй і ўнутранай палітыкай у пачатку 1560-х гг. дадаліся новыя маёмасныя клопаты. У 60—70-х гг. XVI ст. Юрый Слуцкі аказаўся ўцягнутым у некалькі доўгіх судовых працэсаў з-за зямляў, якія ён мог атрымаць пасля згадання некалькіх польскіх і літоўскіх родаў.

Па сведчанні С. Цеханьскага, які пісаў да прускага герцага Альбрэхта ў 1564 г., князь Юрый выступіў у Сеначе з пратэстам на завалоданне ўсімі добрамі Яна Хрысціцеля Тэнчынскага³⁴³. Справа была вельмі галосная адразу па некалькіх прычынах.

Ян Хрысціцель (Баптыста) Тэнчынскі.
Медаль. С. Хервік. 1563 г.

Калі Кацярына Тэнчынская ішла замуж, яна адмовілася ад бацькоўскіх і мацярынскіх маёнткаў. Пасля смерці кракаўскага ваяводы ў 1560 г. усе землі перайшлі яе брату безскаму ваяводзе Яну Хрысціцелю Тэнчынскаму. Бліскучы кавалер і дыпламат, у 1561—1562 гг. ён быў пасланым як каралеўскі пасол у Швецыю і Фінляндыю. Жыгімонт Аўгуст жадаў спыніць напады шведаў на Іфлянцкія землі і замацаваць саюз шлюбам сваёй сястры Кацярыны і вялікага князя фінляндскага Юхана Вазы. Ян Хрысціцель не толькі выдатна выканаў усе даручэнні свайго манарха, але здолёў заваяваць сімпатыі сястры шведскага караля каралеўны Цецыліі настолькі, што яна пагадзілася выйсці за яго замуж. Такі магчымы саюз выклікаў хвалю літаратурных твораў³⁴⁴. Сам малады Тэнчынскі нават загадаў выбіць медалі з выявамі нарачонах.

У 1563 г. Ян Хрысціцель атрымаў дазвол на свой шлюб са шведскай каралеўнай і стаў збірацца ў Швецыю. Перад сваім выездам у небяспечнае падарожжа ў Люблін ён склаў дакумент, які ў выпадку яго

смерці мог выконваць функцыі тэстамента. Па ім ён запісаў свае землі — палову Тэнчына з вёскамі, фальваркамі і корчмамі, двары ў Кракаве (г. зв. «двор пад тапаром» каля касцёла Святой Ганны і двор на вул. Пасольскай, недалёка ад гарадскога мура) — стрыечным братам Яну і Андрэю Тэнчынскім, бо гэтая ўласнасць магла пераходзіць толькі па мужчынскай лініі. Месца з замкам Краснік з 15 вёскамі ў Люблінскай зямлі было падаравана братам Тэнчынскім (хіба перадавалася за пазыку на святочнае падарожжа).

Карабель, на якім з Гданьска да Швецыі плыў малады Тэнчынскі, быў захоплены датчанамі, якія знаходзіліся ў стане вайны

Цэцылія Шведская.
Медаль. С. Хервінк. 1563 г.

са Швецыяй і не жадалі гэтага саюзу. Сам Ян Хрысціцель быў арыштаваны і памешчаны пад варту ў капенгагенскім замку. Не прабывшы ў вязніцы і некалькіх месяцаў, малады Тэнчынскі захварэў у халодным памішканні і 27 снежня 1563 г. памёр³⁴⁵.

Пасля смерці брата ў 1564—1573 гг. Кацярына пачала судовы працэс, лічачы сябе адзінай спадчынніцай усіх зямель гэтай галіны Тэнчынскіх³⁴⁶. Агульная вартасць

спадчыны была ацэнена ў 50 тысяч злотых. Браты Тэнчынскія не сталі праводзіць падзел маёмасці Яна Хрысціцеля і занялі нават тую частку, якая павінна была адысці да Кацярыны, — красніцкі маёнтак. Калі Кацярына прызнавала правы на Тэнчын сваіх родзічаў, то ў Люблінскай зямлі частка маёнткаў перайшла да Тэнчынскіх ад Ганны Багушоўны, і таму ніякіх правоў на іх яны не мелі. Толькі ў ліпені 1579 г. баці прыйшлі да кампрамісу: Кацярына атрымала Красніцкія землі і пацвердзіла пераход ва ўласнасць другой галіны Тэнчынскіх зямель вакол Тэнчына³⁴⁷.

За спрэчныя землі Забарэзінскіх, якія павінны былі перайсці ў спадчыну Альжбеты Радзівіл і яе дзеці, Алелькавічы, Кішкі і іх родзічы з 1569 г. судзіліся са Збаражскімі. Князь Сцяпан Андрэевіч Збаражскі ажаніўся першы раз з Ганнай, дачкой Яна Забарэзінскага і Соф'і Радзівіл (роднай цёткі Гелены Слуцкай). У пасаг за ёй і пасля смерці Яна Забарэзінскага без іншых нашчадкаў ён атрымаў яе бацькоўскія маёнткі ў Ашмянскім павеце, двор і сяло Груздава ў Мінскім павеце, мястэчка Узла, двары Старына, Люцін і Селішча. Сярод вышэйзгаданых зямель і падданных былі тыя, якія выйшлі з дому Альжбеты Мікалаевай Радзівіл. Па спадчыне яны перайшлі да Пятра Збаражскага, але той памёр праз некалькі гадоў пасля маці, не пакінуўшы нашчадкаў. Згодна з правам усе мацірызныя маёнткі мусілі падзяліць нашчадкі сяцёр Соф'і Радзівіл. Князь Збаражскі землі вяртаць не спяшаўся, а карыстаўся імі сам. Працэс зацягнуўся на некалькі дзесяцігоддзяў і скончыўся толькі ў 1603 г. пры жыцці апошняй прадстаўніцы роду князёў Слуцкіх Соф'і Юр'еўны³⁴⁸.

Пасля смерці цёткі княгіні Слуцкай Ульяны Багушоўны, жонкі Івана Гарнастая, з якой Кацярына да канца яе жыцця падтрымлівала добрыя адносіны і нават да-

зволіла ёй жыць у сваім маёнтку, да Слуцкіх адыйшлі Азярышчы ў Слоніміскім павеце і Бліжня і Прамеж у Ковенскім³⁴⁹.

Гаспадарчыя клопаты займалі значную частку жыцця любога землеўласніка. Кнігі Літоўскай метрыкі і актавыя судовыя кнігі маюць пэўную колькасць запісаў пра судовыя разбіральніцтвы памежных канфліктаў, скаргі на паграбленне маёмасці сялянамі і ўраднікамі розных маёнткаў. Большасць канфліктаў была звязана з парушэннем меж і наявеннем крыўдаў чужым падданым³⁵⁰.

У 1570-х гг. землі князя Слуцкага актыўна размяжоўваліся з велікакняжакімі ўладаннямі ў межах правядзення валочнай памеры. Ад князя Слуцкага пры гэтых размежаваннях выступаў яго служэбнік Ян Каменскі, з гаспадарскага боку — Фёдар Сапег³⁵¹.

Некаторыя працэсы па размежаванні цягнуліся па некалькі гадоў. У лістападзе 1570 г. кароль прыслаў сваіх камісараў для вырашэння справы далучэння гаспадарскіх зямель да Бліжнеўскага маёнтка князя Слуцкага. З боку князя Слуцкага быў прысланы з умацаваным лістом служэбнік Мікалай Валадковіч, бо сам Юрый быў хворы. З гэтай нагоды князь прасіў адкласці разгляд справы на больш позні час. Такія лісты ён прысылаў некалькі разоў, і камісары караля вырашылі разгледзіць справу без князя і падпісалі пад зарукай 1000 коп грошаў яму ў названай бор і грунты не ўступаць³⁵². У снежні 1570 г. Юрый Юр'евіч склаў ліст да слонімскага старасты ў справе спрэчкі па межах свайго Бліжнеўскага маёнтка са Слонімскай замкавай пушчай³⁵³. З правамі на Бліжнеўскую пушчу справы не былі скончаны яшчэ ў 1578 г., калі ўжо цяжкахворы князь Юрый у ліпені дасылаў да Слоніма служэбніка Яна Аўгустынавіча Тракініцкага з умацаваным лістом у справе маёнтка Азярышці і Бліжнеўскай пушчы³⁵⁴.

Мерапрыемствы па зямельнаму ўпарадкаванню праводзіліся князем і ў сваіх ўладаннях. Нам вядома некалькі сазнанняў спраўцы валочнай памеры Андрэя Бжаонскага, зробленых у 1576—1577 гг. У чэрвені 1576 г. праводзілася размежаванне зямель Слуцкіх баяр і зямлян Бокшаў³⁵⁵. Праз год, 3 кастрычніка 1577 г., ён згодна з загадам князя праводзіў замену агародаў у старым горадзе ў Слуцку³⁵⁶. Магчыма, гэта было звязана з закладаннем за ракой, на месцы, дзе калісьці стаялі татарскія войскі, яшчэ адной княжацкай рэзідэнцыі — Новага Двара. Двор быў не проста пабудаваны, але і ўмацаваны, што было немалаважна ва ўмовах бисконцых татарскіх нападаў на ўкраінскія і польскія землі і няскончанай вайны з Маскоўскай дзяржавай.

Для павышэння прыбытковасці сваіх уладанняў князь Слуцкі дамогся для сваіх мястэчак права на правядзенне ярмарак. У 1557 г. такое права было нададзена Петрыковічам³⁵⁷. У 1568 г. прывілей асцдзіць мястэчка, весці торг (ярмарак) і трымаць корчмы былі атрыманы ім для двара Пясочнай³⁵⁸, што стаяў на Случы і праз які праходзілі гандлёвыя шляхі Случ — Прыпяць — Дняпро, і Леніна над Нёманам. Ленін, праўда, налічваў усяго 20 плацаў, што было вельмі мала для рэальнага пераўтварэння яго ў мястэчка. Магчыма, гэта было звязана з тым, што прыстань Пясочная прыносіла большы прыбытак за кошт гандлю хлебам, які ішоў з маёнткаў князя Слуцкага, і таму Леніну надавалася менш увагі. У 1572 г. прывілей на ярмарак і асцджэнне мястэчка быў выдадзены яшчэ для аднаго двара князя Слуцкага — Тонаў (Слабада) у Мінскім павеце³⁵⁹.

Наогул, у 70-я гг. XVI ст. па загаду князя Слуцкага былі складзены інвентары і перапісана маёмасць амаль усіх слуцкіх цэркваў і манастыроў. У 1566 г. слуцкім намеснікам Крыштафам Шчыпоўскім было

праведзена спісанне правінентаў царквы Святога Мікалая на рынку³⁶⁰. На кожны з чатырох прастольных свят у царкве Святога Мікалая давалася па 15 вёдраў мёду і воск. Царква мела права сыціць на сваю карысьць дадаткова 60 вёдраў мёду і вызвалалася ад мядовага мыта. Той жа царкве належалі дом на рынку, 3 каморы, 1 засцэнак, сенажаці і іншыя мейскія грунты, якія былі нададзены ёй князямі Слуцкімі.

У 1571 г. падскарбій князя Абрам Лапкоўскі склаў інвентар царквы Святой Варвары³⁶¹. У 1575 г. княжацкі каморнік Станіслаў Грыцкевіч разам са слуцкім войтам Кіпрыянам Цішэвічам і слуцкім прапапам Емяльянам Нікольскім зрабілі спісанне манастыра Святога Іллі, адзінай жаночай абіцелі ў Слуцкім княстве³⁶².

Юрый не толькі ўпарадкаваў свае спадчыныя маёнты, але і набываў новыя. Пераважна ён выкупляў землі, калісьці дадзеныя за службу слуцкім баярам. Так, у 1571 г. ён набыў маёнты Душава і Вялежын³⁶³.

Добраўпарадкаванне маёмасці, багатыя землі, якія пры яго жыцці пазбеглі разарэння, актыўнае развіццё гандлю і рамяства ў гарадах і мястэчках, што належалі Слуцкім, дазволілі князю Юрыю не толькі мець значнае прыватнае войска і вялікі палітычны ўплыў, але і ўтрымліваць уласны двор у Слуцку, дзе квітнела інтэлектуальнае жыццё.

Нягледзячы на тое, што ў 1557 г. князь Юрый атрымаў у аднаасобнае валоданне віленскі палац і нават наняў муляра Пятра Влоха, каб той абнёс яго мурам³⁶⁴, жыў ён пераважна ў Слуцку. У параўнанні з прадстаўнікамі іншых магнатскіх родаў ён рэдка з'яўляўся пры каралеўскім двары і на публічных мерапрыемствах.

Свой двор князь Юрый збудаваў сам, прыцягнуўшы да працы ўласных слуг, на што яшчэ ў 1550 г. скардзіліся старыя слугі бацькі. Узорам яго арганізацыі градыцый-

Кантракт балвера з князем Юрыем Слуцкім.

1573 г. А/н. Папіры Olekowiczów

на заставаўся велікакняжацкі двор. Аднак арганізацыя магнатскага двара, у адрозненне ад каралеўскага, не мела такой жорсткай структуры служэбнікаў, хаця ў сваім арганізацыйным плане цягнулася да яго і па шэрагу момантаў паўтарала. Двор падзяляўся на некалькі сфармалізаваных груп. Уверсе знаходзілася група давераных асоб, г. зв. ураднікаў дворных, якія з'яўляліся намеснікамі гаспадара ў галінах кіравання асобнымі маёнткамі і прадстаўлення інтарэсаў гаспадара ў судовай, палітычнай і грамадскай сферах. Слуга часта спалучаў некалькі функцый, выконваючы абавязкі сакратара, прымдворнага паэта, намесніка ў маёнтку і г. д. Так, Ян Баяноўскі выступаў і як бабруйскі намеснік, і як маршалак двара. Абрам Лапкоўскі часта выступаў як просты служэбнік і падскарбій князя.

Непасрэдна да іх прымыкалі высокааплачваемыя спецыялісты, якія не ўваходзілі ў групу дворных слуг і дворнай

чэлядзі. Гэта былі кавалькатары, лекары, архітэктары, губернеры, капеланы. За імі шлі слугі дворныя, якія складалі аснову падарожнага двара магната і часцей за ўсё суправаджалі яго ў пераездах па краіне (пахолкі, каморнікі, лакеі, пажы). За непасрэднае функцыянаванне стацыянарнага двара ў гарадской ці вясковай рэзідэнцыі, утрыманне і забеспячэнне гаспадара, яго гасцей і прыдворных адказвала дворная чэлядзь.

Сваіх слуг князь Слуцкі, які азначаўся схільнасцю да польскай культуры, наймаў у Польшчы. Адтуль былі яго кухары і балвер (хірург, медык больш нізкай кваліфікацыі, чым доктар). У 1573 г. на службу да двара паступіў нейкі Матыс Іхванцер, балвер. За сваю службу штогод ён быў павінен атрымліваць 24 золотых, кажух, грошы на палатно. Акрамя прадуктаў харчавання кожны дзень яму выдавалі два гарнцы піва, а калі б князь загадаў медыку куды-небудзь ехаць, то павінен быў даць яму запрэжаныя двума конямі воз³⁶⁵.

Двор Юрыя Слуцкага вылучаўся нават сярод сучасных яму магнацкіх двароў. Сам Юрый II вызначаўся глыбокай культурай, высокім узроўнем адукацыі і інтарэсам да гісторыі. Актыўнасць на палітычнай арэне спалучалася з культурнай і рэлігійнай дзейнасцю князя. Большасць датаваных фундацый на карысць слуцкіх цэркваў у XVI ст. была выдана Юрыем II. Некаторыя з іх пацвярджалі ранейшыя наданні цэрквам на прадукты харчавання ад гаспадароў. У 1566 г. Юрыем II была створана асобная юрыдыка слуцкіх архімандрытаў³⁶⁶. Яна атрымала незалежнасць ад гарадскіх улад і падлягала ў судовым парадку спачатку духоўнаму суду, а потым княжацкаму. У рэлігійных справах кіраванне было перададзена кіеўскай метраполіі.

Асноўная колькасць царкоўных дакументаў, звязаных з князем Юрыем II, датычылася манастыроў і цэркваў. Незадоўга

да смерці маці ў студзені 1546 г. разам з ёй ён надаў святару Ферапонту замкавую царкву Уваскрэсення разам з засценкам Меляш-ковічы па пракурм³⁶⁷. У 1553 г. усе наданні гэтаму святару былі яшчэ раз пацверджаны і адзін путны баярын заменены на другога служылага чалавека. Князь Юрый вельмі ўважліва ставіўся да магчымых злоўжыванняў сваіх ураднікаў у дачыненні да царкоўных наданняў. Святар царквы Святога Мікалая на рынку Феафілакт, а потым і яго сын Амяляня Феафілактавіч неаднойчы (у 1553, 1566, 1579 гг.) скардзіліся на карпавіцкіх намеснікаў князёў Слуцкіх Міклеша Барташэвіча Гурскага, княжацкага паіскарбія Абрама Лапоўскага за тое, што яны не даюць усяго, што павінны, на царкву Святога Мікалая. Яшчэ ад бацькоў князя Юрыя Сямёнавіча і княгіні Гелены былі дадзены запісы на выдзяленне 12 грошаў, 4 вёдраў мёду слуцкай меры і іншых прадуктаў з карпавіцкага маёнтка. Што цікава, вылатыгаваныя пасля смерці ці ў час адсутнасці гаспадара³⁶⁸.

Найбольшымі зямельнымі наданнямі і княжацкай ласкай аказалася адорана царква Святой Варвары, якая знаходзілася ў слуцкім замку. Спачатку, у 1572 г., князь надаў ёй 10 дымоў³⁶⁹. Потым, у тым жа 1572 г., да ўгоддзяў Варварынскай царквы, па просьбе яе святара Малафея Стэфановіча, дадалі яшчэ востраў Забарывеча з ворыўнай зямлёй³⁷⁰.

Запрабаванасць у мёдзе і воску ў цэркваў заўсёды была вялікая, таму не дзіўна, што князі неаднойчы надавалі на карысць таго ці іншага храма бортнае дрэва. Так, у 1574 г. княгіня Слуцкая надала царкве Святога Мікалая засценак Замагілле з дрэвам бортным³⁷¹. Толькі ў 1577 г. на ўтрыманне прытча саборнай замкавай Успенскай царквы (папа Міны Васільевіча, дзякаў Фёдара і Якуба) розным ураднікам і слуцкаму войту было загадана даваць

штогод 4 бочки жыта, па 3 вядры мёду, па 2 капы грошаў і сукна па 5 локцяў³⁷².

Шмат намаганняў надавалася і захаванню духоўнай спадчыны праваслаўных. У 1539 г. па даручэнні башкі князя ў Трайчанскім манастыры перанісалі «Мінзю службовую», «Павучанні выбранніка», «Евангелле вучыцельнае».

Па ініцыятыве князеў Слуцкіх у пачатку 50-х гг. XVI ст. каралеўскаму бібліятэкару і паэту Станіславу Кашуцкаму быў даручаны пераклад твора Рэйнхарда Ларыхіуса «Пра выхаванне асоб, прызначаных для грамадскіх спраў». Фактычна гэты твор навінен быў стаць першым даступным падручнікам па выхаванні шляхты, ураднікаў і духоўных асоб. Пераклад быў завершаны да лета 1555 г., але кнігу надрукавалі толькі ў 1558 г. пад рэдакцыяй былога педагога князеў Слуцкіх Эразма Глічнера. У тым жа годзе ў Кракаве выйшаў уласны твор Глічнера «Кніжка пра выхаванне дзяцей» з пасвячэннем сваім выхаванцам, першы на гэтых землях педагогічны твор польскамоўнага аўтара³⁷³.

Пры двары Юрыя Слуцкага ў 1575 г. знайшоў прытулак па вяртанні са Стамбула Мацей Стрыйкоўскі. Тут яго чакала не проста апека з боку князя, слугой якога ён сябе называў, але і карысная творчая атмасфера. Князь, які цікавіўся гісторыяй, што і было зразумела ў абставінах палітычнай барацьбы, дзе галоўнымі аргументамі былі паходжанне роду і традыцыя, «старына», ахвотна дапамагаў гісторыку ў яго пошуках.

Менавіта ў Слуцку быў напісаны знакаміты твор «Аб пачатках», ініцыятарам стварэння якога стаў князь Слуцкі³⁷⁴. У той час Мацей Стрыйкоўскі быў ужо аўтарам некалькіх друкаваных прац. У Слуцку Стрыйкоўскі працаваў сабраныя раней гістарычныя матэрыялы, атрыманыя ім з розных шляхецкіх архіваў, у першую чар-

Мацей Стрыйкоўскі.

Гравюра, 1582 г.

ту Хадкевічаў. Дэдыкацыя, якая была размешчана перад творам, выдатна ілюструе тая стасункі, якія звязвалі пісьменніка і князя Юрыя Юр'евіча. Стрыйкоўскі адзначаў, што ўсе народы, акрамя літоўскага, маюць дзякуючы гісторыкам свае хронікі³⁷⁵. У такой сітуацыі князь Юрый, які быў зацікаўлены ў пісьмовым, друкаваным доказе велічы свайго роду, аказаўся найлепшым апекуном для Стрыйкоўскага. У яго бібліятэцы рукапіс, ужо прыгатаваны да друку, быў пакінуты аўтарам і дачакаўся свайго выдання толькі ў 1978 г. У сваім звароце да князя ён паказваў, што Апелькавічы ў сваім родзе могуць знайсці прыклады розных годнасцей і велічы духу, параўноўваў князеў з антычнымі героямі. Дзякуючы дапамозе храніста, з моманту напісання яго працы гісторыя роду князеў Слуцкіх выйшла з ценю і паказала ўсім магучасць яго прадстаўнікоў. Стрыйкоўскі спадзяваўся, што яго праца не толькі дапаможа скла-

Тытульны ліст «Хронікі» М. Стрыйкоўскага

сці сапраўдную генеалогію князёў Слуцкіх, але і дакажа ўсім непрыяцелям апекуна справядлівасць яго прэтэнзій на высокае месца ў грамадстве.³⁷⁶

У выніку надугі, але пленыя побыв пры двары Юрыя II быў прыпынены смерцю апекуна. Дзіўна толькі, што чалавек, набліжаны да князя, занатаваў у сваіх запісах дату смерці князя ў жніўні 1578 г., хаця тэстамент (а захаваўся яго арыгінал) быў напісаны 16 кастрычніка 1578 г.³⁷⁷ Тым не менш яго другі вялізны гістарычны твор, «Хроніка», выходзіць у 1582 г. з прысвячэннем сынам былога апекуна як спадчынікам славы свайго роду.³⁷⁸

Рэфармацыйныя працэсы на беларускіх землях закранулі пераважна праваслаўную шляхту, якая масава пачала перахо-

дзіць у кальвінізм. У такіх абставінах князь Слуцкі сумесна з князем Канстанцінам Канстанцінавічам Астрожскім аказваюць актыўную падтрымку не толькі самім цэрквам і манастырам, але і праваслаўным асяродкам культуры. У Слуцку здаўна існавала майстэрня на перапісы рукапісных кніг. Рэшткі яе твораў былі захаваны яшчэ ў пачатку XX ст. у розных цэрквах вакол Слуцка. Польскі мастацтвазнаўца Ё. Смальнінскі бачыў там застаўкі, кніжныя мініяцюры. Ён нават перамаляваў некаторыя з іх як найбольш ярскія ўзоры твораў мясцовай мастацкай школы.³⁷⁹ З-пад рук яе майстроў выйшла некалькі «Евангелляў», якія дайшлі да нашых дзён.

З другой паловы XVI ст. пры двары князя знайшлі падтрымку некалькі рэлігійных дзеячаў, якія актыўна ўдзельнічалі ў культурным жыцці ўсходнеславянскіх земляў. Асноўную ролю сярод іх адгрываў «ерэтык», былы ігумен Троіцка-Сергіевага манастыра, старац Арцёмій. У Маскве ён быў асуджаны як прыхільнік ерасі несіяжацеляў, сасланы ў Салавецкі манастыр, адкуль уцёк у ВКЛ. Уцякач з Маскоўскай дзяржавы заснаваў школу. Па сведчанні А.П. Прыцкевіча, у ёй выкладалі багаслоўе, царкоўнаславянскую, лацінскую і грэчаскую мовы.³⁸⁰ Сам старац і яго гурток займаліся ў Слуцку перакладамі і перапісаннем рэдкіх помнікаў славянскай пісьменнасці, стваралі налемічныя і павучальныя пасланні на магнатаў і шляхту ВКЛ, выступалі з крытыкай пратэстантаў. Другі «масквіцін», наўгародскі тысячнік Марк (Умар) Васільевіч Сырахоцін, займаўся больш традыцыйным кнігапісаннем пры двары князёў Слуцкіх і перакладамі з грэчаскай і лацінскай.³⁸¹ Пераважна гэта была перапіска прац «айцоў царквы»: Іаана Златавуста, Грыгорыя Багаслова, Кірыла Александрыіскага, пасланні апосталаў. Асабліва цеснымі былі сувязі гуртка стараца Арцёмія і Марка Сырахоціна з

колам праваслаўных інтэлектуалаў пры двары князя Андрэя Курбскага. Сваю задачу яны бачылі ў захаванні стараславянскай славеснасці і першапачатковых асноў праваслаўнага багаслоўя і былі накіраваны на барацьбу з ерассю — у першую чаргу пратэстанцкімі плынямі. Што цікава, нават самы знакіміты бяглец з Масквы перыяду Лівонскай вайны, былы сябра і паплечнік Івана IV князь Андрэй Курбскі, знаходзіўся на службе ў князя Слуцкага. Ён сам адзначаў у адным са сваіх лістоў да Марка Сырахозіна: «по килку соть копъ от его мсти книжати слудского юркетелу мнимаю»³⁸². Магчыма, гэтыя грошы ішлі на падтрымку скрыпторыя, які Курбскі стварыў у атрыманы ад Жыгімонта Аўгуста маентку Міланавічы на Валыні. Ён настолькі высока цаніў веды і адукаванасць Сырахозіна, што спрабаваў пераманіць яго да сябе на службу³⁸³.

У шлюбе з Кацярынай з Тэнчынскіх у Юрыя нарадзіліся тры сыны: Юрый, Ян Сімяон і Аляксандр, якія сталі апошнімі мужчынскімі прадстаўнікамі дынастыі Аселькавічаў. Некаторыя генеолагі прыводзяць узгадкі, што акрамя сыноў у князёў Слуцкіх было яшчэ дзве дачкі. Крыштаф Радзівіл Пярун у адным са сваіх лістоў да сына Януша напісаў, што падчас шлюбу з князем Слуцкім Кацярына толькі параніла трынаццаць разоў. Канешне, пры такім стане здароўя, частых цяжарнасцях і ўзроўні медыцынскай дапамогі казаць пра здаровых нашчадкаў цяжка. Вядома, што некаторыя параненні дзіцяці здараліся ўжо на вялікіх тэрмінах 7—8 месяцаў і былі выкліканы цяжкай дарогай, калі княгіня Слуцкая ехала да Любліна³⁸⁴. На жаль, у афіцыйных дакументах гэтая інфармацыя не сустракаецца. Гэта сведчыць толькі пра тое, што яны памёрлі, не дасягнуўшы паўналецця, калі б маглі ўспамінацца ў афіцыйных дакументах. Няма пра іх і ўзгадкі ў тэстаменце Юрыя, напісаным

у Новым Двары падчас цяжкай хваробы за некалькі тыдняў да смерці 16 кастрычніка 1578 г.

Згодна з прынятымі звычаямі выхаваннем і адукацыяй сыноў займаўся бацька. Хлопцы былі ахросчаны ў праваслаўе і атрымалі традыцыйную для многіх князючых родаў хатнюю адукацыю. Як гэта ні дзіўна, князь Юрый Юр'евіч не ўводзіў сыноў у палітычныя жыццё. У іншых магнацкіх родах хлопцаў высылалі да вышэйшых двароў, каб яны набіраліся там вопыту, ці бралі іх разам з сабой на соймавыя пасяджэнні з 14—15 гадоў. Мы не знаходзім ні аднаго ўспаміну пра прысутнасць маладых князёў на палітычных мерапрыемствах таго часу. У 1576—1577 гг. падчас сваіх хвароб бацька мог бы выслыцаць да каралеўскага двара старэйшага сына для больш эфектыўнай абароны інтарэсаў роду. Аднак і гэтага не было зроблена. Палітычнай практыкі сыны Юрыя так і не атрымалі да яго смерці.

«Року того ж (78) в листопаде дня 9 в день неделны умарл кнже его млт юрей случий превелке богатства и скарбы собраные славный пан», — так пісаў пра смерць князя ў сваіх запісках наўгародскі падсудак Фёдар Еўлашоўскі³⁸⁵. Князь пакінуў аб'ёмны тэстамент, дзе падрабязна не толькі распарадзіўся маёмасцю, але і выклаў праграму далейшага выхавання сыноў. Сам тэкст тэстаменту з'яўляецца адзіным дакументам такога шаталту князя з роду Аселькавічаў-Слуцкіх, які захаваўся да нашага часу. Што цікава, яго ўдава не толькі паклапацілася пакласці тэстамент і ўпісаць яго ў актывнае кнігі Наўгародскага, Слонімскага і Ваўкавыскага ваветаў, але і захавала арыгінал³⁸⁶. Таму тэстамент Юрыя II добра вядомы даследчыкам, яго змест неаднойчы коротка пераказваўся ў гістарычнай літаратуры³⁸⁷ і будзе нам разглядацца ў наступнай главе.

Фармальнымі апекунамі маёмасці і сям'і князь Юрый пакінуў сваіх даўніх са-

Апошняя старонка тэстамента Юрыя Юр'евіча
Слудкага.

1578 г. AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1

юзнікаў і родзіча Канстанціна Канстанці-
навіча Астрожскага, князя Вішнявецкага і
аднаго з багацейшых землеўласнікаў ВКЛ
Яна Кішку. Сам тэкст тэстамента прыця-
вае ўвагу аднакай той ролі, якую адыграла
ў жыцці князя Юрыя яго жонка. За час іх
сямейнага жыцця яна сустрэлаецца толькі
на старонках судовых працэсаў, па якіх
прыносіла ў дом мужа дадатковыя багац-
ці. Гэта значыць, што яе жыццё ніколі не
давала ніякай падставы для кружэння
плёткаў ці абвінавачванняў у непрыстойных
паводзінах, што нязрэдка сустракаліся ў та-
гачасным грамадстве. Пасля сваёй смерці,
у якасці доказу сваёй павагі розуму, гаспа-
дарчым і чалавечым якасцям жонкі, князь
Слудцкі перадае пад яе кіраванне не толькі

землі і дзяцей, але і ўсе бакі іх жыцця. Ме-
навіга Кацярына вызначала, дзе, калі бу-
дуць вучыцца сыны, калі ім можна будзе
даверыць кіраванне маёмасцю, з кім яны
будуць браць шлюб. Яе ж клопатам аддава-
ліся цела і душа памерлага мужа.

Як і ўсе яго продкі, князь Юрыя
Юр'евіч жадаў быць пахаваным ў Кіе-
ва-Пячэрскім манастыры, «ведлуд звичаю
хрысціанскаго православнаго». Прычынай
выбару менавіта гэтага манастыра ён на-
звае тое, што там былі пахаваны яго про-
дкі і ляжыць цела бацькі. Што цікава, ніхто
з князёў Апелькавічаў нават не пачынаў на
працягу XV—XVI стст. стварэнне родавай
усыпальніцы ў Слудцы. Калі для першых
Апелькавічаў пахаванне ў Кіеве, дзе яны
былі князямі, выглядала цалкам натураль-
на, то ў пазнейшы час гэта становіцца спра-
вай прэстыжу і падкрэслівання амбіцый.
Прыцягальнасць Кіева-Пячэрскага ман-
астыра для князёў Апелькавічаў-Слудцкіх
можна растлумачыць пахаваннем там пер-
шых трох пакаленняў прадстаўнікоў гэта-
га роду. Нездарма пераважная большасць
фундушаў, нададзеных князямі Слудцкімі ў
канцы XV — першай палове XVI ст., ідзе на
карысць Лаўры.

І гэта нягледзячы на тое, што Кіеў не
ўваходзіў у сферу ні маёмасных, ні палітыч-
ных інтарэсаў князёў Апелькавічаў ужо з
канца XV ст. Размова тут можа ісці толькі
пра стаўленне да Кіеўскага манастыра як
да праваслаўнай святыні і месца, паха-
ванне ў якім можа спрыяць выратаванню
душы. Згодна з канцэпцыяй Кіева-Пячэр-
скага пацярка, выдмога з XV ст., Гас-
подзь паабядаў заснавальнікам манасты-
ра, што ўсе пахаваныя ў манастырскай
зямлі і прыняўшыя пострыц грэшнікі бу-
дуць выратаваны і пачаць Царства Ня-
беснае («спостригышы тамъ в монастыре,
окончите свою жизнь, — и я вамъ дамъ
милость Мою въ будущей жизни, по мо-

литвамь этихъ строителей Антония и Феодосія»³⁸⁸). Род князёў быў занесены да самага старажытнага з памяннікаў манастыра, якія дайшлі да нас, і такім чынам малітва за прадстаўнікоў гэтага роду павінна была быць «вечнай»³⁸⁹.

Толькі князі маглі быць пахаваны ва Успенскім саборы, які быў заснаваны «по повелению Небесной царицы»³⁹⁰, на месцы, паказаным Богам у Тройцы. Такім чынам, сам сабор заяспечваў сакральнасць месца вечнага адпачынку князёў і быў сімвалам вечнасці іх прытулку. Князь Сямён Алецькавіч, які і аднавіў Успенскі сабор, быў пахаваны побач з труной Феадосія, заснавальніка Лаўры. У выніку ў паўднёва-заходняй частцы Успенскага сабора Кіева-Пячэрскага манастыра была створана родавая ўсыпальніца князёў Алецькавічаў. Як паказалі апошнія археалагічныя і антрапалагічныя даследаванні ўкраінскіх вучоных, знаходзілася яна ў адной з крыптаў сабора, дзе было пахавана не менш васьмі прадстаўнікоў гэтага роду.

А. Кальнавольскі ў сваёй «Тэратур-гіме» адзначае, што акрамя кіеўскага князя там былі пахаваны яго бацька князь Алецька Уладзіміравіч, сын Васіль Сямёнавіч і Юрый II Юр'евіч Слуцкі. Вопіс пакроваў на княжацкіх і панскіх трунах, складзены Л. Чыжом у 1554 г., дазваляе дакладна вызначыцца з пахаваннямі некаторых прадстаўнікоў гэтага княжацкага роду. Там сказана: «Князя Семена Олелковича злотоглав, крестъ на немъ перловый. Князя Слуцкого алтабаш крестъ на немъ перловый, а оксамитъ червоный на золоте, крестъ на немъ сребренный позлотистый, Князей Ярославичовъ три злотоглавы скресты перловыми»³⁹¹, і гэта прытым, што прайшло ўжо дванаццаць гадоў з апошняга пахавання.

Успенскі сабор. Кіева-Пячэрская лаўра.

Графіра. Л. Тарасеніч. 1702 г.

Юрый Юр'евіч Алецькавіч князь Слуцкі стаў апошнім прадстаўніком гэтага славуцкага роду, пахаванага ва Успенскім саборы Кіева-Пячэрскай лаўры. Пахаванне, як гэта было падкрэслена ў тэстаменце, мусіла адправіць яго жонка па праваслаўнаму ўзору.

Смерць князя Слуцкага не проста азначала змену пакаленняў князёў Слуцкіх, яна была знакам канца гэтай эпохі. Змены сярэдзіны XVI ст. паказалі, што разлік на традыцыю ўжо не дае палітычных дывідэндаў, а вялізныя багацці не гарантуюць захавання ўплыву на палітычныя справы і ўваходжання ў эліту. Яго жыццё і дзейнасць былі апошнім усплёскам, водгукам магутнасці роду князёў Алецькавічаў, былых прэтэндэнтаў на велікакняжацкі сталец, родзічаў каралёў.

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

БРАТЫ АЛЕЛЬКАВІЧЫ

Знойдзеныя на дадзены момант крыніцы не дазваляюць нам цалкам аднавіць жыццёвы шлях апошняга мужчынскага пакалення князёў Слуцкіх. Сёння невядомы нават дакладны час нараджэння двух малодшых з іх. Устаноўлена толькі дата нараджэння першынца, якому далі традыцыйнае ў родзе для старэйшага сына імя Юрый, — 17 верасня 1559 г.

Другі сын быў названы зноў жа прынятым сярод князёў Амелькавічаў імем — Сямён. Малодшы атрымаў імя ў гонар заснавальніка роду, ад якога і пайшло родавае прозвішча, — князя Аляксандра Уладзіміравіча.

Удакладніць біяграфічныя звесткі пра князёў Амелькавічаў можна паспрабаваць па ўскосных дадзеных. Па тэстамента бацькі, напісанаму ў 1578 г., усе сыны былі пакінуты пад апекай маці і прызначаных бацькам апекуноў. У той жа час гэты факт не сведчыць, што яны на момант напісання тэстамента былі непаўналетнімі. Бацька пакінуў прызнанне іх непаўналетнімі на досвед маці, нягледзячы на тое, што старэйшаму сыну на час складання апошняга

волі бацькі было ўжо дзевятнаццаць гадоў, а сярэдні мог набліжацца да свайго васямнаццацігоддзя. Хлопцы не становіліся непаўналетнімі аўтаматычна па дасягненні ўзросту, прапісанага ў адпаведных артыкулах Статута ВКЛ 1566 г.: «а зь часомъ слушным неабяучи на лета статутовые которые около опеки написаны сунт але аж кды вжо до лет своих стальных статочных придуть»³⁹². Згодна з артыкулам Статута ВКЛ 1566 г., мужчыны дасягалі непаўналецця ў 18 гадоў, але бацьку маладых князёў Слуцкіх здавалася, што гэта вельмі малады ўзрост, каб перадаваць хлопцам кіраванне маёмасцю. Трэба заўважыць, што такое меркаванне было распаўсюджана ў тагачасным грамадстве. Маладым шляхцічам пачыналі даваць адносную самастойнасць не раней як за 20—24 гады, асабліва калі былі жывыя бацькі. У першы юрыдычны акт, дзе браты выступаюць разам, яны падпісваюць з маці. Амаль адразу пасля смерці бацькі 22 снежня 1578 г. яны сумесна далі ліст служэбніку Юрыя II Юр'евіча Слуцкага Войсеху Кутылоўскаму на замену ўрочышча Узгохлавічы маёнтка Выжненскі на грунты ў маёнтку Жыліхоўскі³⁹³.

Князі Слуцкія Юрый, Ян Сямён і Аляксандр.
Гравюра з твора Б. Напронскага «Гляда проты». 1579 г.

Яшчэ адным пацвярджэннем таго, што з пункту гледжання закона князь Юрый III Юр'евіч быў паўналетнім, стала выданне каралём Стэфанам Баторыем прывілея на Магілёўскае староства для ўдовай княгіні Слуцкай і яе сына як старэйшага мужчыны ў родзе ў 1579 г.³⁹⁴ Барташ Папроцкі ў сваім знакамітым генеалагічным зборніку «Гняздо цноты» пазначыў пад партрэтамі маладых князёў Слуцкіх іх узрост. Пад выявай князя Юрыя напісана «wieku jego 19», князя Сямёна — «wieku jego 18», князя Аляксандра — «wieku jego 15»³⁹⁵. Твор Папроцкага выйшаў у 1578 г. і гравюры, хаця і рабіліся дастаткова адвольна і знайшлі ў тварах персанальнае падабенства вельмі цяжка, у подпісах маюць актуальную інфармацыю. З гэтага вынікае, што малодшыя сыны нарадзіліся ўжо пасля 1560 г.

Такім чынам, можна лічыць, што Сямён нарадзіўся ў канцы 1560 — пачатку 1561 г. (дарэчы менавіта ў пачатку восні 1560 г. памёр яго дзядзька князь Сямён Юр'евіч Слуцкі і хлопца маглі назваць у яго гонар), а Аляксандр — у 1562—1563 гг.

Час прызнання хлопцаў дарослымі прыпадаў на 1581—1582 гг., бо менавіта неабходнасцю дачакацца іх сталення і ажыццяўці падзел маёмасці адгаворвалася Кацярына з Тэнчынскіх ад прапановы паўторнага замужжа.

Пра дзіцячыя гады трох братоў мала што вядома. Падобна на тое, што правялі яны іх у Слуцку. Там яны атрымалі традыцыйнае для прадстаўнікоў праваслаўных родаў хатняе выхаванне, без наведвання школ. Адсутнасць універсітэцкага дыплама ці не наведванне ўніверсітэта не азначала нізкага ўзроўню адукацыі магнатэры, як нярэдка спрабуюць прадставіць некаторыя польскія даследчыкі. У першай палове — сярэдзіне XVI ст. сярод вышэйшых ураднікаў ВКЛ не было ні аднаго, які б атрымаў дыплом ці далкам праслухаў

курс лекцый ва ўніверсітэце. Для навучання шляхецкіх дзяцей менш заможных колаў запрашаўся настаўнік з універсітэцкім дыпламам бакалаўра («бакалажа», як пісалі ў дакументах), які вучыў дзяцей чытаць, пісаць і лічыць. Губернірамі ў магнатаў служылі не толькі выпускнікі ўніверсітэтаў, якія ведалі некалькі моў, самі падарожнічалі па заходнеўрапейскіх краінах, але і знакамітыя вучоныя, якія пазней прысвячалі сваім выхаванцам філасофскія, багаслоўскія і педагогічныя трактаты. Яны не толькі давалі падапечным пачаткі класічных моў, але і знаёмілі іх з філасофіяй, красамоўствам, традыцыямі і звычаямі розных краін. Да паслуг губерніраў і іх падапечных была знакамітая бібліятэка князёў Слуцкіх з каштоўнымі гістарычнымі рукапісамі і сучаснай ім літаратурай.

Несумненна, з дзяцінства браты добра валодалі як «рускай», так і польскай мовай. Пры двары знаходзілася шмат слуг — палякаў. К. Нясецкі называе выхавателем маладых князёў Слуцкіх нейкага Андрэя Мікалаевіча Кослу (?—1589). Ён паходзіў з заможнага кракаўскага мяшчанскага роду, за якім прызнавалі шляхецтва³⁹⁶. На службу Косла быў прыняты хіба па рэкамендацыі Тэнчынскіх, з якімі будзе звязаны да сваёй смерці. Пры маладых князях ён знаходзіўся да іх ад'езду ў замежнае падарожжа, а потым стаў адным з намеснікаў іх маці Кацярыны з Тэнчынскіх. У 1581—1585 гг. Косла быў старастам найбольш значнага ўладання Кацярыны з Тэнчынскіх у Польскай Кароне — Красніка³⁹⁷. Невялікая колькасць захаваўшыхся лістоў бацькі сведчыць, што ў паўсядзённым жыцці ён карыстаўся польскай мовай. У той жа час бацькі свабодна пісалі (калі была ў гэтым патрэба) і кірыліцай³⁹⁸. Маці, Кацярына з Тэнчынскіх, якая паходзіла са знакамітага малапольскага роду, таксама пісала па-

Андраэй Косла.

Красік. Парафіяльны касцёл. 1594 г.

польску і па-«руску». Кірылічных аўтографу саміх маладых Алелькавічаў не захавалася. Малодшыя цалкам перанялі польскую культуру з выкарыстаннем польскай мовы і арганізацыяй пэўнага ладу жыцця.

Князь Юрый II добра бачыў змены ў грамадстве. Яго прапольская палітыка, якая была накіравана на падтрымку заключэння дзяржаўнай уніі з Польшчай, прывяла да варожасці з боку магнатскіх родаў ВКЛ, у першую чаргу Радзівілаў, у дачыненні да князя. Жаданне атрымаць спадчыннае месца ў Сенаце Рэчы Паспалітай выклікала незадавальненне і супраціўленне польскіх сенатараў і паслоў. У выніку Люблінскай уніі князі Слуцкія страцілі значна больш, чым набылі. Страта пасля Люблінскай уніі традыцыйнага месца ў Сенаце паказала неабходнасць стварэння моцнай палітычнай партыі з ліку мясцовых шляхцічаў, якія б

маглі падтрымаць намаганні князёў Слуцкіх на земскіх соймах і вальным сойме. Для атрымання высокіх дзяржаўных урадаў таксама была неабходна падтрымка, але ўжо сярод сенатараў і міністраў ВКЛ, якой не меў Юрый II.

Унутраная палітыка двара Стэфана Баторыя таксама паказала, што палітычны ўплыў праваславаўных сем'яў, нягледзячы на іх багацце і роднасць з Ягелонамі, змяншаўся. Паходжанне ўжо не давала тых пераваг, як раней. Стаў недастатковым узровень традыцыйнай адукацыі, які не мог супернічаць з падрыхтоўкай, што давалі езуіцкія школы і адукацыйныя падарожжы. У ваенных адносінах краіна сутыкнулася з новым ворагам — Турцыяй, барацьба з экспансіяй якой на землі Аўстрыі і Венгрыі патрабавала новых стратэгіі і тактыкі. Гэта разумелі такія лідары праваслаўя, як князі Юрый II

Алелькавіч-Слуцкі і Канстанцін Астрожскі, прадстаўнікі родаў, якія традыцыйна ўзначальвалі войскі ВКЛ. Фактычна адначасова яны прымаюць рашэнне накіраваць сыноў у падарожжа па краінах Заходняй Еўропы з наведваннем імператарскага двара ў Праге ці Вене.

Праваслаўныя падданыя ВКЛ падарожнічалі па краінах Заходняй Еўропы і ў больш ранні час, але гэта былі хутчэй выключэнні. Адным з першых праваслаўных падарожнікаў быў Солтан Аляксандравіч. Ён у 1467—1469 гг. наведваў імператарскі двор у Вене, быў у Парыжы, Рыме, дзе нават атрымаў аўдыенцыю ў Рымскага Папы. Мэтай яго падарожжа, як было напісана ў яго суправаджальных паперах, стала пакланенне святым месцам³⁹⁹. Фактычна гэта было першае паломніцтва праваслаўнага магната.

Малая колькасць выездаў шляхецкай моладзі з зямель ВКЛ за мяжу ў XV — пачатку XVI ст. была звязана як з аддаленасцю саміх універсітэтаў, так і з вельмі высокімі коштамі падарожжа. Сітуацыя рэзка змянілася з 30-х гг. XVI ст. У часы Рэнесансу і Рэфармацыі выезды да ўніверсітэцкіх цэнтраў набылі асаблівую папулярнасць і сталі значным элементам агульнай культуры. Не апошнюю ролю ў гэтым працэсе адыграла распаўсюджванне ідэй Рэфармацыі і прыхільнасць да іх магнатаў-пратэстантаў. Веравызнанне і патрабаванні палітычнай сітуацыі былі першаснымі і істотнымі матывамі, якія браліся пад увагу пры выбары месца ці маршрута падарожжа. Менавіта на XVI — першую палову XVII ст. прыпадае самая вялікая колькасць студэнтаў з ВКЛ у Заходняй Еўропе. У выніку адбываецца выразная пераарыентацыя прадстаўнікоў праваслаўных родаў (Хадкевічаў, Сапегі) на заходнеўрапейскую мадэль выхавання і ладу жыцця і іх адыход ад праваслаўя.

Юрый II Алелькавіч вырашыў накіраваць сыноў у адукацыйнае падарожжа за мяжу, дзе яны былі павінны завяязаць карысныя сувязі пры дварах еўрапейскіх манархаў, атрымаць новыя веды ў палітычных і ваенных навукках. Такім чынам, бацька пачынае рыхтаваць сыноў да палітычнай кар’еры, якая раней нікому з прадстаўнікоў роду не была патрэбна. Атрыманне пры нараджэнні статусу князя крыві ўжо гарантвала ўзел ва ўнутрыпалітычным жыцці краіны на самым высокім узроўні. Пры жыцці бацька зрабіў гэтага не паспеў, бо жадаў адправіць усіх сыноў разам і чакаў, пакуль падрасце малодшы сын. Для гэтага ён пакінуў адпаведныя распараджэнні ў тэстаменце. Князь Юрый II Слуцкі пісаў: «въ дому наука вельце пожитечна есть вѣдже тому вѣнце которые за молодых летъ своихъ припаздравяющеся поступкомъ рыцарскимъ постороннихъ краевъ звездывающе болшая довтипность з ласки милого Бога бива Аю тым которые не тылко слышенемъ албо з писма читанемъ але и очима своими оледали. Пре то ес мн кнежна малъжонка моя сыновъ нашихъ всихъ трохъ безмешкана до постороннихъ панствъ и краевъ ку видзень? света и твиченоу в рыцарскихъ речахъ выправитит на певный час на три а прийманней на два роки зъєднавши им якого доброго годного зацного почетивого и бывалого човека которые абы при нихъ тамъ мешкаючи яко здорова такъ и стану ихъ княжецкого и всего почетивого хованя шилне престрекала»⁴⁰⁰.

Паколькі Юрый II толькі выказаў пажаданне накіраваць сыноў за мяжу, распрацоўка маршрута падарожжа лягла на плечы маці і апекуноў. Такім распараджэннем бацькі скарысталіся езуіты. Менавіта ў 1579 г. двара Стэфана Баторыя прыбывае папскі нунцый Джавані Андрэй Калігары. У яго задачу ўваходзіла супрацьстаянне Рэфармацыі на тэрыторыі Рэчы

Паспалітай і збор звестак пра палітычныя і грамадскія працэсы ў Рэчы Паспалітай, Трансільваніі і Маскоўскай дзяржаве. Не апошній мэтай яго місіі было правядзенне прапаганды каталіцкай веры сярод заможных праваслаўных родаў⁴⁰¹.

Большасць арыстакратычных шлюбаў у ВКЛ была поліканфесійнай, і дзеці з маленства былі знаёмыя з рознымі хрысціянскімі канфесіямі. Нярэдка жонкі не толькі захоўвалі сваё веравызнанне пасля выхаду замуж, але і мелі права выхоўваць у сваёй рэлігіі дзяцей (звычайна дачок). Гэта стварала спрыяльную глебу для абарачэння ў каталіцкую веру праваслаўных і пратэстантаў. Пospех у вяртанні ў каталіцтва старэйшага сына лідара пратэстантаў Мікалая Радзівіла Чорнага Мікалая Крыштафа Радзівіла паказаў, што ў грамадстве ВКЛ назіраецца пэўны духоўны крызіс, які можна выкарыстаць для разгортвання шырокай прапаганды каталіцтва. Па прыездзе ў Рэч Паспалітую папскі нунцый пачаў перамовы з родзічамі каталіцкага веравызнання прадстаўнікоў родаў Хадкевічаў, Сапегіў, князёў Астрожскіх і Амелькавічаў. Яго дзейнасць аказалася настолькі паспяховай, што да каталіцтва сталі схіляцца малодшыя пакаленні князёў Астрожскіх і Амелькавічаў. Нават хадзілі чуткі пра прыняцце князем Юрыем III Фларэнтыйскай уніі.

У маі 1579 г. да княгіні Слуцкай Кацярыны з Тэнчынскіх з місіяй быў дасланы знакаміты прапаведнік езуіта Пётр Скарга, будучы стваральнік і рэктар Віленскай езуіцкай акадэміі. У яго задачу ўваходзіла перадаць княгіні Слуцкай ліст ад Папы Рымскага і абмеркаваць з ёй далейшы лёс яе сыноў⁴⁰². Пантыфік быў упэўнены ў поспеху намаганняў у справе прыняцця маладымі князямі Слуцкімі каталіцтва. Лічылася, што яны змогуць стаць прыкладам для іншых праваслаўных. Для гэтага

Пётр Скарга.
Невядомы мастак. XVII ст.

прапапоўвалася некалькі мерапрыемстваў. Па-першае, атрыманне братамі Амелькавічамі каталіцкай адукацыі. Княгіні прапанавалі накіраваць сыноў ці ў Рым, дзе ў калегіуме Германікум навучаліся сыны нямецкіх князёў і электараў, ці ў езуіцкія школы ў Вене, Празе і Аламоўцы. Там было заснавана некалькі стыпендыя для асоб, што прынялі каталіцтва. Па-другое, накіраванне хаця б некалькіх чалавек з праваслаўнай моладзі ў езуіцкі калегіум у Брунсбергу (Браўнсберг)⁴⁰³. Калегіум у Брунсбергу прызначаўся ў першую чаргу для ўраджэнцаў Маскоўскай дзяржавы, ці, як называлі іх у Ватыкане, «для сыноў маскоўцаў, русінаў і татар» для наступнай місіянерскай дзейнасці на ўсходнеўрапейскіх землях⁴⁰⁴.

Кацярына з Тэньчынскіх княгіня Слуцкая.
Невядомы мастак. 1579—1582 гг.

Пётр Скарга адпісаў у чэрвені 1579 г. папскаму нунцыю Антоніа Пасевіна, што яго місія мела поспех. Наогул, Кацярына з Тэньчынскіх захавала прыязнь да езуіта да канца свайго жыцця. Па яго патрабаванні яна перастала прымаць святы сакрамант у двух відах, характэрных для праваслаўнага богаслужэння, як рабіла ўвесь час пасля замужжа. Паколькі яе бабка была праваслаўнай, Кацярына ведала праваслаўную абрадаваць і часткова прытрымлівалася яе, жывучы ў Слуцку. Княгіня Слуцкая з вялікай радасцю атрымала ліст ад святога айца і цалкам пагадзілася з яго прапановамі па падтрымцы каталіцкай веры ў Вялікім Княстве Літоўскім.

Княгіня дала згоду на канверсію сыноў. Больш таго, яна сама вельмі прагнула іх пераходу ў каталіцтва, але скардзілася, што не мае памочнікаў у гэтай справе. Яна была звязана воляй памерлага мужа, які пад па-

грозай пазбаўлення спадчыны забараніў сынам мяняць веру. На практыцы змена веравызнання не пагражала магчымаці атрымаць спадчыну. Гэта быў хіба зварот да сумлення сыноў і пагроза бацькоўскага праклёну. Судовая сістэма ВКЛ дзейнічала па іскаваму прыныцыпу. Пакуль ніхто з родзічаў ці магчымых спадкаемцаў ня звернецца ў суд, справа разглядацца не будзе. Акрамя таго, згодна з артыкуламі Статута ВКЛ 1566 г., змена веры на каталіцкую не была б прызнана суддзямі дастатковай прычынай для пазбаўлення спадчыны.

Маці не хацела націскаць у гэтай справе на сыноў, але пагадзілася падрыхтаваць іх да ідэі змены веры. Да таго ж яна не хацела канфлікту, які выбухнуў у сям'і князя Канстанціна Канстанцінавіча Астрожскага, калі яго старэйшы сын Януш прыняў каталіцтва пры імператарскім двары ў Вене⁴⁰⁵. У адказ на «зраду» сына стары князь прымусіў малодшых сыноў прынесці прысягу, што яны праваслаўнай веры не пакінуць⁴⁰⁶. Паколькі князь Астрожскі быў апекуном маладых князёў Слуцкіх, маці баялася яго рэакцыі, калі яны зменяць веру. Княгіня Слуцкая пісала, што адхілены ад праваслаўя яна ў сыноў бачыць, і таму можна з упэўненасцю казаць пра іх канверсію. Фактычна яна прапанавала заняцца прапагандай канверсіі падчас падарожжа ў Германію і Італію. Яна сама магла выбіраць маршрут і спадзявалася, што падарожжа сыноў і атрыманне імі каталіцкай адукацыі стануць тым штуршком, які і прывядзе да прыняцця каталіцтва⁴⁰⁷.

Неспрэчна прыняццям удзел у прапагандзе каталіцтва сярод праваслаўнага насельніцтва яна адмовілася, бо пасля размовы са Скаргам яна па маёмасных справах была павінна ад'ехаць у Польшчу. У якасці падтрымкі ідэі навучання ў езуіцкіх школах праваслаўнай моладзі яна пагадзілася накіраваць у Брунсберг прыроднага сына

свайго мужа. Вельмі цікавая ўзгадка, бо ў гэцце было падкрэслена «naturalis»⁴⁰⁸, а гэта значыць, што акрамя трох сыноў ад Кацярыны Тэнчынскай у князя Юрыя П быў яшчэ адзін, можа, пазашлюбны сын. Акрамя таго, княгіня Слуцкая паабяцала падтрымаць некалькі здольных юнакоў пры іх прыняцці ў каталіцкія манаскія законы ў Вільні, узяўшы на сябе фінансавыя выдаткі па іх навучанню⁴⁰⁹.

Зацікаўленасць у пераходзе ў каталіцтва князёў Слуцкіх выдатна растлумачыў сам Пётр Скарга, калі даў у сваім лісце характарыстыку не столькі людзям, колькі іх уладанням. Вось як ён апісваў Антонію Пасевіна валоданні князёў Слуцкіх: «Усё княства слускае не дасягае маскоўскай мяжы, але цягнецца больш ва ўсходнія накірункі да ўладанняў Турцыі, спалучаецца з Кіевам па тэчэнню ракі Случ, якая упадае ў Прыпяць і Барысфен. Сам горад Слуцк найвялікшы, самы населены і добра ўмацаваны. Гандляры мяшчане багатыя, усё дзікія схізматыкі, якія пераважна гандлююць з Турцыяй, часта даяжаючы да Канстанцінопаля, менш (сярод іх) гандлююць і з Масквою. У горадзе ёсць адзіны каталіцкі храм і чатыры ці пяць на ўсё княства каталіцкія парафіі. Княства ўсё мае 40 польскіх міль у шырыню і даўжыню. Хаця ў многіх частках ёсць пусты і неапрацаваная зямля, кажучь, што яно дае прыбытак сабраным чынам у 70 тысяч коп грошаў літоўскіх, якія адпавядаюць 150 тысячам рэйнскіх фларэнаў, за выключэннем падатку і ўтрымання. Паддання ўсе дзікія схізматыкі, хаця сярод іх ёсць і немала католікаў»⁴¹⁰.

Маршрут падарожжа, узгоднены з папскім нуццём, прадугледжваў вялікае еўрапейскае турнэ для малодшых братоў Амелькавічаў. Андрэй Тэнчынскі, белзскі ваявода, паведаміў Пасевіна, што князь Аляксандр хацеў бы наведаць Францыю,

Іспанію і нават Англію⁴¹¹, хаця пазней яго падарожжа прайшло праз Чэхію, Германію і Італію.

Летам 1579 г. браты Амелькавічы — князі Юрый, Аляксандр і Сямён — у суправаджэнні шляхцічаў выехалі за мяжу. Суправаджэнне мусіла дэманстраваць грамадскае становішча падарожніка і адначасова ахоўваць і абслугоўваць яго ў дарозе. Найбольшую колькасць суправаджаючых асоб складала чэлядзь, якая наглядала за конямі, везла скарб і дапамагала пры ўладкаванні на доўгі час у нейкім месцы (вазішчы, кухары, машталеры, кур'еры і г. д.). З-за высокіх коштаў утрымання аршака для замежных падарожжаў імкнуліся зменшыць да мінімуму ад 8 да 12 чалавек разам з гаспадаром. Аднак нават за самымі малымі групамі падарожнікаў (з 7—8 чалавек) ехала некалькі вазоў з рэчамі і ішлі дадатковыя коні⁴¹².

Як правіла, разам з магнатамі аднакравіца за мяжой атрымлівалі небагатыя шляхцічы і нават мяшчане, якія суправаджалі нашчадкаў багатых родаў у іх падарожжах у Заходнюю Еўропу. Па вяртанні менавіта яны становіліся крыніцай, з якой фарміраваліся асяродкі прыдворнай культуры ў ВКЛ. Традыцыйнымі ўніверсітэцкімі цэнтрамі ў Германіі, дзе навучалася найбольшая колькасць моладзі з ВКЛ і Польшчы, былі ўніверсітэты ў Альтдорфе, Лейпцыгу, Хайдэльбергу і Інгальштаце. У Італіі іх больш за ўсё прываблівалі ўніверсітэты ў Падуі і Балонні⁴¹³. Колькасць прадстаўнікоў Рэчы Паспалітай у Італіі была настолькі вялікая, што слуга князя Юрыя III нават скардзіўся, што не можа знайсці месца без палякаў, дзе б мог спакойна правесці зіму: «Рад бы такое месца знайсці, дзе бы палякаў не было, але не могу такога прыдумаць, бо паўсюль іх поўна, а асабліва ў тых значных месцах, а адзін другому так перашкаджае, што ўсе нічога не робяць, а жыць у тых месцах не вялікі гонар»⁴¹⁴.

Юрый выехаў разам з малодшымі братамі Сямёнам і Аляксандрам⁴¹⁵. Падарожнічалі яны з аршакам каля трыццаці чалавек на чале з ахмістрам. Ахмістр, ці старшы слуга, узначальваў падарожны двор маладога магната. Ён быў павінен вырашаць арганізацыйныя пытанні падарожжа: арганізоўваць пераезды і адначынак свайго гаспадара і слуг, рабіць закупкі прадуктаў харчавання, адзення, вясці рахункі, сачыць за паводзінамі слуг і выкаваннем імі сваіх абавязкаў. У дарозе многія з іх сумяшчалі адразу некалькі функцый. Слуга мог адначасова быць вазніцай, копюхам, кур'ерам, ахоўнікам. Ахмістр звычайна прызначаўся апекунам з ліку найбольш давераных служэбнікаў, бо менавіта на ім ляжала адказнасць за маладога гаспадара. Справаздачы і рахункі накіроўваліся ім непасрэдна апекунам падарожніка. У той жа час ні адзін з вядомых на сёння выездаў за мяжу прадстаўнікоў магнатэрыі як Вялікага Княства Літоўскага, так і Польшчы не суправаджаўся такой колькасцю асоб, як падарожжа князёў Аселькавічаў.

Не ўсе суправаджаючыя асобы выехалі разам з братамі са Слуцка. Частка дваран была ўзята на службу па дарозе, магчыма, у Кракаве. Пераважна гэта датычылася акружэння малодшых братоў — дваран і губернераў (процэптароў). грошы самой моладзі на рукі не даваліся, імі перамаджаліся ахмістры і губернеры. Апошнія былі павінны не толькі сачыць за паводзінамі маладых людзей, але і выкладаць ім мовы, быць пасрэдкамі ў перамовах пры еўрапейскіх дварах, даваць справаздачы пра поспехі падапечных у навучанні. У іх падборы заўважала адна тэндэнцыя: усе яны паходзілі з Польшчы і да слускага двара патрапілі праз Кацярыну з Тэнчынскіх. Пасля смерці мужа ўдава пераклала фінансавыя і гаспадарчыя клопаты, у тым

ліку і суправаджэнне сыноў, на сваіх давяраных асоб, а не кліентаў мужа. Пры выбары служэбнікаў і таварышаў маладым магнатам у аршак зварталася ўвага на, як адзначаў польскі храніст Марцін Кромер, «здобнасць да паслуг, вонкавы выгляд, прыгажосць, лад жыцця і паходжанне»⁴¹⁶.

Ехалі браты праз Вроцлаў. У гэтым памежным сілезскім горадзе закупляліся рэчы для далейшага падарожжа, шылася адзенне па заходнееўрапейскаму ўзору аднаго колеру і фасону. Фактычна замаўлялася ліўрэя, якая б сведчыла пра прыналежнасць іх гаспадара да слаўнага княжацкага роду⁴¹⁷. Гэта было неабходнасцю, якую вымагала княжацкая годнасць Аселькавічаў. Марцін Кромер так пісаў пра гэты звычай: «Уважаюць за рэч вельмі ганаровую, калі шляхціч ці таксама нявеста з шляхецкага роду з'яўляецца публічна ў акружэнні мужской службы, пані ці таксама ў таварыстве служэбніц. Для гэтай мэты кожны трымаў пры сабе ў доме столькі пахолкаў, наколькі яму хапае, а ў дадатку практыкуецца паўсюль звычай апранання іх у вопратку аднаго крою і колеру, не без вялікіх коштаў і пыхі»⁴¹⁸.

Часта маладыя шляхцічы з зямель ВКЛ наведвалі гімназію, якая дазваляла падрыхтавацца да навучання ва ўніверсітэце. Ва Вроцлаве Аселькавічы прабілі два месяцы, рыхтуючыся да выезду ў краіны Заходняй Еўропы. Магчыма, браты наведвалі знакамітую гімназію Святой Лізаветы, прэцэптар якой Андрэй Калігіус быў вялікім паланафлама⁴¹⁹. У гонар маладых Аселькавічаў гэты знакаміты сілезскі паэт, які жыў пераважна за кошт сваёй літаратурнай працы і навучання маладых арыстакратаў, напісаў некалькі твораў. Старэйшаму брату быў прысвечаны асобны невялікі твор «*Illustrissimo principi ac Domino Georgio, <...> Duci Slucensі et Copulensі*», які быў выдадзены ў выглядзе ўлетнага лістка⁴²⁰.

Вроцлаў.

Франца з «Вялікай хронікі свету» Шэдэля. 1493 г.

Пасля Вроцлава шляхі братоў разышліся. Разам з князем Юрыем паехалі Мікалай Пшонка Стшэшкоўскі⁴²¹, прызначаны ахмістрам, Іван Бака, шляхічч Наваградскага павета, Ян Бараноўскі (Ежыковіч), нейкі пан стараста і слугі, у тым ліку карлік. Выхавацеля да яго, ужо дарослага чалавека, не прываставілі. Юрый праз нямецкія землі накіраваўся ў Італію. У адрозненне ад братоў, праграма падарожжа якіх прадугледжвала навучанне ва ўніверсітэтах, князь Юрый ехаў выключна з прадстаўнічымі намерамі. Яго паездка была разлічана на меншы, чым у братоў, тэрмін, на 1—1,5 года.

Асноўнай цяжкасцю ў прэзентацыі сябе як князя і прадстаўніка старажытнага роду, родзіча польскіх каралёў, з якой сутыкнуўся малады князь, стала фінансаванае пытанне. Спачатку Юрый хацеў з гонарам прадставіць свой род — прыстойна ўтрымліваць слуг, мець багаты стол, але яго намерам годна паказаць сябе не было дадзена рэалізавацца.

Перадача Кацярынай з Тэнчынскіх усіх грашовых сум і паўнамоцтваў па іх вы-

карыстанню сваёй даверанай асобе прывяла да канфлікту паміж ахмістрам і князем. Незадавальненне пачало нарастаць яшчэ падчас падарожжа па Польшчы і Сілезіі, калі ахмістр без нарады з князем на ўласны густ замовіў ва Вроцлаве верхняе адзенне (шаты) для ўсяго аршака з сукна брыдкага колеру і вельмі нетрывалае. З-за закупкі, на думку князя, непатрэбных рэчаў дэрннай якасці ў далейшым падарожжы ён панёс шкоды на паўтары тысячы золотых⁴²².

Свайго піка супрацьстаянне маладога князя і слугі маці дасягнула ў Італіі. Фактычна князь Юрый, які так акрэсліваў свой характар: «я прыроду маю, абразы не церпячай, да гневу схільнай», на працягу амаль года цярэў злоўжыванні даверанай асобы княгіні Слуцкай. Незадавальненне паводзінамі старэйшага слугі, яго пыха і ўпэўненасць у сваёй непакаранасці вымусілі князя Юрыя напісаць да маці гнеўны ліст на васьмі старонках, дзе ён апісаў усе свае прыгоды ў Германіі і Італіі і крыўды, якія яму нанёс слуга⁴²³. Ліст, накіраваны з Мілана, надзвычай эмацыянальны, і адразу бачна, што пісалі яго пад дыктоўку чалаве-

ка, які не стрымліваў свае пачуцці і хацеў апраўдацца перад маці. Князь меў вялікае падазрэнне, што яго папярэднія лісты да маці не дайшлі, а яна робіць высовы пра марнатраўства сына і яго непачцівасць толькі па справаздачах свайго слугі і па-ранейшаму давярае Мікалаю Стэшэшкоўскаму.

Пасля некалькіх месяцаў падарожжа праз нямецкія землі ў кастрычніку 1580 г. князь Юрый са шляхцічамі спыніўся ў Мілане. Ахмістр не паклапаціўся пра прыстойнае жыллё для князя і яго акружэння. У выніку князь Амелькавіч быў вымушаны два тыдні жыць у карчме ў танных і дрэнных пакоях, бо грошы на жыллё былі ў старэйшага слугі, які не даваў іх князю, а сам пасяліўся асобна ў «гасцінным доме». Мікалай Стэшэшкоўскі жыў у лепшых пакоях, а калі князь прапанаваў ім памяншча, заўважыў, што ён прывык да славы і не жадае яе пазбавіцца.

Выдача грошай не проста абмяжоўвалася (князю было дазволена купіць толькі абіццё для сцен), ахмістр трымаў іх у сябе, не аплочваў рахункаў гаспадара і траціў толькі на сябе. У сталіцу Ламбарды яны прыехалі ўсе абарваныя, і князь быў вымушаны замовіць шляхцічам новае аксамітнае адзенне. Юрый у крэдыт купіў па адной змене вопраткі для слуг, прычым да раскошы можна было аднесці толькі берэты з пер'ямі чаплі і іспанскі строй для блазна. У Мілане ён быў вымушаны патраціць на гэта 1,5 тысячы злотых, якія можна было ашчадзіць, справіўшы прыстойнае ўбранне ва Вроцлаве. Ахмістр паставіў гэтыя траты ў віну князю і адмовіўся іх аплочваць. Сваё вялікае запазычанне Юрый тлумачыў маці як нядбайнасцю старшага слугі і неабходнасцю браць крэдыты, так і тым, што быў вымушаны частку сваіх сродкаў адаслаць да сярэдняга брата, які папрасіў у яго грошай на адзенне для сябе і сваіх слуг.

Нараканні князя выклікалі і гаспадарчыя якасці Стэшэшкоўскага. Старшы слуга не пацікавіўся, дзе, у каго можна купіць танней прадукты і неабходныя рэчы, як лепей уладкавацца. Ён піў да рана, рахункамі своечасова не займаўся, рабіў прыпіскі ў іх, не сачыў за якасцю прадуктаў і страў і, наогул, быў прыдатны да ахмістраства, па словах Юрыя, «як мой жарабец да гетманства»⁴²⁴.

Да таго ж Стэшэшкоўскі трымаў сябе не як слуга («недастаткова яму, што як роўны са мною сядзіць, роўна ездзіць і першы шапку не здымае»), а як старэйшы родзіч, прыпісваючы сабе паходжанне з роду Тэнчынскіх, ляяўся і павучаў князя. Акрамя таго, ён не саромеўся ганьбіць маладога гаспадара перад наведвальнікамі карчмы — італьянцамі і іспанцамі. Гэта выклікала нямалы гнеў князя Амелькавіча, бо ахмістр дазваляў абражаць гонар яго роду: «А як то нішто сабе, то другое помсты варты, калі б не аглядаўся на ВКМ. Пусціў [плёткі] дрэнны чалавек на пачцівую славу высакародных продкаў маіх, кажучы, што здрайцамі мая продкі былі зачаты, паўсталі і выраслі. Пакідаю то на разгляд самой ВКМ, якая жанчынай будучы, калі б столькі колькі я цярпення магла мець як я маю. Ужо будучы ў тых гадах, у якіх павінен абараняць славу і высакароднасць дому маіх продкаў, і гэта чапаць не дам». Несумненна, тут ён успомніў ўдзел у замаху на Казіміра Ягелончыка князя Сямёна Амелькавіча і тое, што кароль не пакараў сям'ю здрадніка, а працягваў і далей выказваць сваю ласку да роду Амелькавічаў. Пад яго абразлівыя словы патрапілі і ўсе служэбнікі князя. Юрый скардзіцца, што гэта значна падарвала яго аўтарытэт, бо ўсе італьянцы хадзілі і пыталіся, што гэта за князь-бядак, які жыве ў карчме. Звычайніц, аднак, ён ахмістра не мог, бо той падпарадкоўваўся маці.

Мілан.

А. Лафрєці. 1560 г. Гравюра з альбому Г. Брауна і Ф. Хоренберга «Civitas orbis terrarum». 1562 г.

Ахмістр сам амаль ні з кім не падтрымліваў кантакты і не жадаў, каб яго падпечны заводзіў новыя знаёмствы, што і было мэтай падарожжа, ці прымаў удзел у розных забавах. Нават размову з мясцовымі жыхарамі ён успрымаў як пагрозу для свайго месца і павагі. Князь Юрый так апісаў сваю пазіцыю і бачанне сябе як прадстаўніка слаўтага роду: «Адчуваю, што я ўжо ў тых гадах, калі мне не трэба ногі ставіць, а калі пан Бог сам вызначыць, ці меў той права са мною сурова абыходзіцца і на мяне даяцца, не маючы на гэта ніякага даволу, а толькі павінен быць паслухняным самой ВКМ, якая ж ад мяне і дзесятай часткі той паслухмянасці не жадала, як мой пан старшы. <...> Прыбраўшы сябе ў сваю галаву, што я і мовіць слова і ступіць кроку

не магу, толькі што з яго дазвалення, і права штодзень мне пра то адкрыта казаў, што для таго са мною выехаў, каб да яго павага людзей праз мяне расла, пра што я зразумеў так — што ён для маёй павагі ад ВКМ са мною быў пасланы»⁴²⁵.

Князь Юрый скардзіўся, што слуга нават пагражаў забіць князя, калі той паспрабуе даць яму адпор: «Пачаў я мець не за старшага слугу, а за айчыма, а ВКМ зрабіла ласку мне яго даць як апекуна. Але акрамя яго разгневанага твару, словаў, што ён да мяне накіроўваў, не так як слуга да пана і не было ў яго позірку і ў адказе ніякай павагі, не так як роўны роўнаму звычайна да адказ на пытанне, альбо на распараджэнне»⁴²⁶. Адбылося гэта на вачах у князя Сямёна, які прыехаў наведцаў Юрыя. Сямён

Мілан. Ратуша.

Праюра. С. Джовіаццана. XVIII ст.

не разумеў доўгачарпівасці брата і кінуўся на непачцывага слугу з кулакамі, так што толькі два чалавекі змаглі яго ўтрымаць.

У выніку канфлікту паміж гаспадаром і слугой ахмістр не заплаціў па рахунках, пакінуў князя ў карчме, забраўшы сабе ўсе грошы (каля 300 карон⁴²⁷) і коней. Скарыстаўшыся нядоўгай адсутнасцю князя Юрыя, які паехаў правесці князя Сямёна на некалькі міль ад горада, Стшэшкоўскі пераехаў у іншае месца. Прытым што князь застаўся без грошай, яго былы слуга-скупільні залатыя ўпрыгожванні замест таго, каб разлічвацца па даўтах і два тыдні шыкоўна жыў за кошт сваіх гаспадароў. У выніку малады князь Слуцкі, на ўтрыманні якога былі некалькі дзясяткаў асоб, заклаў сваё апошняе ўпрыгожванне (вялікі залаты ланцуг), якое яму ўдалося схаваць ад варагата ахмістра ў хляве⁴²⁸. Гэта не вельмі выратавала сітуацыю. Частка слуг накіравалася да дому, а да паслуг старэйшага Амелькавіча былі наняты мясцовыя людзі. З-за адсутнасці грошай і стаўлення да іх з боку ахмістра ўжо праз малы час яны амаль усе пакінулі князя Юрыя.

Самае цікавае, што, з'ехаўшы ад Юрыя Амелькавіча і фактычна яго абрабаваўшы, ахмістр вырашыў паскардзіцца гарадскім уладам на непаслухмянасць князя.

Ён накіраваўся да міланскага магістрата (ці сената, як называе яго Юрый Амелькавіч) з просьбай як старэйшы родзіч з дому Тэнчынскіх: «паўнамоцтваў дамагацца, каб сенат мяне як халопа ці тавар пад яго паслушэнства і ўладу прысудзіў. З чаго ў мудрых людзей смех, а мне вялікая абраза была зроблена»⁴²⁹. Самым ганебным у гэтай сітуацыі было тое, што Мікалай Пшонка Стшэшкоўскі паходзіў з дробных, амаль безямельных шляхцічаў Люблінскага ваяводства. Ён пайшоў на службу да Тэнчынскіх, таму што невялікі маёнтак Стшэшкаў (адкуль і прозвішча) не мог пракарміць некалькі сем'яў. Калі міланскія гарадскія ўлады сталі на бок яго гаспадара, ахмістр вырашыў вярнуцца да князя, але не адчуваў сябе вінаватым і трымаўся, як раней, з пыхай.

Невыкананне ахмістрам сваіх прамых абавязкаў не найлепшым чынам адбілася не толькі на ўспрыманні Юрыя мясцовымі жыхарамі, але і на яго здароўі. Старэйшы Амелькавіч у Мілане двойчы хварэў, але ахмістр доўга не хацеў выклікаць лекара, а калі па загадзе князя гэта было зроблена, то лекару нічога не залпацілі. Магчыма, такое дрэннае стаўленне да здароўя князя і ўмовы, у якіх ён жыў на працягу свайго падарожжа, стварылі спрыяльныя ўмовы для развіцця ў яго небяспечнага захворвання, якое скараціла яго жыццё.

Канешне, малады хлопец, які патрапіў у Італію, дзе былі іншыя звычкі і норавы, які першы раз выраваўся з-пад апекі маці, не заўсёды паводзіў сабе прыстойна. Яму хацелася выпіць віна, бавіць час з маладымі людзьмі, сустракацца з дзяўчынамі, хадзіць на розныя імпрэзы. Што цікава, ён прызнаваў, што ўсё гэта мела месца. У той жа час прычыны сваіх вольных паводзін ён бачыў у прыкладзе, які яму падаваў ахмістр, прызначаны маці сачыць за цнатлівасцю паводзін сына: «Пра мае маладыя ўчыткі,

не мусіў бы вушы ВКМ абражаць, бо гэта залішне, але і ў гэтым маю добры прыклад пана ахмістра, які ад мяне да гасціннага двара пераехаўшы, людзі ведаюць, як веру і прысягу сваёй шанюўнай жонцы захоўваў, а як стрымана ў сваіх сівых гадах жыў»⁴³⁰.

Князь прасіў маці паверыць яму і адазваць Стшэшкоўскага, бо ён не толькі перпрыязнасьць да сябе з боку гаспадара выклікаў, але і сапраўдную нянавісьць з боку слуг. Сын прасіў у маці дапамагчы аплаціць даўгі і замяніць старэйшага слугу на іншую асобу.

Як бачна з далейшай перапіскі, маці выканалася абедзве просьбы сына. Стшэшкоўскі быў адазваны на радзіму, а яго месца заняў Ян Бараноўскі (Ежыковіч)⁴³¹, якога Юрый характарызаваў як руплівага і гаспадарлівага чалавека. Дзіўна, але Мікалай Стшэшкоўскі не страціў даверу ў сваёй пані, працягваў ёй служыць і выконваць розныя далікатныя даручэнні да яе смерці ў 1592 г.⁴³² У той жа час, скаргі ад князя Юрыя і пацвярджэнне яго абвінавачванням, якія яна атрымала, адыгралі сваю ролю. Недастойныя паводзіны і махлярства падчас замежнага падарожжа княгіня Слуцкая ўзгадвала свайму слуге на працягу некалькіх гадоў. Цікава, як апраўдваў сам Мікалай Пшонка свае ўчынкі падчас замежнага ваяжу: «а што датычыць першых маіх італьянскіх клопатаў, пра якія ВМ да майго жалю мусіць успамінаць, калі б я там выступіў супраць сыноў ВМ, а я сябе там паводзіў як належыць цнатліваму чалавеку, патураючы ласцы ВМ, а не Яго Міласці, як было б мне лепей, чым зараз, бо не цярэў бы такіх адносін да сябе. Гэта была справа думкаю Яго Міласці, а не паводле загаду ВМ і майго»⁴³³. Ён сцвярджаў, што паводзіў сябе так, як яму заадала яго пані, а гэта князі, асабліва Сямён, на яго пакрыўдзіліся і наскардзіліся маці. Нянавісьць да пана Стшэшкоўскага з боку атачэння

Ліхвары і мявалы.
Невядомы мастак. Італія. XVI ст.

Юрыя была настолькі вялікай, што захавалася срод яго слуг на доўгія гады. Слугі маладых князёў таксама не змагі дараваць Мікалаю Стшэшкоўскаму яго ганарлівасці і паводзін. Па вяртанні да дому ў Кракаве ў ліпені 1583 г. Ян Бараноўскі разам з братам з помсты напад на Мікалая Пшонку і збіў яго, за што Юрыю прыйшлося прасіць прабачэння ў маці і вызваліць вернага слугу з турмы⁴³⁴.

З Мілана князь Алецькавіч з'ехаў, так і не разлічыўшыся з крэдыторамі. На зіму, згодна з жаданнем маці, князь Юрый быў павінен спыніцца на больш доўгі час у адным горадзе. Спачатку выбралі Луку, але Юрый не знайшоў там нічога цікавага («ніводнай прыстойнай забавы») і з суправаджаючымі яго асобамі пераехаў у Падую. Толькі ў наступным годзе, калі маці ў студзені 1581 г. прыслала разам з Іванам Бакам 3300 карон на працяг падарожжа і аплату пазык, князь Юрый здолеў часткова аплаціць кошт свайго прыбывання ў Мілане. Гэтай сумы яму было недастаткова (бо нараслі працэнты), і князь зноў узяў крэдыт, каб утрымліваць сябе і сваіх людзей у належным стане.

Падую ўваходзіла ў склад Венецыянскай рэспублікі, за межамі якой яна была

Франчэска Медычы.

Алоры (?). Канец 1567 г.

вядома як універсітэцкі горад, дзе існавала адна з самых вялікіх польскамоўных дзяспар (ці, як яна звалася ў матрыкулах, «нацыя» студэнтаў Польскага каралеўства і ВКЛ)⁴³⁵. Новы ахмістр быў не вельмі задаволены сваім месцам. Адразу вакол маладаго Алелькавіча склалася высёлае таварыства, бо шляхецкай моладзі з Рэчы Паспалітай там было шмат. У выніку асоб, якіх быў вымушаны карміць Юрый, стала больш за 30.

Далей яго шлях з часткай слуг ляжаў праз Балонню ў Рым: «Сам таксама з часткаю да Рыма на пост, калі там у той час найбольш ёсць на што паглядзець»⁴³⁶. Недахоп грошай вымусіў яго пакінуць частку сваіх слуг у Падуі, бо ў яго засталася яшчэ невыплачаных 6300 эскуда⁴³⁷ пазыкі⁴³⁸. На прапекі маці і пажаданні ашчэджаць грошы сын адказаваў, што, прыехаўшы ў Мілан

і Падую, ён не меў з чаго жыць і быў вымушаны прасіць крэдыт, а паколькі грошы з радзімы ішлі доўга, то і атрымалася такая велізная сума.

У Рыме Юрый прабыў да Вялікадня. Па дарозе адтуль яго прыняў вялікі герцаг тасканскі Франчэска I Медычы. Медычы выказаў вялікую ласку да старэйшага Алелькавіча і размясціў яго са слугамі ў сваім палацы. У адказ князь Слуцкі падараваў Франчэску I карліка, апранутага па-татарску. Падарунак выклікаў у фларэнтыйскага герцага такое захапленне, што ён напасіў прыслаць яму яшчэ карліка і карліцу. Князь Юрый паабяцаў выслаць яму адпаведных асоб з Польшчы. Такія намеры князя выклікалі заклапочанасць Яна Бараноўскага, бо абяцанні, дадзеныя чалавеку, які, па словах слугі, «ў Італіі стаіць за вялікага караля», варта не проста памятаць, але і выконваць⁴³⁹. Наогул, тады пры дварах магнатаў ВКЛ карлікі прысутнічалі амаль заўжды. Звычайна яны выконвалі функцыі пакаёвых слуг, дапамагалі сваім гаспадыням як фраўцымеркі, забяўлялі іх у вольны час. Гаспадыні былі нярэдка прывязаны да іх больш, чым да іншых набліжаных слуг, і нярэдка запісвалі ім значныя пасагі ці прасілі родных забяспечыць іх прыстойнае існаванне да смерці⁴⁴⁰. Мужчыны-карлікі служылі вазніцамі, блазнамі. Некалькі карлікаў жылі і пры двары удовай княгіні Слуцкай. Аднаго з іх, які раней служыў маскоўскай княгіні, падараваў ёй троцкі кашталян Крыштаф Радзівіл Руды⁴⁴¹.

У наступных лістах маці параіла сыну пераехаць бліжэй да мяжы са Свяшчэннай Рымскай імперыяй, каб пры патрэбе ён мог хутка праз аўстрыйскія землі вярнуцца дадому.

Было некалькі прычын, па якіх маці жадала хутчэйшага вяртання сыноў дадому. Першая — месца сыноў у палітычнай сістэме дзяржавы, другая — падзел баць-

коўскай спадчыны, трэцяя — далейшы лёс самой удовай княгіні Слуцкай. Усе тры прычыны аказаліся цесна звязаныя паміж сабой. Пакуль сыны падарожнічалі, маці пастаралася зрабіць усё магчымае, каб забяспечыць іх будучыню. Асноўным пытаннем заставалася вяртанне князям Слуцкім спадчыннага месца ў Сенаце. Княгіня скарысталася добрым стаўленнем да сябе віленскага ваяводы і канцлера Мікалая Радзівіла Рудага і звярнулася да яго з просьбай аб пратэктцы⁴⁴². Толькі сваімі асабістымі намаганнямі яна змагла змяніць яго стаўленне да князёў Слуцкіх з разка

Ліст Мікалая Мікалаевіча Радзівіла да Кацярыны Слуцкай са згоды падтрымаць намаганні князёў Слуцкіх па атрыманні спадчыннага месца ў Сенаце на Наваградскім сойміку.

22.01.1582. AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 503

Крыштаф Радзівіл Пярун.

Гравюра з альбому «Icones familiae ducalis Radziwiliansae». 1758 г.

адмоўнага на станоччае. Мікалай Радзівіл Руды яшчэ ў лісце ад 26 мая 1579 г. абяцаў падтрымаць далейшыя намаганні князёў Слуцкіх атрымаць сенатарскае крэсла. Не апошняю ролю адыгралі тут і асабістыя матывы.

У 1580 г. да ўдовай княгіні Слуцкай па чаў заляцацца троцкі кашталян Крыштаф Радзівіл Пярун. Не зважаючы, што пані была старэйшая за яго на некалькі гадоў, Крыштаф прасіў яе выйсці замуж не для маёмаснай карысці (хаця яна і мела ў руках вялікую суму грошай, запісаную ад Юрыя II Адэлькавіча і атрыманую па спадчыне ад бацькі і брата). Размова тут ішла пра каханне: «толькі з-за ўсіх публічных цнот і ўсіх іншых прыгожых прадметаў, даўно вочы маюць»⁴⁴³. Пасрэднікамі паміж

удовай княгіняй Слуцкай і троцкім кашталянам сталі даўня прыцелі абодвух родаў Андрэй Трызна і яго жонка Соф'я з Копцняў Трызнаіна. Апошня была ахмістрыняй (старэйшай пані) пры двары Кацярыны з Тэнчынскіх, калі тая пераехала са Слуцка ў Турац, і карысталася вялікім даверам сваёй пані⁴⁴⁴. Кацярына з Тэнчынскіх дала сваю згоду на шлюб з троцкім кашталянам, але спачатку хацела атрымаць дазвол сыноў і ўрагуляваць усё маёмасныя пытанні з імі, як абяцала свайму мужу. Такое жаданне сустрала разумненне з боку будучага айчыма князеў Слуцкіх, але Крыштаф Радавіл пачаў настойліва прасіць Кацярыну як мага хутчэй паслаць за сынамі, бо баяўся, што шлюб можа адкласціся на нявызначаны час з-за зацягнуўшыхся ваенных дзеянняў у Прыбалтыцы⁴⁴⁵.

Дзякуючы намаганням Кацярыны з Тэнчынскіх на павітовых соймках зноў можна было ўзняць пытанне пра прадстаўленне спадчынага месца для князеў Амелькавічаў у Сенаце. У Варшаве 7 сакавіка 1581 г. літоўскія паслы выступілі з гэтай прапановай⁴⁴⁶. У канцы вясны 1581 г. княгіня Слуцкая накіравала да каралеўскага двара свайго вернага слугу Ёзафа Быхаўца. Ён перадаў пасланне княгіні Крыштафу Радавілу, які пагадзіўся падтрымаць просьбу княгіні⁴⁴⁷. Пасля атрымання згоды ад найбольш уплывовых асоб у дзяржаве маці напісала да старэйшага сына. Яна прасіла князя Юрыя выказаць сваё пажаданні, пачынаць тую справу ў адсутнасць сыноў ці дакаацца іх вяртання з падарожжа. Юрый адразу не мог даць маці нейкага адказу, а папрасіў часу параіцца з Сямёнам⁴⁴⁸.

Князь Юрый, сустрэўшыся ў Рыме з братам, вярнуўся ў Падуу, дзе яны сталі весела бавіць час. Тым часам даўгі раслі. Толькі жыццё ў Луцы і Балонні абшлось Амелькавічам у 2 тысячы эскуда, Мясцо-

выя жыхары сталі нават падазрона да іх ставіцца, бо з Мілана дайшлі звесткі, што князь не можа разлічыцца з пазыкамі. У выніку Юрый пераяздзе ў Балонню, дзе размяшчаецца ў каталіцкім манастыры ў езуітаў⁴⁴⁹. Можна, гэта было жаданне маці, якая не пакінула надзеі, што старэйшы сын прыме каталіцтва.

З Балонні Юрый пераехаў у Венецыю. На гэтым яго падарожжа па Італіі скончылася. Там ён затрымаўся ненадоўга, і ўжо 7 мая 1581 г. накіраваўся дадому, пакінуўшы ў Італіі частку сваіх слуг, у тым ліку і Яна Бараноўскага⁴⁵⁰. Кацярына з Тэнчынскіх хацела, каб ён застаўся з яе малодшымі сынамі, падарожжа якіх было павінна працягнуцца яшчэ год.

Падобна, што вяртаўся князь Юрый праз Вену і Інсбрук, спачатку да Кракава, а потым у ВКЛ. Да сярэдзіны чэрвеня маці і яе слугі чакалі прыезду Юрыя ў Слуцк⁴⁵¹. Яшчэ ў канцы красавіка княгіня Слуцкая аднаасобна паведамляла слугаму пратапопу Амялянчу Фіафілактавічу, што пасля смерці святара ў царкву Святога Іаана, якая знаходзіцца на Новым месцы, слудзім святаром прызначаны Гаўрыла Міроўскі⁴⁵².

У канцы чэрвеня — пачатку ліпеня Юрый прыехаў да Кракава, дзе спыніўся ў Ядзвігі Андрэюны з Тэнчынскіх Мышкаўскай (?—1592). Гэта была родная цётка княгіні Слуцкай, у якой падчас сваіх прыездаў у Кракаў часта спыняліся прадстаўнікі роду Амелькавічаў⁴⁵³. Пасля 7 ліпеня 1581 г. ён быў у Слуцку, дзе выдаў ліст свайму візненскаму ўрадніку Мікалаю Кендзяроўскаму з распараджэннем перадаць святару Васілію Трафімавічу некалькі валок зямлі⁴⁵⁴.

Яшчэ да вяртання князеў Амелькавічаў на радзіму 6 сакавіка 1581 г. Стэфан Баторый пацвердзіў пратэстацыю паслоў і сенатараў ад ВКЛ, куды было ўнесена пажаданне разгледзець праблему князеў Слуцкіх. У пасольскіх інструкцыях зноў

было ўзнята патрабаванне прадастаўлення месца ў Сенаце князю Слуцкаму, аднак яго вырашэнне было адкладзена на пазнейшы час з-за больш важных пытанняў (працягвалася вайна з Маскоўскай дзяржавай)⁴⁵⁵.

Фінансавыя справы князёў Алелькавічаў знаходзіліся не ў лепшым стане. Нягледзячы на гаспадарлівасць маці, замежны ваяк сыноў абышоўся ёй вельмі дорага. Звычайна навучальнае падарожжа маладога магната з суправаджэннем у 5—7 асоб і навучаннем у нямецкіх і швейцарскіх універсітэтах абыходзілася не менш за 3 тысячы золотых штогод⁴⁵⁶. І гэта пры ўмове, калі б сыны паехалі разам. Са Слуцка ж выехала адразу тры аршакі, агульная колькасць якіх была не менш чым 30—40 чалавек. Усе яны знаходзіліся на ўтрыманні маладых князёў, ці, што дакладней, іх маці. У такіх умовах з улікам таго, што іх падарожжа ставіла сваёй мэтай рэпрэзентацыю славутага роду, кошты іх утрымання павышаліся. Яшчэ да пераезду ў нямецкія землі ва Вроцлаве было выдаткавана не менш за 2 тысячы золотых на пражыванне, пашыў новага адзення і г.д. Толькі па лістах Юрыя мы можам сказаць, што за некалькі месяцаў 1580 г. ён выдаткаваў каля 10 тысяч золотых, а толькі ў Італіі ён знаходзіўся каля года. Такім чынам, кошты падарожжа аднаго сына склалі не менш за 15 тысяч золотых. Наўфных грошай у такой колькасці ў Кацярыны з Тэнчынскіх не было. Яна была вымушана пазычыць іх не толькі ў кракаўскіх банкіраў Себасцяяна і Валерыя Мантэлуці, люблінскага купца Лукаша Рачка, але і ў сваіх слуг.

Павялічваліся расходы і запазычанасці Кацярыны бясконцыя госці, якія прыязджалі да Слуцка і Турца. Як трашна заўважыў А. Сайкоўскі, удавая княгіня стала «слуджкая Пенелопай». Як і ў выпадку з жонкай Адысея, прагныя жаніхі ў адсутнасць гаспадароў сваімі візітамі ўводзілі

Кацярыну ў вялікія расходы. Жадаючых пасватацца было настолькі шмат, што не было месца нават для іх коней у княжых стайнях. Трэба было прыняць, уладкаваць і накарміць як саміх візіцёраў, так і іх слуг. Вакол асобы Кацярыны пачалі кружыць бясконцыя плёткі. Як яна сама іранічна заўважала, «мяне так часта выдаюць (замуж. — Аўт.); што я ўжо на тым выселлі сілы страціла»⁴⁵⁷.

Пасля падзелу бацькоўскіх зямель паміж дзецьмі Кацярына была вымушана ўзяць у Лукаша Рачка 14 тысяч золотых тэрмінам на 1 год, бо сыны не выдзелілі ёй частку, якая павінна была адысці па тэстаменту мужа⁴⁵⁸. Па прыездзе сына яна бірэ ў жніўні 1581 г. у слуцкага войта Купрыяна Пішэвіча 140 коп грошаў з умовай аддачы, як толькі прывязуць чынш з маёнткаў⁴⁵⁹.

Так, Соф'я Трызна вельмі настойліва прасіла княгіню ў канцы 1582 г. вярнуць ёй узятую пазыку⁴⁶⁰. З Мантэлуці і Рачкам Кацярына не магла разлічыцца яшчэ праз некалькі гадоў. Выплата грошай Мантэлуці адкладвалася Кацярынай з Тэнчынскіх на працягу некалькі гадоў, пакуль банкіры, якім за чатыры гады надакучылі адгаворкі, не прыгразілі паведаміць пра даўгі пані яе новаму мужу Крыштафу Радзівілу⁴⁶¹. Што цікава, сыны адмовіліся дапамагць маці, хаця і падпісалі лісты як гаранта своечасовай выплаты грошай. Кацярына была вымушана закласці маёнтакі, што адышлі ёй ад мужа, але і гэтых сродкаў не хапала⁴⁶².

У той жа час пагаршаюцца адносіны з маці. Сыны былі не задаволены яе рашэннем пайсці другі раз замуж. У выніку абвастрэння адносін з сынамі маці вырашыла пераехаць са Слуцка ў Турэц, які адышоў ёй згодна з тэстаментам Юрыя II, і перавезла туды свой двор. Акрамя таго, маці дакарала Юрыя з-а вялікіх коштаў яго замежнага падарожжа. Аднак дваццацідвухгадовы князь жадаў быць самастойным гаспадаром у сваіх уладаннях і менш

Вяртанне блуднага сына.

Гравюра. Манатрагіст «ТТ». «Евангеліе вучыцельнае». Кіеў. 1637 г.

за ўсё быў схільны прыслухоўвацца да парад старэйшых. Кацярына з Тэнчынскіх скардзілася Крыштафу Радзівілу, што была вельмі заклапочана прыездам старэйшага сына і слуг ад двух малодшых. Адначасова з ім да яе прыехала ў гасці ваяводзіна вальнская⁴⁶³. Яны прынеслі ёй столькі клопатаў і страт, што княгіня захварэла і за месяц не змагла ачуняць. Пра сына яна пісала так: «Сына майго старэйшага так вельмі злыя людзі намовілі супраць мяне той справаю, што з ім што ні дзень мела турботаў досыць і мела размовы з ім у той справе і што ён мне сказаў»⁴⁶⁴.

Чуткі пра канфлікт паміж маці і сынам дайшлі і да Крыштафа Радзівіла, які быў абураны няўдзячнасцю маладога Апелькавіча. Праз некалькі месяцаў Юрыю ўдалося прымірыцца з маці, хаця пра парады Крыштафа Радзівіла ён казаў шмат і добрага, і дрэннага. Усталёўванне добрых стасункаў паміж маці і сынам пацверджаюць і сведчанні ахмістрыні двара Кацярыны Соф'і Трызнінай. Яна запэўнівала трохкага ваяводу, што сын вельмі пачціва ставіцца да маці, ніякіх прыкрасцяў ёй не чыніць, і яна вельмі жадае ўсім сынам, «каб так з паняй маткаю абходзіліся і так яе любілі, як князь Юрый — Пан Бог дай, каб так было да канца»⁴⁶⁵.

У канцы студзеня — пачатку лютага 1582 г. князь Юрый Апелькавіч разам з маці прыехалі ў Вільню, каб урачыста прадставіць князя Юрыя да каралеўскага двара. Слуга Мікалая Радзівіла Рудага Маскевіч паведаміў канцлеру, што малады князь хоча прыехаць у Вільню і атрымаць аўдыенцыю ў караля. Канцлер прасіў пашпашацца з прыездам у сталіцу ў лютым 1582 г., бо кароль планаваў выехаць да Рыгі для прыняцця прысягі на вернасць Рэчы Паспалітай і польскаму каралю ад яе жыхароў. На просьбу Кацярыны Слуцкай прыехаць у Вільню і падтрымаць яе старэйшага сына Мікалай Радзівіл Руды з ахвотай пагаджаўся, але папярэджаў, што будзе вымушана з'ехаць разам са дваром да Рыгі і таму ніякай карысці Апелькавічам гэта не прынясе. У такой сітуацыі дапамагчы ў вырашэнні пытанняў знаходжанне ў Вільні не магло, і канцлер даў княгіні парад паспрабаваць вырашыць усе праблемы загадзя, параіўшыся з «прыяцелямі»⁴⁶⁶.

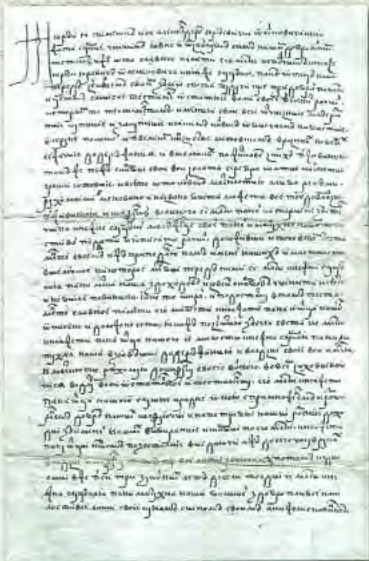
Старэйшы з князёў Апелькавічаў улічыў выказанія пажаданні, прыехаў у сталіцу і быў прадстаўлены каралю на аўдыенцыі ў Стэфана Баторыя 9 лютага 1582 г., дзе павітаў яго. Пра гэта Кацярыне паведаміў жмудскі староста Ян Кішка. Ён адзначыў, што малады князь змог перадаць каралю свае просьбы, у тым ліку і дзякуючы самому Яну, і распавесці пра звычаі, згодна з якімі жылі князі Слуцкія⁴⁶⁷. Несумненна, размова ішла пра правы князёў Слуцкіх на спадчыннае месца ў Сенаце. Стэфан Баторый паабяцаў звярнуць увагу на гэтую праблему, але, як і раней, адклаў яе канчатковае вырашэнне на разгляд сойма. Па нарадзе ў караля, як гэта было прынята да Люблінскай уніі, князь Юрый Слуцкі займаў другое месца перад канцлерам і віленскім ваяводам Мікалаем Радзівілам адразу пасля віленскага біскупа⁴⁶⁸. Адносіны Мікалая Радзівіла Рудага з прадстаўнікамі роду Апелькавічаў настолькі палешылі-

ся, што канцлер нават запрасіў Кацярыну з Тэнчынскіх да свайго дому ў Вільні і пісаў, што рады бачыць «такіх гасцеў у дому сваім і з жонкаю сваёю, а там каб уцешылі абодва старасць сваю»⁴⁶⁹.

Каб забяспечыць сабе прыхільнасць караля, Юрый ад свайго імя і імя братоў накіраваў на дапамогу войску Стэфана Баторыя, што рыхтавалася да іскоўскага паходу, свае ваенныя атрады⁴⁷⁰. На першы погляд, падавалася, што кароль схільны прыняць рашэнне на карысць князеў Слуцкіх, калі абцяпа гэта Юрыю, выязджаючы з Вільні⁴⁷¹.

Абнадзеены абяцаннямі Баторыя, Юрый пачаў рыхтавацца да падзелу бацькоўскай маёмасці. Было неабходна дачакацца вяртання Аляксандра, прыняцц маёмасць, прызначыць сваіх ураднікаў. Палітычныя мэты, якія ставіў перад сабой малады князь, таксама патрабавалі добрых памочнікаў. Таму ён бярэ да сябе на службу старых слуг бацькі, якія вызначаліся сваімі палітычнымі, дыпламатычнымі і гаспадарчымі здольнасцямі. Сярод іх адразу можна вылучыць асобу Яна Баяноўскага, Анікея Уніхоўскага, Марціна Вярбіцкага, Яна Бараноўскага.

У сакавіку 1582 г. Юрый накіраваўся ў Бабруйск⁴⁷². Яшчэ ў чэрвені 1577 г. бацька афіцыйна перадаў астаўлены яму ў 1561 г. Жыгімонтам Аўгустам горад і воласць. Да каралеўскага закладу на 30 тысяч коп грошаў Юрый II дадаў 10 тысяч і здабіўся ад Стэфана Баторыя замацавання за старэйшым сынам пажыццёвага трымання гэтага староства і адначасова выплаты скарбам адразу ўсёй сумы ў 40 тысяч коп грошаў⁴⁷³. Каралеўскі прывілей быў абвешчаны на галоўным соймаку ў Ваўкавыску і гарантаваў старэйшаму з сыноў князя Аселькавіча пажыццёвы даход са значнай маёмасці, бо было малаверагодна, што ва ўмовах ваеннага канфлікту ў дзяржаўным скарбе

Падзелены ліст братоў Аселькавічэў.
1582 г. AGAD. AR. Dz. X. A/n. Papiery Olekowiczów

хопіць грошай разлічыцца з князямі Слуцкімі. Аднак фінансавыя справы маладога князя аказаліся ў настолькі забытанай сітуацыі, што ён быў вымушаны ў сваю чаргу спачатку закласці частку Бабруйска Яну Баяноўскаму за 3 тысячы злотых⁴⁷⁴, а потым Бабруйскую воласць Яну Кішку.

У красавіку—маі 1582 г. ён разам з маці паехаў у Польшчу для развязлу пытанняў, звязаных з уладаннямі ў Кароне⁴⁷⁵. У пачатку лета 1582 г. старэйшы князь Слуцкі вярнуўся ў Слуцк. Браты прыйшлі да згоды і 17 чэрвеня 1582 г. падпісалі пагадненне пра падзел маёмасці. Згодна з гэтым актам Юрый атрымаў слуцкі замак (верхні і акольны) з усімі будынкамі і Старым месцам слуцкім. Акрамя часткі Слуцка ста-

Печатки і автографи князів Случків.

1582 г. AGAD. AR. Dz. X. A/n. Papiery Olekowiczów.

рэйшаму брату адышли наступныя двары і фальваркі ў Наваградскім ваяводстве: Івань з фальваркам Ялеўскі, Пагост, Мятасвічы, Візны, Заўшыцы, Прусы, Чалесвічы, Белцы, Красны, Бернінская воласць з Морачскім манастыром. У Гародненскім павеце знаходзіся яшчэ маёнтка Вайсее з фальваркам Олны. Некаторыя найбольш важныя ў эканамічных адносінах уладанні, а менавіта порт у Пясочным на р. Нёман, і магчымасці карыстацца воднымі шляхамі захоўваліся за ўсімі трьма братамі. Пад сумеснай апекай і падаваннем трох князёў Амелькавічаў застаўся Трайчанскі манастыр, усе царквы і манастыры ў Случку, а таксама каталіцкая парафія. Браты абавязваліся кіраваць імі згодна са старым звычаем і не дапускаць, каб наносіліся нейкія

шкоды⁴⁷⁶. Са слуцкага мыта і частак кожнага з братоў было вырашана выплочваць і грошы на карысць Пячорскага манастыра ў Кіеве (50 коп грошаў на год). Князі Амелькавічы дамовіліся сумесна ўтрымліваць слуцкі шпіталь, заснаваны іх бацькам на Востраве ў Случку.

У дадатак, згодна з воляй Юрыя II і па асабістаму жаданню, Кацярына з Тэнчынскіх перадала сынам дакументы (цыраграфы і запісы) на сумы, якія былі пазычаны яе мужам розным асобам, нягледзячы на тое, на чье імя яны былі пацверджаны (яе асабіста ці разам з сынамі), — на агульную суму ў 204 500 польскіх злотых. Сярод іх былі пазыкі як прыватных асоб — канцлера Астафея Валовіча, гетмана Мікалая Юр'евіча Радзівіла, Андрэя Фірлея, князя Палубінскага і іншых, так і дзяржаўнага скарбу. Сярод апошніх самым вялікім трыманнем быў Магілёў да аддання дзяржавай 55 тысяч злотых⁴⁷⁷.

Пасля ўрэгулявання маёмасных канфліктаў, звязаных са спадчынай, Юрыя канчаткова памірыўся з маці і яе будучым мужам. Карысць ад падтрымкі з боку віленскага ваяводы і яго сына перавесіла асабістыя крэмуды і прэтэнзіі князя. Сапраўды, у лістах маці і яе слуг значна больш скаргаў паступала на малодшых сыноў, якія фактычна рабавалі яе маёнткі.

Адначасова працягвалася падрыхтоўка да сойма, на якім, як спадзяваліся браты Амелькавічы, канчаткова будзе вырашана пытанне атрымання імі месца ў Сенаце. Князі не прэтэндавалі ўжо на месца для кожнага. Размова ішла толькі пра крэсла для старэйшага «сеньёра» роду⁴⁷⁸. Найбольшым вынікам усіх ранейшых намаганняў князёў Случкіх за свае палітычныя пазіцыі ў краі стала каралеўскае запрашэнне іх як прадстаўнікоў Гедымінавічаў да ўдзелу ў соймах свайго павета. Там яны маглі, як кожны абыяцель павета, дэбатаваць, выбіраць паслоў ці выстаў-

ляць сваю кандыдатуру ў адной палатце са шляхтай⁴⁷⁹. Князі крыві былі афіцыйна ўроўнены ў правах і прывілеях са шляхтай ВКЛ. З пункту гледжання сацыяльнага становішча для Аселькавічаў гэта быў крок назад.

Уваход у дзяржаўныя структуры і забеспячэнне адпаведнага статусу пры двары і ў дзяржаве становіліся магчымымі толькі з атрыманнем аднаго з вышэйшых ці прыдворных урадаў. Каб іх атрымаць, акрамя знатнасці роду і «заслуг продкаў» патрабавалася пэўная падтрымка ў магнацкім асяродку і ўплывовых асоб, а таксама значныя грашовыя ўкладанні. Дзякуючы статусу роду, памяці пра кроўную роднасць з пануючай дынастыяй браты Аселькавічы маглі аўтаматычна ўвайсці ў велікакняжацкую раду. Аднак пасля Люблінскай уніі яна не мела значнай палітычнай вагі, застаючыся дарадчым органам пры вялікім князі. Для фактычнага ўплыву ў палітычнай сферы патрабаваліся афіцыйныя ўрадавыя годнасці.

Адсутнасць апекі ўплывовых асоб негатыўна адбілася на палітычнай кар’еры апошніх князёў Слуцкіх. Калі раней уплывовасць роду забяспечвалася ўдзелам у ваенных аперацыях супраць татараў, то ўдзел у Лівонскай вайне такіх палітычных дывідэндаў роду не прынёс.

Юрый прыклаў усе намаганні, каб змабілізаваць сваіх палітычных прыхільнікаў у Кароне, якія маглі б аказаць яму падтрымку на сойме: «На ўсёй Польшчы, дзе толькі калі маей партыі быць каго разумеў, не sollicować аб камандванні астатнімі ўжо сіламі справы сваёй на тым блізка будучым сойме і да паслання яе першага шляху на павятовых соймаках»⁴⁸⁰. Асабліва паспеху яго намаганні не мелі. У маладога князя было шмат праціўнікаў сярод сенатараў у Вялікай Польшчы. Не меў ён падтрымкі і сярод польскай шляхты. Сваёй пар-

ты і ўплыву на шляхту ў Вялікім Княстве Літоўскім у Аселькавічаў таксама не было. У такіх абставінах ён быў вымушаны шукаць падтрымкі ў Крыштафа Радзівіла Пруна. У сваім лісце ад 14 жніўня 1582 г. ён прасіў будучага айчыма: «А іх падобна на тым павінна, каб іх міласці паны паслы, якія на сойм ад рыцарства выбраны, будучь да мяне ахвочы і схільны былі. Тады прашу ВМ майго міласцівага пана для таго прыкласці намаганні, каб тая справа ад усяго рыцарства паспалітым хадайніцтвам паручана была», каб той сваім «абыходжаннем і змягчэннем рабіў захады, каб старанне мае перашкоды не надчула»⁴⁸¹.

Пасяджэнні Варшаўскага сойма 1582 г. не толькі не прынеслі чаканага месца для князя Юрыя ў Сенаце, а сталі часам яго паражэння. Супраць патрабаванняў маладога князя выступілі польскія сенатары, якія не жадалі паслаблення сваіх пазіцый за кошт выдзялення месца князю Аселькавічу. Супраць была і польская шляхта, якая бачыла ў прадастаўленні для князёў Слуцкіх як князёў крыві асобнага месца парушэнне прынцыпаў шляхецкай роўнасці. Выразнікам пазіцыі ўсіх незадаволеных стаў земскі калішскі суддзя Святаслаў Ажэльскі. Ад імя пасольскай ізбы (ніжняй палаты сойма) ён выступіў супраць уключэння князёў Слуцкіх у Сенат. Ажэльскі лічыў, што такі акт будзе лжывым у дачыненні да польскіх урадаў, з якіх ні аднаго не было спадчыннага. Акрамя таго, спадчынасць сенатарскай годнасці, з пункту гледжання шляхты, пагражала каралеўскай уладзе, бо толькі кароль мог прызначаць вышэйшых ураднікаў з найбольш годных асоб. Рэчы Паспалітай наяўнасць спадчынасці ў Сенаце прынесла б толькі шкоду, бо ніхто не мог гарантаваць, што гэтае крэсла займе годны даверу чалавек. Прыняцце такіх рашэнняў супярэчыла б палажэнням Люблінскага сойма 1569 г.

У той жа час польскія паслы былі не супраць, каб князі Амелькавічы захавалі сваё месца ў панскай радзе ВКЛ⁴⁶².

Памірыўшы сыноў і Крыштафа Радзівіла, Кацярына з Тэнчынскіх прызначыла нарэшце дату свайго вянчання з троцкім кашталіанам. 17 кастрычніка 1582 г. Крыштаф Радзівіл Пярун з бацькам, братам і іншымі панамі, шыкоўна ўбраныя, прыехалі ў Турэц да двара ўдовай княгіні Слуцкай. Княгіня з прыяцелямі прыняла гасцей, і ў той жа дзень адбылося вянчанне. Сам працэс залётаў Радзівіла і вяселле былі падрабязна апісаны ў знакамітай паэме А. Рымшы «Deketeros akroata, альбо Дзесяцігадовая вайна» ў XXV акрааме (песні). Невядома, ці былі сыны на вянчанні, бо маці праз Пятра Скаргу перадала ім ліст, што не можа з імі пабачыцца пасля вяселля. Сыны, якія не чакалі таго, што маці адразу пасля шлюбу паедзе разам са сваім новым мужам, не сустрэўшыся з імі, сталі прасіць не пакідаць іх без размовы, мацярынскай ласкі і падтрымкі іх намаганняў⁴⁶³. Крыштаф Радзівіл, у сваю чаргу, запэўніў пасынкаў, што яны атрымаюць падтрымку і ад яго, і ад яго бацькі, канцлера ВКЛ Мікалая Радзівіла Рудага, у сваіх стараннях аб сенатарскім крэсле⁴⁶⁴.

Паступова Юрый пачаў уладкоўваць сваё справы і становіцца паўнаважным гаспадаром у сваіх маёнтках. З боку маці і яе новага мужа, які рабіў хуткую палітычную кар'еру, ён атрымаў падтрымку практычна ва ўсіх сваіх пачыненнях.

Юрый узнагародзіў за службу верных слуг бацькоў, якія перайшлі да яго двара, надаў землі баярам Слуцкага княства. Фактычна ён пачынае рабіць крокі па атрыманні падтрымкі з боку шляхты Наваградскага і Слонімскага паветаў. На 1582—1583 гг. прыпадае найбольшая колькасць наданняў зямлі на ўмовах выканання земскай службы. Можна прывесці некалькі пры-

кладаў: 13 мая 1582 г. тры браты перадалі дажыўотна за верную службу маці і ім траім Яну Паўлавічу Уніхоўскаму разам з жонкай Соф'яй Паўлаўнай Быстрыўскай маёнтак Брынёва і сяло Татолічы ў Мазырскім павеце. Калі б самі князі ці іх нашчадкі пажадалі пазбавіць Яна Уніхоўскага гэтага трымання, то яны былі б павінны выплаціць ім 400 коп літоўскіх грошаў⁴⁶⁵. 12 сакавіка 1583 г. Юрый надаў Ахею Казарыну, які яшчэ бацьку служыў, зямлю ў Балотчычах⁴⁶⁶, 23 мая 1583 г. Яцку Ляўковічу ад князя Юрыя Амелькавіча былі перададзены правы на вёску Баланчань⁴⁶⁷, 1 верасня 1585 г. Ждану Ярожку Даровічу за заслугі яго бацькі Трафіма перад бацькамі князя далі 10 валок у фальварку Касунічы⁴⁶⁸. Усе яны былі павінны несці вясеннюю службу, што ва ўмовах бясконцых ваенных канфліктаў, у якія было ўцягнута Вялікае Княства Літоўскае, было вельмі важным для князёў Слуцкіх, не займалі ніякіх дзяржаўных пасада, а значыць, і не мелі крыніц дадатковых прыбыткаў. Таму ён паспрабаваў вырашыць праблему ўзнагароджання адных слуг за кошт іншых. Былы слупкі намеснік Ёзаф Быхавец пісаў да Кацярыны з Тэнчынскіх, што князь Юрый загадаў забраць маёнтак жонкі Івана Багушэвіча, калі тая паедзе да Турца. У час папярэднянай жанчына сядзела на месцы і баялася выяжджаць за межы двара⁴⁶⁹.

Да смерці Юрыя браты часта выступалі разам пры падпісанні юрыдычных дакументаў, на аўдэнцыях у каралеўскім двары ці калі ўдзельнічалі ў нейкіх свецкіх мерапрыемствах. У пачатку чэрвеня 1583 г. яны прыбылі ў Кракаў, каб прыняць удзел у святкаванні вяселля вялікага кароннага канцлера Яна Замойскага і пляменніцы караля Грызельды Баторы, прызначанага на 12 чэрвеня. Вясельныя імпрэзы цягнуліся 10 дзён. Кнізі Слуцкія прынялі ўдзел у трыумфальным шэсці, прысвечаным вяр-

танню з інфляцкай і маскоўскай кампаній перамогаў, дзе прадставілі адзін з найбольш прыгожых і багатых вазоў з ваеннапалоннымі⁴⁹⁰. Браты Слуцкія ўзначалілі тую частку шэсця, якая звалася «Маскоўскі трыумф», што было падрабязна апісана ў творы Антонія Гваньіні⁴⁹¹. Гэта прытым што атрады князёў Амелькавічаў удзельнічалі толькі ў пскоўскім паходзе Стэфана Баторыя.

Пасля доўгіх перамоў Кацярына з Тэнчынскіх падзяліла з сынамі і перадала ім сваю маёмасць. Ва ўладанне братоў пераходзілі маёнкі ў Люблінскай зямлі, атрыманыя ёю ў спадчыну пасля смерці брата Яна Хрысціцеля Тэнчынскага⁴⁹². Замак і места Краснік, які да 1579 г. быў адной з галоўных рэзідэнцый галіны роду Тэнчынскіх, з 14 вёскамі перадаваўся маці сынам разам з умовай, што яна сама выкупіць яго закладзеныя часткі ў Андрэя Кослы, даўняга слугі Кацярыны з Тэнчынскіх⁴⁹³. У трыманне сыноў адыходзіў і маёнтак Туробін, закладзены ўдовай княгіні Слуцкай спадкаемцамі познаўскага ваяводы Лукаша Гуркі за 100 тысяч злотых, з якога яны маглі атрымаваць дадатковы прыбытак.

13 і 27 чэрвеня 1583 г. у слоніміскім гродскім судзе былі пакладзены акты падзелу зямель, якія пазней былі пацверджаны каралём Стэфанам Баторыем як выправа маці, дадзеная ёй сынамі. Кацярыне з Тэнчынскіх адыходзілі ў Вялікім Княстве Літоўскім Турэц, Старое Сяло ў Наваградскім павеце, Тонвы ў Мінскім павеце, у Кароне Польскай маёнтак і замак Вामеўскі на Падляшшы ў Бельскім павеце⁴⁹⁴.

Для канчатковага афармлення падзелу маёмасці паміж імі і маці браты вырашылі выкарыстаць час, калі ўся магнатарыя сабралася на ўрачыстасці ў Кракаве. Маці паабяцала перадаць сынам землі, запісаныя ёй іх бацькам, а гэта былі немалыя сумы — 60 тысяч коп грошаў. З гэтай сумы сынам адыходзіла 50 тысяч коп грошаў (фактычна

пасаг-маці, на якія яны маглі прэтэндаваць пасля яе смерці). З рэшты ў 10 тысяч Кацярына Тэнчынская вырашыла выплаціць грошаве ўзнагароджанне сваім даўнім слугам. Папярэдняе яна абяцала ім даць у пажыццёвае трыманне зямельныя маёнкі. Пасля перадачы гэтых зямель яе сынам слугі ўжо не маглі разлічваць на карыстанне імі. Першапачаткова Кацярына з Тэнчынскіх была павінна заплаціць усе пазыкі, якія яна брала пад заклад гэтых зямель. Сыны адмовіліся ёй дапамагаць, хаця выплаты па абавязку Лукашу Рачку яны гаранталі сваім лістом. Спрабаваў размаўляць з імі і давераны слуга маці Мікалай Стішэшкоўскі, але гэта была не лепшая кандыдатура для перамоўшчыка, калі ўспомніць італьянскія прыгоды князёў Амелькавічаў. Ён спрабаваў давесці да князёў, што яны шмат чым абавязаны маці і будзе шкада нават для іх гонару, калі выбухне скандал з нявыплатамі пазык і нявыкупам зямель. У сваім лісце слуга не напісаў дакладна, хто з сыноў адмовіўся дапамагаць маці. Аднак заўважыў, што дарма гаспадыня паспыхалася перадаць дзецям сваю маёмасць⁴⁹⁵.

У выніку іх абавязкі ўзяў на сябе Крыштаф Радзівіл, якога ніхто не мог абвінаваціць у марнатраўстве. Нягледзячы на сваю некаторую сквалнасць, ён за ўласныя грошы выкупіў маёмасць жонкі, якая была павінна перайсці ва ўладанне нават не яму ці яго спадчыннікам. Магчыма, гэта стала прычынай яшчэ адной крыўды маці на сыноў, пра якую яна пісала ў 1583 г.: «кды сынове мои кн(я)жата их мсть юрий, янь семен, и александр оельковичи служиле в значную неприязнь и недобрую волю зо мною се вылизавели, на тот час его мсть пан малжонкож мой пан криштоф радивил высвободжачи мене имения в поруке полнотой <...> долги заплатючи выложил»⁴⁹⁶.

У жніўні 1583 г. па ўзаемнай згодзе браты абмяняліся атрыманымі маёнткамі,

Ліст Яна Байноўскага да Аляксандра Слуцкага.
1587 г. ЛНБ. Ф. 103. Т. 1. № 7

аддаўшы малодшаму брату Аляксандру Краснік з Батожам і Туробін у Люблінскай зямлі ў абмен на маенткі вакол Слуцка⁴⁹⁷.

Не апошняю ролю ва ўпарадкаванні адносін паміж маці і сынамі адграў слуга Юрыя Ян Байноўскі. Ён карыстаўся даверам усіх зацікаўленых бакоў. Кацярына з Тэнчынскіх давярала яму як вернаму слуге, які быў з яе мужам доўгі час. Яго дасведчанасць, высокі ўзровень адукацыі, багаты вопыт неаднойчы выкарыстоўваліся князямі Слуцкімі. Фактычна Байноўскі стаў пасрэднякам князя Юрыя ва ўладкаванні яго фінансавых, палітычных і нават матрыманіяльных планаў. Яну Байноўскаму былі перададзены паўнамоцтвы па ўрэгуляванню проблем з трыманнем князямі Слуц-

кімі Магілёўскага староства. Менавіта яму Юрый даручыў угаварыць маці не прысвячаць ва ўсе маёмасныя справы яе другога мужа, а даць яму магчымасць самастойна распараджацца сваімі ўладаннямі.

Нягледзячы на атрыманне бацькавай і матчынай спадчыны, запазычанасць Юрыя не памяншалася, а расла. Толькі для ўладкавання ўсіх спраў у Кракаве (з польскімі ўладаннямі Амелькавічаў) было неабходна тэрмінова знайсці 20 тысяч злотых. Як некалькі філасофскія заўважыў слуга, такой вялікай запазычанасці можна было б пазбегнуць, калі б не малады гадзі князёў. Фактычна іх утрыманне патрабавала ўдвая менш сродкаў, але заставалася толькі спадзяванца, што з часам князі навуачкага добра гаспадарыць⁴⁹⁸.

У лютым 1584 г. князь Юрый узгадзіў ва Уселюбе, маентку польнага гетмана Крыштафа Радзівіла, свае далейшыя дзеянні ў барачыце па месца ў Сенцае. З Янам Байноўскім праз Радзівіла Перуна перадаецца просьба да караля Стэфана Баторыя звярнуць увагу на справу князёў Амелькавічаў⁴⁹⁹. Трэба заўважыць, што айтчым не пакінуў без увагі просьбу князёў Слуцкіх, пра што з радасцю даведаўся Юрый. Амаль у кожным лісце да жонкі польны гетман дае справаздачу, з кім і калі ён дамаўляўся пра падтрымку інтарэсаў князёў Слуцкіх⁵⁰⁰. З яго дапамогай Юрый змог уладзіць усе спрэчныя пытанні вакол трымання Магілёўскага староства і ісення ваеннай службы мясцовымі баярамі. У сваім прывілеі Стэфан Баторый яшчэ раз падкрэсліў, што замак, горад і воласць Магілёўская перададзены ў трыманне Юрыю Слуцкаму⁵⁰¹. Пра гэта ён і пісаў з Магілёва польнаму гетману 10 мая 1584 г.⁵⁰². Платай за падтрымку стала выкананне каралеўскіх даручэнняў. Князя Юрыя Амелькавіча напрасілі падчас яго прыбывання ў Магілёве сабраць звесткі пра абстаноўку на

мяжы з Маскоўскім царствам. У сваім лісце Юрый паведаміў, што ніякіх новых звестак пра справы маскоўскія ён падаць не можа, аднак па яго распараджэнню да Смаленска і за мяжу было накіравана два ішпёны. Калі яны вернуцца, ён зможа больш падрабязна распавесці пра палітычную і ваенную сітуацыю на ўсходніх межах дзяржавы⁵⁰³.

На наступным сойме, які адбыўся ў студзені—лютым 1585 г., Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі, як прадстаўнік Кароны Польскай, і паслы ад ВКЛ зноў узялі пытанне пра прадастаўленне князям Слуцкім месца ў Сенаце. Аднак соймавыя абрады зноў скончыліся для Аляксандра-Вітаўта Вялікага няўдачай. Справа была перанесена на разгляд наступнага сойма⁵⁰⁴. Каронны канцлер Ян Замойскі раіў князю Слуцкаму выкарыстаць тактыку паступовага вяртання ва ўладныя структуры: спачатку атрымаць любую сенатарскую годнасць, потым імкнуцца дамагчыся павышэння свайго статусу сярод сенатараў і толькі пасля гэтага весці размовы пра захаванне сенатарскага крэсла на спадчынных правах за князямі Слуцкімі. Такім чынам, маляды князь, нягледзячы на свае багачце і добрую адукацыю, магчымую падтрымку з боку айчыны, не здолеў зрабіць палітычнай кар’еры. Перашкаджала гэтаму не толькі даўняя традыцыя ўдзелу ў палітычным жыцці княства не як урадніка, а як князя крыві, але і слабое здароўе.

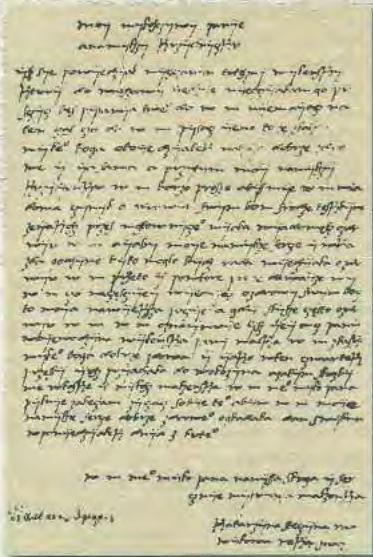
З восені 1583 г. са згоды маці старэйшыя сыны пачалі шукаць сабе шлюбныя партыі. Тэстамент бацькі прадугледжваў, што выбар нявесты павінен быў быць узгоднены з маці і адобраны ёю. З дапамогай родзічаў і прыяцеляў Крыштафа Радзівіла пачаўся пошук кандыдатур. Сваю ўвагу маці засяродзіла на дзяўчынах з каталіцкіх фамілій з добрым пасагам. Прымусу для сям’і не было, ім прапаноўвалася спачатку пазнаёміцца з патэнцыяльнымі нявестамі.

Юрый падышоў да выбару нявесты вельмі рацыянальна. Добрае паходжанне абавязкова было павінна злучацца з багатым пасагам. Гэтая якасць нявесты стаяла для яго на першым месцы. Пра Яна Баяноўскага ён прасіў маці параіцца з прыяцелямі і знаёмымі, ці вельга дабіцца павелічэння пасагу. Князь быў у цяжкім фінансавым становішчы, хаця і не паведмаляў пра гэта маці. Аднак ні для каго гэта не было сакратам. Як заўважаў Баяноўскі, «што тэ з іншых вясакародных дамоў не навіна такая вестка, што калі бы які з княжат Іх Міласці сям’ю ВМ хацеў узяць за сябе, каб над назначаны пасаг добра папраўлены (быў)»⁵⁰⁵.

Князь добра разумеў, што такое патрабаванне хто-небудзь мог назваць гандлем («торганнем»), але, як заўважыў Карэпаў, «не толькі для людзей такога высокага паходжання, а ў кожным доме людзі імкнуцца, каб карысць ад шлюбу была». Князь Слуцкі шукаў сабе такую партыю, каб мог далей спакойна жыць. Пры гэтым ён спасялаўся на вопыт продкаў, кожны з якіх ажаныўся з прыбыткам для сябе. Толькі фінансавыя цяжкасці вымушалі Юрыя, з яго пункту гледжання, у такім маладым узросце (23 гады) шукаць сабе жонку. Яшчэ адным аргументам для заключэння шлюбнага саюзу стала неабходнасць дапамогі ў нясенні цяжара службы на карысць караля і Рэчы Паспалітай, бо ніякіх іншых крыніц даходаў, акрамя сваіх маёнткаў, князь не меў.

У 1585 г. бакі спынілі свой позірк на кандыдатуры Барбары, дачкі падляшскага ваяводы Мікалая Кішкі. Саюз паміж прадстаўнікамі знакамітых фамілій (праваслаўнай і каталіцкай) стаў магчымым дзякуючы дапамозе жмудскага старасты Яна Кішкі і са згоды маці князя Кацярыны з Тэнчынскіх Радзівілаў і яе другога мужа віленскага ваяводы князя Крыштафа Ра-

Ліст Кацярыны Радзівіл
да Крыштафа Радзівіла ў справе шлюбу
князя Юрыя Слуцкага.

[1585] BN III 3277 (4838)

дзівіла Перуна. Звычай пасылаць знатнага свата да кандыдаткі быў вельмі распаўсюджаны на абшарах Рэчы Паспалітай. Прытым сватам павінен быў быць хтосьці з адпаведным грамадскім статусам, паколькі сваталіся да дзяўчыны з сям'і сенатара. Ян Кішка прыходзіўся родзічам абодвум бакам. Ён быў звязаны даўнімі сувязямі з родам Алелькавічаў, а ўзяўшы шлюб з малодшай дачкой князя Канстанціна Канстанцінавіча Астрожскага Лізаветай, ён парадніўся і са слупкімі князямі. Па тэстаменту Юрыя II Алелькавіча жмудскі староста быў адным з алекуной маёмасці маладых Алелькавічаў да часу іх выхаду з-пад апекі⁵⁰⁶.

Маладыя да выселля ніколі не бачыліся. Маці пісала 1 жніўня 1585 г., што князь Юрый ад яе з Турца накіраваўся да старасты жмудскага (Яна Кішка), а адтуль пастае да падляшскага ваяводы і, калі паненка спадабаецца, тады адразу і выселле справяць, «а калі не спадабаецца, тады ад'едзе далей да іншых»⁵⁰⁷. Падобна, што справа зладзілася, і ў жніўні Барбара пайшла замуж за Юрыя Алелькавіча. Маці не змагла паехаць са старэйшым сынам і пазнаёміцца з будучай нявесткай. Яна не магла выехаць з Турца, куды да яе са дня на дзень быў павінен заехаць Ян Сімяон. Невядома, ці даехаў на выселле брата апошні, бо адразу ад маці ён збіраўся выехаць у Польшчу. З сярэдзіны жніўня лістоў ад яго не было, і Ян Баяноўскі пісаў да Кацярыны з Тэнчынскіх, што на той момант было невядома, дзе знаходзіцца князь.

Выселле князя Юрыя і Барбары адбылося ў маентку бацькоў нявесты, як гэта было прынята ў той час. Нягледзячы на тое, што нарочоныя былі знаёмыя нядоўгі час, арганізавана ўсё было вельмі шыкоўна. Аршак князя быў апрануты ў аднолькавыя шаты з тканіны серабрыстага колеру. Самае цікавае, што сродкаў на арганізацыю святочнага цягніка ў князя не хапала і ён прасіў справіць адзенне свайго слугу, слускага намесніка Юрыя Гурскага, які «выправіў для павягі маёй каштоўнае ахендожства — срэбраныя шаты для пахолкаў у такой барве»⁵⁰⁸. Адзенне толькі для пахолкаў (маладых хлопцаў-слуг) абшлось ў 400 коп грошаў — вартасць цэлага маентка. Юрый паабяцаў выплаціць свайму намесніку грошы за арганізацыю выселля праз год, да дня Святога Міхаіла, ці перадаць яму ў трыманне сяло Умайсуце.

Паўстае пытанне: адкуль у слуг заўжды знаходзіліся грошы, якія яны пазычалі сваім гаспадарам? У слускага намесніка яны былі дзякуючы Кацярыне з Тэнчын-

скіх. Памятаючы пра волю памерлага мужа, яна ўзнагародзіла вернага слугу з 10 тысяч злотых, застаўшыся ёй пасля падзелу маёмасці з сынамі. Юрыю Гурскаму з жонкай і дзецьмі 7 жніўня 1582 г. была падаравана 1 тысяча злотых³⁰⁹. Паступова гэтыя грошы ён пазычыў сваіму маладому гаспадару. Князь Юрый браў у сваіх слуг не толькі грошы, але і каштоўныя рэчы, закладваючы ім сваю маёмасць. Таму ж Гурскаму ў пачатку 1586 г. ён быў вінен за трох коней (аднаго тураватага і двух інаходнікаў) шлык мармурковы і іншыя рэчы на 84 капы літоўскіх грошаў.

У дадатак да гэтага з восені 1585 г. абстрааецца хвароба Юрыя, ён фактычна адыходзіць ад публічнай дзейнасці і падоўгу знаходзіцца ў Слуцку. Малады князь аддае ўсе сілы сваім уладанням і падданым. Слуцк недарма лічыўся адным з багацейшых гарадоў краіны. Рэзідэнцыя князёў Слуцкіх таксама ўражвала. Нягледзячы на невялікія памеры верхняга замка, ён ні ў чым не саступаў велікакняжацкім рэзідэнцыям. На яго тэрыторыі акрамя княжацкага палаца з гаспадарчымі пабудовамі размяшчаліся дзве царквы, жылыя будункі ўраднікаў і нават звырынец, які знаходзіўся ў рове паміж верхнім і ніжнім слуцкімі замкамі. Упрыгожаннем звырынца былі лепарды і лвы. У маі 1582 г. для іх былі зроблены новыя клеткі, «каморы для іх умацаваны»³¹⁰. Здабыць лепардаў ад князёў Слуцкіх імкнуліся многія знатныя асобы. Так, Крыштаф Радзівіл Пярун сам не рызыкнуў папрасіць у князёў Слуцкіх некалькі лепардаў для сябе (сем і тады былі не ў лепшых адносінах), а прасіў пра гэта князя Канстанціна Канстанцінавіча Астрожскага малодшага³¹¹.

Складаная палітычная сітуацыя, актывізацыя дзейнасці езуітаў, прыхільніцкія якія сталі члены сям'і Юрыя, вымусілі яго звярнуць больш увагі на канфесійныя

пытанні. У справе аховы традыцый і становішча прыватнаўласніцкай царквы князь Алелькавічы ішлі пераважна па шляху апекі і падтрымкі існуючых царкваў і манастыроў. Не трэба забываць, што з пачатку XVI ст. заканадаўча ў ВКЛ было забаронена будаўніцтва новых прыватнаўласніцкіх царкваў. Самі князі Слуцкія доўгі час былі членамі львоўскага стаўрапігіяльнага брацтва, аднаго з найбольш заможных і уплывовых на землях Рэчы Паспалітай³¹². У функцыі князя Юрыя як апекуна ўсваходзіла разбяральніцтва памежных і гаспадарчых спрачак, прызначэнне святароў, забеспячэнне існуючых царкваў і манастыроў. Так, у снежні 1583 г. ён задаволіў скаргу папоў саборнай слупкай царквы, якія скардзіліся князю на недахоп утрымання. Князь Юрый загадаў сваіму іваньскаму намесніку Юрыю Гурскаму і ключніку замка Пятру Сажэўскаму выдаць усе прадукты дзякам згодна з фундашамі і запісамі яго продкаў³¹³. У наступным годзе ён надаў на карысць Супрасльскага манастыра вёску Добрая ў сваіх падляшскіх маёнтках, якія межавалі з манастырскімі землямі³¹⁴. У 1586 г. князь Юрый падцвердзіў правілы слуцкага брацтва, якое дзейнічала ў прыватнаўласніцкім горадзе і праз некалькі дзесяцігоддзяў стала найбольш актыўным царкоўным брацтвам³¹⁵.

У той жа час мы не забываем актыўнай грамадскай ці палітычнай пазіцыі апошняга прыватнаўласнага прадстаўніка гэтага роду ў пытаннях абароны інтарэсаў прыватнаўласнага царквы, якую дэманстравалі яго бацька, князь Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі, князь Вангдан Агінскі.

На дадзены момант мы не маем звестак пра падтрымку інтэлектуалаў, чым славіўся двор яго бацькі. Няма дакладных пацвярджэнняў функцыянавання пры князі Юрыі ў Слуцку школы, скрыпторыя ці нейкіх іншых асяродкаў культурнага і рэлігійнага жыцця.

Запіс святара Малафея на фарсацы
«Слуцкага Евангелля».
1582 г. (?)

Высновы пра вялікую набожнасць старэйшага з братоў Амелькавічаў былі зроблены на падставе захаваўшыхся ў Трайчанскім манастыры рэчаў. Гэта багата ўпрыгожанае каляровымі мініяцюрамі рукапіснае «Евангелле», пацір і посах архімандрыта. Багаты рукапіс быў прызначаны для прастола Успенскага сабора Трайчанскага манастыра ў Слуцку, дзе ён захоўваўся да 1917 г. На апошняй старонцы княжацкім спаведнікам прапапам Малафеем (Мілахвеем) быў зроблены наступны запіс: «Не чюдися благоразсудителное читателью сие светлое Евангелии которое сам светое памяти Юры Юревичъ Омелько Княжа благочестивое Слуцкое

року АФИЭ (1585) сам своєю рукою власною переписав что починает золотом, а далее простым чернилом и миниею, бо тое учинилось не от скуности, Але от ревности великое ко благочестию светому, дабы такое переписане скоро до skutку своего прышло, а знову утаеваючи працы свои и кошты пред человеком, тое тот князь учинив йак мыслью часто там бывали и видели и слышали <...> Свядчим многогрешный поп Мілахвей Светое Барборы в Слуцку церкви, княжети с.п. духовный отецъ⁵¹⁶. Асоба, якая зрабіла гэты запіс, вядома нам. Гэта быў іерэй замкавай Успенскай царквы ў Слуцку Малафей Стэфановіч, які 2 студзеня 1572 г. атрымаў ад Юрыя II Юрэвіча князя Слуцкага царкву Святой Варвары ў замку⁵¹⁷. Праз месяц, 5 лютага, князь пацвердзіў яму ўсе ранейшыя наданні, зробленыя на карысць гэтай царквы, і замацаваў іх навечна⁵¹⁸. Такім чынам, асоба, якая служыла ў замкавай царкве, магла быць княжацкім спаведнікам і пакунец нататкі пра свайго патрона. Выклікае сумненні даследчыкаў, што менавіта князь быў перапісчыкам і стваральнікам гэтага рукапісу. Мастацкія якасці «Евангелля», яго аздабленне сведчаць, што яно было зроблена прафесіянальнымі пісцамі. У паўсядзённым жыцці кірылічным уставам, якім было напісана «Евангелле», не карысталіся. Наўрад малады князь, атрымаўшы еўрапейскую адукацыю, вучыўся прыёмам кніжнага пісьма і мініяцюры ў нейкім скрыпторыі. Пра гэта няма звестак ні падчас яго дзяцінства, ні пасля яго вяртання з адукацыйнага падарожжа. Акрамя таго, як мы бачым, князь Юрый амаль усе пяць гадоў, што прайшлі паміж яго вяртаннем на Радзіму і смерцю, вёў актыўны лад жыцця, увесь час падарожнічаў па землях ВКЛ і Кароны Польскай. Таго кароткага часу, калі ён, захварэўшы, жыв у Слуцку (дзесці паў-

гады), не хапіла б для стварэння такога аб'ёмнага рукапісу.

У працы архімандрыта Мікалая прыводзіцца звесткі, што «Евангелле» (хіба вокладка) было аздоблена надпісам з літых срэбраных літар: «сие Святое Евангелие рукою власною Юрии Юревичъ Олелько княже Слуцкое, во имя Пресвятыя Живоначальныя Троицы, Отца и Сына и Свя. Духа вечныя часы до С.М. благочестивого архимандрии Слуцкой на вечнаго богомолья и спасения души своея, во не забудую память прародители своихъ К.С. родителей самого себя Anno 1581 выписал року Р.Х. 1582 Юния 4 дня нодаль»⁵¹⁹. Да нашых дзён гэты надпіс не захаваўся, але ён уступае ў супярэччанне са звесткамі і датай, пададзенай Малафеем. Гэтае супярэччанне можна вырашыць толькі наступным чынам: ці памыліліся складальнікі гэтых запісаў, ці князь Юрый замовіў напастольнае «Евангелле» адразу пасля свайго вяртання з Італіі і падараваў яго манастыру, апекуном якога быў разам з братамі. Сама фармулёўка надпісу на вокладцы сведчыць, што гэта быў класічны спосаб памінання і сваёй душы, і душ сваіх продкаў. Старадаўняя традыцыя, якая існавала і ў праваслаўнай царкве, надавала значна большую вагу духоўным каштоўнасцям. Служэнне Богу было важнейшае за зямное, цялеснае жыццё, і таму захаванне памяці пра чалавека існавала ў форме малітвы за выратаванне яго душы. Магчыма, з гэтага разумення каштоўнасці святых кніг і падараванняў царкве і выходзілі князь і яго спадвiшнік. Гэтым самым яны працігнулі традыцыю папярэдніх пакаленняў князёў Аселькавічаў-Слуцкіх⁵²⁰.

Імя Юрыя звязваюць яшчэ з дзевюма рэчамі, якія захоўваліся ў рызынцы Трайчанскага манастыра да 20-х гг. XX ст. Гэта срэбраны з пазалотай унутры чашкі келіх і пастараль. Час узнікнення існу-

Застаўка са «Слуцкага Евангелля». 1582 г. (?)

ючых рарытэтаў можна ўстанавіць вельмі прыблізна. Надпіс, зроблены на адваротным баку падстаўкі келіха, сведчыць, што ён быў падараваны манастыру князем Юрыем у 1580 г.: «Юрии Юревичъ олелько княжа слуцкое АФП до мон(ас)тира светое Троицы Архіма(ндрии) слуцкое». Падобны надпіс быў размешчаны на срэбраным пасаху архімандрыта⁵²¹. Найбольшую цікавасць уяўляе менавіта дата. Юрый у гэты час знаходзіўся ў Італіі і нічога не мог падараваць манастыру. Магчыма, па яго просьбе гэта зрабіла маці ці ён замовіў пасах і надпіс на гагтычным паціры, створаным у канцы XV ст. у Кракаве перад яго выездам за мяжу. Калі заказ быў дастаўле-

Келіх. Канец XV ст. Дар Юрыя III Слуцкага Трайчанскаму манастыру.

Фота Э. Смялінскага. 1904 г.

ны ў Слуцк, мог ужо наступіць 1580 г., і таму менавіта гэта дата з'явілася на надпісах.

У выніку памяць пра князя Юрыя захавалася не дзякуючы стварэнню літаратур-

ных і мастацкіх твораў, якія б апявалі яго род і жыццё; а ў выглядзе літургічнай памяці, характэрнай для больш ранніх часоў. Спалучэнне вернасці «даўніне», традыцыі з новымі заходнееўрапейскімі павевамі ў паўсядзённым жыцці з'яўляецца асноўнай рысай партрэта князя Юрыя Амелькавіча як гістарычнай постаці.

Памёр Юрыя Амелькавіч 6 мая 1586 г. у Слуцку, дачакаўшыся з'яўлення на свет 1 мая свайго першынца — дачкі Соф'і. Апошнія некалькі тыдняў ён так слабеў, што не ўставаў з ложка. Яго спаведнік Малафей бачыў прычыну яго ранняга зыходу ў клопатах, якія выпалі на долю маладога князя, «а найвенцей што ўжо і хвороба прыблизалася, турбацыя Речи Посполитой укоротили жизнь тое княжати». Смерць мужа не была нечаканай для Барбары. Яшчэ ў пачатку лютага 1586 г. Мікалай Крыштаф Радзівіл Сіротка паведаміў Крыштафу Радзівілу пра дрэнны стан здароўя князя Юрыя. Становішча было настолькі дрэнным, што да яго ў Слуцк запрасілі асбістага лекара караля Стэфана Баторыя Сімоніуса. Ён і паведаміў Радзівілу Сіротку ў Нясвіжы, што малады Амелькавіч згасае ад сухот (*tuszą że phtysis*)⁵²². Пан Куршскі, Ёзаф Быхавец з іншымі слугамі перапсалі ўсю маёмасць князя адразу пасля нараджэння дачкі, бо ўжо 1 мая было відавочна, што князь не паправіцца. Слугі таксама папрасілі скласці рээстр слуг і належнага ім, а таксама скласці гэстамент. Відавочна, яны хацелі, каб на паперы было

Посах архімандрыта. 1580 г. Дар Юрыя III Слуцкага Трайчанскаму манастыру.

Фота Э. Смялінскага. 1904 г.

зафіксована усё, што ім вінен князь⁵²³. Не зусім зразумела, чаму князь не паслухаўся сваіх намеснікаў. Магчыма, ён да апошняга спадзяваўся, што хвороба адступіць. Нягледзячы на такія крокі, слугі не атрымалі належнага ім ашчэ праз паўгады пасля смерці князя і былі вымушаны знаходзіцца ў Слуцку, чакаючы вырашэння праблем роднымі свайго памерлага гаспадара⁵²⁴.

З блізкіх у той час у Слуцку нікога не было. Ян Сімяон знаходзіўся ў Капылі і адтуль кіраваў падрыхтоўкай да пахавання⁵²⁵. Ян Кішка ўзяў на сябе абавязак паведаміць смутную навіну родным і пацлапаціцца пра маладую ўдаву і немаўля: «А што [да тычыць] маёй беднай сястры, якая будучы з цяжарнасці цяжкой развяза, а без таго для сябе толькі ў турбоце і клопаце дні свае і гадзіны бавіць. З павіннасці пабожнага і літасцівага чалавека можа кожны таго пашкадаваць»⁵²⁶.

Па просьбе старэйшага з братоў Алялькавічаў апекунамі нашчадкаў князёў Слуцкіх мусілі стаць дзве асобы, адной з якіх быў стараста асвендзміскі⁵²⁷, а другой — князь Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі. Землі Юрыя III перайшлі ва ўласнасць дачкі. У яе ўладанні яны былі павінны заставацца пажыццёва⁵²⁸. Клопаты па кіраванні маёмасцю да дасягнення Соф'іі паўналецця ўзялі на сябе малодшыя браты Юрыя Ян Сімяон і Аляксандр.

На пахаванне, прызначанае на 6 жніўня 1586 г., у Слуцк з'ехаліся не толькі родзічы маладога князя. Развітацця з нябожчыкам палічылі неабходным прадстаўнікі амаль усіх знатных родаў ВКЛ. Свае спачуванні блізкім князя Юрыя Слуцкага выказаў нават кароль, прysłашы з Гродна праз Крыштафа Радзівіла ліст. Дакладна мы можам казаць пра родных (братоў, маці, братоў Хадкевічаў), Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіротку, Льва Сапегу, князёў Астрожскіх, Яна Кішку. Не змаглі прыехаць толькі тыя, хто па загаду караля быў

павінен сустракаць маскоўскае пасольства і весці з ім перамовы⁵²⁹.

Юрыя III быў «погребен в Слуцку в Соборной Успенья Пресвятыи БогоМатери церкви у правого клироса положен»⁵³⁰, згодна з запісам яго спаведніка на палях знакамітага Слуцкага Евангелія 1582 г. Па больш позніх звестках Афанасія Калінафоскага, які склаў апісанне некропаля Кіепа-Пячэрскага манастыра, там знаходзілася надмагілле князя Юрыя III з наступным надпісам: «W roku panskim 1586 miesiaca maia. Dnia 6. Bywszy żyw lat Dwadzieścia sześć. Miesiecy osm. Dni dziewietnaście. Jerzy Xiąże Słuckie, Z dawney a Zacney Jagellonowey Familiey, Ierzego Olekłowicza, Xiążęcia Słuckiego, a Katarzyny Grabianki z Tenczyna Syn pierworodny, niemieszakwszy roku z Zoną swą Katarzyną Kiszczanką, która sobie poiał, z tego świata z wielka Matki y Braci, Przyziaciol, Slug y Poddanych swych zaiosić iest powolany»⁵³¹. Як мы бачым, надпіс на пліце замусьці польскамоўны, чаго не бывала ў праваслаўных. Аднак сам аўтар напісаў, што надмагілле гэта было створана і пакладзена ва Успенскім саборы не роднымі князя, а слуцкім архімандрытам Самуэлем Залескім і кіеўскім мітрапалітам Пятром Магілай, якія хацелі такім чынам ушанаваць памяць апошняга апекуна манастыра з роду князёў Алялькавічаў. Пра больш позні характар гэтага мемарыяла, створанага праз 50—70 гадоў пасля смерці старэйшага з братоў, кажа і сам надпіс, які ўтрымлівае факталагічныя памылкі ў апісанні жыцця князя Юрыя. Як можна заўважыць, яго жонкай названа Кацяр'яна, а не Барбара Кішка. Прыватная перапіска магнатэрыі ВКЛ таксама сведчыць пра тое, што на пахаванне з'язджаліся ў Слуцк, і пра перанос цела ў Кіеў нічога не гаворыцца.

У II палове XVI ст. адбываецца змена ўяўленняў пра добрае «пахаванне»⁵³². Памяняліся самі арыенціры: зараз пахаванне

Ліст Барбары княгіні Слуцкай
да Крысціны Яўфіміі Радазівіч.
1586 г. AGAD. AR. Dz. II. Sign. 3414

Ў манастыры і прыняцце пострыгу перад смерцю становіцца не актам пакаяння і смірэння, а падкрэсліваннем «славы» нябожчыка, спосабам апявання яго жыцця і ўчынкаў. У выніку заможныя роды пачынаюць пераносіць родавы ўсыпальніцы з манастырскіх крыштаў у родавыя маенткі ці патранальныя манастыры, што падкрэслівала высокую пазіцыю роду (Супрасль, Кодзень, Еўе, Прылукі пад Мінскам і тое ж пахаванне Юрыя III у Слуцку). На погляд Н. Якавенка, такі выбар месца пахавання паказваў не клопат пра выратаванне душы, а толькі родавую салідарнасць «вялікіх людзей» ці падкрэсліванне статусу месца для дадзенага роду. Да сярэдзіны XVI ст. матэрыялізаваным увасабленнем

такой салідарнасці для Амелькавічаў выступае Кіева-Пячэрскі манастыр, дзе князі нібыта былі адзіным родам, які выводзіўся ад старадаўніх кіеўскіх князёў (для нашчадкаў галіцка-валынскай галіны).

Да гэтых фактараў дадаецца крызіс у праваслаўнай царкве і падзенне яе аўтарытэту. Гандаль царкоўнымі пасадамі, невысокі ўзровень адукацыі і эрудыцыі святароў, невыкананне ўмоў фундышны (калі малітвы за душы рэгулярна перасталі адбывацца) прывялі да падзення даверу да саміх святын. Быць пахаваным там душо было актам не столькі выратавання жыцця, колькі вернасці традыцыі быць пахаваным разам з продкамі. У той жа час у родавых маентках, патранальным манастыры ці храме заўпакойныя службы служыліся рэгулярна, можна было самім прысутнічаць на іх. Акрамя таго, пахаванні ў праваслаўных храмах не вызначаліся пышнымі надмагіллямі. Прадстаўнікі роду, манахі і міране традыцыйна аддавалі пашану сваім уладарам і іх продкам без лішняй помпы.

Лёс пахавання князя Юрыя склаўся нешчасліва. Успенскі сабор у слуцкім верхнім замку перабудоўваўся некалькі разоў. Першы раз у 1673 г., потым пасля пажару 1702 г.³³⁵. У 1745 г. замкавая саборная царква згарэла ў чарговы раз³³⁴. Паколькі яна была драўляная, то ад яе нічога не засталася. Уладальнік Слуцка Геранім Фларыян Радазівіч забараніў аднаўляць царкву на замку, у якой да пажару служыла 12 святароў. Звестак пра тое, што труна князя (якая знаходзілася ў крыпце) была перанесена, намі не знойдзена. Пры археалагічных даследаваннях пахавання пад правым клірасам сабора таксама не было выяўлена. Адзіным пацвярджэннем пахавання князя Юрыя ў Слуцку, акрамя запісу яго спаведніка, можа служыць надпіс на яго алейным партрэце: «Jerzy Xiąże Sluckie umarł 1586 leży

w Slucki»⁵³⁵. Калектыўны партрэт князеў Адэлькавічаў быў сфатаграфаваны і апісаны польскім мастацтвазнаўцам Ёзафам Смалінскім падчас экспедыцыі 1904 г. На чорна-белым здымку надпісы і сентэнцыі не былі бачнымі, і таму даследчык іх перамаляваў. Акрамя таго, ён закатаваў падрабязнае апісанне саміх выяваў. Пасля рэвалюцыйныя выявы князеў Слуцкіх з царквы былі перанесены ці ў гістарычны музей у Слуцку⁵³⁶, ці ў гістарычны музей у Мінску, адкуль і зніклі падчас Другой сусветнай вайны⁵³⁷. Тут варта скарыстацца нататкамі Ёзафа Смалінскага, які даў падрабязнае апісанне постаці на партрэце: «малады князь Юрый прадстаўлены на фоне чырвонай у фалды драпіроўкі ў італьянскім адзенні, з белым жабо на шыі і ў кафтане цёмна-сіняга колеру, перапаняаны светлым пасам; штаны абцягваючыя цёмна-карычневыя, плашч цёмна-чырвоны з жоўтай адамашкавай падшыўкаю з рэнесансным арнамантам. Шпага вузкая з багатай італьянскай рукаціцю»⁵³⁸. Гэта дало падставы выказаць меркаванне, што арыгінал партрэта быў выкананы падчас замежнага падарожжа князя Слуцкага. На жаль, даследчык не ўказаў ні колеру валасоў, ні колеру вачэй князя.

Пра далейшы лёс удавы Юрыя вядома не шмат. У Барбары адразу ўзніклі праблемы з даўгамі мужа і магчымымі апекунамі яго маёмасці — братамі мужа. Фактычна яны адсутнічалі ад вырашэння ўсіх спраў. Яны не дазволілі ўзяць ёй да сябе паперы мужа, як таго хацеў Ян Кішка. Ян Баяноўскі пісаў, што княгіня пасля смерці мужа паведамляла, што стараста жмудскі пытаўся, дзе знаходзяцца мембраны князя Юрыя і паперы на Бабруйск, і прасіў іх перадаць яму. Ян Сімяон забараніў рабіць гэта. Не магла яна прэзэндаваць і на ўтрыманне яе як удавы. Амаль адразу пасля вяселля яна запісала князю Юрыю ўсё вена,

Юрый III Слуцкі.

Гравюра з партрэта 1753 г.

якое ён даў за пасаг⁵³⁹. У роспачы праз некалькі дзён пасля смерці Юрыя яна пісала да жонкі Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі з просьбай дапамагчы ёй у складанай сітуацыі. У сваім лісце адзначыла, што муж тэстамента не пакінуў і ёй ніякай маёмасці не запісаў, а ўсё каштоўнасці, прынесеныя з бацькоўскага дому, яна яму падаравала⁵⁴⁰. У спісе дакументаў слуцкага архіва, якія былі перададзены Юрыю Хадкевічу, ёсць пазіцыя, якая пацвярджае словы Барбары. Гэта ліст, якім Барбара Кішка мужу свайму Юрыю вена запісала⁵⁴¹.

Згодна з правам, браты мужа нічога і не былі павінны выдзяляць яго ўдаве. Пра будучае жанчыны клапаціліся яе бацькі (яны давалі пасаг і сачылі, каб муж яго забяспечыў запісам на сваіх землях). Барбара добраахвотна падаравала мужу ўсю маёмасць, якая ёй належала. Яна паверыла Юрыю, які ўпэўніў жонку, што яна пакрыўджана не будзе і ён паклапоціцца пра яе

будучыню. Князь Слуцкі свайго абяцання не выканаў, ніякіх лістоў на яе карысць не склаў і нават не напісаў тэстамента, хаця яго настойліва прасілі пра гэта. У выніку жанчына засталася без сродкаў да існавання.

Тым не менш, як сведчыць тэстамент Барбары, сваякі ўжо праз некалькі месяцаў пасля пахавання мужа запісалі ёй на маентках Язель у Наугародскім павеце і Саколна ў Мазырскім павеце 1600 коп грошаў літоўскіх, ці 4 тысячы злотых⁵⁴². Гэта прымым, што яе пасаг быў ніяк не менш за 10 тысяч злотых, а хучэй за ўсё, і значна болей. Ян Сімяон падпісаў паперы 12 жніўня 1586 г., Аляксандр — на некалькі месяцаў пазней, 14 лістапада. На правах дажывотнага трымання яна карысталася даходамі ад Петрыкоўскага і Коліенскага маенткаў, а таксама Дабрадзееўскай воласці.

Праз некалькі гадоў, яшчэ да пачатку лютага 1592 г., Барбара выйшла другі раз замуж за гомельскага старасту Андрэя Сапегу. Разам з другім мужам яна ў 1595 г. папырыла даўні фондш 1501 г. князя Юрыя Сямёнавіча Амелькавіча на Уваскрэсенскую царкву ў Петрыкове⁵⁴³. Яшчэ раней, 8 лютага 1592 г., яны далі сынам святара коленскай царквы Святога Іаана Якава Галакцінавіча царкву і зямлю ў вёсцы Боркі. Сыны павінны самі вырашыць паміж сабою, хто з іх найбольш годны да царкоўнай службы. Новы святар акрамя звычайных абавязкаў быў павінен маці з іншымі дзецьмі да яе смерці шанаваць і даглядаць⁵⁴⁴. Гэтымі землямі Барбара карысталася да смерці ў красавіку 1596 г. і запісала іх па тэстаменту не адзінай дачцэ, а мужу⁵⁴⁵.

Даўгі мужа і абавязкі іх выплаціць перайшлі да апекуноў адзінай дачкі Юрыя — Соф’і. Ян Баяноўскі пісаў, што ў лістапада 1586 г. ён адчувае недахоп у грохах і не можа расплаціцца з купцамі, якім быў павінен у канцы кастрычніка ў Слоніме вярнуць 13 тысяч доўгу⁵⁴⁶. З прэтэнзія-

мі выступіў і князь Палубенскі, які перад самай смерцю Юрыя пазычыў яму 5 тысяч злотых пад заклад некаторых частак Бабруйскага староства⁵⁴⁷. Яшчэ 3 тысячы злотых Юрыя застаўся вінен самому Баяноўскаму, акрамя тых выдаткаў, якія верны слуга панёс, арганізуючы пахаванне свайго патрона⁵⁴⁸. Нядоўга чакаў, каб выступіць з патрабаваннем вярнуць грошы, яшчэ адзін слуга Юрыя Амелькавіча — Варбіцкі, якому той быў вінен 1000 злотых. Не былі ў час выкуплены закладзеныя Юрыем маенткі Фантаў і Яжыла, што таксама не паляпшала фінансавую сітуацыю нашчадкаў князя Юрыя. Сам Юрыі быў не ў стане займацца справамі ўвесь 1586 г. У выніку на момант смерці даўгі князя Юрыя складалі 30 тысяч злотых. Судовыя справы па іх выплатах расцягнуліся да смерці апошніх мужчынскіх прадстаўнікоў роду і прынеслі нямала клопату давераным слугам і крэдыторам Юрыя Амелькавіча.

Пасля яго смерці большасць слуг перайшла на службу да яго брата Яна Сімяона, які стаў галавой роду і паспрабаваў працягнуць пачынанні бацькі і брата на палітычнай арэне.

ЯН СІМЯОН

Як мы пісалі вышэй, другі сын нарадзіўся ў Юрыя II Слуцкага і Кацярыны з Тэнчынскіх у канцы 1560 — пачатку 1561 г.

За мяжу ён паехаў, дасягнуўшы свайго васьмнаціцігоддзя, але ў адрозненне ад старэйшага брата яго падарожжа прадудледжвала наведванне ўніверсітэцкіх цэнтраў і, магчыма, слуханне там пэўных курсаў лекцый па філасофіі, палітыцы, рыторыцы, праву. Па вестках Джавані Андрэя Калігары, панскага нунцыя пры каралеўскім двары ў Польшчы, мэтай падарожжа малодшых Амелькавічаў быў Інгальштацкі ўніверсітэт, адна з найбольш

Інгальштат.

К. Цвіконф, Х. Мюліх. 1546 г. Гравюра з альбому Г. Браўна і Ф. Хоренберга «Civitas orbis terrarum». 1572 г.

вядомых езуіцкіх школ⁵⁴⁰. У сваіх лістах папскі нунцый дапускаў магчымасць наведвання князямі Амелькавічамі і езуіцкіх калегіумаў у Рыме. На падставе аналізу перапіскі папскіх пасланнікаў можна сцвярджаць, што калі старэйшы брат рабіў, хутчэй за ўсё, азнамяляльнае падарожжа, каб сябе паказаць і людзей пабачыць, то малодшым князі Аляксандр і Сямён накіроўваліся менавіта на навучанне. Колькасць чалавек, якія выехалі з Сямёнам, зараз устанавіць цяжка, бо ва ўніверсітэцкія матрыкулы ён не ўпісваўся. Крыніцамі пра асабісты склад яго суправаджэння могуць быць толькі ўскосныя згадкі і лісты яго родных. Аршак сярэдняга брата, як і астатніх, быў змешаны — з ураджэнцаў Кароны Польскай і ВКЛ. Дакладна вядома, што ў падарожжы падчас вяртання дадому яго суправаджалі Андрэй Рагульскі, Геранім Валовіч, Станіслаў Гумінскі, Прандота Дзержак, Сымон Пётр Собек і Марцін Панескі. Мы маем звесткі толькі пра некаторых з іх. Так, Геранім Валовіч выехаў за мяжу на некалькі гадоў раней за братаў Амелькавічаў і ўжо ў 1578 г. быў

імагрыкуляваны ў Лейпцыгу⁵⁵⁰. Магчыма, ён далучыўся да князя Сямёна ў Германіі як «прыстойная» для князя Слуцкага кампанія і чалавек, даследчаны ў мовах і звычаях чужаземцаў. Прандота Дзержак быў малодшым братам гувэрнёра князя Аляксандра Слуцкага, каралеўскага сакратара Яна Дзержака. Разам са сваім патронам ён не толькі атрымаў адукацыю, але і заставаўся ў яго на службе да самай смерці князя Слуцкага. Магчыма, дзякуючы гэтаму Прандота Дзержак потым зрабіў неблагуую палітычную кар’еру, стаўшы стольнікам і люблінскім гродскім суддзёй⁵⁵¹. Станіслаў Гумінскі, герба Роля, быў сынам малазямельнага шляхціча з Ленчыцкага ваяводства і выконваў функцыі пахолка і кур’ера. Акрамя названых вышэй шляхцічаў у аршаку знаходзіўся і блазан іспанец, які, магчыма, далучыўся ўжо ў Еўропе. Як бачна, нам не хапае кандыдатуры ахмістра аршака сярэдняга брата і яшчэ некалькіх чалавек, якія падарожнічалі з ім па нямецкіх і італьянскіх землях.

Пасля Вроцлава Сямён паехаў далей, у вызначаны праз маці нямецкі ўніверсітэт,

і праз некаторы час сустрэўся з Аляксандрам Пазней, у канцы верасня — пачатку кастрычніка 1580 г., ён накіраваўся ў Мілан, каб пабачыцца са старэйшым братам Юрыем і пазычыць у яго грошай на далейшы шлях. Звесткі пра гэта мы знаходзім у лісце князя Юрыя да маці: «да прыезду да мяне князя Сямёна, які застаўся паміж князем Юрыем і Стэшшоўскім. Узгадкі старэйшага брата сведчаць, што Сямён меў выбуховы, гарачы, хуткі на абвінавачванні і расправу характар, быў схільны да раскошы і марнатраўства. На гэтыя рысы яго характару неаднойчы будуць скардзіцца як слугі Сямёна, так і яго блізкія знаёмыя. Той жа Стэшшоўскі, калі апраўдваўся перад Кацярынай з Тэнчынскіх за італьянскія прыгоды, пісаў, што менавіта Ян Сямён «ненавісьць да яго ўзяў», а сам гаспадар князь Юрый казаў, што ахмістр быў невіннаваты. Хіба ён так і не даведаўся праз вялізны ліст свайго гаспадара да маці, а падазраваў яго сярэдняга брата ў злапомысці».

У Мілане Сямён прабыў не больш чым за некалькі тыдняў. Ён быў у сталіцы Ламбардыі, калі захварэў князь Юрый, пазычыў ад брата 200 злотых (ад продажу апошняга залатога ланцуга) на далейшую дарогу. Адтуль ён накіраваўся ў Балонню, пра што ўскосна сведчыць узгадка з ліста Юрыя ад 31 студзеня 1581 г., дзе ён абяцае маці параіцца з Сямёнам пра неабходнасць пачынаць новы этап барацьбы за спадчынае месца ў Сеянце Рэчы Паспалітай⁵⁵³.

Кароткія звесткі пра яго побыт у Балонні пакінуў у сваіх лістах Д.А. Калігары. Прыезд Сямёна ў Балонню і навучанне яго ў мясцовым універсітэце былі спланаваны яшчэ да пачатку яго падарожжа. Выбар маршрута быў вынікам перамоў па-

між маці, яе стрыечным братам Андрэем Тэнчынскім і папскім нунціем. Паколькі Сямён, на думку маці, быў схільны да прыняцця каталіцтва, было вырашана ажыццявіць гэты акт у Балонні. Ад імя Рымскага Папы Грыгорыя XIII, уражэнца Балонні, вядомага ўвядзеннем новага календара, і па яго жаданню губернатара Балонні быў аддадзены загад прыняцця «аднаго з трох сыноў копішняга князя Слуцкага веры рускай, але схіляецца да прыняцця каталіцтва, <...> завецца Сімон князь Слуцкі»⁵⁵⁴ на самым высокім узроўні і арганізаваць прыняцце ім каталіцкай веры. Усё ўказвае на тое, што канверсія другога брата адбылася менавіта ў Балонні. Ва ўсялякім разе, ліст, напісаны ў красавіку 1581 г. да маці ён падпісаў ужо як «JSimеon kх slucz reka swa» — «Ян Сямён князь Слуцкі рукою сваёю»⁵⁵⁵. З гэтага моманту ва ўсіх дакументах ён падпісваецца падвоенным імем — Ян Сямён. У далейшым таксама будзем называць яго і мы. У лістах людзей, якія яго ведалі да прыняцця каталіцтва, ён да канца жыцця будзе называцца князем Сямёнам.

Пасля Балонні Ян Сямён сустрэўся на Вялікдзень з братам у Рыме, у красавіку знаходзіўся ў Луцы і потым на працягу лета—восені 1581 г. падарожнічаў па Італіі. У сваім лісце з Лукі ён дзякаваў маці за клопаты пра здароўе і прысланыя падарункі, аднак скардзіўся, што больш за ўсё яму не хапае грошай. Зроблена гэта было вельмі тонка. Сын проста выказаў шкадаванне, што не можа зрабіць маці падарунак на Новы год: «А было б добра ВКМ адаслаць нейкі тугэйшы падарунак на памяць, але на гэты час ніводнага такога, які бы быў годны патрапіць да рук ВКМ знайсці не зможу. Часткова за недахопам тут тых рэчаў, часткова і за нястачы грошай»⁵⁵⁶.

У чэрвені 1581 г., даведаўшыся пра вяртанне на радзіму старэйшага з братоў Юрыя, Крыштаф Радзівіл Парун стаў

Балоння.

Гравюра. І. Блау, 1640 г.

прасіць Кацярыну з Тэнчынскіх загадаць і астатнім сынам хутчэй вяртацца дадому: «Пра тое Пана Бога прошу, загадайце ВКМ у гэтыя жа час па сыноў сваіх паслаць»⁵⁵⁷. Падобна, што маці пайшла насустрач яго просьбе. Ян Сімяон выехаў дадому, у жніўні 1581 г. сустрэўся з малодшым братам Аляксандрам у Інгальштаце. Там адбыўся абмен дваранамі. Частку з іх Ян Сімяон забраў з сабой, некаторых са сваіх слуг пакінуў пры Аляксандры. Дадому ў Слуцк ён прыехаў праз некалькі месяцаў пасля старэйшага брата. Як пісала Соф'я Трызна, у Слуцку ён быў 20 снежня 1581 г.⁵⁵⁸. Адрозна па яго

вяртанні ў сям'і пачаліся канфлікты. Пачатак ім быў пакладзены яшчэ ў Германіі. Ян Сімяон вельмі дрэнна паставіўся да планаў маці пайсці замуж за Крыштафа Радзівіла Перуна. Вінаватай у іх збліжэнні сярэдні брат падчыў ахмістрыню маці Соф'ю Трызну. Ян Сімяон не толькі абвінаваціў яе ў сводніцтве, але выказаў яе сыну Аляксандру Трызну меркаванне, што Соф'я Трызна жадае атруціць свайго мужа, каб пайсці замуж за служэбніка Радзівіла Перуна⁵⁵⁹. Магчыма, гэта і стала адной з прычын адсылкі маладога Трызны на радзіму. Да таго ж на Трызніну нагаварыў Яну Сімяону по-

Рым.

Дж. Ф. Камоцця. 1569 г. Гравюра з альбома Г. Браўна і Ф. Хогенбэра «Civitas orbis terrarum», 1572 г.

знаньскі купец і крэдытор княгіні Слуцкай Лукаш Рачак.

Яшчэ не ўступіўшы ў правы на спадчыну, Ян Сімяон пачаў рабаваць маенткі і выганяць намеснікаў і слуг, пастаўленых там бацькам і маці. Ёзаф Быхавец паведамляў, што, асцерагаючыся такіх настрояў сярэдняга сына сваёй пані, Андрэй Трызна з жонкай і ўсёй маёмасцю мусілі выехаць са свайго дома да Уселюба, уладання Мікалая Радзівіла Рудага, бо баяліся нападу з боку Яна Сімяона. Прыехаўшы ў Турэц, які па тэстамэнту бацькі адыходзіў да маці, ён паспрабаваў забраць рамеснікаў і рухомую маёмасць, кажучы, што маці ўсе скарбы павывозіла (хіба, са Слуцка да Турца).

Дайшло да таго, што малады князь хацеў забраць з сабою нават дворку маці, нейкую панну Рашчанку, якая ад яго таксама ўцякла да Уселюба. Быхавец прасіў у Кацярыны з Тэнчынскіх: «а калі яшчэ ці два прыезда, каб зноў чаго бараніць не жадалі, раю Вашай Міласці нашай міласцівай пані старацца пра тое, каб маенткі ў спакою былі і мы слугі Вашай міласці былі ў бяспецы наконт здароўя свайго»⁵⁶⁰.

Пасля падзелу бацькоўскай маёмасці Яну Сімяону адышлі Новы Двор у Слуцку (частка, якая знаходзілася на другім беразе р. Случ) разам з дваром Амговічы і валаццямі Скавыцінскай і Валатынскай. Акрамя гэтых уладанняў сярэдні брат атры-

маў Капыль — замак з горадам і воласцю, двары Цімкавічы, Савічы, Скеп ева, Усав, Дзелядовічы, мястэчка Семежава, палову маёнтка Глук і Дарогі з дваром і мястэчкам Дарогі (зараз Старыя Дарогі), якія знаходзіліся ў Наваградскім ваяводстве. У Гродзенскім павеце ў яго было толькі адно ўладанне — Лішкава.

Як і браты, ён амаль адразу пасля падзелу ўзнагародзіў бацькавых слуг, якім былі абяцаны землі ці ўтрыманне з зямель, што перайшлі ў спадчыну да яго. Сведкамі пры гэтых наданнях на карысць старых бацькоўскіх слуг выступілі астатнія князі Слуцкія — Юрый і Аляксандр. Ён перадаў 8 лістапада 1582 г. фальварак Хжануў з двума вёскамі Рэдкавічы і Касляшэвічы слуге, «что его милости пану Юрию Одельковичу княжати Слуцкому пану ойцу нашему пан Ян Кавецкий учтивее и пристой-

нее з молодости лет своих час немалый служил з ласки отца нашего имене в повете Слуцком лежацае называемое Храпово с людьми с селех полеских <...> аж до живота отца нашего и до делу мне с их милостями братями <...> служить не переставаль»⁶¹. Вартасць гэтых зямель была дастаткова вялікая. Калі б самі князі ці іх намшадкі жахдалі вярнуць фальварак, то павінны былі выплаціць Яну Кавецкаму ці яго дзецям 2 тысячы злотых, ці 800 коп літоўскіх грошаў.

Недахоп грошай стаў азнакай усяго жыцця Яна Сімяона. Ён быў вымушаны ўвесь час пазычаць грошы, закладаць ці прадаваць каштоўнасці і землі. Адным з асноўных яго крэдытараў стала сям'я слускага вайта Купрыяна Цішэвіча. У пачатку снежня 1582 г. Ян Сімяон паведаміў свайму навадворскаму намесніку

Ліст Яна Сімяона Слуцкага на пазыку грошай у братоў Валадковічаў. 1584 г.

ARTIFICES DIGITI SCULPSERVNT FRONDIS HONOREM
SCRIPTA ANIMVM FORTEM PECTUS EUSTA MANVM

Мікалай Крыштаф Радзівіл Сіротка.
Л. Кініані. XVII ст.

Мікалаю Прышмыкоцкаму і войту места навадворскага, што заклаў Саве Купрыянавічу Цішэвічу шэраг зямель з дваром плябанскім у Новым Двары Наваградскага павета⁵⁶⁷. У канцы чэрвеня 1584 г. князь пазычыў у слускага войта Купрыяна Цішэвіча з сынамі Міхалам і Емяянам 700 коп грошаў літоўскіх і запісаў ім утрыманне на адзін год, да Святых Пятра і Паўла (29 чэрвеня) 1595 г., з правам збору падаткаў маёнтка Васілеўшчына і востраў на ставе на р. Случ, дзе былі пашня і бортнае дрэва. Слуцкі войт у дадатак быў пазбаўлены і ад ваеннай службы з гэтых земляў⁵⁶⁸. Грошы вярнуць ім Ян Сімяон у час не змог і праз два гады пазычыў пад заклад тых жа маёнткаў у слускага войта яшчэ 100 коп грошаў⁵⁶⁹. Для справядлівасці трэба

заўважыць, што ў гэты ж час у слускага войта пазычыла 1055 коп грошаў і маці Яна Сімяона Кацярына з Тэнчынскіх⁵⁶⁵.

У сакавіку 1584 г. пад пазыку ў 300 коп грошаў ён перадаў у пажыццёвае валоданне бацькоўскім служэбнікам Васілю, Яну і Грыгорыю Паўлавічу Валадкевічам маёнтка Старыцы недалёка ад Капыля і Прошыцы недалёка ад Слуцка. Праўда, апошні трымаў яшчэ іх бацька Павел Валадковіч, а ў маладога князя не было сродкаў выкупіць яго⁵⁶⁶. У красавіку 1584 г. ён заставіў князю Палубінскаму, дзержаўцы вількейскаму і паюрскаму, за 9 тысяч коп грошаў маёнтка Дарогі з мястэчкам, усёй воласцю і сёламі, Скавыжынскую воласць з усёй маёмасцю і падданымі на адзін год. Умовы былі такія ж, як з Цішэвічамі. Пры невяртанні пазыкі праз год у Дзярэчыне Дарогі заставаліся ў трыманні Палубінскіх да моманта вяртання пазыкі⁵⁶⁷.

У жніўні 1584 г., не здолеўшы выплаціць доўг старому слуге бацькі Міхалу Булгарыну ў 1500 коп грошаў, Ян Сімяон перадаў яму маёнтка Заволкі ў Капыльскім княстве разам з баярамі. За службу асабіста слуге было запісана дадаткова яшчэ 400 коп грошаў пажыццёва, і гэта без уліку таго, што Булгарын за ўласныя сродкі адбудаваў маёнтка і двор⁵⁶⁸.

Фінансавая сітуацыя пагоршылася пасля таго, як у 1585 г. ад Яна Сімяона патрабавалі вярнуць у скарб грошы, атрыманыя з Магілёўскага староства, якое было пацверджана яму і братам Стэфанам Баторыем у 1579 г.⁵⁶⁹. Пакуль староства знаходзілася пад іх сумесным кантролем, яны мелі штогод заўнуку суму грошай, але зараз скарб выкупаў сваю заставу.

Спроба самастойна зрабіць палітычную кар'еру таксама скончылася да Яна Сімяона нічым. Ён не пайшоў па ранейшаму шляху, калі князі Аселькавічы патрабавалі хаця б адно спадчыннае месца для старэйшага ў родзе. Ён узяў за прыклад палітыч-

ную кар'єру князёў Астрожскіх і паспрабаваў атрымаць адзін з вышэйшых урадаў, каб на законных падставах увайсці ў Сенат. Па чысьціні парадзе ён стаў спрабаваць атрымаць міністэрскі ўрад надворнага маршалка ВКЛ і нават здабіўся намінацыйнага прывілея для сябе. У той жа час Мікалай Радзівіл Сіротка, які сам доўга займаў гэты ўрад, вельмі скептычна паставіўся да гэтай спробы князя Слуцкага. У сваім лісце да Крыштафа Радзівіла Перуна ён выказаўся на гэты конт недвухсэнсоўна. Ні ён сам, ні Крыштаф Радзівіл не раілі Яну Сімяону гэтага рабіць, таму на іх падтрымку ён не мог разлічваць. Як выказаўся Сіротка, няхай князь сам думае, навошта яму гэта патрэбна, бо кожны сам майстар свайго дэсу. Прыдворны ўрад нікога да галечы не даводзіў, але ён сам са свайго вопыту можа паведаміць, што маршалкаўства патрабуе добрых грошай. Сіротку ў маладосці пащасціла, бо ён быў не жанаты і з добрым утрыманнем ад караля. Ян Сімяон гэтага не мае, акрамя таго, знаходзіцца ў вялікіх даўгах. Да таго ж яму будзе неабходна амаль увесь час праводзіць пры каралеўскім двары, а калі ён хутка ажэніцца, выдаткі яшчэ больш вырастуць. Фактычна Ян Сімяон можа патраціць рэшты сваёй маёмасці толькі на шанс вярнуцца ў Сенат і зрабіць кар'єру. Не спрыяў, з пункту гледжання Радзівіла Сіроткі, хуткаму атрыманню вышэйшых пасадаў малады ўзрост князя і тое, што ён патрабаваў кіраўніцтва з боку старэйшых прыяцеляў. Калі б на вышэйшыя ўрады прызначалі толькі са знакамітых асоб, тады б кандыдатура Яна Сімяона падыходзіла добра, але звычайна кароль кіраваўся іншымі крытэрыямі. Фактычна, на думку няяскага ардыната, малады князь Слуцкі не быў здатны для такой высокай пасады, а яго спроба атрымаць урад маршалка дворнага была толькі выразам асабістых амбіцый⁶⁷⁰.

Невядома, ці пазіцыя Стэфана Баторыя супала з меркаваннем Мікалая Крыштафа Радзівіла, ці адсутнасць падтрымкі літоўскіх магнатаў не спырыла прасоўванню кандыдатуры Яна Сімяона, але кароль адмовіў яму ў атрыманні гэтага прыдворнага ўрада⁶⁷¹. Так скончылася адзіная спроба за ўвесь час існавання роду атрымаць дзяржаўную пасаду. Магчыма, калі б не заўчасная смерць Стэфана Баторыя, сітуацыя магла б абярнуцца па-іншаму.

Выратаваннем ад канчатковага краху магла стаць жаніцьба на нявесце з вялікім пасагам. У нявесты Яну Сімяону прыгледзілі Соф'ю, старэйшую дачку вялікага кароннага гетмана, падольскага ваяводы Мікалая Мялецкага (к. 1540 — 11.05.1585) і Лізаветы Мікалаеўны Радзівіл (1550—1591). Мікалай Мялецкі быў не толькі вельмі заможным, але і ўплывовым

Мікалай Мялецкі, гетман каронны.
Гравюра з твора Б. Папроцкага «Вялікія цыоты». 1579 г.

Соф'я з Мялецкіх.
Невядомы мастак. Копія XVIII ст.

чалавекам, кандыдатуру якога двойчы прапаноўвалі на польскі трон падчас бескаралеўдзі. У яго было толькі дзве дачкі — Соф'я і Кацярына, якія заставаліся адзінымі спадчыніцамі значнага маёнтка і маглі ўмацаваць пазіцыі князёў Аселькавічаў у Кароне. Саюз з Мялецкай мог парадніць маладога князя з нясьвіжскімі Радзівіламі і адной з багацейшых польскіх фамілій і паспрыяць яго далейшай палітычнай кар'еры. Тут пастрэднякамі-сватамі выступілі віленскі ваявода Крыштаф Радзівіл Пярун і кракаўскі ваявода Андрэй Тэнчынскі (к. 1510 — 1588).

Першапачатковыя перамовы з Мікалаем Мялецкім былі праведзены на Варшаўскім сойме віленскім ваяводам Радзівілам Перуном. Мялецкі даў згоду на такі саюз, бо, як пісаў сам Ян Сімяон, меў да яго «прыязнь блізкую», і запрасіў «прыехаць у дом свой»⁵⁷². Згоду гетман пацвердзіў яшчэ раз праз Мікалая Фірлея. Аднак 11 мая 1585 г. падольскі ваявода памёр. Князь Слуцкі выехаў з Кравава да Мяльца, суправаджаючы жалобны картэж разам

з падканцлерам каронным Войцехам Бараноўскім, серадзкім ваяводам Альбертам Ласкім і «дваром караля ЯМ усім»⁵⁷³. Падчас пахавання Мікалая Мялецкага 20 мая ў Мяльцы і жалобных імпрэз Ян Сімяон паспрабаваў дамовіцца пра шлюб ужо з маці Соф'і, але тая папрасіла час падумаць і адклала адказ да дня Святога Марціна (11 лістапада). Лізавета з Радзівілаў Мялецкая не так прыхільна ставілася да кандыдата з роду Аселькавічаў, як яе муж. Значныя маёнткі былі абцяжараны даўгамі, ніякага ўрада малады князь не атрымаў, месца ў Сенаце род таксама быў пазбаўлены. Да таго ж маці была не проста набожнай каталічкай, а асобай, якую цікавілі багаслоўскія пытанні і палеміка. Яна не была ўпэўнена ў адданасці каталіцтву выхаванага ў праваслаўі князя. Да таго ж яна хацела атрымаць згоду ад апекуноў, прызначаных падольскім ваяводам: «адклала тыя справы да размовы з панамі апекунамі, паміж якімі мне мае мацярынскае права і ласка пана мужа маюго першай зрабілі, але мяне мой жаночы розум прыніжае і для таго без паноў апекуноў, на якіх нябожчык роўна са мною (абавязкі) усклаў, я ў той справе нішто. Будзь таму цернялівы, паразмаўляўшы з імі, адказ дам»⁵⁷⁴.

Мікалаі Крыштаф Радзівіл Сіротка таксама ўважліва назіраў за перамовамі, якія вырашалі далейшы лёс яго пляменніцы, хача і не ўваходзіў у кола афіцыйных апекуноў. Менавіта да яго ў чэрвені 1585 г. Ян Сімяон накіраваў ліст з просьбай падтрымаць яго сватаўство. Ён прасіў найлепшым чынам рэкамэндаваць яго сястры, якая абавязкова звернецца да брата за дапамогай у такім важным пытанні. Князь Слуцкі спадзяваўся, што Радзівіл Сіротка прыедзе на пахаванне швагера і там зможа паразмаўляць з сястрой⁵⁷⁵.

Трэба думаць, што папярэдняя згода была атрымана, бо праз паўгады пасля

смерці Мікалая Мяслецкага да яго ўдавы былі зноў накіраваны сваты. У Гродак, дзе на той час знаходзілася ўдова з дочкамі і апекунамі Мікалаем Фірлеем і Янам Астра-рогам, быў пасланы чалавек з прыяцедем Кашкам ад кракаўскага ваяводы Андрэя Тэнчынскага, з якім малодшыя Аселькавічы былі ў сяброўскіх стасунках. Яны былі павінны атрымаць і прывезці ад удавы палодскай ваяводзіны канчатковы адказ.

Тут было некалькі складанасцяў, чаму ваявода ці жаніх не самі паехалі за адказам. Андрэй Тэнчынскі не мог губляць сваёй годнасці, калі будзе далены адмоўны адказ, і таму на ўсялякі выпадак накіраваў да ўдавы свайго пасланца, як пісаў той: «хацеў Яго Міласць пан ваявода кракаўскі ехаць даведаўшыся спачатку пэўна пра станючы адказ, пра дрэнны — даведаўшыся не хацеў, бяручы пад увагу, што было б то для князя яго міласці леккасць, калі б я, слуга то (адмову) на сабе аднёс, чым ён абавязаны влікуі сенатар»⁵⁷⁶ (мелася на ўвазе, як сват). Слугу з адказам кракаўскі ваявода чакаў у 10 мілях ад Гродка.

Два дні слуга проста чакаў, пакуль яго прымуць, і толькі заступніцтва Мікалая Фірлея зрушыла справу з месца. Вяселле было прызначана на 3 жніўня 1586 г. Смерць старэйшага брата адклала яго яшчэ на некаторы час. Маці нявесты хацела перанесці яго да канца жалобы, але Ян Сімяон настойваў на адтэрміноўцы ў некалькі тыдняў да канца жніўня. Нарэшце з дапамогай прыяцеляў і родзічаў князь Слуцкі здабіўся пераносу тэрміну толькі на месяц, на 7 верасня.

Вяселле адбылося ў маентку Мяслецкіх Загорск. Ліст, па якім князь Слуцкі абавязваўся забяспечыць жонку пад зрукай у 20 тысяч злотых, быў дадзены ім апекунам маладой 14 верасня 1586 г.⁵⁷⁷ Можна меркаваць, што зроблена гэта было ці напярэдадні вяселля ці адразу пасля яго. Пасля

шлюбу Ян Сімяон хацеў выехаць дадому, але мусіў яшчэ затрымацца на некаторы час у Загорску. У Слуцку ён спадзяваўся быць толькі пасля дня Святога Марціна⁵⁷⁸. Звязана гэта было з неабходнасцю ўзгадніць з апекунамі жонкі памеры яе пасагу і колькі маёмасці яна атрымае ў клейнотах, а колькі грашмамі і землямі.

Венуныі запіс Ян Сімяон паклаў у лютым 1587 г. у вільняскія гродскія кнігі. Згодна з ім акрамя значнага пасагу, які складалася з каштоўных рэчаў, золата, срэбра (на 3200 коп грошаў) і наяўных грошай (разам 7200 коп грошаў), Соф'я атрымала і частку бацькоўскіх маенткаў у Кароне Польскай: у Рускім ваяводстве Калачкоўцы і Каралец. Фактычна яны былі павінны знаходзіцца пад яго кіраваннем, пакуль малодшая сястра жонкі Кацярына не выйдзе замуж. За прынесеную ў дом князёў Слуцкіх маёмасць Соф'і Мікалаеўне Мяслецкай запісвалася 14 400 коп грошаў на трэція частцы маенткаў Яна Сімяона, якія знаходзіліся ў ВКЛ. У Наваградскім павете ёй былі запісаны двор і мястэчка Цымкавічы, мястэчка Себежаў, сёлы Гаркубовічы, Бучачын, Жэлехаў, Рачковічы, Прусы, Доўгае, Чарнецкі дварэц, сяло Агародніцае, Блеўчыцы, Лешнае, двор і сяло Быстрыцы, сяло Васільчыцы, сяло Замарач, Сухоўчыцы, фальварак Скеп'ева, сяло Радускае, Каладзеум, Ледня, Кагорычы⁵⁷⁹. Ёй дазвалялася, як пры жыцці мужа, так і пасля яго смерці, свабодна імі распараджацца, запісваць, прадаваць ці перадаваць бліскім і кроўным асобам.

Гэты шлюб не толькі спрыяў збліжэнню князёў Слуцкіх з польскімі арыстакратычнымі родамі, але і павялічыў зямельныя ўладанні Яна Сімяона. Лізавета Мікалаеўна Мяслецкая з Радзівілаў перадала яму свой спадчыны («імяне бабінное і матэрызнае») маентак Таргавіца ў Люблінскім ваяводстве з умовай, што палову яго кошту

ён перадаць яе малодшай дачцэ, калі яна дасягне паўналецця і будзе выходзіць замуж⁵⁸⁰.

Доўгая хвароба, а потым і смерць старэйшага брата, няўдача ў маршалкоўстве не спынілі намаганняў князеў Слуцкіх вярнуць сабе месца ў Сенате Рэчы Паспалітай. Пры чарговых выбарах караля пасля смерці Стэфана Баторыя акрамя габсбургскай і шведскай партый каронным канцлерам Янам Замоіскім вылучаецца ідэя выбараў п'яста (ад імя князя, заснавальніка першай княжацкай польскай дынастыі). Сярод падданных ВКЛ кандыдатамі пазываліся князі Ян Сімяон і Аляксандр Слуцкія, Мікалай Крыштаф Радзівіл Сіротка, князь Канстанцін Канстанцінавіч Астроўскі. Аднак выбар мясцовага кандыдата ў тых умовах і на той час быў неверагодны.

Наступіўшы перыяд бескаралеўя пасля смерці Стэфана Баторыя зноў быў скарыстаны Янам Сімяонам для спробы здабыцця месца ў Сенате. Гэтае патрабаванне — дапусціць князя Слуцкага ў Сенат — прысугнічае ў інструкцыях павятовых соймаў 1587 г. побач з выпрацоўкай парадку элекцыі (выбара) новага ўладара, захаваннем уніі і правамі шляхты ВКЛ⁵⁸¹. Па сваіх фармулёўках гэты пункт не адрозніваўся ад папярэдніх патрабаванняў: «А ижъ тѣжъ домъ і фамилия кн(я)жат их м(и)лости Слуцких немалое убжижене и нарушене права и прероктативы своее противъ звязку унии мають, што ижъ всих нас обходит, старат се и мовити их милост мают, абы и в томъ зв'язок унии не былъ порушон, а их милости абы при правѣ своемъ были заховани»⁵⁸².

Ян Сімяон выступіў прыхільнікам шведскага каралевіча Жыгімонта Вазы і нават здабіўся ўключэння ў пасольства, якое ехада да Швецыі, даўняга слугі свайго роду Яна Баяноўскага. Дзякуючы яго намаганням шведскі каралевіч быў знаёмы з

прэтэнзіямі князеў Слуцкіх. Амаль адразу пасля свайго прыезду ў Рэч Паспалітую ён загадаў напісаць да князя Слуцкага Яна Сімяона (хіба як старэйшага ў родзе). У ласкавым лісце караля казалася пра правы князеў крыві і крыўды, якія яны панеслі. Баяноўскі палічыў гэта перамогай сваіх гаспадароў і нават віншаваў іх з заканчэннем доўгага шляху па аднаўленні сваіх правоў⁵⁸³.

Пасля вяртання са Швецыі Ян Баяноўскі на працягу палутара гадоў заставаўся пры каралеўскім двары, дзе працягваў абараняць інтарэсы сваіх патронаў, аказваючы паслугі і князям Слуцкім, і Радзівілам. Ян Сімяон, падзякаваўшы слугу за верную службу, не выказаў жадання прыняць яго да свайго двара і фактычна перастаў падтрымліваць з ім кантакт. Баяноўскі нават скардзіўся на такую адсутнасць увагі Крыштафу Радзівілу Перуну, бо без «знаку» князя Слуцкага ён не мог прадрэймаць канкрэтных крокаў па абароне іх інтарэсаў⁵⁸⁴. Ян Сімяон абвінавачваў яго ў тым, што той ад імя сваіх гаспадароў браў пазыкі і прыўлашчваў грошы сабе. Адбылося гэта ў прысутнасці Бакі, Окуня, слуг князя і іншых асоб. Прычынай стала спроба Ю. Вярбіцкага, слугі князя Юрыя III, атрымаць рэшту пазыкі, дадзенай свайму гаспадару. Князь Юрый перад смерцю пазычыў у яго тысячу злотых пад заклад вёскі з Магілёўскага староства, а вярнуў толькі 500. Вярбіцкі прыехаў да Слуцка і стаў прасіць аддаць рэшту, бо скарб патрабаваў вярнуць староства ва ўладанне караля. Ян Сімяон загадаў падніць паперы брата, абвінавачваючы слуг, што яны прыпісваюць памеры даўгоў. Аказалася, што грошы бралі, сам князь, а таксама Баяноўскі на патрэбы патрона па яго загаду. Ян Сімяон сказаў, што ён не прызнае лістоў, выпісаных Баяноўскім, і няхай той сам іх выплачвае. Калі слуга асмеліўся

напомніць, што яму дагэтуль не вярнулі грошы (200 фларэнаў), якія ён патраціў на пахаванне князя Юрыя, кошты срэбранага посуду для вяселля самога Яна Сімяона і — галоўнае — грошы, пазычаныя пад заклад бабруйскай маёмасці, Баяноўскі адразу быў абвінавачаны ў непачцівасці і ганарлівасці. Ян Баяноўскі дакладна вызначыў час пачатку канфлікту — канвакацыя новага караля. З аднаго боку, князь Слуцкі сам паслаў яго ў Швецыю і патрабаваў справаздач пра ўсе абставіны перамоў, з другога боку, не жадаў вярнуць на службу пасля прыезду каралеўскага двара да Кракава.

Крыштаф Радзівіл і далей працягваў раіцца з Сіроткам, якога вельмі паважалі за яго розум і дасведчанасць, пра магчымасць палітычнай кар’еры Яна Сімяона. Мікалай Крыштаф Радзівіл тлумачыў, што ён у вочы паведаміў Яну Сімяону, калі той быў у Вільні ў сакавіку 1587 г., што «калі ты чаго-небудзь жадаеш дасягнуць, не трэба лайдакам быць». Тут ён меў на ўвазе той факт, што малады Амелькавіч «тае ў даўгах як зараз снег» (ліст быў напісаны ў красавіку), і трэба добра папрацаваць у сваіх маёмасцях, а не выкідваць грошы на шыкоўны лад жыцця⁸⁵. Кацярына з Тэнчынскіх жартам у размове з ім сказала, што яе сын арыштуетца на свайго памерлага дзеда Мікалая Мяслецкага і на самога Сіротку. Той у адказ заўважыў маці, што лепей бы сын глядзеў не на іх лад жыцця, а на іх учынкi. У першую чаргу гэта датычылася паспяховага кіравання Сіроткам сваёй зямельнай маёмасцю, за якую ён ўсе даўгі плаціў, і якую значна павялічыў.

Ян Сімяон не страціў надзеі на фармальнае пацвярджэнне сваёй высокай годнасці і, калі не ўдалося атрымаць сенатарскі ўрад, імкнуўся пераказаць гэта вонкавай раскошай. Падчас першага прыезду караля Жыгімонта III Вазы ў ВКЛ 31 студзеня 1589 г. у Гародне князь Ян Сімяон вітаў

Жыгімонт III Ваза.
Невядомы мастак. XVII ст.

караля: «того ж княже семен слуцкий короля витал пред покоем з орацыю наготованаю»⁸⁶. Тая прамова была спецыяльна напісана Мікалаем Крыштафам Радзівілам Сіроткам, які выдзяляўся сярод магнатаў ВКЛ не толькі сваім высокім узроўнем адукацыі, але і выдатнай культурай слова. Да таго ж гэта сведчыла, што самому князю не хапала ведаў у рыторыцы лацінскай мовы. Наогул не зразумела, на якім узроўні ён валодаў замежнымі мовамі, ці змог удасканаліць іх падчас свайго замежнага ваяжу. Яго лісты маюць невялікую колькасць лацінскіх фраз і цытат, якія так любіла ўстаўляць магнатэрыя ў сваёй перапісцы. З другога боку, ён прымаў актыўны ўдзел у судовых працэсах у Кароне Польскай, дзе судаводства было лацінамоўным. Аднак у прывітанні караля нас цікавіць іншы факт.

Ян Сімяон Слуцкі. 1753 г.
Фота Э. Смалінскага. 1904 г.

Нашу ўвагу прыцягвае той факт, што князя Слуцкага пры гэтым суправаджаў дваццаць асоб. Пра прагу сяродняга з братоў Амелькавічаў да вонкавых эфектаў сведчыць і апісанне яго партрэта: «партрэт князя Я. Сімяона намаляваны на фоне чырвонай драпіроўкі. Адзенне яго складалася з венгерскай бекешы фіялетавага колеру з белым жабо на шыі, са светлага шаўковага паса і з дэліі вішнёвага колеру з футраною апушкаю, накінутай на адно плечо. Шпага прывешана на асобным паску»⁵⁸⁷.

Урачыстае прывітанне не асабліва дапамагло князю. Кароль зноў перанёс разгляд яго прэтэнзій на месца ў Сенате на пасяджэнне наступнага сойма ў 1590 г. У прынятай праз Жыгімонта III Вазу прэтэнцыі казалася агульна пра прыцягненні князеў Слуцкіх, якія патрабавалі надання ім месца ў Сенате⁵⁸⁸.

У гэты ж час Ян Сімяон пазбавіўся падтрымкі многіх старых дасведчаных слуг, якія былі ўраднікамі яшчэ пры двара яго

бацькоў і старэйшага брата. Прычынай зноў была нявыплата ім пазык ці абяцаных узнагарод. У 1588 г. ад князеў Слуцкіх канчаткова забралі (выкупілі) Магілёўскае староства, перадаўшы яго пажыццёва Станіславу Мінскаму. З гэтага моманту князь Слуцкі мог разлічваць толькі на самога сябе.

У 1588 г. да яго двара вярнуўся Ян Баяноўскі, каб працягнуць верную службу чарговаму прадстаўніку роду князеў Слуцкіх. Па просьбе князя ён шукаў для яго коней (інаходнікаў), веў перамовы, кіраваў маёмасцю⁵⁸⁹. Ян Сімяон і Аляксандр не толькі не змаглі выплаціць даўгі памерлага брата, а дадалі да іх свае. Толькі на Бабруйску Яну Баяноўскаму яны былі вінны 4120 коп грошаў. Пасля папярэдняга канфлікту з гаспадаром, які абвінаваціў яго ў фінансавых махінацыях, Баяноўскі звярнуўся да караля з просьбай пацвердзіць яго правы на Бабруйск і адсудзіць для сябе яго з усімі прыбыткамі⁵⁹⁰.

Шыкоўны лад жыцця вымагаў вялізных фінансавых сродкаў, пра што ў свой час папярэджаў Радзівіл Сіротка. Яну Сімяону катастрафічна не хапала грошай. Фактычна ўсе дакументы, вядомыя нам за перыяд 1587—1592 гг., — гэта закладныя лісты, дакументы на пазычэнне грошай ці продаж маёмасці.

Фінансавыя выдаткі князя раслі, бо акрамя сваіх даўгоў ён быў павінен выплачваць пазыжкі, што засталіся пасля смерці Юрыя Амелькавіча. У выніку ён быў вымушаны частку сваіх маёмкаў прадаць, а астатнія закласці. У 1588 г. ён прадаў за 12 тысяч злотых маёнтак Гавезна ў Наваградскім павяце Мікалаю Крыштафу Радзівілу Сіротку, які ахвотна набыў добры, што гранічылі з Мірскім графствам⁵⁹¹. 10 студзеня 1588 г. князь Слуцкі пазычыў 1000 коп грошаў у Малхера Мікалаевіча Кослы і яго жонкі Ганны Фантаны. У заставу ім

ён аддаў трэцюю частку камініцы Амелькавічаў у Вільні на Нямецкай вуліцы наспраць камініцы Глябовіча, а таксама трэці маентка Вакі ў Троцкім павеце, якія адышлі яму па спадчыне⁵⁹². Гэтую пазыку Кослы не змаглі вярнуць не ад самога князя, не ад апекуноў яго спадчынніцы і былі вымушаны чакаць паўналецця Соф'і Амелькавіч і выхадзі яе з-пад апекі.

У 1589 г. Ян Сімяон пазычае грошы ў ліхвяроў, служэбнікаў, прыяцеляў. З яго даўгамі Мікалаю Кішку, Абрахаму Гарайскаму, Мікалаю Брадоўскаму, Яну Бараноўскаму апекуны маёмасці будуць не ў стане разлічыцца і праз некалькі гадоў пасля яго смерці⁵⁹³. Закладаюцца не толькі землі, каштоўнасці, але і свойская жывёла. Так, Францкевічу, падкаморыю падольскаму, было закладзена «быдло галендерскае» ў Слуцкізне⁵⁹⁴. У Лукаша Рачка, даўняга крэдытора роду ў Саңдаміры, князь узяў 2200 фларэнаў⁵⁹⁵, у кракаўскіх банкіраў Мانتэлуці — яшчэ 1500 фларэнаў⁵⁹⁶. Пазней за гэтую пазыку Соф'я Амелькавіч будзе вымушана перадаць прадстаўніку Мانتэлуці Мікеланджэла Леры ключ Ботаж, які таксама быў закладзены Янам Сімяонам у 1591 г.⁵⁹⁷

Ян Сімяон наспрабаваў выканаць хаця б частку сваіх абавязцельстваў перад слугамі. Слугам у якасці аплаты іх службы прапаноўваюцца не грошы, а зямля. 22 мая 1589 г. у Слуцку ён даў навечна Васілю Галаўне, яго жонцы Багдане Пятроўне Камянічоўне і нашчадкам фальварак Селішча і запісаў дататкова 300 коп грошаў, бо Васіль «правуючыся з нами через час немаля прышоў до убоства великаго»⁵⁹⁸. Праўда, грошы слугзе князь так і не выплаціў, а толькі паабяцаў, пераклаўшы гэтую павіннасць на сваіх спадчынніках.

Слуцкаму гараднічому Лявону Чайку за верную службу Яну Сімяону і Аляксандру, а таксама іх продкам, былі дадзены

5 пустых валок пры засценку Чайкаўшчызна з тым, каб за гэтую зямлю ён падчас вайны сам з яе ехаў на службу, а ў астатні час выконваў свае абавязкі на ўрадзе⁵⁹⁹. За ваенную службу зямля раздавалася не толькі шляхцічам, але і татарам⁶⁰⁰.

У кастрычніку 1589 г. ён закладае за 2 тысячы коп літоўскіх грошаў маентка Савічы ў Наваградскім павеце сваіму капільскаму ўрадніку Валенцію Талшэўскаму⁶⁰¹. У сярэдзіне снежня 1590 г. Ян Сімяон прызнаў, што не мае сродкаў на выплату пазык. Сярод іншых ён застаўся вінен 20 тысяч коп грошаў сваёй жонцы. Згодна з запісам і ўмовай з прыяцелямі жонкі князь быў павінен аддаць ёй свой замак Капыль з месцам Капыль, мястэчкамі Сямёнава, Пясочнае і фальваркамі ў Наўтародскім павеце. Запіс гэты быў пакладзены яго служэбнікам Севярынам Хамцом, які будзе служыць яго жонцы і пасля яго смерці⁶⁰². У гэтыя ж гады разам з братам Аляксандрам ён перадае застаўныя правы на Туробінскую і Гарайскую воласці, перададзеныя ім маці Паўлу Шчавінскаму за 95 тысяч злых⁶⁰³.

Фактычна гаварыць пра нейкія інвестыцыі ў гаспадарку ці развіццё Слуцка, Капыля і іншых мястэчак з боку Яна Сімяона не прыходзіцца. Яго якасці, пра якія так зняважліва адгадуаўся Мікалаі Крыштаф Радзівіл Сіротка, а менавіта патрэба ў кіраванні ўсімi дзесянямі, правяліся і ў эканамічнай сферы. Ужо ў верасні 1583 г. ён пісаў да маці з просьбай дапамагчы ўладкаваць спрэчныя справы, звязаныя з маенткамі бацькі ў мінскім судзе⁶⁰⁴. У дачыненні да Слуцка ён толькі пацвярджае дадзеныя раней мяшчанам правы і прывілеі. Так, 30 ліпеня 1587 г. Ян Сімяон у пацвярджэнне надання бацькі дазволіў слудцім мяшчанам вазіць дрэва на будаванне і напрува мастоў з лясоў і бароў на адлегласці 3 мілі ад горада бясплатна⁶⁰⁵.

Прывілей на слудскі касцёл. 1591 г.

Атрыманне вялікай спадчыны пасля смерці малодшага брата Аляксандра не палепшыла фінансавую сітуацыю Яна Сімяона. Ён працягвае браць пазыкі, але толькі зараз пад заклад новай маёмасці Краснік.

Няўдачы на палітычнай і фінансавай арэне суправаджаліся і трагедыямі ў асабістым жыцці. Будучы на сойме ў Варшаве ў красавіку 1590 г., Ян Сімон даведаўся, што памёр яго сын. Спачуванні з нагоды смерці адзінага ўнука накіраваў да Кацярыны з Тэнчынскіх Мікалай Фірлей, кракаўскі ваявода⁶⁰⁵. Яго адзіная дачка памерла ў красавіку 1591 г., пражыўшы не больш за год. Звесткі пра гэта ўтрымліваюцца ў лісце Льва Сапегі да Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі, якому ён пераказваў навіны з ліста самога Яна Сімяона Слуцкага⁶⁰⁷.

У галіне апекі над праваслаўнымі і каталіцкімі вернікамі дзейнасць Яна Сімяона таксама не вызначалася вялікай актыўнасцю. Пасля смерці брата апека над праваслаўнымі Слуцка перайшла да Яна Сімяона як старэйшага ў родзе. Нягледзячы на дасныя стасункі з езуітамі, дзя-

куючы блізасці да князёў Слуцкіх Пятра Скаргі, ён па-ранейшаму апякаў царквы і манастыры, заснаваныя продкамі. У яго задачы ўваходзіў нагляд за тым, каб выконваліся ўсе ранейшыя фундушы і храмы з іх служыцелямі не мелі нястачы. У 1587 г. ён надаў новаадбудаванай царкве Святога Юрыя ў Слуцку правы і прывілеі, якія мела ранейшая царква⁶⁰⁸. Гэта царква была перанесена па яго загаду са Старога месца ў Новы горад і пастаўлена недалёка ад грэблі на вуліцы, якая злучала гэтыя дзве часткі горада. У той жа час Ян Сімяон фундаў ў Цімкавічах касцёл, асвячэнне якога было павінна адбыцца ў пачатку 1589 г.⁶⁰⁹ У Красніку па ініцыятыве яго жонкі Соф'і з Мялецкіх яны становяцца апекунамі кляштара і шпітэля пры ім.

Як пісаў Фёдар Еўлашэўскі, «марца 9 княже ян сымон слудскій умарль»⁶¹⁰. Смерць Яна Сімяона выклікала вялікі рэзанс, бо з ім не проста згас род, а сканчалася эпоха існавання князёў крыві з іх узлётамі і падзеннямі. Найбольш падрабязна абставіны яго смерці запатаваў у сваёй

ананімнай хроніцы кракаўскі мещанін. Ян Сімяон памёр у ноч з нядзелі на панядзелак 9 сакавіка 1592 г. у доктара ў Любліне⁶¹¹. Падобна, што смерць яго была нечаканай для родных і хвароба напаткала яго ў дарозе на Люблінскі трыбунал.

Як і старэйшы брат, Ян Сімяон не пакінуў тэстамента, ніякіх распараджэнняў па сваёй маёмасці. Згодна з правам, уся яго ўласнасць пераходзіла адзінай спадчыніцы — пляменніцы шасцігадовай Соф’і Юр’еўне Амелькавіч. Адзінае, што родныя яго жонкі не паўтарылі памылкі Барбары з Кішкаў. Мялецкая захавала не толькі сваё вена, але і лісты на закладзеную ёй мужам маёмасць. Сітуацыя са спадчынай была настолькі забытаная і складаная, што Соф’я з Мялецкіх баялася самастойна не вырашыць усе праблемы. Праз тыдзень пасля смерці мужа яна пісала да Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі з просьбай прыехаць да Красніка, абараніць яе і даць парад, што рабіць далей⁶¹².

У разгубленасці былі не толькі сям’я, але і слугі. Як пісаў Ян Астрарог у сваім лісце да Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі, пасля смерці князя ў яго засталася толькі палова ранейшых абавязкаў, і тое аблігі (распіскі ў атрыманні пазыкі). Не было вразумела, каму далей служыць, бо памёр і сам князь, і яго дзеці. Праз час некаторыя слугі, сярод якіх быў родзіч выхаванца маці Мікалая Пёра Адам⁶¹³, Севярын Хамец і яго родныя, знайшлі сабе новых патронаў. Адам Пёра перайшоў на службу да Крыштафа Радзівіла, сям’я Хамцоў засталася на службе ў Соф’і з Мялецкіх і перайшла пад заступніцтва Хадкевічаў.

Ад роду засталіся толькі жанчыны — удава Соф’я з Мялецкіх і пляменніца Соф’я Юр’еўна Амелькавіч. Ні адна з іх самастойна распараджацца маёмасцю не магла, а афіцыйных апекуноў прызначана не было. Да таго ж літаральна праз тыдзень,

17 сакавіка, у Мірскім замку памірае і маці апошніх князёў Слуцкіх — Кацярына з Тэнчынскіх Радзівіл, віленская ваяводзіна. Як напісаў яе муж да Яна Замойскага, яна «жыццё амаль святое вела»⁶¹⁴. У такіх абставінах было неабходна вырашаць пытанне пахавання адразу трох членаў роду, пытанне апекі над Соф’яй, кіравання маёмасцю. Не было яснасці, хто павінен узяць на сябе ўсе абавязкі па распараджэнні вялікай фартунай.

Кацярына з Тэнчынскіх, таксама як і яе малодшы сын, прасіла пахаваць яе ў Красніку. Ян Сімяон ніякіх пажаданняў на конт свайго пахавання не пакінуў, і яго цела было перавезена з Любліна да Красніка, дзе тады знаходзілася жонка, пляменніца і некаторыя з прыяцеляў роду, у прыватнасці Мікалай Фірлей. Крыштаф Радзівіл Пярун звярнуўся да Соф’і з Мялецкіх з просьбай пакласці цела жонкі побач з яе мужам і дзверам. Аднак маёмасць князёў Слуцкіх знаходзілася ў руках крэдытараў, ды і сам Краснік быў закладзены Мацею Бялынскаму. Намаганні Соф’і і фінансавыя праблемы са спадчынай князёў Слуцкіх прывялі да таго, што віленскі ваявода вырашыў пахаваць сваю жонку ў Вільні ў радзівілаўскай капліцы кафедральнага касцёла Святога Станіслава побач са сваёю другой жонкаю і Кацярынай з князёў Астрожскіх. Пахаванне было прызначана на 22 ліпеня 1592 г.⁶¹⁵ Казанне на яе пахаванні, напісанае высакамоўным слогам, атласіў Станіслаў Традзіцкі. Пазней яно было выдадзена ў Вільні асобнай кніжкай больш чым на 100 старонках⁶¹⁶.

АЛЯКСАНДР

Звестак пра малодшага з братоў Амелькавічаў няшмат не толькі таму, што той пражыў кароткае жыццё. Ён амаль увесь час знаходзіўся ў цені сваіх старэйшых братоў — гавы роду Юрыя і свавольнага,

Прага.

Я. Капер, М. Петрас. 1562 г. Прагора з альбому Г. Браўна і Ф. Хорсбнера «Civitas orbis terrarum». 1572 г.

гнаўлівага Яна Сімяона. Пра яго здзячця гады інфармацыі амаль няма, пра што мы казалі вышэй.

Са Слуцка ў першае далёкае падарожжа за мяжу Рэчы Паспалітай Аляксандр Алялькавіч выехаў адначасова з Юрыем і Янам Сімяонам разам з пяцінаццацю хлопцамі, некаторыя з якіх атрымлівалі адукацыю за яго кошт⁶¹⁷. Фактычна гэта быў падарожны двор са слугамі, якія выконвалі розныя функцыі: губернера, сакратара, пасыльных, кухараў з асобным ад іншых братоў бюджэтам. Звязана гэта было з малым узростам князя, якому на той час было каля 16 гадоў.

Ужо ва Вроцлаве Аляксандр пачаў спрабаваць самастойна (і не вельмі ўдала) распараджацца грашыма і быў вымушаны прасіць дапамогі ў старэйшага брата, які «двумаста золотымі брата Аляксандра ратаваў»⁶¹⁸. Магчыма, таму да яго і прыставілі губернера, які наглядаў не толькі за выхаваннем, але і за паводзінамі хлопца. Праз Сілезію, дзе ён быў разам з братамі, у студзені 1580 г. малодшы з Алялькавічаў, па сведчанні Райнера Райнікуса, прыехаў да Прагі⁶¹⁹, адкуль накіраваўся ў нямецкія землі. Памяццю пра знаходжанне ва Вроц-

лаве стала невялікая эпіграма «Principi Alexandro Principi Slucensi et Copulensis»⁶²⁰, прысвечаная Аляксандру А. Каларіі і выдданая сілезскім паэтам праз дзесяцігоддзе пасля смерці князя. Наогул, як гэта ні здзіўна, менавіта самы малодшы з князёў Слуцкіх сабраў падчас свайго падарожжа багаты «ўраджай» прысвечаных яму твораў.

У Германіі першай навучальнай устаноўкай, дзе ён запісаўся, быў Інгальштатскі ўніверсітэт. Выбар месца навучання быў не выпадковы. Маці, якая пачала падтрымліваць актыўныя сувязі з Пятром Скаргам, вырашыла прыкласці ўсе магчымыя намаганні, каб сыны перайшлі ў каталіцтва. Падарожжа па каталіцкіх землях і навучанне ва ўніверсітэце, цэнтры Кантррэфармацыі, павінны былі спрыяць канверсіі маладых князёў Слуцкіх і іх асяроддзя. Пасля перадачы ўніверсітэта ў 1543 г. ордэнэ эзуітаў ён праславіўся не толькі сваім высокім узроўнем выкладання, але і добра пастаўленай місіянерскай працай. Дагэтуль там навучаліся і родзічы князёў Слуцкіх (у 1564 г. Андрэй Тэнчынскі), і прадстаўнікі магнатскіх родаў ВКЛ. Так, у 1577 г. там слухаў лекцыі Яўстафій Тышкевіч, у 1578—1579 гг. — Геранім Ва-

ловіч⁶²¹. У 1581 г. у матрыкулы Інгальштацкага ўніверсітэта быў упісаны Крыштаф Мікалаевіч Нарушэвіч, будучы надворны і вялікі літоўскі падскарбій, які з братам Янам з 1577 г. навучаўся ў розных нямецкіх універсітэтах (Крулявец, Альтдорф).

Па паграбаваннях універсітэцкага статута ад 1556 г. у матрыкулы былі павінны ўпісвацца ўсе — як гаспадар, так і яго суправаджэнне: слугі і нават кухары. Запісаныя маглі на аднолькавых правах наведваць лекцыі і заняткі⁶²². Таму калі туды летам 1580 г. прыехаў Аляксандр Слуцкі, то ён быў упісаны разам са сваім аршакам, што дазваляе нам аднавіць імяны асоб, якія суправаджалі князя і засталіся на яго службе пасля падарожжа. Матрыкулы занатавалі, што на летні семестр 1580 г. 28 мая запісаўся: «Alexander dux Slucensis et Copeliansis (Аляксандр князь Слуцкі і Капільскі), а таксама Ян Дзержак, Пётр Збароўскі, Юрый Шыгоўскі (Georgius Sigowski), Вшэбор Тымінскі, Станіслаў Каханоўскі, Фелікс Рачынскі, Абрахам Скарсецкі, Ян Пакла-тэрскі, Ян Вітускі, Ян Келтыка, Аляксандр Трызна, Ян Калантай, Станіслаў Пешхальскі, Пётр Тымінскі, Давід Геліконіус. Запіс у матрыкулы ўсіх разам дваран з князем каштаваў маладому Амелькавічу вельмі значную суму — 22 фларыны⁶²³.

Сярод суправаджаючых князя Аляксандра шляхцічаў былі прадстаўнікі як польскіх, так і ліцвінскіх родаў. Што цікава, разам з малодшым Амелькавічам падарожнічалі вернікі розных хрысціянскіх канфесій. Пераважная колькасць асоб, якія паехалі з Аляксандрам, як гэта ні дзіўна, былі пратэстантамі. Кальвініст Ян Дзержак (?—1628), сакратар яго міласці польскага караля, відавочна, выконваў у гэтым падарожжы функцыі ахмістра і педагога (прэцэптар)⁶²⁴. Ён паходзіў з вядомага роду з лінгвістычнымі здольнасцямі з Любліншчыны і мог быць звязаны з Тэн-

чынскімі. У 1575 г. Ян навучаўся ў Базыле разам з Андрэем Фірлеем, Пятром Астраверскім. У матрыкулах яны былі адзначаны як *poloni coronatum augeum*. Пазней ён накіраваўся ў Альтдорф. Па вяртанні праз некаторы час Дзержак атрымаў урад сакратара Стэфана Баторыя і прыняў удзел у полацкай выправе. Падчас папавання Баторыя, дзякуючы веданню некалькіх моў, яго неаднойчы пасылалі за мяжу як у складзе пасольстваў, так і асабіста. Давер манарха і асабістыя веды маглі паслужыць найлепшай рэкамендацыяй для маці пры выбары педагога для малодшага сына⁶²⁵. Да таго ж у пачатку 80-х гг. XVI ст. ён пачаў ужо схіляцца да каталіцтва. Рэкамендаваць яго мог таксама родзіч, які знаходзіўся на службе ў Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі⁶²⁶, ці Андрэй Фірлей, з якім яны разам вучыліся ў нямецкіх універсітэтах.

Верным католікам быў асабісты сакратар князя Аляксандра Мікалай Рымлянін, ігальянец па паходжанні⁶²⁷. Гэтым кола дасведчаных асоб з вядомых сваёй вучонасцю сем'яў не заканчвалася. Станіслаў Каханоўскі паходзіў з пратэстанцкай сям'і з Барычы, цесна звязанай з Тэнчынскімі. Ён быў сынам Андрэя Каханоўскага, тлумача «Энеіды», і пляменнікам знакамітага паэта Яна Каханоўскага. Пратэстантамі былі і яго сваякі Пётр і Вшэбор Тымінскія, якія таксама паходзілі з Люблінскага ваяводства.

Адзіным праваслаўным, акрамя самога князя, у гэтым аршаку быў Аляксандр Трызна. Сын былога наўгародскага гродскага суддзі Андрэя Трызны, ён праз бацькоў быў цесна звязаны са дваран у Слуцку. Варта ўспомніць, што яго бацька — адзіны прыяцель, якога ўспомніў у сваім тэстаменце Юрый II Амелькавіч. Ён жа прадстаўляў у наўгародскім земскім судзе інтарэсы ўдавы Кацярыны з Тэнчынскіх пры актывацыі тэстаментна і маёмасных дакументаў⁶²⁸. Яго маці Соф'я з Копцяў былі

Вільгельм Баварскі.

Д. Кустос. 1596 г.

даверанай асобай удовай княгіні Слуцкай і нават выступіла пасрадніцай у сватаўстве Крыштафа Радзівіла да яе. Пазней яна стала старэйшай пані, ці ахмістрыняй двара Кацярыны, які размясціўся ў Турцы. Зразумела, што княгіня аказала паслугу даўнім прыяцелям сям'і і накіравала іх сына разам са сваімі на навуку ў краіны Заходняй Еўропы.

Князя Аляксандра з яго суправаджэннем чакаў у Інгальштаце вельмі цёплы прыём. Гэтаму спрыяла і яго высокае паходжанне, а таксама жаданне родзічаў, каб ён прыняў каталіцтва. У акцыі пераходу прадстаўніка знакамітага роду ў каталіцтва прыняў удзел баварскі герцаг Вільгельм V Пабожны (1548—1626)⁶²⁹. Як і яго бацька, ён быў прыхільнікам Контррэфармацыі, большую частку дня прысвячаў слуханню імшы, малітвам і чытанню рэлігійнай літаратуры і з ахвотай падтрымаў ідэю кан-

версіі прадстаўніка праваслаўнага роду. З мэтай падрыхтоўкі да прыняцця праўдзівай веры праваслаўным князем у Інгальштаг ім накіраваны эйштакці біскуп. У верасні 1580 г. ва ўрачыстай атмасферы малодшы князь Слуцкі адмовіўся ад ерасі⁶³⁰. Не зусім зразумела, навошта спатрэбілася такая цырымонія, калі князь быў праваслаўным, але, магчыма, баварскім герцагам гэта разглядалася як згода на адыход ад ерэтчных поглядаў і згода на прыняцце каталіцтва. У той жа час студэнт універсітэта Крыстоф Селла з Нормберга прысвяціў князю Аляксандру свой антылютэранскі дыспут⁶³¹. Прыняцце каталіцтва Аляксандрам у Інгальштаце ўсё ж было малаверагодным. Калі гэта і адбылося, то значна пазней, вясной 1582 г. у Рыме, бо на той момант асяроддзе князя не дазволіла б яму змяніць веру.

У Інгальштаце аршак князя сустрэўся са знакамітым педагогам і гісторыкам, рэфармацыйным дзеячом Янам Ласіцкім. Магчыма, ён быў знаёмы з Янам Держакам, які прадставіў яго малодшаму Аэлькавічу. Яму Ласіцкі прысвяціў сваю гісторыка-этнаграфічную працу «Пра лжывых багоў жемайткіх, сармацкіх і пра армянскую рэлігію». Руканіс праляжаў у базальскага друкара больш за 30 гадоў, пакуль не быў выдадзены ў 1615 г. разам з твораў Міхалона Ліцвіна «Аб ірваках татар, літваіну і масквіян»⁶³².

У кастрычніку 1580 г. адбыліся ўрачыстыя выбары рэктара ўніверсітэта. Пасада гэта была ганаровая, і звычайна паўнамоцтвы рэктара ахоплівалі адзін семестр. Аляксандру князю Слуцкаму было прапанавана заняць яе, але малады чалавек «з важных прычын адмовіў»⁶³³. У той час пераход Аляксандра ў каталіцтва быў замаруджаны самім маршрутам падарожжа. З Інгальштага ён быў павінен наведваць выключна пратэстанцкія асяродкі, і яго су-

Страсбург.

С. Мюнстер. 1560 г. Гравюра з альбому Г. Брауна і Ф. Хоренберга «Civitas orbis terrarum». 1572 г.

праваджэнне не дазволіла б актыўна весці пры ім пракаталіцкую прапаганду.

У Інгальштаце, дзе князь пражыў амаль год, частка шляхцічаў, пераважна паходзячых з ВКЛ, пакінула двор Аляксандра Слуцкага (Пётр Збароўскі, Ян Вігускі, Аляксандр Трызна, Ян Калантай, Станіслаў Пешхальскі, Пётр Тымінскі, Давід Гелконіус). Магчыма, ад'езд амаль паловы аршака мог быць звязаны з агульным для ўсіх магнатаў, якія падарожнічалі, — недахопам сродкаў. Некаторыя з іх вярнуліся на радзіму разам з Янам Сімяонам, які ехаў у Слуцк са свайго падарожжа, іншыя пра-

цягнулі сваё навучанне ва ўніверсітэтах. На вяртанне Аляксандра Трызны паўшпывала хвароба бацькі і блізаць яго маці Соф'і Трызны да біржайскіх Радзівілаў, як мы пісалі раней. Толькі Давід Гелконіус працягнуў навучанне і запісаўся на зімовы семестр 1584 г. у Хайбельберг як «livonius». Адзін з братоў Тымінскіх не выклікаў даверу ў маці маладога князя. Яна лічыла, што ён дрэнна ўплывае на Аляксандра, і князь быў вымушаны адаслаць свайго слугу да князя Юрыя ў Балонню. Старэйшы брат паспрабаваў бараніць слугу Аляксандра пры маці, засведчыў яго добрасумленнасць

Іаган Штурм.

Портрэта з партрэта Т. Спімера. Я. ван дэ Хейдэн. 1617 г.

і паслужліваць, сцвярджаў, што той быў бязвінна абвінавачаны. Юрый прасіў маці асабіста выслухаць Тымінскага і толькі тады выносіць свой прысуд⁶³⁴.

У канцы чэрвеня 1581 г. да Андрэя Фірлея, люблінскага кашталіяна, прыехаў Вшэбор Тымінскі з лістом ад малодшага Амелькавіча і рээстрам даўгоў Аляксандра. Князь паведамляў, што здаровы, і прасіў аплаціць яго даўгі, якія ўзніклі з-за неабходнасці прэзентаваць сябе на належным узроўні. Па просьбе Тымінскага люблінскі кашталян паведаміў княгіні Слуцкай пра існуючыя праблемы і прапанаваў як мага хутчэй адправіць слугу назад да Аляксандра з грашыма⁶³⁵.

Пасля прыезда ў Інгальштат Яна Сімяона з шасцю дваранамі (А. Рагульскім, Г. Валовічам⁶³⁶, Ст. Гумінскім, П. Дзержакам, С. Собкам, М. Панескім) у другой палове жніўня 1581 г. браты накіраваліся ў

Страсбург, адкуль Аляксандр працягнуў падарожжа самастойна.

Страсбург прывабліваў моладзь славаўтай гімназіяй, дзе рэктарам доўгі час быў вядомы багаслоў Іаган (Жан) Штурм. Многія студэнты з зямель Рэчы Паспалітай прыезджалі ў Страсбургскую акадэмію, каб паслухаць лекцыі вядомага педагога. Апыкаць знатнага гасця было даручана Й. Лобарту. Сам рэктар у той час рэдка бываў у горадзе, ён знаходзіўся ў недалёкім Нордхайме. Аляксандр выказаў жаданне пазнаёміцца з навукоўцам. Праз Й. Лобарта князь Слуцкі папрасіў рэктара пра спатканне. Аднак сустрэча не адбылася, бо малодшы Амелькавіч быў вымушаны тэрмінова ад'ехаць у герцагства Віртэнбергскае. Прычын магло быць некалькі. Паперша, Страсбург на той час быў адным з найдаражэйшых для жыцця гарадоў у Заходняй Еўропе, а сродкаў і так не хапала. Па-другое, магла існаваць дамоўленасць пра аўдыенцыю пры віртэнбергскім двары. У Штутгарце 2—3 верасня князь Аляксандр з суправаджаючымі яго асобамі быў прадстаўлены да двара герцага Фрэдэрыка. Як танаровыя госці, яны ўпісалі свае імёны ў штамбух (памятную кнігу) герцага. Уздагон, у якасці падзякі за інтарэс да сябе і сваіх поглядаў такой высакароднай асобы, як князь Слуцкі, Іаган Штурм напісаў твор «De educatione principum» («Прынцыпы выхавання») ⁶³⁷ аб праблемах выхавання манархаў і прысвяціў яго Аляксандру. У прадмове да свайго твора (фактычна гэта быў ліст) ён прадэманстраваў добрае веданне генеалогіі князёў Слуцкіх. Ён дзякаваў князю за выказаны да яго інтарэс і адзначаў, што такія арыстакраты, як князі Слуцкія, з'яўляюцца аздобай грамадства.

Далей падарожжа Аляксандра ляжала ў Базэль. Як і ў Страсбургу, прыезд асобы, параднёнай з каралеўскай дынастыяй, магчыма, кандыдата на трон, выклікаў

Базель.

С. Мюнстер. 1538 г. Правора з альбома Г. Браўна і Ф. Хогенберга «Civitas orbis terrarum». 1572 г.

зацікаўленасць з боку ўлад і прафесуры. Нягледзячы на тое, што ў матрыкулы малодшы Амелькавіч не быў запісаны, а значыць, і не слухаў курса лекцый, прафесар Т. Цвінгер прысвяціў Аляксандру Слуцкаму сваё выданне «Этыкі» Арыстоцеля. У дэдыкацыйным лісце ён асобна падкрэсліў сувязь Амелькавічаў з Ягелонамі⁶³⁸.

На радзіму Аляксандр вярнуўся пазней сваіх братоў, што было адразу прадугледжана праграмай яго падарожжа. У красавіку 1582 г. княгіня Слуцкая прасіла Крыштафа Радзівіла яшчэ крыху чакаць з выселлем да вяртання малодшага сына. Соф'я Трызна адзначала, што дакладных звестак дзе на той момант знаходзіўся малодшы сын, яна не мела. З лістоў, дасланых ім да Я. Мышкоўскай, дэцкі княгіні, і чэснака Панятоўскага, было вядома, што на Вялікдзень Аляксандр быў у Рыме. Княгіня туды па яго выслала спачатку двух слуг, а потым і яшчэ аднаго⁶³⁹. Магчыма, яны павезлі не толькі лісты маці, але і грошы, каб разлічыцца з даўгамі князя Аляксандра ў

Італіі і забяспечыць яму дарогу дадому. Гэта значыць, яго вяртанне не планавалася раней за чэрвень 1582 г. Падрабязней пра планы Аляксандра можна было даведацца ў яго слугі Вшэборга Тымінскага. Ён чакаў распараджэнняў маці і апякункі свайго гаспадара ў Кракаве⁶⁴⁰. Не пазней за пачатак лета 1582 г. апошні брат вярнуўся дадому, каб вырашыць маёмасныя справы. Аднак яшчэ 21 ліпеня 1582 г. маці з малодшым сынам не бачылася⁶⁴¹, хаця падзел бацькоўскай маёмасці адбыўся ўжо 17 чэрвеня ў Слуцку. Такім чынам, сцвярджанне Г. Барыча, што восенню 1582 г. Аляксандр быў у Італіі, адкуль па моры вярнуўся праз Гданьск на радзіму, не мае падставы. Такое меркаванне было выканана польскім даследчыкам зыходзячы з запісу князя Слуцкага ў штамбуху Г. Шрэтэра ў Гданьску (без даты), дзе побач з імем Аляксандр памясціў прыгожа намалеваны герб⁶⁴². Аднак запіс не мае дацёркі і таму не можа быць дакладна звязаны з канкрэтнай датай знаходжання Аляксандра ў Гданьску.

Ліст Аляксандра Слуцкага. 1589 г.

На далейшай службе ў Аляксандра засталася толькі нязначная колькасць шляхцічаў, з якімі ён падарожнічаў. Так, у 1586 г. пры яго двары працягваў служыць Вшэбор Тымінскі⁶⁴³. У канцы 1582 г. паспрабаваў вярнуцца да яго на службу Аляксандр Трызна, але, прабуўшы пры князі некалькі тыдняў, з'ехаў да бацькоў, бо пачуў, што князі вельмі на яго маці гневаюцца, лічачы, што гэта па яе парадзе княгіня Слуцкая пайшла замуж за кашталяна троцкага. Аляксандр не хацеў адпускіць яго ад двара, аднак Соф'я Трызна скардзілася, што на яго пры дварах сьмяюць крыва паглядаюць, як на шпіёна княгіні-маці. Так гэта было на самой справе ці тут зноў умяшалася адсутнасць грошай як у князёў, так і ў іх слуг, цяжка сказаць. Аляксандр загадаў маладому Трызне мець пры сабе аднолькавых

коней для вазоў (вознікаў) для ўрачыстага выезду з упражжы і розным рыштункам, усё пазалочанае. Гатовага рыштунку і коней у Аляксандра Трызны не было, грошай на харчаванне (страўных) для сына і яго суправаджэння маці таксама не магла даць. Па гэтай прычыне яна не пусціла сына назад да двара Аляксандра князя Слуцкага⁶⁴⁴.

Да яго дадаліся Маней Бялынькі, Севярын Хамец, Міраслаў Галдзішоўскі. Пасля смерці Юрыя да двара Аляксандра перайшоў Анікей Уніхоўскі. Пры гэтым яшчэ ў верасні 1583 г. Вшэбор Тымінскі паведміў Анікею Уніхоўскаму, што за даўнюю службу князь надае яму двор Грозава⁶⁴⁵. Сваё абяцанне Аляксандр князь Слуцкі выканаў толькі праз год, 6 снежня 1584 г. у Наваградку ў земскім судзе быў пакладзены ліст князю, дзе ён адзначаў, што за даўнюю службу князю і яго бацьку, за шкоды, панесеныя на службе, і для памнажэння вернасці дому надае яму і яго жонцы фальварак Грозава (пазней Грозава Уніхоўскае) разам з усімі землямі, падданымі, угоддзямі і манастыром Святога Мікалая ў дажывотнае трыманне і запісвае на маёнтак 800 коп грошаў, за якія пасля смерці нашчадкі Уніхоўскіх могуць па жаданню ці прадаць яго князям Слуцкім ці саступіць гэты права каму пажадаюць⁶⁴⁶.

З кастрычніка 1589 г. у слоніміскім земскім судзе былі пакладзены адразу некалькі лістоў на ўзнагароджанне верных слуг за службу. Лукашу Адалінскаму быў нададзены маёнтак Цэцэлеўка ў Наваградскім павеце⁶⁴⁷, Ярашу Зверу — вёска Бранчычы⁶⁴⁸.

Першапачаткова да Аляксандра ў выніку падзела бацькавай спадчыны адышлі: у Слуцку частка горада, вядомая як Востраў, з востраўскім дваром і замкавымі людзьмі. Гэта значыць, што браты не былі пазбаўлены рэзідэнцыі ў родавым цэнтры. Для забеспячэння функцыянавання двара Аляк-

сандра ў Слуцку былі нададзены дзве вёскі Шостакі і Брановічы, двор Баслаўцы з фальваркам Грозава, двор Старыца з фальваркам Свідзіцкі, двор Быстрыца, Бялевічы, Язы, двор Курапатынскі з мястэчкам Сямяёўскае, дварцы Душава, Велячына, Ярэмічы з мястэчкам Любаньскае. Да яго ж адышла другая палова Дзуска і Дарог. Браты перадалі Аляксандру і паўднёвую частку бацькоўскіх уладанняў, якія ляжалі ў Мазырскім павеце: замак Петрыкоў з горадам і воласцю, двор Колна з мястэчкам Леніна і валасцямі Дабрадзесёўская і Ядынеўская. У Ашмянскім павеце да яго адышоў маёнтак Ваўкалаты.

30 чэрвеня 1582 г. Аляксандр выступіў гарантам і сведкам здзелкі паміж Кацярынай з Тэнчынскіх і познаньскім купцом Лукашам Рачкам. Княгіня Слуцкая пазычыла ў купца 14 тысяч польскіх злотых, каб пагасіць усе выдаткі на замежнае падарожжа сыноў. Акрамя сына сведкамі выступілі Ян Аўгустынавіч Тракініцкі, харунжы віленскі, і Анкіей Уніхоўскі, зямлянін Наўгародскага павета і даўні слуга князёў Слуцкіх⁶⁵⁰. Самае цікавае, што, калі падышоў тэрмін выплаты пазыкі (дзень Святога Яна 1585 г.), а маці не змагла сабраць належную суму, сын адмовіўся адказваць за яе даўгі, хаця раней гарантаваў гэта пісьмова і грошмі пайшлі на яго з братамі патрэбы. Гэты факт выклікаў вялікую крыўду маці, якая пасля такіх учынкаў сына вырашыла перадаць застаўшуюся ў яе зямельную маёмасць свайму другому мужу⁶⁵⁰.

Дадавала полымя ў адносіны з маці і стаўленне да яе слуг. Былаец скардзіўся, што маладыя князі да служэбнікаў маці ставяцца пагардліва і крыўдуюць іх. Аляксандр загадаў віленскаму харунжаму Яну Аўгустынавічу Тракініцкаму забраць маёнтакі каля Ваўкалаты і запісаў свайму слуге Чарніцкаму ў пажыццёвае трыманне. Слугам княгіні Аляксандр Амелька-

віч паведаміў, што маці не магла ім нічога дажывотна на іх маёнтакх запісаць, і слугі турбаваліся пра далейшы лёс сваіх сем'яў. У Турцы (які быў валоданнем Кацярыны) Былавец хацеў раздаць работнікам сукно і палатно, а князь Аляксандр сабе забраў не толькі тканіну, але і ўсе грошы⁶⁵¹.

Пасля падзелу маёнткаў паміж маці і сынамі, зацвярджэнне якога адбылося ў Кракаве, старэйшыя браты і Кацярына з Тэнчынскіх з Крыштафам Радзівілам ад'ехалі з Польшчы. Амаль адразу па перадачы маці траім братам сваёй спадчынай маёмасці ў Польшчы Аляксандр, які вельмі цесна сыйшоўся са сваімі родзічамі па маці, а менавіта з Андрэем Тэнчынскім, звярнуўся да братоў з прапановай аб абмене маёмасцю. Ён прасіў саступіць яму ўсе польскія землі, адлісаныя ім маці, а абмен на яго частку бацькоўскай маёмасці ў ВКЛ. У выніку на карысць Яна Сімяона адышлі частка Слуцка (Востраў), Будовічы, Старычы, Свідасць, Душава, Валожын, Быстрыца, Петрыкоў і Зарыйская воласць⁶⁵².

Праз два тыдні пасля ад'езду маці, у канцы ліпеня 1583 г. Аляксандр вырашыў пакланіцца адной з найбольш шанюўных каталіцкіх святынь у Польшчы і выехаў на пілігрымку да Чэнстахова. Пасля яе ён збіраўся яшчэ не менш як на месяц затрымацца ў Кракаўскім гаспадарстве, каб вырашыць пытанні, звязаныя з уваходжаннем у валоданне Красніцкай маёмасцю ў Люблінскай зямлі⁶⁵³.

Нельга сказаць, што малодшы Аелькавіч не клалаціўся пра свае ўладанні ці падданных. Пасля падзелу бацькоўскай маёмасці ён паспрабаваў правесці некалькі мерапрыемстваў, якія б палепшылі гаспадарчае жыццё ў яго добрах і павысілі іх прыбытковасць. 17 лістапада 1582 г. ён надаў сваім лістом мястэчку Петрыкоў гарадскую ўставу, якая ўявля ў горадзе самакіра-

ванні⁶⁵⁴. Як князь адзначаў у прэамбуле да гарадской уставы Петрыкову: «да аздобы места і большым волясцям прыдаваць будуць»⁶⁵⁵. Самае цікавае, што князь сваёй воляй замацаваў праваслаўную веру для гарадскога насельніцтва і паслухмянасць яго канстанцінопальскаму патрыярху. Умовы ўставы адпавядаюць усім патрабаванням у гарадах з самакіраваннем: яны звальнялі насельніцтва ад суда ўладальніка, дазвалялі функцыянаваць уласнаму суду, рэгламентавалі павіннасці мяшчан на карысць абароны горада праз рэстр, прадстаўлялі падатковую аўтаномію, забяспечвалі права на ўласнасць, права на выкарыстанне лясоў, рэж, давалі гандлёвыя прывілеі. Гараджане, незалежна ад этнічнага паходжання, трапілі пад судовую ўладу і юрысдыкцыю намеснікаў (княжацкіх ураднікаў). Першаснай фігурай у сістэме мясцовага самакіравання быў воіт (у нашым выпадку намеснік). Князі Аселькавічы праз яго кантралявалі насельніцтва горада цалкам, акрамя мяшчан таксама шляхту і баяр. Рашніні па спрэчных пытаннях прымалі «старшыя людзі» (на самай справе дарадцы і члены воітаўскага суда, які часцей зваўся лавай). Яны былі павінны не толькі судзіць, але і вывешваць вышсы з судовых пастановаў на табліцах на дамах, дзе суд адпраўляцца будзе, уносіць у судовыя кнігі лісты, звароты і іншыя юрыдычныя дакументы за пэўную плату. Да таго ж прапісвалі правілы ўзаемаадносін паміж хрысціянамі і яўрэямі, і нават добраўпарадкаванне вуліц (быдла не ганяць, бо яно вуліцы паскудзіць; каб дамы пустыя без гаспадароў не стаялі).

Пасля 1583 г. большасць часу Аляксандр праводзіў у Красніку, Любліне і Кракаве⁶⁵⁶. Цэнтральнай яго рэзідэнцыйнай стаў Краснік. З гэтага часу ён надае сваю ўвагу ўладкаванню гаспадарчых спраў у гэтым мястэчку. Акрамя таго, ён бярэ на сябе прадстаўленне ў Люблінскім трыбунале

інтарэсаў маці⁶⁵⁷. Паперазварот, які праходзіў праз судовыя інстанцыі ў Любліне, быў настолькі вялікі, што асобна плацілася нейкаму Чынскаму, які пільнаваў справы князёў Аселькавічаў у Любліне⁶⁵⁸.

Сродкаў на пераўтварэнне Красніцкага замка ў цэнтральную рэзідэнцыю ў князя не было. Гэта і не ўваходзіла ў яго намеры, бо ён па-ранейшаму заставаўся ўласнікам часткі Слуцка, дзе таксама часта бываў для вырашэння агульных з братамі спраў у слоніміцкіх і наўгародскіх судах.

Археалагічныя даследаванні польскіх гісторыкаў паказалі, што ў канцы XVI ст. ніякіх інвестыцый у замак, кляштар ці касцёл уласнікамі не рабілася. У Аляксандра, а потым і яго спадчынікаў на гэта не было сродкаў. Частка маёнтка была закладена Андрэю Кослу. Аляксандр здолеў разлічыцца з ім, вярнуўшы 11 тысяч фларэнаў, якія пазычала яшчэ яго маці⁶⁵⁹. Аднак амаль адразу ён заклаў Краснік Мацею Бяльскаму.

Хача спробы пашырыць крыніцы прыбытку ад горада за кошт з'яўлення там новых катэгорыяў насельніцтва рабіліся. У 1586 г. Аляксандр Аселькавіч выдаў ліст, які дазваляў асесці ў Красніку яўрэйскай грамадзе, што раней яўрэям было забаронена⁶⁶⁰. Судовыя красніцкія кнігі сведчаць, што ўтрыманне княжацкага пошту, пасланнікаў перакладалася на гарадскі бюджэт, а раней грошы выдаваліся са скарбу ўсяго маёнтка. Так, спачатку на прыезд Кацярны з Тэнчынскіх з Юрыем у 1581 г., потым на прыезды Аляксандра горад плаціў за каплуноў, мяса, хлеб, стрэлы з гарматы пры прывітанні і інш.⁶⁶¹ Красніцкі намеснік Мацей Бяльскі, даўні слуга Аляксандра князя Слуцкага, адзначаў у рахункавых кнігах, што сродкі на рамонт гарадскіх умацаванняў таксама браліся з мяшчан⁶⁶².

1589 год стаў часам вялікіх фінансавых клопатаў Аляксандра. Магчыма, гэта

Кракаў.

Гравюра з альбома Г. Браўна і Ф. Хогенберга «Civitas orbis terrarum». 1617 г.

было звязана з яго жаданнем пачаць палітычную кар’еру. Як бы там ні было, менавіта ў гэты час ён робіць найбольшую колькасць пазык як у Польшчы так і ў ВКЛ, закладае землі і маёмасць. 25 сакавіка 1589 г. у Слуцку ён пазычыў у слуцкага войта Цішэвіча і яго сыноў на адзін год 4 тысячы коп грошаў. За гэта ён застаў ім сваю маёмасць: мястэчка Любань на р. Арэса з мытам і новазбудаванай стадолай ў мястэчку Ярэмічы, двух стральцоў, млын і сяло Таль. Да выкупу ўсіх гэтых зямель Цішэвічам дазвалялася карыстацца прыбыткамі, сыціць мёд, судзіць і мілаваць падданных⁶⁶³. У 1589 г. «in tonis oppidi Crasnik, fortalicii» (ва ўмацаваным месцы Краснік з замкам) была забяспечана квота ў 8562 фларына яшчэ аднаму слуге Аляксандра Якубу Глінскаму⁶⁶⁴.

Малодшы князь ўвесь час царпеў на розныя хваробы, асноўнай з якіх, падобна як і ў старэйшага брата, былі сухоты. Амаль кожны ліст паміж роднымі, дзе размова ішла пра Аляксандра, суправаджаўся заўвагамі пра стан яго здароўя. Родныя як маглі дапамагалі яму ў пошуках лекараў і замове новых лекаў, але вялікага поспеху лячэнне не мела. Ян Сімяон прывозіў лекараў з Кракава і Любліна. Лекі замаўляліся ў розных кутках краіны. Так, у канцы 1588 г. яго слу-

га Дзержак паехаў у Гданьск за «патрэбамі для здароўя князя яго міласці»⁶⁶⁵, хаця сам князь накіраваўся ў Польшчу.

Нават яго партрэт сведчыць пра субцільнасць. У адрозненне ад сваіх братоў Аляксандр меў больш далікатныя рысы твару, як дзяўчына, якія можна растлумачыць яго хваробамі, светлыя валасы і блакітныя вочы. На партрэце, што знаходзіўся ў крыпце Трайчанскага манастыра, ён быў апрануты ў польскі касцюм з белым жабо, а менавіта ў цёмна-карычневых кунтуш з апушкой, цёмна-сіні жупан з жоўтым шаўковым пасам. Адна рука на стале трымае канец апушкі кунтуша. На баку вісіць меч з залатою рукаціццю. Такое апісанне партрэта пакінуў Ё. Смалінскі⁶⁶⁶. Самае цікавае, што яго адзінка партрэта супадае з апісаннем знешнасці князя, пакінутым яго сучаснікамі. Ст. Калакоўскі пісаў:

Каторага за княжацкую прыгажосць
Як квет лілеявы пасяродку саду
Здабыў айчызныя сваёй у той польскай
кароне

Славуты як некалі Парыс ён
у Траянскім краю⁶⁶⁷.

Канешне, трэба ўлічваць, што гэта быў твор, у якім усхваляліся існуючыя і неіснуючыя якасці прадстаўнікоў славутага роду. Тым не менш адзнака знешняй прыгажосці

была дадзена толькі ў характарыстыцы малодшага з братоў.

Стан здароўя Аляксандра ў дадатак пагаршалі прастудныя захворванні, а таксама доўгія пераезды паміж польскімі і беларускімі мясцінкамі. Летам 1585 г. не звяртаючы ўвагі на парады доктара, які раіў яму застацца ў Красніку і не ездзіць далёка, ён паспяшыў у Саңдамір, а потым збіраўся выехаць у Салец, дзе хацеў набачыцца з маці⁶⁶⁸. У маі 1589 г. хвароба не дазволіла яму наведаць маці ў Койданаве⁶⁶⁹. З пазнейшых яе лістоў вынікае, што хвароба зацягнулася на некалькі месяцаў і ў Аляксандр быў вымушаны ляжаць у ложку ў Баслаўчыцах у гарачцы і прымаць лекі, прапісанія доктарам⁶⁷⁰. Тым часам справы не чакалі, і, не далячыўшыся да канца, князь выехаў у Слуцк, дзе павінен быў сустрэцца з Янам Кішкам. У снежні 1589 г. разам з сям'ёй Яна Сімона ён цягнуў ад нечага падобнага на грып: «баліць у сэрцы, у плячах таксама, і ў сэрца ное і пасяродку, што ледзь можна трыццаць»⁶⁷¹. Праз некалькі месяцаў, у канцы сакавіка 1590 г., Ян Сімон зноў наведаўся, што брат быў вельмі небяспечна хворы.

Падобна на тое, што яго хвароба перашкодзіла яму і ў стварэнні сям'і. У сакавіку 1590 г. у Любліне малодшы Амелькавіч быў павінны падпісаць дакументы, якія датычыліся яго магчымага шлюбу з дачкой кракаўскага ваяводы Мікалая Фірлея. Ён падпісаў з братам Янам Сімонам чарговыя трактаты па абмену добрамі, каб задаволіць патрабаванні кракаўскага ваяводы, згодна з папярэднімі дамоўленасцямі. Цяжкая хвароба Аляксандра перашкодзіла яму прыехаць і прысутнічаць на перамовах з магчымым цесцем, які адмовіўся першым падпісаць абавязальствы і патрабаваў, каб князь Слуцкі спачатку зрабіў запісы на яго карысць. На думку брата і бецкага кашталяна Севарына Банера, які быў па-

срэднікам у сватаўстве, запісы на карысць будучага цесця ці жонкі не рабіліся нават перад вяселлем, а не толькі за нейкі час да яго. Хаць і сустракацца з кракаўскім ваяводам на такіх умовах было б ганьбай для князя Слуцкага⁶⁷². Ян Сімон сустрэўся з кракаўскім ваяводам у Варшаве, але бакі не дамовіліся пра ўмовы заключэння шлюбу. Ва ўсіх выпадку ў сваім лісце да Кацярыны Тэнчынскай Мікалай Фірлей не напісаў і слова пра справы з яе малодшым сынам.

Не спрыяла здароўе і палітычнай актыўнасці Аляксандра. У дакументах звычайна ад яго імя выступаюць старэйшыя браты, асабліва ў барацьбе за месца ў Сенаце. Не змог Аляксандр з'явіцца і на каралеўскую службу. Замест сябе ў сакавіку 1584 г. ён паслаў Мацея Бялінскага. У сваім лісце малодшы з братоў прасіў Крыштафа Радзівіла Перуна дапамагчы служэ пры каралеўскім двары ў вырашэнні спраў яго гаспадары⁶⁷³.

Нельга сказаць, што малодшы з князёў Слуцкіх наогул не ўдзельнічаў у палітычным жыцці. Доўгае знаходжанне ў Кракаве не магло пакінуць яго па-за межамі прыдворнага жыцця. Ён быў удзельнікам канвакацыйнага сойму, які адбыўся ў Варшаве ў лютым—сакавіку 1587 г. Праўда, дарога зімой праз усю краіну пагоршыла і так не лепшае здароўе Аляксандра. Пра важнейшыя падзеі, якія адбываліся ў іншых месцах дзяржавы, яму даносілі слугі. Так, з Петрыкава, дзе сабралася шляхта, каб вітаць шведскага каралевіча Жыгімонта Вазу, выбранага новым каралём, яму пісаў Ян Баяноўскі. Асабіста дакладзі пра падзеі, якія там адбываліся, быў павінен слуга Аляксандра Севарын Хамец. Ян Баяноўскі, які фактычна сышоў са службы Яна Сімона і амаль два гады знаходзіўся пры каралеўскім двары, пісаў Аляксандру пра ўсе прыдворныя навіны, змены ў знеш-

ний і ўнутранай палітыцы⁶⁷⁴. Маючы такога дасведчанага карэспандэнта, князь быў павінен добра арыентавацца ў палітычнай сітуацыі ў краіне і раскладзе сіл пры двары Жыгімонта III Вазы.

Пры дапамозе айчыма Аляксандр хацеў папрасіць у караля замак у Прыбалтыцы, які да гэтага трымаў Пракоп Пянінжак, прыхільнік Радзівіла Перуна. Размова хутчэй за ўсё ішла пра замак Румборг, які быў атрыманы Пракопам у 1583 г. разам з вендзенскім староствам за ваенныя заслугі⁶⁷⁵. Аляксандр змог знайсці падтрымку гэтаму сваіму намаганню ў падліскага кашталіяна Марціна Леснівольскага і пана Етлівы, каб не залежыць толькі ад ласкі айчыма⁶⁷⁶.

Незадоўга да смерці 8 чэрвеня 1591 г., будучы цяжка хворым, Аляксандр склаў у Кракаве ліст, які фактычна замяніў тэстамент. Па ім князь Аляксандр запісаў усе свае маёнткі: Краснік, дараваны ад маці, Туробін (маёнтак застаўны ад Станіслава Гуркі) у Польшчы і ўсе маёнткі ў ВКЛ — брату Яну Сімяону як адзінаму спадчыніку па мужчынскай лініі. Зямлі пераходзілі да яго пры ўмове, што нейкую частку зямель ён можа запісаць на карысць Соф'і, дачкі князя Юрыя, і нікога болей, асабліва «чужога». Зямлі павінны былі пераходзіць і далей па спадчыне нашчадкам толькі Яна Сімяона. У гэтым тэстаменце Соф'я Юр'еўна і яе нашчадкі навечна аддаліся ў ўзнагароджанне слуг, але не было распісана, канкрэтна каму і што ён бы хацеў пакінуць. Была толькі выказана просьба пакінуць ім разданыя пры яго жыцці маёнткі ці адкупіць іх за вызначаную суму. Пячаткі да гэтага ліста «тэстамента» прыклалі прыяцель Аляксандра Альбрэхт Радзівіл, Габрыэль Война і Мацей Война⁶⁷⁷.

Ян Сімяон, прыняўшы пад сваё кіраванне маёнткі брата, аказаўся сам абця-

жараны даўгамі. Просьбу брата паклапаціцца пра слуг ён не выканаў. У выніку доўг слугам Аляксандра, які складаў больш за 1 тысяччу злотых, перайшоў на пляменніцу Соф'ю. З імі разлічыліся толькі праз некалькі гадоў апекуны яго адзінай спадчыніцы Соф'і Юр'еўны.

Памёр Аляксандр у Кракаве 26 чэрвеня 1591 г.⁶⁷⁸. Хроніка кракаўскага мешчаніна занатоўвае яго смерць на дзень раней — 25 чэрвеня. У ёй адзначана, што князь Аляксандр Слуцкі памёр у камяніцы пані ваяводзіны Мышкоўскай (цёткі Кацырыны з Тэнчынскіх), што стаяла на бегу вуліцы Сеннай. Гэта быў самы цэнтр Кракава, вуліца адыходзіла ад рынкавай плошчы. Цела яго доўга стаяла непахаваным. Па сведчаннях родных, ён хацеў быць пахаваны ў Красніку разам са сваім дзедкам па маці Андрэем Тэнчынскім. У касцёле ў Красніку пачалі рыхтаваць крышту. Толькі пасля дня Святога Францыска (4 кастрычніка) труну з яго целам па Вісла спусцілі да Красніка, дзе ў нядзелю пахавалі з вялікай учцівасцю⁶⁷⁹.

ПАХАВАННІ І ПАМЯЦЬ

Пасля смерці Яна Сімяона Крыштафа Радзівілу Перуну і Соф'і з Мялецкіх стала неабходна вырашаць праблему пахавання адразу трох прадстаўнікоў славулага роду. У Красніку пахаванне арганізаваць не ўдалося. На гэтыя акалічнасці скардзіўся ў сваім лісце да Яна Замойскага Крыштаф Радзівіл. Маёнтак знаходзіўся ў закладзе ў руках слугі Аляксандра красніцкага намесніка і дзяржаўцы Мацея Бялінскага, і часовы ўласнік не дапусціў Радзівіла да арганізацыі там пахавання⁶⁸⁰. Спачатку Соф'я Мялецкая хацела пакласці яго цела побач з братам у Красніку ў касцёле ў крыпце Тэнчынскіх. Тым больш што крыпта была ўжо гатовая і арганізацыя пахавання не

патрабавала вялікіх сродкаў, якіх у ўдавы не было. Пазней удава Яна Сімяона вырашыла не пакідаць апошніх слуцкіх князёў у капліцы Тэнчынскіх. Было вырашана фундаваць капліцу ў касцёле ў Любліне, куды праз некаторы час і была прывезена труна з целам Яна Сімяона.

Пазней удава Яна Сімяона перадумала і вырашыла пахаваць мужа ў Любліне, а цела Аляксандра перавезці да Слуцка. Прычыны такога рашэння яна пісьме ў лістах не тлумачыла. За некалькі гадоў да смерці Ян Сімяон стаў членам брацтва міласэрнасці, якое падпарадкоўвалася езуітам. Ён быў адным з заснавальнікаў і фундатараў люблінскага езуіцкага калегіума, нягледзячы на тое, што паходзіў з праваслаўнай сям'і. Менавіта езуіты здобіліся пераходу князёў Слуцкіх у каталіцтва, пра што паведамляў у 1579 г. у Рыме Пётр Скарга⁶⁸¹.

Гэта і стала адной з асноўных прычын таго, што рашэнне было прынята на карысць Любліна. Соф'я з Мялецкіх, хаця і скардзілася на недахоп грошай, хацела пахаваць свайго мужа асобна з усёй магчымай помпай. У той жа час вымураванне і ўпрыгожванне мармурам новай капліцы ў касцёле езуітаў у Любліне патрабавалі ад яе значна большых выдаткаў, чым яна магла сабе дазволіць.

Усё гэта скліла Соф'ю з Мялецкіх да пішняга пахавання з усімі атрыбутамі, якія падкрэслівалі высокае грамадскае становішча роду князёў Слуцкіх. Арганізацыю пахавання ўзялі на сябе стрыечныя браты князёў Слуцкіх Юрый і Геранім Хадкевічы. Пасля нарад удавы з імі, Крыштафам Радзівілам, Янам Астрарогам быў распрацаваны наступны план. Спачатку адбудзецца ўрачыстае пахаванне Яна Сімяона. Пахаванне яго брата Соф'я пераклала на плечы апекуноў маёмасці і Крыштафа Радзівіла, просячы, каб ён арганізаваў усё сам па свайму разуменню.

Як пісаў Ян Астрарог, неабходна было арганізаваць пахаванні на такім узроўні, каб ніякіх параканяў не было, і прапапоўваў свае паслугі Соф'я з Мялецкіх, і неадкладна вяртацца да Сандаміра, каб быць паблізу ад Красніка. Неабходна было вызначыць жалобную трасу і правесці яе так, каб цела абодвух братаў былі прывезены па ёй⁶⁸². Распарадзіліся ўсім браты Хадкевічы. Соф'я з Мялецкіх даведалася пра падрыхтоўку, якая пачалася, ад слуг жмудскага старасты Юрыя Хадкевіча Зянквіча і Мацкевіча. Яны паведалі, што цела князя Аляксандра ўжо паклалі на мяжы, а зараз пачынаюць арганізацыю пахавання Яна Сімяона⁶⁸³. Удава прапанавалі далучыцца да арганізацыі і выказаць свае пажаданні. Калі яна не жадае ў тым удзельнічаць, то князя Аляксандра Хадкевічы былі згодны пахаваць самі без яго брата. Соф'я напісала, што яна добра разумее свае абавязкі, усё магчыма для прыстойнага пахавання зробіць і слуг нябожчыка мужа ўзнагародзіць за верную службу. Аднак яна прасіла адсунуць час пахавання мужа, бо хацела б бачыць падчас гэтай смутнай цырымоніі шэраг асоб, у тым ліку Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіротку.

Па некаторых звестках, труну з целам Аляксандра перавезлі ў Слуцк. Ва ўсякім выпадку, забраўшы яе ў красніцкага касцёла, жалобны картэж даўз яе да мяжы Кароны Польскай і ВКЛ. У Слуцку цела Аляксандра размясцілі ў скляпеннях Трайчанскага манастыра. Дакументальных сведчанняў гэтаму факту пакуль што не знойдзена, акрамя надпісу на партрэце малодшага з братаў Аляксандраў: «Alexander Xiążę Sluckie umarł 1591 leży w Slucku»⁶⁸⁴.

У сакавіку 1593 г. па просьбе Яна Астрарога да Красніка прыехалі слугі і прыяцелі, у тым ліку стараста сандамірскі. У той жа час удава не прывезла ніякіх грошай і, як з абурэннем пісаў Ян Астрарог да

Крыштафа Радзівіла 7 сакавіка 1583 г., хоча пахаванне справіць пышнае, а са слугамі не разлічылася, і яны не ведаюць, што ім рабіць далей⁶⁸⁵.

Пахавалі цела Яна Сімяона ў Любліне 29 красавіка 1593 г. з помпай, вартай нашчадка каралеўскай фаміліі. Труна знаходзілася на катафалку, упрыгожаным алгарычнымі выявамі веры, надзеі, кахання, мужнасці і пакрытым чорнай тканінай. Абабіты чорным сцены ў ззянні вялікай колькасці свечак надавалі цырымоніі яшчэ большую веліч. Кожны прадмет, які знаходзіўся ў касцёле ці на катафалку, меў сімвалічнае значэнне. Галовы — мудрасці і жыццё, якое заўжды заканчваецца, гадзіннік — бег жыцця ад нараджэння да смерці, стаячая смерць — каб людзі памяталі, што іх чакае ў канцы жыцця. Такое знешняе афармленне пахавання апошняга князя Слуцкага азначала не толькі канец эпохі ці роду, а змену духоўных каштоўнасцей і традыцый славагату роду.

Самі князі Аселькавічы ніколі не забываліся пра сваю роднасць з кіруючай дынастыяй і богаадоранасць. Нездарма на іх пячатках стаяла абрэвіатура DG DS традыцыйнай формулы заходнееўрапейскіх уладароў DEI GRATIS DUX SLUCENSIS альбо GEORGIUS D G DUX SLUC ET COPIL ETC⁶⁸⁶.

Кожны прадстаўнік роду проста даваў да яе свой ініцыял: G(eorgius), A(lexander)⁶⁸⁷, I(N) (Ioannis)⁶⁸⁸. Да такога паціцяніравання сябе абавязвала ўся родавая традыцыя князёў крыві. Што цікава, нават лацінскі надпіс (а не кірылічны) падкрэслівае, якое месца адводзілі сабе князі Аселькавічы сярод іншых знатных родаў. Менавіта тут можна шукаць карані шанавання іх не проста як светлых, богапаслухмяных князёў, але і як апошніх абаронцаў веры і нават святых, як гэта адбылося з Соф'яй Слуцкай. Ім не было неабходнасці

рабіць сабе міфічную генеалогію, шукаючы знатных продкаў, паколькі яны самі адносіліся да Гедымінавічаў.

Вяршыняй стварэння мемарыяльных помнікаў князёў Слуцкіх можна назваць капліцу Аселькавічаў каля прэсбітэрыума люблінскага касцёла езуітаў. Першапачаткова план касцёла быў выкананы знакамітым архітэктарам Я. М. Бернардзіні, а будаўніцтва працягнуў Езаф Брыза. Да 1592 г. былі вымураваны фундаменты, іад якімі паднялі толькі частку сцен. Аднак ужо ў 1592 г. Соф'я з Мялецкіх ахвяравала 10 тысяч злотых на заканчэнне паўднёвай «мармуровай капліцы» і пераўтварэнне яе ў месца пахавання мужа⁶⁸⁹. Згодна з воліай фундатараў і з ініцыятывай пераўтварэння паўночнай капліцы ў свой маўзалеі яшчэ ў 1591 г. выступіў кракаўскі ваявода М. Зэбжыдоўскі, і архітэктары перапрацавалі праект будаўніцтва. Соф'я з Мялецкіх збіралася паставіць у капліцы Аселькавічаў пышны надгробак са скульптурнай постацю памерлага. Яго праект быў падрыхтаваны ўжо да пахавання князя ў Любліне. У 1594 г. генерал ордэна езуітаў Аквавіта пісаў да правінцыяла Яна Паўла Кампана, каб той пераканаў Соф'ю абмежавацца пакладаннем пліты з гербам памерлага і надпісам. Звязана гэты было з забаронай езуітаў размяшчаць выявы свецкіх асоб у касцёлах⁶⁹⁰.

Паколькі будаўніцтва зацягнулася, труна з целам князя некалькі гадоў знаходзілася ў часовай капліцы. У ўдавы князя Слуцкага не хапала грошай, каб выплаціць будаўнікам неабходную суму. Толькі ў 1596 г. будаўніцтва маўзалея працягнулася і было завершана да 1604 г. У 1605 г. разабралі часовую капліцу і труну з целам князя Аселькавіча і перанеслі ў прыгатаваную крыпту⁶⁹¹.

Капліца стала не толькі месцам пахавання Яна Сімяона князя Слуцкага, але і

Люблін. Кафедральны касцёл.

Сучасны стан

помнікам пераходу аднаго са старажытнейшых праваслаўных родаў у лона каталіцкай царквы⁶⁹². Найбольш выразна імкненне захаваць памяць пра род з дапамогай вонкавага ўражання бачна ў існаванні мастацкай праграмы аздаблення капліцы. У 1609 г. Соф'я, якая была на той час замужам за Янам Каралем Хадкевічам, выдала яшчэ 6 тысяч злотых на аздабленне капліцы мармурам і разьбой. Сцены капліцы былі ўпрыгожаны арэхавым хенцінскім мармурам. Да 1615 г. роспіс і аздабленне разьбой сцен капліцы былі скончаны. Рэнесансныя зводы, падзеленыя на медальёны, былі аформлены ляпным арнаментам. Першапачаткова там знаходзіліся намалёваныя партрэты, пазней забеленыя. У капліцы быў размешчаны і жывалісны партрэт апошняга князя Слуцкага. Пасля смерці

Соф'і з Мялецкіх у 1618 г. далейшыя працы былі спынены⁶⁹³. На жаль, у XVIII ст. штукатурка была моцна пашкоджана вільгаццю і на сёння маляўнічы дэкор, у тым ліку і партрэты, страчаны. У 1630 г. у капліцы пабудавалі алтар, прысвечаны Святому Станіславу Костку, у гонар якога і была асвечана ўся капліца. Далейшае яе ўпрыгожванне было звязана з мастацкімі творамі на тэму жыцця і цудаў гэтага папулярнага ў Польшчы святога.

Капліца дайшла да нас фактычна ў сваім першапачатковым выглядзе, толькі падчас яе рэканструкцыі была страчана першапачатковая надмагільная пліта. Замест яе рэстаўратары ў 1878 г. размясцілі на адной са сцен табліцу з імёнамі ўсіх пахаваных там. Як аказалася, з усіх архітэктурных помнікаў, якія былі ство-

рани, замоулені, прафінансовані князямі Амелькавічамі, да нас дайшла толькі капліца ў Люблінскім касцёле.

Ушанаванне памяці апошняга памерлага прадстаўніка роду Амелькавічаў з'яўляецца яскравым сведчаннем таго, як змянілася культурная арыентацыя апошніх прадстаўнікоў гэтага роду. У той жа час панегірыкі былі данінай заходнеэўрапейскай моды, распаўсюджанай дзякуючы замежным кантактам шляхецкай моладзі і сетцы навучальных езуіцкіх устаноў. На пахаванні Яна Сімяона езуіт Шымон Высоцкі агласіў сваё казанне, што было характэрна для польскай каталіцкай культуры. Яго асноўнай задачай стала ўслаўленне роду, да якога належаў памерлы князь. Прытым што на яго асабістых якасцях ці вартасцях увага не была засяроджана. Фактычна гэты быў панегірык зыходзячаму з гістарычнай арэны знакамітаму роду⁶⁹⁴. Цікава, што пацвярджэннем кахання Соф'і з Мялецкіх да памерлага мужа панегірыст называе не толькі будаўніцтва для яго апошняга прытулку. Шымон Высоцкі піша пра тое, што ўдава наняла паэтаў, гісторыкаў і кантараў, каб яны ў літаратурных і музычных творах славілі яе мужа⁶⁹⁵.

У трэцяй частцы «Казання на смерць» аўтар звярнуў увагу менавіта на адданасць нябожчыка каталіцкай царкве.

Заўчасны зыход з жыцця князёў Амелькавічаў, які паклаў канец традыцыі існавання і ўдзелу ў палітычным жыцці краіны «князёў крыві», азначаў канец старой сі-

«Казанне на смерць Яна Сімяона Слускага».
Ш. Высоцкі. 1593 г.

стэмы ўлады. Як падсумаванне жыццёвага шляху апошніх князёў Служкіх у 1593 г. у друкарні Мамонічаў у Вільні выйшаў твор Станіслава Калакоўскага (Яцвежыуса) «Катэмерыніён княства Служкага»⁶⁹⁶. Там знайшліся добрыя словы не толькі для апошніх князёў Служкіх, але і да ўсіх іх родных. Асобныя вершы былі звернуты ў сучаснае стратам да Соф'і з Мялецкіх, Барбары з Кішкаў, Соф'і Юр'еўны Амелькавіч і яе апекуноў Юрыя і Гераніма Хадкевічаў.

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

АПОШНЯЯ З КНЯЗЁЎ СЛУЦКІХ

Лёс апошняй з князёў Слуцкіх Соф'і Аселькавіч, найбагацейшай нявесты канца XVI ст., набыў рамантычны арэол яшчэ ў XIX ст. намаганямі літаратараў і гісторыкаў Ё. Крашэўскага і Ул. Сыракомлі. Паэтаў перыяду рамантызму прыцягвалі рамантычныя гісторыі заключэнняў шлюбю, дзе сустракаліся бедныя сіроты, жорсткія алекунны. На падставе гістарычных падзей можна было стварыць захапляючыя п'есы і раманы. Гераніямі разнастайных літаратурных твораў гэтага перыяду сталі дзве дзяўчыны-князеўны, што жылі ў XVI ст., — Гальшка Астрожская і Соф'я Слуцкая. Лёс Соф'і Аселькавіч падштурхнуў Ёзафа Крашэўскага да напісання аповесці з выкарыстаннем гістарычных фактаў — «Апошняя з князёў Слуцкіх», якая выйшла ў 1841 г. Некалькі пазней Ул. Сыракомля ў вершаванай форме прадставіў сваю версію падзей 1600 г. у драматычным творы «Магнаты і сірата (Соф'я князеўна Слуцкая)»⁶⁹⁷.

Нягледзячы на тое, што апошні, працуючы архіварыусам у Нясвіжы, меў доступ да гістарычных дакументаў, твор вельмі спрошчана паказваў абставіны жыцця князеўны. Аўтар не проста літаратурна апрацаваў ход падзей, але і пераблытаў дзеючых асоб, дадаў тых, якія наогул у іх не ўдзельнічалі. Тым не менш сенсацыйныя падзеі, сварка паміж двума найбольш уплывовымі родамі ў Вялікім Княстве Літоўскім, рэлігійнае пытанне, якім была афарбавана сама цырымонія, не маглі не прыцягнуць увагу расійскіх уладаў. Праваслаўная царква пасля падаўлення паўстання 1830—1831 гг. шукала асоб, якія маглі б падкрэсліць вернасць мясцовай шляхты праваслаўю, стварыць супрацьвару польскай нацыянальнай ідэі, таму звярнулі увагу на апошняю прадстаўніцу слаўтага роду. Настаўнікам Слуцкай духоўнай семінары і ераманыхам Маркіянам

быў прапанаваны свой варыянт біяграфіі Соф'і Аселькаўны, якая лягла ў аснову фарміравання культуры праваслаўнай святой.

Сёння вельмі цяжка аднавіць падрабязна, дзень за днём жыццё чалавека, які памёр больш за 400 гадоў таму. Даўным-даўно няма людзей, якія былі сведкамі тых падзей, загінула значная частка дакументаў. Аднак у архівах Беларусі, Польшчы, Літвы, Украіны і Расіі часткова захавалася асабістая перапіска большасці дзеючых асоб. У першую чаргу гэта лісты Януша Радзівіла да сваякоў жонкі і сваіх родных, дзе абмяркоўваліся асабістыя ўражанні і пачуцці жаніха падчас залётаў, перапіска апекуноў маладых — братоў Юрыя і Гераніма Хадкевічаў з Крыштафам Радзівілам Перунюм. На вялікі жаль, перапіска самой Соф'і Аселькавіч да нас не дайшла. Уласных

Соф'я Юр'еўна Слуцкая.

Правора з альбома «Icones familiae ducalis Radvillianae», 1758 г.

Ліст Езафа Быхаўца да Кацярыны Радзівіл.

1.05. [1585]. AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1759 c.

аўтографу княгіні ці лістоў да яе намі не знойдзена, вядомы толькі пераказы яе лістоў у перапісцы Януша. У сваім часопісе «Атэнеум» Ю. Крашэўскі адзначаў, што лісты князёўны Слуцкай захоўваліся ў Пецярбургу, па вестках С.А. Ляховіча. Іх публікацыя нават была праанансавана ў адным з нумароў часопіса⁶⁹⁸. Аднак там яны так і не былі надрукаваны. Затое ўсе бакі, уцягнутыя ў канфлікт, збералі судовыя дакументы, якія маглі б даказаць іх правату і пацвердзіць прэтэнзіі на маенткі князёў Аелькавічаў.

Алошняя прадстаўніца славутага роду Соф'я Юр'еўна Аелькавіч-Слуцкая была дачкой князя Юрыя III Юр'евіча Слуцкага і Барбары, дачкі ваяводы падляшскага Мікалая Кішкі (? — паміж 7 і 11 красавіка

1596 г.). Іх першае і адзінае дзіця нарадзілася ў чацвер, 1 мая 1586 г., літаральна за некалькі дзён да смерці бацькі. Дзятчынку назвалі традыцыйным для роду імем — Соф'я. Пра гэта лістом, напісаным уначы, паведаміў Кацярыне з Тэнчынскіх Радзівілаў стары слуга, былы случкі намеснік Езаф Быхавец: «і хутка па нараджэнню магло быць <...> гадзіне пані Хабрыжэўская несла тое дзіця да князя яго міласці, які яго міласцю быў вельмі рады калі пабачыў цалаваў»⁶⁹⁹. Па просьбе старых слуг (маршалака двара Яна Баяноўскага і Езафа Быхаўца), якія бачылі, што стан здароўя князя не папраўляецца, Юрый распарадзіўся маёмасцю і напісаў ліст, які фактычна мог замяніць тэстаментам. Сам тэкст гэтага дакумента дагэтуль не выяўлены, і даведацца пра яго змест можна па ўскосных сведчаннях ці іншых захаваных дакументах. Згодна са звесткамі, якія былі прыведзены ў лістах Юрыя Хадкевіча, апекунамі нашчадкаў князёў Слуцкіх становіліся асвендымскі стараста Пётр Мышкоўскі⁷⁰⁰, люблінскі кашталан Пётр Чорны з Вітовіц⁷⁰¹ і кіеўскі ваявода князь Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі.

Выбар апекуноў быў даволі незвычайны і яскрава ілюстравалі сяброўскія сувязі князёў Аелькавічаў. Усе патэнцыйныя апекуны паходзілі з каронных зямель: Вальні і Малой Польшчы. Як мы пісалі вышэй, князі Аелькавічы на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў знаходзіліся ў складаных адносінах з большасцю вышэйшых ураднікаў ВКЛ. Не вельмі добра складваліся і адносіны братаў Аелькавічаў з другім мучам іх маці, хаця Крыштаф Радзівіл Пярун, які быў ваяводам віленскім, мог стаць абаронцам інтарэсаў князёўны на самым высокім узроўні. Сярод апекуноў толькі адна асоба займала высокае становішча — князь Канстанцін (Васіль) Астрожскі, што не магло спрыяць добрай абароне інтарэсаў немаўляці. Князь Астрожскі, які

приходзіўся князю Юрыю не толькі родзічам, быў адным з нямногіх палітычных і рэлігійных саюзнікаў праваслаўнага князя Слуцкага і не меў вялікага ўплыву на сітуацыю на землях ВКЛ. Два другія апекуны наогул не займалі ніякіх высокіх пазіцый на працягу свайго жыцця: Пётр Мышкоўскі, авенцымскі, ойцаўскі, хенцінскі, тышавецкі стараста, хаця і паходзіў з вядомага сенатарскага роду, сам значных пасадаў не меў і толькі ў канцы жыцця заняў урад люблінскага кашталяна. Пётр Чорны паходзіў з даўняй кракаўскай мяшчанскай сям'і, якая ў канцы XV ст. атрымала шляхецтва. Для яго ўрад люблінскага кашталяна быў вяршыняй палітычнай кар'еры, якую ён пачаў каралеўскім дваранінам⁷⁰². Ніякай палітычнай ці маёмаснай карысці ад такіх апекуноў дзяўчынка б не атрымала, і абарона яе праваў была б пад пытаннем. Зразумела, што асноўная апека аўтаматычна пераходзіла да братоў бацькі.

Адразу пасля смерці Юрыя III жмудскі стараста Ян Кішка, родзіч з боку маці, пачаў цікавіцца тым, хто будзе выхоўваць князеўну, а таксама кім яна павінна быць дагледжана. Даведацца пра пазіцыю сям'і ён спрабаваў праз маршалка двара памерлага князя Юрыя Яна Баяноўскага спачатку ў Вільні, потым у Слуцку падчас пахавання князя Юрыя III⁷⁰³. Ян Кішка непакоіўся, што яго сястра, якая не адышла яшчэ ад цяжкасцей нараджэння дзіцяці, не будзе здольная сама вырашыць усе праблемы, якія выклікала смерць князя Юрыя⁷⁰⁴. Як паказалі далейшыя падзеі, яго асцярога мела пад сабой падставу.

Па Статуту 1588 г. дзяўчынкі да выхаду замуж маглі заставацца пры маці, а апекуны павінны былі прызначыць ім утрыманне⁷⁰⁵. Некаторы час Соф'я заставалася пры маці, але тая даволі хутка (да пачатку 1592 г.⁷⁰⁶) выйшла замуж за Андрэя Сапегу, старасту гомельскага⁷⁰⁷. Пакулы былі

жывыя Ян Сімяон і Аляксандр Апелькавічы, пытанне пра тое, хто будзе займацца кіраваннем маёмасці Соф'і, не ўздымалася. Фактычна яна знаходзілася пад апекай першага, паколькі на землях ВКЛ маёмасці Аляксандра Апелькавіча амаль што не было. Ян Сімяон прадстаўляў інтарэсы дзяўчынны ў судовых разбіральніцтвах⁷⁰⁸. Нечаканая смерць усіх родных (абодвух дзядаў і бабкі) зрабіла дзяўчыну фактычна безабароннай. Родзічы з боку маці, той жа Ян Кішка, які памёр у канцы лістапада 1592 г., таксама зыпілі са свету. Што цікава, ужо тады дзяўчынку не пакінудлі пры маці. Соф'я на той момант была ў Красніку разам з удавой Яна Сімяона Соф'яй з Малецкіх. Князеўна стала спадчыніцай вялізных зямельных маёмасцяў у Вялікім Княстве Літоўскім і Кароне Польскай — Слуцка, Капыля, 7 мястэчак і 32 фальваркаў. Вялізныя маенткі былі абдзяжараны не меншымі пазыкамі: калі 200 тысяч польскіх злотых на частцы Яна Сімяона, не былі выплачаны асабістыя даўгі Аляксандра на 14 тысяч злотых і пазыкі самога Юрыя — не менш 50 тысяч злотых.

Па меркаванні Яна Баяноўскага, які на працягу апошніх шасці гадоў кіраваў маёмасцю памерлага князя як эканом, землі князя Юрыя павінен быў узяць пад сваю апеку кароль Жыгімонт III Ваза. Ён жа мог прызначыць новых апекуноў, бо князеўна мела права толькі на дажывотнае ўладанне ўсімі землямі. Баяноўскі паспрабаваў сустрэцца са старастам авенцымскім і каронным маршалкам (апекунамі па просьбе бацькі), каб узгадніць сітуацыю з далейшай апекай над князеўнай. Сам Баяноўскі быў не супраць і далей служыць князеўне без юргельду (платы), але прызначэнне ўраднікаў знаходзілася ў кампетэнцыі самога гаспадара ці апекуноў, калі гаспадар быў непаўналетні. Баяноўскі паехаў да удавы Яна Сімяона, бо з ім дагэтуль не разлічылі-

«Казанне на смерць Кацярыны з Тэнчынскіх».
Ст. Трацінкі. 1592 г.

ся за арганізацыю вяселля князя Юрыя і яго брата (не было нават вернута сэрэбра, якое бралася калісьці на іх вяселле), азнаёміў яе з воляй караля. Кароль загадаў, каб ні аднаму пану апошняю прадстаўніцу роду на выхаванне не аддавалі, а перадалі толькі самому каралю⁷⁰⁹. Гэта не дзіўна, калі ўспомніць пра лес іншых багатых спадчынніц, хаця б Гальшкі Астрожскай, пра якую мы пісалі раней. Старасце асвенціцкаму Пятру Мышкоўскаму толькі і засталося, як згадзіцца з воляй караля і чакаць, калі ён прыйдзе за Соф'яй.

Ян Баяноўскі разам з пасланцам Крыштафа Радзівіла Графам і каралеўнай Ганнай Вазоўнай спрабавалі пераканаць караля, што дзяўчыне будзе лепш з роднымі. Яны прасілі, каб кароль выказаў сваю ласку і па прыездзе ў Люблін Крыштафа Радзівіла аддаў таму Соф'ю пад апеку яго

жонкі, бабкі дзяўчыны. Кароль адказаў, што ніякай ласкі і кандыцыі з боку ваяводы віленскага ён да сябе не бачыў, і гэта быў каралеўскі загад — дзяўчыну нікому на выхаванне не перадаваць. Кароль жацеў, каб яна знаходзілася пад апекай каралеўны (пэўна, Ганны Вазы) і магла б далей заставацца пры каралеўскім двары пад апекай будучай каралевы Ганны Аўстрыйскай. Незразумела, ці было выканана каралеўскае пажаданне, ці ў перадвясельных клопатах кароль адклаў перезд Соф'і на больш позні час. У той жа час Жыгімонт III пагадзіўся прыняць самога ваяводу віленскага, але не з яго прадстаўнікамі, каб паразмаўляць з ім наконт апекі над апошняй прадстаўніцай роду Алелькавічаў. Кароль пацвердзіў, што ён будзе мець на ўвазе кандыдатуру Кацярыны з Тэнчынскіх як апякункі, бо на той момант ніхто іншы для сябе апекі над князёўнай не прасіў⁷¹⁰. Ян Баяноўскі пытаўся ў Крыштафа Радзівіла Перуна, ці будзе ён і далей працягваць свае намаганні ў гэтым накірунку. Ён нагадваў, што ўся ўласнасць слупцкіх князёў можа перайсці да караля, калі род выгасне канчаткова. Падобна, што ўжо тады ў Радзівіла Перуна з'явілася думка пра шлюб апошняй князёўны Слуцкай са сваім сынам, каб не дапусціць пераходу яе спадчыны ў рукі іншых родаў. Смерць Кацярыны з Тэнчынскіх 17 сакавіка 1592 г. зняла пытанне. У віленскага ваяводы больш не было падстаў для атрымання апекі над князёўнай Слуцкай.

Пасля смерці Яна Сімяона ў сакавіку 1592 г. усе клопаты пра пахаванне апошняга князя, кіраванне яго маёмасцю, апеку над апошняй прадстаўніцай князёў Слуцкіх, выплаты слугам узялі на сябе Юрый і Геранім Хадкевічы⁷¹¹. Яны былі сынамі Соф'і Юр'еўны Слуцкай, сястры Юрыя II, і прыходзіліся апошнім князям Слуцкім роднымі дзядзькамі. Менавіта яны паведамілі Крыштафу Радзівілу Перуну пра смерць

Прывілей Жыгімонта III
Яну Байяноўскаму на Бабруйск.
1589 г. AGAD. AR. Dok. Perg. 4639

апашняга князя Слуцкага⁷¹². Акрамя таго, бабка малой Софіі па мацярынскай лініі Барбара Геранімаўна Кішка таксама паходзіла з роду Хадкевічаў⁷¹³. У сувязі са смерцю ўсіх блізкіх родзічаў паўстала пытанне, хто возьме на сябе справу апекі над апашняй прадстаўніцай роду. Хадкевічы апелявалі да факта свайго блізкага пакрывенства з апашняй князеўнай Слуцкай і прасілі апекі для сябе⁷¹⁴. Жмудскі староста Юрый Хадкевіч неаднойчы звяртаўся па дапамогу да Крыштафа Радзівіла, паколькі Хадкевічы, як бліжэйшыя па крыві, хацелі ўзгадніць свае дзеліны па пахаванню апашніх князеў Слуцкіх з мужам іх маці. Фактычна Юрый Хадкевіч узяў на сябе справу апекі адразу пасля смерці Яна Сімяона і жадаў замацаваць склаўшуюся сітуацыю афіцыйна. Ужо 27 чэрвеня 1592 г. усе дакументы князеў Слуцкіх былі перададзены слугой Аляксандра і Яна Сімяона петрыкоўскім намеснікам Анікеем Уніхоўскім на захаванне старасце жмудскаму⁷¹⁵.

Усё гэта выклікала вялікія складанасці, бо тэстамента, ці ліста, які б рэгламентаваў гэтае пытанне, у Юрыя III не было. Маці таксама не мела тут вырашальнага голасу, калі яе ўдзел у вырашэнні лёсу дзяцей не агаворваўся спецыяльнымі пунктамі ў тэстаменце⁷¹⁶. Акрамя таго, пайшоўшы другі раз замуж, Барбара Кішчанка страчвала магчымасць самастойна ўмешвацца ў судовыя спрэчкі. Незразумела, чаму з просьбай прызначыць апекуном не выступіў яе муж Андрэй Сапэга, але падобна на тое, што ён проста не быў дастаткова ўплывовым і заможным, каб узяць на сябе абавязкі па кіраванні маёмасцю, як гэтага патрабаваў Статут ВКЛ 1588 г.⁷¹⁷

Сітуацыя была вельмі цяжкай. Частка маёмасці была закладзена і не прыносіла князеўні ніякага даходу. Крэдыторы патрабавалі ад апекуноў выплаціць грошы. На той час некаторыя з іх чакалі ўжо па некалькі гадоў. Выплата такіх пазык, кіраванне, утрыманне маёмасці і выхаванне

Северын Налівайка.
Невідомий мистець. XIX ст.

дзяўчыны патрабавалі вялізных сродкаў, якія былі не ў кожнай сям'і. Справа зацягнулася надоўга, і Леў Сапега быў вымушаны прасіць стаць пасрэднікам Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіротку і ўладзіць справу: «праз права ці так жа праз умову»⁷¹⁶. У выніку Барбара афіцыйна адмовілася ад апеки над дачкой на карысць Юрыя Хадкевіча⁷¹⁹.

Юрый Хадкевіч адразу аказаўся ўдзячнутым у розныя судовыя працэсы, звязаныя з вялікімі даўгамі князёў Слуцкіх. На яго, як на апекуна малой Соф'і Слуцкай, якая стала спадчыніцай Яна Сімяона і Аляксандра Слуцкіх, сталі падаваць у суд іх крэдытары. Што цікава, грошы бралі Ян Сімяон з жонкай, але Соф'я з Мялецкіх, хаця і атрымала правы на карыстанне да сваёй смерці капільскімі ўладаннямі князёў Слуцкіх, плаціць адмаўлялася⁷²⁰. Так, скаргі Марціна Окуня на ўдовую княгіню, пададзеныя праз год пасля сканчэння тэрміну выплаты, аказаліся незадаволенымі яшчэ праз 10 гадоў. Ён не толькі не атрымаў

ад Соф'і з Мялецкіх і апекуноў малой Соф'і Юр'еўны 1320 коп грошаў, пазычаных пад заклад Візны, і астатнія сумы, а нават і аплату за дзесяць леапардавых скур⁷²¹. Малады апякун паспрабаваў палепшыць фінансавыя справы, адабраўшы ў былых слуг Алялькавічаў абяцання ім наданні. Самым буйным і прыбытковым быў Бабруйск. За верную службу ён быў абраны ў трыманне Яну Баяноўскаму спачатку Юрыем князем Алялькавічам, потым Янам Сімяонам, якому яны былі павінны шмат грошай. Пасля смерці князёў Слуцкіх Ян Баяноўскі здабіўся каралеўскага пацвярджэння на гэтыя наданні яшчэ ў 1589 г.⁷²², а потым паўторна, у 1592 і 1593 гг. У студзені 1595 г. Юрый Хадкевіч прасіў Мікалая Крыштафа Сіротку сваім аўтарытэтам паспрыць перадачы 40 тысяч злотых, запісаных каралямі на Бабруйску, на карысць «сіраты сыноўцы сваёй княжны слуцкай», і скасаваць дакументы, атрыманыя Янам Баяноўскім⁷²³.

Нягледзячы на малы ўзрост, Соф'я амаль адразу стала аб'ектам залётаў з боку прадстаўнікоў розных магнацкіх фамілій. Першымі дамовіцца з апекунамі змаглі Радзівілы. Малады Юрый Хадкевіч, які толькі вярнуўся з-за мяжы, пачаў шукаць рукі пляменніцы Крыштафа Радзівіла Перуна Соф'і, дачкі памерлага наваградскага ваяводы Мікалая Радзівіла. Адной з умоў шлюбу Хадкевіча стала абяцанне выдаць князёўну замуж за Януша Радзівіла, што было замацавана лістом ад 18.01.1594. Пасля выседля Юрыя, апегага ў вершанай форме студэнтам Віленскай езуцкай акадэміі Янам Баболам⁷²⁴, Соф'я Алялькавіч некаторы час жыла ў Наваградку з Хадкевічамі (у пачатку 1594 г.), пазней разам з апекунамі пераехала ў Бераставіцы, потым у Слуцк.

Канчаткова ў справы апеки Юрый Хадкевіч увайшоў толькі ў канцы 1594 г. Амаль адразу яго напаткалі непрямныя

Соф'я з Радзівілаў Хадкевіч.
Невядомы мастак. Копія канца XVII ст.

весткі. У сваіх лістах ён выказаў трывогу за спадчыну князёў Слуцкіх, бо калі Мазыра і нават Слуцка ўжо ў лютым 1595 г. пачалі гуляць нізавыя (украінскія) казакі. Неабходна было арганізоўваць абарону велізарных уладанняў князёў Амелькавічаў, але ўласных сіл на гэта ў Хадкевічаў было недастаткова. З вясны 1595 г. паўднёвыя і цэнтральныя беларускія землі былі ўжо цалкам ахоплены паўстаннем пад кіраўніцтвам Севярына Налівайкі.

Праз некалькі месяцаў, у канцы чэрвеня — пачатку ліпеня 1595 г., Юрый Хадкевіч памёр⁷⁵, пакінуўшы пасля сябе вялізныя даўгі.

Апека над Соф'яй Амелькавіч перайшла да яго роднага брата віленскага кашталіана Гераніма Хадкевіча. 27 ліпеня 1595 г. Геранім Хадкевіч уступіў у правы апекуна і паслаў сваіх слуг да Вільні заняць палац князёў Слуцкіх на Нямецкай

вуліцы⁷⁶. Брат пакінуў пад яго апекай не толькі князёўну Слуцкую, але і сваю сям'ю — жонку і немаўля сына Мікалая. Геранім не быў так, як брат, схільны да саюзу з Радзівіламі, тым больш на не вельмі карысных для сябе ўмовах. Ён абвінавачваў Радзівіла Перуна, што той скарыстаўся маладосцю і закаханасцю старасты жмудскага, які пагадзіўся на такую прадшлюбную ўмову падапечнай. У дадатак да ўсіх палітычных і ваенных цяжкасцей спадчына князёў Амелькавічаў у некалькі разоў перавыпала ўсю зямельную маёмасць Хадкевічаў. Забытаныя маёмасныя справы і паўстанне, якое закранула і большасць зямель Слуцкага і Капыльскага княстваў, і сам Слуцк, вымусілі Гераніма Хадкевіча

Геранім Хадкевіч.
Невядомы мастак. Пачатак XVII ст.

Нязавыя казакі.

Травюра з «Хронікі еўрапейскай Сарматыі» А. Гваньіні. 1611 г.

пайсці на дамову з Радзівіламі. У прысутнасці чатырох сведак у маентку Берастовіцы 31 ліпеня 1595 г.⁷²⁷ Геранім быў вымушаны пацвердзіць папярэднія дамоўленасці, бо не меў сродкаў на выплату даўгоў брата і на кіраванне маёмасцю падапечнай⁷²⁸. Соф'і на той момант было 9 гадоў, а Янушу (1580—1620) — няпоўных 15.

У верасні 1595 г. Геранім запрасіў Крыштафа Радзівіла на пахаванне брата ў Берастовіцы і паведамаў, што там ваявода віленскі зможа пабачыць князёўну⁷²⁹. Дзяўчынка там і заставалася, а віленскі кашталян разам з сынамі накіраваўся ў Слуцк, каб узяць маёмасць пад сваю руку і прызначыць новых ураднікаў. Частка старых слуг, якія служылі князям Слуцкім на працягу некалькіх пакаленняў, пайшла на службу да Хадкевічаў, магчыма жадаючы быць пры апошняй прад-

стаўніцы славутага роду. Фактычна яны не змянілі месца сваёй службы, перайшоўшы да новага гаспадара. Некаторыя засталіся пры малой князёўне. Адным з такіх старых слуг быў Анікей Уніхоўскі⁷³⁰, якому было даверана захоўваць усе дакументы па маёмасці Амелькавічаў⁷³¹. Геранім Хадкевіч сам прызнаваў, што Уніхоўскі не з'яўляецца яго слугой, але пакінуў яго на ўрадзе слускага намесніка⁷³². Родныя Уніхоўскага доўгі час служылі пры двары Юрыя III Амелькавіча, за што і атрымалі ад князя зямельныя ўладанні ў Навагародскім ваяводстве⁷³³.

У лістападзе 1595 г. казакі захапілі Слуцк. Сыны Гераніма Хадкевіча, якія знаходзіліся там, ледзь паспелі збегчы («убектль слуцк новэembra 8 (6) дня и был там немало заварлисе были на замку з двема сынама дегми малымы пана віленскаго яронима ходкевича») ⁷³⁴. Горад быў абкла-

дзены вялізнай кантрыбуцыяй. 27 лістапада, спужаўшыся падыходзячага шляхецкага войска, увечары Севярыя Налівайка пакінуў горад і накіраваўся ў Альгомлічы. Кашталян віленскі не меў магчымасці выратаваць давераную яму маёмасць. Ён быў вымушаны неаднаразова звяртацца па дапамогу да вялікага гетмана літоўскага, фактычна перадаўшы яму справу абароны случкіх зямель. Дайшло да таго, што Геранім Хадкевіч пытаўся ў Крыштафа Радзівіла Перуна пра стан забяспечанасці случкага гарнізона стрэльбамі⁷³⁵. Крыштаф Радзівіл Пярун пасля заключэння дамовы, па сведчанні польскага храніста Марціна Бельскага, прыслаў па дапамогу почту Хадкевіча радзівілаўскаю пяхоту. З яе дапамогай апыкун малой князеўны Слуцкай змог удзельнічаць у канцы лістапада 1595 г. у бітве пад Слуцкам. Толькі на войска Радзівілаў разлічваў Геранім Хадкевіч у выпадку падыходу да Слуцка войска Лабады, якое налічвала не менш 8 тысяч чалавек у канцы снежня 1595 г.⁷³⁶.

Таму Геранім Хадкевіч у той момант не мог дазволіць сабе разарваць папярэдні шлюбны кантракт. Ён тады б не толькі страціў патэнцыяльнага саюзніка ў вайскавай аперацыі супраць казакоў, але і быў бы павінен выплаціць Радзівілам вялізную заруку ў 100 тысяч коп грошаў. Акрамя таго, Хадкевічы былі абавязаны, згодна з пастановамі сойма, выплаціць у пачатку лютага 1596 г. падатак на набор наёмнікаў, якія мусілі ўдзельнічаць у вайсковых аперацыях супраць казакоў як са сваіх уданняў, так і з маёмасці князеўны⁷³⁷.

Уклад з Радзівіламі быў пакладзены 3 лістапада 1595 г. у ваўкавыскім гродскім судзе. Па ім Геранім Хадкевіч павінен быў выдаць Соф'ю па дасягненні пэўнага ўзросту (г. зн. пасля паўналецця, якога дзяўчына, згодна са Статутам ВКЛ 1588 г., дасягала ў 13 гадоў⁷³⁸) толькі за Януша Ра-

дзівіла падчас каталіцкіх заступ 1600 г. у Вільні: «Я, Геранім Хадкевіч, пан віленскі, маю і павінен буду княжну Яе Міласць Зафію Аелькавічоўну Слуцкую, якая на той час у моцы ва ўладзе і апецы маёй ёсць, выдаць у стан святой шлюбны за князя Януша Радзівіла ваяводзіча віленскага на год і час пэўны, менавіта ў годзе да Пан Бог наступным тысяча шасцісотым у ядзелю за тыдзень перад рымскімі заўстами на месцы пэўным у месце Яго Каралеўскай міласці сталічным у Вільне на двары іляменнікаў маіх Іх Міласці паноў пана Аляксандра і пана Каралі Хадкевічаў графаў на Шклове і Мышы». Шлюб павінен быў быць добраахвотным з абодвух бакоў. Кантракт мог быць разарваны толькі смерцю князеўны: «Пастанавіўшы яе да прыняцця шлюбна добраахвотнага неспрымунонага (хурсіў Аўт.) з абодвух бакоў не адмаўляючыся ні якімі праўнымі прычынамі і выпадкамі ўсялякімі, акрамя самой смерці княжны Яе міласці Зафіі Слуцкай»⁷³⁹. Выкананне кантракта забяспечвалася высокай зарукай у 100 тысяч коп літоўскіх грошаў. Як мы бачым, апекуном у дадзеным дакуменце называўся толькі адзін чалавек — Геранім Хадкевіч — і ўдзел іншых асоб у вырашэнні лёсу князеўны не прапісваўся. Не ўздымалася таксама і пытанне рознасці рэлігій суджаных. Апекунам асобнымі лістамі было забаронена вывозіць князеўну за межы ВКЛ. У выпадку адсутнасці Гераніма і яго жонкі ў межах ВКЛ апека перадавалася польскай ваяводзіне Гальшчы Юр'еўне з Хадкевічаў Шэмет, роднай сястры Гераніма⁷⁴⁰. Жыць Соф'я магла ў любых маентках, сваіх ці апекуноў, на землях ВКЛ⁷⁴¹.

Патрапіўшы да двара Юрыя, а пасля Гераніма Хадкевічаў Соф'я папераменна жыла ў Слуцку, Брэсці, Вільні, Наваградку, Цімкавічах⁷⁴². Пра паўсядзённае жыццё і ўласныя меркаванні Соф'і нам нічога не вядома. Уласнаручнай яе

Януш Радзівіл.

Портрета з альбома «*icones familiae ducalis Radivilianae*».
1758 г.

карэспанёнцы не захавалася. Вядома, што выхаваннем дзяўчынкі займаліся жонка Гераніма Хадкевіча Ганна Тарлоўна і Соф'я Мялецкая, удава Яна Сімяона князя Слуцкага⁷⁴³. У ліпені 1593 г. Ян Караль Хадкевіч ажаніўся з удавой Яна Сімяона Амелькавіча-Слуцкага Соф'яй Мялецкай і быў зацікаўлены ў карысным для сябе падзеле маёмасці паміж астатнімі князямі Слуцкімі. Адукацыю і выхаванне дзяўчына атрымлівала згодна са сваім статусам князеўны. Для лепшага выхавання ў веры да князеўны быў прыстаўлены каплан, яна ўмела чытаць і пісаць па-польску і, хіба, па-старабеларуску, але, на жаль, ні аднаго кірылічнага аўтографу намі не было знойдзена. З асабістай перапіскі апекуноў з Крыштафам Радзівілам выразна не прасоч-

ваецца тама рэлігійнага выхавання, аднак прысутнічаюць звесткі пра наведванне ёю розных каталіцкіх цырымоній⁷⁴⁴.

Да пэўнага моманту інтрыгі вакол рукі знатнай і заможнай паненкі нічым не адрозніваліся ад многіх прыгодніцкіх драм, што былі нярэдкасцю на беларускіх землях. Заўсёды карысці шукалі і апекуны малых сірот, і амбіцыйныя жаніхі са сваімі сем'ямі. Але толькі ў выпадку з Соф'яй Слуцкай і Янушам Радзівілам краіна апынулася на мяжы грамадзянскай вайны.

Усе пытанні з рэалізацыяй шлюбу і яго арганізацыяй вырашалі апекуны. Маладыя да пэўнага моманту не былі знаёмыя. Перад імі і не ставілася задача добра ведаць адзін аднаго. Дастаткова, каб бацькі ці апекуны палічылі іх вартай партыяй. Соф'я была прадстаўніцай славітага роду, не толькі спадчынніцай вялізных зямель, але і радней каралямі. Януш таксама паходзіў з сям'і, якая была на той час на вяршыні сваёй магутнасці. Яго хросным бацькам стаў польскі кароль і вялікі князь літоўскі Стэфан Баторый, які і даў яму венгерскае імя Януш⁷⁴⁵. З дзяцінства ён выхоўваўся як прадстаўнік двух знакамітых родаў Радзівілаў і Астрожскіх, у разуменні неабходнасці абароны правоў усіх дысідэнтаў у краіне: і пратэстантаў, і праваслаўных. Абарона правоў сваіх кліентаў і падданных, служба айчыне, павелічоныя славы роду і імкненне, каб пра яго ведалі ва ўсіх еўрапейскіх краінах, — вось былі асноўныя прынцыпы яго выхавання, светапогляду і жыцця.

Выхаванне, блізаць да двара, прыязныя стасункі са Стэфанам Баторыем, высокія пасады бацькі — здавалася, перад Янушам ляжала адкрытая дарога да вяршыняў улады. Адзінае, што ад яго патрабавалася, — гэта атрымаць адукацыю згодна са сваім прызначэннем і практыкай ў ваенных справах. Выданне Соф'і Амелькаўны замуж

за Януша Радзівіла спрыяла ўзмацненню палітычных пазіцый біржайскай пратэстанцкай галіны Радзівілаў. Рэалізацыя шлюбу павялічвала зямельныя валоданні біржайскіх Радзівілаў на 20—25 працэнтаў, прыносила ім каля 7200 дымоў⁷⁴⁶. Такую сілу, нават калі яна знаходзіцца ў апазіцыі да каралеўскага двара, ігнараваць было б немагчыма.

Аднак спробы Крыштафа Радзівіла забяспечыць высокія пазіцыі для сына наткнуліся на супраціўленне з боку каралеўскага двара. Кароль не жадаў яшчэ большага ўзмацнення грамадскай пазіцыі Радзівілаў у Вялікім Княстве Літоўскім. Непакоеў яго і саюз Радзівілаў з каронным канцлерам Янам Замойскім. Амаль з самага пачатку панавання Жыгімонта III Крыштаў Радзівіл, як адзін з лідараў дысідэнтаў, знаходзіўся ў пастаяннай апазіцыі да караля і яго атачэння. Асноўнымі пытаннямі, па якіх разыходзіліся каралеўскі двор і віленскі ваявода, сталі рэлігійная і знешняя палітыка двара, жаданне Жыгімонта III Вазы прызначыць паляка віленскім біскупам пасля заняцця кракаўскага біскупства Юрыем Радзівілам⁷⁴⁷.

У супрацьвагу ім кароль спрыяў узвышэнню Хадкевічаў, якія перайшлі ў каталіцтва, асабліва Яна Караля⁷⁴⁸. Супрацьстаянне біржайскіх Радзівілаў і братаў Яна Караля і Аляксандра Хадкевічаў пачалося менавіта з-за маёмасных спрэчак. Да 1593 г. стасункі былі роўныя, і маладыя Хадкевічы нават шукалі патрымкі ў Радзівіла Перуна для пачатку ваеннай кар’еры.

У 1594 г., ажаніўшыся ў чацвёрты раз з багатай удавой Яна Кішкі князеўнай Гальшкай Канстанцінаўнай Астрожскай, Крыштаф Радзівіл працягнуў павелічэнне сваёй латыфундыі. Ад імя свайго сына і новай жонкі (роднай сястры маці Януша) ён узбудзіў судовую справу супраць цесця. Князеўна Кацярына Астрожская,

Гальшка Астрожская.

Граюра з альбома «Icones familiae ducalis Radivilianae». 1758 г.

якая памерла пры нараджэнні сына, разам са сваёй сястрой і братамі была названа спадчыніцай вядомай Гальшкі Ільінічны Астрожскай. Сваю палову агромістых уладанняў князеў Астрожскіх яна загісала на карысць стрыечных братаў і сясцёр, дзяцей князя Канстанціна (Васіля) Канстанцінавіча Астрожскага. Бацька гэтыя землі дзяліць паміж дзецьмі не стаў, а трымаў пад сваёй рукой. Радзівіл патрабаваў падзелу маёмасці Гальшкі Астрожскай і перадачы часткі Кацярыны Янушу. Слонімскі земскі суд прызнаў, што палова зямель Гальшкі Астрожскай павінна адысці да Януша і яго мачахі. На Люблінскім трыбунале 24 жніўня 1594 г. Канстанцін Астрожскі пагадзіўся перадаць у рукі Радзівіла Раманаў, Барань, Глуск, Копысь і Тарнопаль⁷⁴⁹. Аднак апошні

маєнтак Радзівілы так і не атрымалі. Значныя праблемы выклікала і атрыманне Копысі. Копысь заставалася з часу апекі караля над Гальшкай Астрожскай пад каралём. Пасля яе выхаду замуж за Лукаша Гурку кароль не вярнуў ёй частку зямель, а калі ў скарбе ў чарговы раз не было грошай, кароль заклаў маёнтак Копысь Хадкевічам. Сваю частку Гальшкка Канстанцінаўна таксама не стала запісваць мужу, а пакінула сабе. Тым не менш, па дзясятнenni паўпа-лещы Януш ужо меў зямельныя маёнткі. Гэта было важным, асабліва з пункту гледжання будучага саюзу з адной з найбольш заможных нявест ВКЛ.

Заканадаўства ВКЛ патрабавала ад жаніха забяспечыць сваёй будучай жонцы прыстойнае (згодна з яе статусам) існаванне⁷⁵⁰. Дзяўчына, выходзячы замуж, прыносіла з сабой пасаг. Ён перадаваўся мужу, але ў адказ апошні быў павiнен запісаць на карысць жонкі маёнткі, якія каштавалі ў два разы болей, чым прынесены пасаг. Гэтай маёмасцю жонка магла распараджацца цалкам самастойна: прадаваць, закладаць, дарыць, карыстацца даходамі з маёнткаў. Таму ні адзін шляхціч не мог спадзявацца на добрую партыю, калі сам не быў забяспечаны маёмасцю. Рэдка якая сам'я пагадзілася б выдаць дзяўчыну замуж, не забяспечыўшы яе будучыню. Для Хадкевічаў такое фінансаве становішча жаніха магло стаць яшчэ адной падставай для адмовы Янушу ў руцэ Соф'і.

Радзівілы аказаліся ў цяжкай сітуацыі. У магнацкіх сем'ях не было прынята дзяліць маёмасць пры жывых бацьках. Заканадаўства таксама гэта не прадугледжвала⁷⁵¹. Сваю долю родавага багацця і зямель дзеці атрымлівалі толькі пасля смерці бацькі. Так было і з дзедам Януша Мікалаем Радзівілам Рудым, з бацькам Крыштафам Радзівілам Перуном. Бацька атрымаў спадчыну і бацькоўскія землі толькі ў 1584 г.,

калі быў жанаты ўжо трэці раз. Выхадаў было некалькі: зрабіць кар'еру і атрымаць зямельнае наданне разам з урадам ад караля, ажаніцца з багатай удавою ці атрымаць дазвол ад бацькі запісаць вена жонцы на яго землях. Аднак апошні варыянт не гарантаваў дабрабыту маладой. Свёкр мог прадаць, падарыць, заклаць запісаня ёй маёнткі, і пасля смерці мужа ўдава засталася б ні з чым. Янушу Радзівілу ні адзін з гэтых варыянтаў не падыходзіў. Выйсцем было атрымаць спадчыну маці, Кацярыны Астрожскай. Такім чынам, малады хлопец мог стаць уласнікам значнага зямельнага маёнтка і фінансава быць падрыхтаваны да шлюбу.

Атрымаўшы законныя правы на землі Астрожскіх, ваявода віленскі ўзбудзіў працэс супраць Хадкевічаў, патрабуючы вярнуць яму маёнтак Копысь. У 1596 г. у выніку працэсу ў Літоўскім трыбунале Копысь была адабрана ў Аляксандра і Яна Караля. Браты, якія не атрымалі кампенсацыі за свае фінансавыя страты і пазбавіліся вялікага прыбыткавага трымання, былі пакрыўджаны на Крыштафа Радзівіла Перуна і перайшлі да актыўнай апазыцыі да яго⁷⁵². Іх саюзнікам мог бы стаць кіеўскі ваявода князь Канстанцін Астрожскі, адносіны з якім былі напружанымі з-за працэсу па спадчыне яго пляменніцы. Аднак хваля Контррэфармацыі і актыўная падрыхтоўка да заключэння царкоўнай уніі вымусіла яго пайсці на цесны саюз з пратэстантамі і іх лідарам Крыштафам Радзівілам. Рэлігійныя і палітычныя інтарэсы аказаліся вышэй за эканамічныя. Здэс нават даручыў Янушу Радзівілу прадстаўляць інтарэсы праваслаўных на з'ездзе ў Сандам'ры ў 1595 г.⁷⁵³. У выніку князь Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі, які прыходзіўся не толькі родзічам малой Соф'і, але і яе апекуном па лісту бацькі, не стаў умешвацца ў канфлікт паміж Радзівіламі і Хадкевічамі, а

пазней стаў на бок свайго ўнука ад каханай дачкі.

У 1598—1599 гг. значна абвастраюцца адносіны паміж апазіцыяй, узначаленай Радзівіламі, і пракаралеўскай партыяй, да якой належалі Хадкевічы. Крыштаф Радзівіл пасля смерці бацькі аб'яднаў у сваіх руках некалькі вышэйшых урадаў у дзяржаве: адначасова ён быў ваяводам віленскім, гетманам польным, а з 1589 г. дадаў да гэтага і пасаду найвышэйшага гетмана літоўскага⁷⁵⁴. Канцэнтрацыя важных палітычных пазіцый у руках пратэстантаў не магла задавальняць караля, які імкнуўся замацаваць пазіцыі каталіцкай царквы на землях ВКЛ. Фармальна Жыгімонт III нічога не мог зрабіць супраць біржайскіх Радзівілаў, таму ўсе намаганні каралеўскай партыі былі накіраваны на недапушчэнне далейшага ўзмацнення гэтай галіны роду.

Да гэтага дадаліся маёмасныя спрэчкі паміж Радзівіламі і Хадкевічамі. Менавіта з маўклівага адабрэння караля Ян Караль і Аляксандр Хадкевічы спачатку здабіліся сумеснай апекі разам з Геранімам Хадкевічам над апошняй слуцкай князеўнай Соф'яй Алеелькавіч, а пазней паспрабавалі перашкодзіць яе выхаду замуж за Януша Радзівіла. Яны абавязалі Гераніма даць ім заручныя лісты, што без іх згоды ён не выдасць Соф'ю замуж. Па венавым лісце Яна Сімяона князя Слуцкага яго жонцы дажывотна былі запісаны Цімкавічы, частка Капыля, а пазней Краснік. Ян Сімяон пазычыў у сваёй жонкі 30 тысяч злотых і перадаў ёй за гэта правы на красніцкі маёнтак⁷⁵⁵. У выніку Ян Караль Хадкевіч, як прадстаўнік сваёй жонкі, удавы апошняга слуцкага князя, стаў адным з асноўных крэдытараў малой князеўны. У той жа час паглыблялася і фінансавая залежнасць віленскага кашталяна Гераніма Хадкевіча ад Радзівіла Перуна. Не разлічыўшыся за абарону Слуцка, ён працягваў пазычаць у

Ян Караль Хадкевіч.
Невядомы мастак. Копія XVIII ст.

гетмана значныя грашовыя сумы: ад 1 да 5 тысяч злотых па некалькі разоў на год⁷⁵⁶.

Па закону апякун мог атрымаць да 10 працэнтаў ад маёмасці падапечнага як аплату за яго выхаванне і кіраванне ўласнасцю. Геранім Хадкевіч, па намове Яна Карала Хадкевіча, жонка якога мела пажыццёвыя правы на Капыль, прасіў для сябе менавіта гэтае ўладанне. Крыштаф Радзівіл не жадаў, каб сын страціў адно з цэнтральных уладанняў, нават у якасці кампенсцыі за страты, панесеныя падчас апякунства Геранімам Хадкевічам.

Хадкевічы паспрабавалі здабіцца скасавання папярэдняй дамоўленасці пра шлюб праз суд у сярэдзіне 1598 г. Апекуны апелывалі да блізкай роднасці, рознасці рэлігій жаніха і нявесты, а таксама націску з боку Радзівілаў на Юрыя Хадкевіча пры падпісанні першай шлюбнай умовы.

Крыштаф Радзівіл добра ўсведамляў, што з заключэннем шлюбу могуць узнікнуць праблемы, аднак ён бачыў асноўную перашкоду ў рознасці веры будучай пары⁷⁹⁷.

Дзяўчыне ў той час нават не казалі пра тое, што яна прасватана. Самога жаніха з 1596 г. не было ў краіне. Януш атрымліваў належную адукацыю спачатку ў ВКЛ, потым у замежным падарожжы па ўніверсітэтах Германіі, Швейцарыі і Галандыі. Бацька накіроўваў яго ў 1596 г. за мяжу разам са стрыечным братам Юрыем Радзівілам і чатырма слугамі — князем Янам Агінскім, Аляксандрам Трызнам, Янам Шадэкам і Янам Балтазарам Лютамірскім⁷⁹⁸. Асноўнай мэтай двухгадовага падарожжа было завязанне цесных кантактаў з нямецкімі курфюрстамі, французскім і імператарскім дваром, удасканаленне моў — лаціны і нямецкай. Для Януша бацька планавалася ваенную кар’еру. Таму хлопец пасля наведвання ўніверсітэтаў са сваімі суправаджаючымі прыняў удзел у 1597 г. у іспанска-французскім канфлікце, а ў 1598 г. — у вайне з Турцыяй, для чаго паехаў да Венгрыі ў абозе аўстрыйскага эрцгерцага Маціяша.

Пасля вяртання ў канцы 1597 г. на радзіму Януш пачынае рабіць не вельмі ўдалыя спробы знаёміцца з нявестай. У студзені 1598 г. ён напросіў дазволу ў Гераніма Хадкевіча наведаць Соф’ю. Віленскі кашталян прапанаваў яму прыехаць да Слуцка, дзе ў той момант знаходзілася дзяўчына разам з яго жонкай. Была вызначана і канкрэтная дата, бо на запусты Ганна з Тарлаў Хадкевіч з падалечнай павіны былі выехаць да Цімкавіч. Януша паставілі перад выбарам: ці зараз, ці ніяк («*Sin minus et contra*»)⁷⁹⁹. У чацвер, 8 лютага 1598 г., яму было загадана прыехаць у Слуцк, дзе ён спадзяваўся пабачыцца з князёўнай⁸⁰⁰. Падобна на тое, што Геранім Хадкевіч запрасіў яго ў Слуцк на адзін з бальяў, якія звычайна ладзілі паміж Калядамі і Вялікім пастом. Нярэдка пад

пільным вокам старэйшых жанчын у запустых святых разам з мужчынамі і замужнімі жанчынамі прымалі ўдзел і маладыя паненкі. Фактычна ўдзел у бальях, танцавальных імпрэзах быў адзінай магчымасцю публічных спатканняў моладзі і дэманстрацыі новых убораў і ўпрыгожванняў. Моладзь мела пад іх час нядрэнны шанс завязаць знаёмствы:

Мясापусты, запусты,
Моладзь не хоча капусты,
Жадаюць яны танцаваць,
а пананка цалаваць⁸⁰¹.

За некалькі дзён да гэтага ён сустрэўся на сняданні з Геранімам і Янам Каралем Хадкевічам і быў уражаны дрэнным стаўленнем да сябе апошняга. Пасля размовы з апекунамі вялікіх ілюзій наконт блізкага знаёмства з нявестай ён не меў. Ужо да спаткання Януш пісаў Радзівілу Сіротку: «бо калі мяне пра размову з княжною (да якой цяжка хіба толькі ў танцы перайсці мог)»⁸⁰².

Такая пазіцыя Яна Карала Хадкевіча становіцца зразумелай, калі звярнуць увагу на палітычныя падзеі, якія разгортваліся як у краіне цалкам, так і ў Наваградскім ваяводстве, дзе ў асноўным знаходзіліся валоданні князёў Слуцкіх. Перад Хадкевічамі, прыхільнікамі караля (г. зв. партыі рэгалістаў), у выпадку заключэння гэтага шлюбу рэальна паўставала б пагроза страты сваіх палітычных пазіцый і ўзмацнення дысідэнтаў. Асабліва супрацьстаянне паміж дысідэнтамі (пратэстантамі і праваслаўнымі) і католікамі абвастрылася на наваградскім сойміку, які адбыўся 19—21 студзеня 1598 г.⁸⁰³. На гэтым сойміку шляхта патрабавала, каб Хадкевічы разлічыліся за ўтрыманне наёмнага войска, якое было сабрана супраць казакоў. У свой час у 1596 г. ім нічога не было выплачана: «з імен панов Ходкевичов, з імен княжат слуцких и инших» не мало показовал,

же нічого з маєтностей своїх не дали»⁷⁶⁴. Зборщчыкі падаткаў апраўдваліся, што не маглі ўзяць падатак да 1598 г., бо маёнты пацярпелі «одно приложившы тые градобитья и шкоды козацкие, так же побор духовный»⁷⁶⁵. Такім чынам, асноўны цяжар па ўтрыманню войска быў ускладзены не на буйнейшыя землеўласнікаў, а на шляхты. Да таго ж па прапанове Хадкевічаў у соймавую інструкцыю было ўнесена патрабаванне замясціць пасаду польнага гетмана. Аднак па патрабаванню Радзівіла Сіроткі ўсё ж быў запісаны пункт, які прадуладжваў згоду на гэта ваяводы віленскага і вялікага гетмана Крыштафа Радзівіла. Як мы пісалі раней, пасаду з 1589 г. трымаў за сабой Крыштаф Радзівіл і ў будучым жадаў перадаць яе сыну. Зразумела, што Ян Караль, які прэтэндаваў на гэтую пасаду, не быў задаволены такімі рашэннямі наваградскай шляхты і сваё раздражненне выліў на Януша Радзівіла.

Крыштаф Радзівіл, для якога такі паварот падзей быў нечаканы, паведаміў, што ў далейшым, калі будуць выказвацца патрабаванні пра замяшчэнне пасады польнага гетмана, ён не будзе іх цярпець і адпаведна адкажа⁷⁶⁶. Такім чынам, злучэнне некалькіх фактараў і крыўда з боку Хадкевічаў прывялі да таго, што Геранім Хадкевіч падаўся на націск сваіх стрыечных братоў і выступіў супраць шлюбна Януша Радзівіла са сваёй падапечнай.

З лета 1598 г. былі адменены спатканні нават на шматлюдных імпрэзах. Расчараваны Януш не бачыў патрэбы і далей знаходзіцца ў Вялікім Княстве Літоўскім. Летам 1598 г. ён стаў прасіць бацьку дазволіць працягнуць падарожжа, каб удасканальваць свае ўменні як ваеннага. Крыштаф не захацеў адпуская яго ні ў Галандыю, ні ў Францыю, нягледзячы на асабістае запрашэнне французскага караля Генрыха IV Наварскага і яго маршалаў⁷⁶⁷. Пасля не-

ласкавага прыёму ў Брэсце Януш Радзівіл вырашыў далучыцца да польскага войска, якое было павінна выступіць на дапамогу венграм у вайне з Турцыяй. Венгерская кампанія давала яму магчымасць наведаць і імператарскі двор, які ў той час знаходзіўся ў Вене⁷⁶⁸. Дазвол караля і бацькі быў атрыманы, і ваяводзіч вяртаўся на некалькі месяцаў ад эхаў у Венгрыю.

Соф'я тым часам разам з апекунамі пераязджае ў Брэст. Геранім Хадкевіч з 1595 г. быў брэсцкім старастам, рэзідэнцыяй якога быў замак у гэтым горадзе. У ім значна лягчэй было арганізаваць нагляд за кантактамі прыдворных і гарантаваць бяспеку членам сям'і віленскага кашталія і яго падапечнай. Хадкевічы вельмі баяліся, што дзяўчыну могуць скрасці і прымусяць выйсці замуж супраць іх волі, што неаднойчы было ў гісторыі, і не трацілі надзеі знайсці ёй іншую партыю. Таму некалькі месяцаў яна фактычна не пакідала сваіх пакояў, доступ у якія мелі толькі апекуны і каплан. Магчыма, гэта быў асабісты каплан віленскага кашталія Прахоўскі⁷⁶⁹. Выходзіць яна магла толькі да капліцы. Гэта паўплывала на характар дзяўчыны: ён вельмі змяніўся, як адзначалі шляхцічкі, якія былі знаёмыя з ёй⁷⁷⁰.

Падарункі, пажаданні пра спатканне, удзел у балях перадаваліся праз апекуноў Соф'і і Януша. Аднак усё выглядала так, што да Соф'і яны не даходзілі. Да яе не дапускалі не толькі жаніха, але і блізкіх да яго слуг, якія калісьці служылі яшчэ яе бацьку. Нават калі Януш па дарозе да Венгрыі спецыяльна завітаў у Брэст 19 верасня 1598 г., сыны Гераніма Хадкевіча Ян Геранім і Крыштаф яго не толькі не дапусцілі да нявесты, але нават выправадзілі з вялікай залі: «а правадзілі мяне калі выходзіў аж да самага мосту». Ян Баяноўскі, колішні слуга апошніх князёў Слуцкіх, і пані Гурская, жонка яшчэ аднаго з давераных слуг Юрыя

Крыштаф Хадкевіч.
Невядомы мастак. XVII ст.

Аленькавіча, прасілі ў слугі Хадкевіча Кяханоўскага дапусціць іх толькі да дзвярэй паненкі. Перад імі ўсімі дзверы зачынілі і не адчынілі, нават калі Януш сам доўга ў іх калаціў. Тады Януш вырашыў дзейнічаць праз асабістых слуг Хадкевічаў. Пан Няшчыцкі пазнаёміў яго з капланам, які кожны дзень служыў пры князеўне імшу і еў разам з ёй. Каплан сказаў, што дзяўчыне ніхто не паведаміў пра прыезд жаніха і наогул яна пра яго нічога не ведае. Аднак святар сам прапанаваў знайсці некалькіх музыкантаў і загадаць ім зайграць на дэбранач, каб над ракой было чутна. А там ужо, як сама князеўна зразумее, і Бог у тым дапаможа. Ад сабе «мілы каплан», як называе яго Януш, абяцаў прынесці праз некалькі гадзін пасля размовы які-небудзь знак ад князеўны⁷⁷¹.

У гэты ж дзень Ян Баяноўскі таксама напісаў да Крыштафа Радзівіла, дзе распавёў, што сапраўды Януша далей залы не пусцілі. Нягледзячы на папярэдняю дамоўленасць з Геранімам Хадкевічам,

не дазволілі і пані Гурскай пабачыцца з дзяўчынай ці пры дзвярах, ці на ганку⁷⁷². Падтрымалі Януша і іншыя асобы, якія былі звязаны з Хадкевічамі. Пані мечнікава⁷⁷³, якой давярала жонка Гераніма Хадкевіча, абяцала распавесці пра жаніха пры Соф'і, а раней гэтага не рабіла, бо асабіста Януша не ведала.

Такое актыўнае імкненне Януша пазнаёміцца з нявестай выклікала непакрой апекуноў. Пад націскам Аляксандра і Яна Караля Геранім Хадкевіч пачаў шукаць саюзнікаў у барацьбе з Радзівіламі. Найлепшым варыянтам быў выбар жаніха з іншага ўплывовага роду. Такія прэтэндэнты ўжо былі, калі нявесту выдавалі замуж не за змоўленага хлопца. Разбіральніцтва па спрэчнай справе магло цягнуцца некалькі гадоў у розных судах ці быць перададзена на разгляд да караля. Жыгімонт III Ваза, які не быў прыхільны да біржайскіх Радзівілаў, мог вырашыць канфлікт на карысць рэальнага мужа. Геранім Хадкевіч паслаў свайго пляменніка Сямашку, які быў жанаты з дачкой кіеўскага кашталяна Паўла Сапегі, да брацлаўскага ваяводы Януша Збаражскага. У лісце, падпісаным усімі трыма Хадкевічамі, прапаноўвалася выдаць Соф'ю замуж за яго сына, пінскага старасту Юрыя Збаражскага. Наўзамен яны прасілі рукі дачкі троцкага ваяводы Барбары Збаражскай, якая знаходзілася пад апекай брацлаўскага ваяводы, для Аляксандра Хадкевіча. Змову пра невыданне князеўны замуж без згоды трох Хадкевічаў і прапанову яе рукі Збаражскім трымалі ў вялікай таямніцы. Ведалі пра гэты ліст і пошукі іншага жаніха толькі двое слуг Хадкевічаў — нейкі Прашчыцкі і ксёндз Грахоўскі⁷⁷⁴. Тым не менш, Крыштафа Радзівілу паведаміў пра гэтую прапанову адзін з яго «прыяцеляў» у лісце ад 9 кастрычніка 1598 г.

Наогул, увосень гэтага года з розных куткоў краіны да ваяводы віленскага па-

ступалі перасцярогі ў справе шлюбу Януша. Хадкевічы паспрабавалі скарыстацца разладам у яго сям'і і заручыцца падтрымкай апошняй жонкі Радзівіла Перуна Гальшкі з Астрожскіх. У той момант яны з Крыштафам Радзівілам знаходзіліся не ў лепшых стасунках. Гальшка, атрымаўшая багатую спадчыну пасля смерці свайго першага мужа Яна Кішкі, адмовілася перадаць яе Крыштафу Радзівілу. Муж настолькі быў абураны яе адмовай і жаданнем захаваць свае ўладанні пры сабе, што яны амаль перасталі бачыцца. Прымірыла іх толькі абяцанне Гальшкі перадаць усю сваю ўласнасць у спадчыну Янушу як адзінаму сыну каханай сястры. Геранім Хадкевіч спачатку прыслаў да Гальшкі свайго слугу Прашчыцкага, а потым да двара віленскай ваяводзіны прыехала яшчэ некалькі давераных асоб віленскага кашталяна — ксёндз Грахоўскі і сакратар Гераніма Крыштаф Чыж. Нягледзячы на іх угаворы, яна не толькі не падтрымала пазіцыі Хадкевічаў, але і паведаміла мужу пра нядобрый захад з боку апекуноў дзяўчыны⁷⁷⁵.

Ужо ў сярэдзіне снежня 1598 г. Януш быў вымушаны вярнуцца ў Кракаў для ўрэгулявання тэрміновых спраў⁷⁷⁶. Там ён знаходзіўся да пачатку наступнага года, а ў студзені зрабіў яшчэ адну спробу пабачыцца з нявестай.

Як мы пісалі раней, студзень—люты быў часам розных імпрэз, балаў, маскарадаў. У дадатак да іх маладыя людзі маглі сустрацца на розных «цукровых цырымоніях», калі паненкам, нявестам кавалеры прысылалі ў знак сваёй схільнасці марцыпаны. Тая ж песня «Мясанупст» успамінае пра такія забавы моладзі:

Елі б і каўбасы
У тых мясанусных часы,
І пад вечар марцыпан,
Калі б даў яго які пан⁷⁷⁷.

Вызначэнне ступені роднасці Януша Радзівіла і Соф'і Слуцкай

Крыштаф Радзівіл Пярун прасіў у сярэдзіне студзеня 1599 г. у Гераніма Хадкевіча літасці да свайго сына: «тады прашу,

Гальшка з Радзівілаў Сапегі.

Невядомы мастак. Канец 1730 г.

каб Ваша Міласць тое ўсё магла дазволіць майму сыну, каб, хаця б праз якога свайго слугу, мог Княжне Іх міласці марцыпан які на наступаючы мясাপуст паслаць, не дапускаючы ЯМ кіслай капусты ў той запус⁷⁷⁸.

У адказ апекуны не толькі не дапусцілі Януша да нявесты, а наогул забаранілі любяы спатканні з 27 студзеня 1599 г. без думачэння прычын⁷⁷⁹. Нясвіжскі ардынат даведаўся, што Хадкевічы нават загадалі не пушчаць Януша ў Слуцк, а той, нічога не ведаючы, паехаў да нарочнай⁷⁸⁰.

Сам Януш пісаў пра гэта да Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі: «Сустрэўся з панам віленскім⁷⁸¹ і з панам падчасым⁷⁸² у адной карчме на поўдарогі паміж Мірам і Нясвіжам. Тамжа сам найперш

прывітаўшыся пан падчасым да мяне прыступіў і онага прывітаў. Там жа зараз дэклараваў з тым, што намысліў для таго ў Слуцк ехаць, каб службы мае княжне Яе Міласці адрэкамендаваць і зрадаваўся таксама яго добраму здароўю. Потым яму паведаміў, што маю тэрміновыя лісты ад Яго міласці пана айца майго і ад Яе Міласці⁷⁸³ да самой паненкі, просячы яго зараз пра дазвол, каб мне туды ехаць дазволіў і ліст да самой пані даў. На што мне адразу не адказаў, потым разам з тым адмовіў і паведаміў, што тое без яго быць не можа. Дакладаю тья словы: каб нават слугі мае не маглі там асмеліцца ВМ у маю адсутнасць пуціць і адклаў мне час (візіту. — Аўт.) да некалькіх дней падчас наступіўшага паста. Такім чынам не ведаю, калі то не стратыгема якая на да мною, завей мудрай галавы хоча паказаць. Пра тое таксама спытаў, а што ці будзе ведаць яшчэ княжна ВМ, на што мне адказалі: калі не будзе на тое воля божая, тады і ўсе на свеце марцыпаны таго не выправяць. Аднак іх тую цукровую цырымонію і ВМ і княжна не страці, а мне бы зараз за непрыняццем таго дэспект⁷⁸⁴ маг вырасці⁷⁸⁵.

Такая актыўнасць, якая пагражала доўгімі судовымі працэсамі для ўсіх бакоў, уцягнутых у канфлікт, прывяла да таго, што Януш Збаражскі не прыняў прапановы Хадкевічаў. У той жа час, накуль вяліся перамовы, ён адмовіў у руцэ сваёй падапечнай Юрыю Радзівілу, пляменніку Крыштафа Перуна⁷⁸⁶.

У такіх умовах размовы пра шлюб і выкананне папярэдніх дамоўленасцяў ужо не вяліся. Апекуны абодвух маладых Януша (ад яго імя выступаў Крыштаф Радзівіл) і Соф'і (браты Хадкевічы) нават не пачалі перамовы пра ўмовы заключэння шлюбу, перадачы маёмасці і арганізацыі вяселля. Пазіцыя апекуноў Соф'і выцякала з іх жадання разарваць папярэднія дамоўлена-

сці лобымі законнымі сродкамі і скарыстаць для гэтага рознасць веравызнанняў і блізкае пакрывенства жаніха і нявесты. Па бацькоўскай лініі Януш прыходзіўся Соф'і родзічам у чацвёртай ступені, бо іх прадзеда былі роднымі братамі (прабабка Соф'і Гелена была дачкой Мікалая Мікалаевіча Радзівіла, ваяводы віленскага і канцлера ВКЛ). Па мацярынскай лініі родніцка была яшчэ бліжэйшая — у трэцяй ступені. Прабабай Януша была княгіня Аляксандра Сямёнаўна Амелькавіч-Слуцкая.

Радзівілам стала неабходна падтрымка вышэйшых польскіх ураднікаў, калі Жыгімонт III у сакавіку 1599 г. адкрыта стаў на бок Хадкевічаў. Яе яны атрымалі ў асобе кароннага канцлера Яна Замойскага і прадстаўнікоў сям'і князёў Астрожскіх.

Крыштаф Радзівіл пачаў падрыхтоўку да судовых працэсаў. На яго баку быў канцлер ВКЛ Леў Сапега, якому віленскі ваявода паабяцаў руку сваёй дачкі Гальшкі. Цікава, што апошняя была дачкой Кацярыны з Тэнчынскіх, бабкі Соф'і, і прыходзілася цёткай малой князёўне Слуцкай. Леў Сапега папярэдзваў свайго будучага цесця: «Даўно як ведаю, што паны Хадкевічы як дому Вашай княжацкай Міласці, так таксама і маему і мне самому не ёсць прыяцелі <...>; той што прышываецца да ніх, мяркую жа не вельмі шкодзіць можа»⁷⁸⁷. Да таго ж біржайскія Радзівілы мабілізавалі ўсе магчымасці, каб забяспечыць выбар дэпутатаў на гранічных павятовых соймках 1599 г. з радзівілаўскіх прыхільнікаў.

7 мая 1599 г. Аляксандр Хадкевіч сам і ад імя свайго брата Яна Карала Хадкевіча, стрыечнай сястры Гальшкі Юр'еўны з Хадкевічаў Вацлававай Шэмэт паклаў скаргу на Гераніма Хадкевіча за тое, што ён заручыў Соф'ю з Янушам. З пункту гледжання радаводу Астрожскіх, ад якіх быў народжаны Януш, і Амелькавічаў, названых Хадкевічы,

як кроўныя родзічы князёўны Соф'і, прасіць пра скасаванне не адпавядаючага праву ўкладу, «каб непрыстойнасцяў не чыніць»⁷⁸⁸.

Па скарге Хадкевічаў наваградскі земскі суд выдаў позову, якая прадугледжвала магчымасць скасавання шлюбнай дамовы з прычыны блізкай кроўнай роднасці⁷⁸⁹. Суддзі скарысталіся артыкулам 22 раздзела 5 Статута ВКЛ 1588 г., які забараняў уступаць у шлюб родзічам да чацвёртага калена: «Абы ніхт повинное себе ве крви не поймвал». Статут ВКЛ 1588 г. пагражаў асобам, што парушылі закон, пазбаўленнем усёй маёмасці і забаронай перадачы яе ў спадчыну. Сам шлюб скасоўваўся. На практыцы гэтых нормаў закона мала хто прытрымліваўся, бо ўжо да канца XVI ст. большасць шляхецкіх заможных родаў былі роднасныя адзін аднаму. Тым не менш, шанцы на поспех у Хадкевічаў былі.

У выніку праца земскага наваградскага суда была фактычна паралізавана, бо Радзівілы спрабавалі адцягнуць разгляд справы, не дапускаючы пасяджэнняў судовых сесій. У адказ на дзеліні апекуноў Крыштаф Радзівіл абскардзіў у Літоўскім трыбунале дзеліні Гераніма Хадкевіча аб змове з братамі з мэтай недапушчэння шлюбу і неспрадстаўлення справадачы Радзівілам пра землі князёўны Слуцкай, што былі ў яго ў апецы⁷⁹⁰. Віленскі ваявода скардзіўся ў сваім лісце да Станіслава Пукшты Клаўзгэлы, што быў вымушаны кінуць усе справы і ехаць у сярэдзіне мая 1599 г. да Наваградка, каб вырашыць справу. Віленскаму кашталю прадпісвалася заплаціць 10 тысяч злотых за неспрадстаўленне справадачы, а калі б і далей яе не зрабіў, павінен аддаць яшчэ 100 тысяч коп грошаў закладу і быць пакараны на баніцыю^{791, 792}.

Польскі канцлер Ян Замойскі раў Крыштафу Радзівілу вырашыць справу

Ян Замойскі. Залаты медаль. 1598 г.

згодна з заканадаўствам ВКЛ, а калі гэтага не атрымаецца, падаваць у суд на апекуноў за перашкоды ў спатканнях нарачоных, за недапушчэнне да Соф'і пасланцоў і слуг Януша, за тое, што, «панне зло ў сэрцы супраць абяцанага малжонка чыняць розныя спосабы для гэтага знаходзячы»⁷⁹³. Радзівілы скарысталі гэтыя парады старога кароннага канцлера. Слуга Януша Радзівіла Ян Агінскі ад яго імя паклаў скаргу ў судзе 25.05.1599 на тое, што маючы кантракт на шлюб, жаніх не можа пабачыцца з Соф'яй. Яна знаходзілася ў слуцкім замку з вялікай колькасцю служэбнікаў і пяхоты Хадкевічаў. Да князёўны не пускалі як самога князя, так і яго пасланцоў. Януш выказваў апасенне, каб пры такім строгім даглядзе не было нанесена шкоды здароўю нарачонай⁷⁹⁴.

Для таго каб праясніць сітуацыю, Ян Замойскі паслаў сваіх слуг даведацца, што робіцца пры двары віленскага каштальана, і яны прынеслі не вельмі добрыя весткі. Пані, дапушчаная да Соф'і, пісала, што дзяўчына вельмі скардзіцца на сваё выха-

ванне⁷⁹⁵ і ўтрыманне пад вартай. Яна пачала дрэнна сябе адчуваць, уся збыднела і хвалюецца за свой далейшы лёс. Яе адзінай надзеяй было тое, што пасля Грамніц (на якія было прызначана вяселле) яна будзе з гэтай турмы вызвалена. Таксама людзі Замойскага чулі ад кагосці з хатніх, што Геранім Хадкевіч шукае нявесту для свайго сына і ёй, пэўна, будзе дзяўчына, што знаходзіцца ў яго на выхаванні. Тут адразу пабачылі намёк на князёўну Слуцкую⁷⁹⁶.

Да судовых спрэчак вакол шлюбных кантрактаў падключыліся ўсе родныя. Елізавета з Хадкевічаў Мікалаева Кішкавая (бабка па маці) склала 8 ліпеня 1599 г. пратэстацыю да трыбунала, патрабуючы, каб Хадкевічы не парушалі ўмоў кантракта і выдалі Соф'ю замуж за Януша⁷⁹⁷.

Нарэшце, справа з земскіх судовоў была перанесена на разгляд суддзяў Літоўскага трыбунала, маршалкам якога выбралі мазырскага старасту Юрыя Радзівіла⁷⁹⁸. Таго самага, якому стараннямі Хадкевічаў было адмоўлена ў руцэ Барбары Збаражскай.

Кароль усімі магчымымі спосабамі спрабаваў дапамагчы Хадкевічам. Ужо да гэтага Жыгімонт III неаднойчы выказваў сваю ласку да Хадкевічаў. Нягледзячы на просьбы канцлера Льва Сапегі і самога Крыштафа Радзівіла, пасаду польнага гетмана, якую трымаў за сабой ваявода віленскі, далі не яго сыну Янушу, а Яну Каралю Хадкевічу. Неаднаразовыя лісты Жыгімонта III да Льва Сапегі ў справе віленскага каштальана ў жніўні, верасні і кастрычніку 1599 г. пісаліся з мэтай недапушчэння выдачы баніцы. У адказ канцлер з віленскім ваяводам пайшлі на хітрасць. Яны не сталі паведамляць каралю, як ім было загадана, пра адасланне справы пра баніцыю Хадкевічаў на разгляд наваградскага гродскага суда. У выніку рашэнне

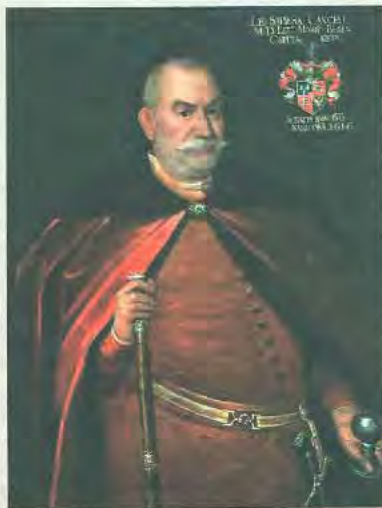
суда было на карыць Радзівілаў⁷⁹⁹. Кароль нагадваў канцлеру, што выданне баніцыі можа быць ажыццёўлена толькі па яго асабістаму мандату і заверана пячаткай асобы, якая знаходзіцца пры каралі, і патрабаваў адкласіі разгляд справы да яго вяртання са Швецыі.

Спрэчкі па маёмасных пытаннях і нежаданне бакоў супаступіць адзін аднаму завялі вырашэнне справы ў тулік. Кароль не пайшоў насустрач Крыштафу Радзівілу Перуну ў прызначэнні Януша на ўрад польнага гетмана, а прызначыў яго толькі на прыдворны ўрад падчахага. Хадкевічы прайгралі судовыя справы па сваіх прэтэнзіях на капіскія маёнткі, таму з восені 1599 г. абодва бакі пачалі рыхтавацца да вырашэння спрэчкі з дапамогай зброі, што ледзве не прывяло да міжусобнай вайны паміж Радзівіламі і Хадкевічамі.

Сам Жыгімонт III, сенатары (каталікі і езуіты) выступілі ў падтрымку братаў Хадкевічаў. З канца лістапада 1599 г. Крыштаф Радзівіл пачынае мабілізацыю слуг і кліентаў з загадам прыбыць узброенымі ў Вільню перад шлюбом Януша. Янушу было загадана не прадымаць самастойных крокаў і тэрмінова выехаць з Польшчы да бацькі. Той, пасля нарады з каронным канцлерам Янам Замойскім, прыняў рашэнне, як весці далей справу з Хадкевічамі. Геранім Хадкевіч яшчэ меў надзею, што ён зможа вырашыць праблему на прававым полі і не панясе ніякага пакарання за парушэнне папярэдніх дамоўленасцяў. 20 студзеня 1600 г. ён накіраваў ліст да дэпутатаў слонімскага сойма. У ім ён прасіў уключыць у інструкцыю для наступнага сойма абарону яго правоў супраць трыбунальскіх дэкрэтаў ваяводы віленскага, які пагражае яму баніцыяй, калі ён не паставіць Соф'ю князеўну Слуцкую 6 лютага 1600 г. перад алтаром для заключэння

добрахвотнага шлюбу з Янушам⁸⁰⁰. Падставай для выдачы баніцыі сталі нявыплата па двух лістах зарукі на 100 тысяч коп грошаў за спробу выдаць замуж падлепную за іншую асобу і непрадстаўленне справядачы па кіраванні маёнткамі на 10 тысяч злотых.

26 жніўня 1599 г. памерла апошняя жонка Крыштафа Радзівіла Гальшка з князеў Астрожскіх. Нягледзячы на хрышчэнне ў праваслаўі ў Астрогу, Гальшка, як і яе сястра, была выхавана маці Соф'яй з Тарноўскіх у каталіцкай веры⁸⁰¹. Пасля выхалу замуж за арыяніна Януша Кішку яна стала наведваць касцёл і адчуваць сябе каталічкай. Не змяніла яна сваіх рэлігійных поглядаў і ў другім шлюбе. У сваім тэстаменце Гальшка папрасіла мужа пахаваць яе па каталіцкім абрадзе ў катэдральным

Леў Сапега.

Невядомы мастак. XVIII ст.

Вільня.

Правара з альбома Г. Браўна і Ф. Хоренберга «Civitas orbis terrarum». 1581 г.

саборы Святога Станіслава ў Вільні. Насуперак тэстаменту праваслаўных святары і бацька патрабавалі, каб пахаванне адбылося не ў касцёле, а ў царкве. Пахаванне было прызначана на 4 лютага 1600 г. Блізкасць двух дат — пахавання і вясельля — дазваляла адначасова сабраць родзічаў, прыяцеляў і прыхільнікаў Радзівілаў, якіх звычайна запрашалі на такія акты.

У канцы студзеня 1600 г. у ваколіцах Вільні сабралася каля 6000 узброеных людзей Радзівілаў⁸⁰². Слугі Крыштафа Радзівіла таксама прыбылі на чале атрадаў, ад двух да пяцідзсяці чалавек. Сведчанне брэскага вознага Яна Казухоўскага таксама фіксавала канцэнтрацыю розных вайсковых атрадаў за р. Вілія⁸⁰³. Возны налічыў не менш за 200 чалавек. Там знаходзіўся двор Крыштафа Радзівіла, і атрады былі сканцэнтраваны каля маста праз раку.

Свае пачты прыслалі Ян Замойскі (200 гусар⁸⁰⁴) на чале з Пятром Збарынскім, герцаг Курляндскі (200 чалавек), Юрый Радзівіл стараста мазырскі (300 чалавек конных), Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі з сынамі. Януш Астрожскі не толькі падтрымаў пляменніка, але

і сам асабіста з'явіўся ў Вільню на чале аб'яднанага пачта з 700 гайдукоў. У сваіх лістах ён паведамляе, што павінен быць на пахаванні сваёй сястры Елізаветы, апошняй жонкі Крыштафа Радзівіла⁸⁰⁵. Ва ўсялякім выпадку, калі б малодшы Астрожскі не паспеў да пазначанага часу, то да 6 лютага мусіў прыехаць дакладна. Для большай упэўненасці сваю пяхоту ён паслаў наперад і прасіў Крыштафа Радзівіла падрыхтаваць месца, дзе мог бы спыніцца і ён сам з прыяцелямі, і яго слугі. За чатыры дні да прызначанай даты вясельля атрады Януша і Канстанціна Астрожскіх злучыліся і выступілі разам да Вільні⁸⁰⁶.

Другім бокам кіраваў Ян Караль Хадкевіч. У сваім віленскім палацы на вуліцы Савіч, дзе быў павінен адбыцца шлюб, Ян Караль размясціў 1600 конных, 600 пяхоты з 24 гарматамі і шмігаўнікамі⁸⁰⁷. Прычым няма звестак, што хтосьці з іншых магнатаў падтрымаў яго ўзброенымі людзьмі. Да Вільні прыехаў толькі ваявода сандамірскі Юрый Мнішак, швагер Гераніма Хадкевіча, але без узброенага атрада⁸⁰⁸. Сам палац быў дадаткова ўмацаваны. Па сведчання К. Зяновіча: «ва ўсіх пабудовах, і на дахах

Януш Астрожскі.

Невядомы мастак. XVII ст.

шу прапаноўвалася свабодна бачыцца з нявестай. Прыватныя лісты ад караля, які заклікаў «лепш правам, альбо пагадненнем прыцельскім той акт адправілі, чым зброяй»³¹², і прапанаваны план урэгулявання канфлікту не спынілі магнатаў, і войскі засталіся ў горадзе, хаця абодва бакі вырашылі адмовіцца ад выкарыстання зброі.

У прызначаны час, у нядзелю 6 лютага 1600 г., шлюб так і не адбыўся, бо апекуны і Крыштаф Радзівіл не здолелі дамовіцца паміж сабой. Геранім падрыхтаваўся да шлюбу; перад палацам чакаў святочна ўбраны каплан, нявеста знаходзілася на другім паверсе палаца. Зранку Крыштаф Радзівіл раіўся са сваімі прыхільнікамі як лепей ехаць да нявесты. Усім разам было цяжка, бо вуліцы не дазвалялі хутка сканцэнтравальваць усіх прыцэліў у адным месцы, да і

ў адну камяніцу Хадкевічаў яны не маглі ўвайсці. Перад апоўднем Радзівілы накіравалі да Хадкевічаў чатырох паслоў, каб тыя запыталіся, ці згодныя апекуны выдаць Соф'ю замуж, як гэта было запісана раней. На вуліцу Савіч паехалі Крыштаф Зяновіч, які і апісаў падрабязна ў сваіх успамінах гэтыя падзеі, Леў Сапега, як прадстаўнікі ВКЛ, і палякі львоўскі пісар Шашэўскі і пан Красіцкі.

Геранім Хадкевіч разам з сандамірскім ваяводам Ю. Мнішкам і Аляксандрам Хадкевічам ветліва сустрэў пасланцоў, але ў верхнія пакоі да князеўны яны не пайшлі. Апякун папрасіў перадаць, што ён гатовы Соф'ю выдаць замуж паводле абяцання, але не будзе прымушаць яе да гэтага. Яны чакаюць жаніха, і, калі нявеста будзе згодна, адбудзецца і шлюб, бо апекуны раней ніколі ў Соф'і пра яе жаданні не спрабавалі даведацца.

Пасольства адмовілася падымацца да князеўны і пытацца ў яе пра жаданне выйсці замуж за Януша, бо яно было паслана не за гэтым. Па вяртанні прыцелі Радзівілаў папярэдзілі Крыштафа Радзівіла пра добрую падрыхтаванасць да сутычкі Хадкевічаў і адгаворвалі віленскага ваяводу ад гвалтоўных метадаў дзеяння. Радзівіламі было вырашана не дапускаць Януша да двара Хадкевічаў, каб ён не атрымаў адмоўнага адказу князеўны перад алтаром і не патрапіў пад кулю прыхільнікаў Хадкевічаў. Як параілі віленскаму ваяводзе прыцелі, лепей здароўе захаваць, чым на такі шлюб ехаць. Няяўка жаніха не азначала сканчэння дзеяння шлюбнай дамовы і дазваляла далей настойваць на выкананні абраду. У выніку ў прызначаны дзень вячанчанне так і не адбылося.

Асноўнымі прычынамі было названа некалькі. Па-першае, адсутнасць асабістай згоды нявесты на шлюб. Гэтага фармальна

патрабавалі папярэдняя шлюбная дамова і заканадаўства. Артыкул 39 раздзела 3 Статута 1588 г. азначаў: «княгинь, паней, вдов, княжен, панен, девок, шляхтынок і всякого иного стану рожако женского, яко людей вольных <...> при вольностях их заховывати маем, а гвалтом ни за кого не маем давати без воли их»⁸¹³. На самой справе вельмі рэдка вядомы выпадкі, калі ў дзяўчыны ці нават удавы пыталіся, за каго б яна хацела пайсці. Судовая практыка сведчыць пра вялікую колькасць адваротных фактаў⁸¹⁴. Сярод іншых прычын успаміналіся блізкае пакрывечства (што забаранялася заканадаўствам), рознасць веравызнанняў будучых мужа і жонкі, няяўка на шлюбную цырымонію жаніха. У Вільні перад вознымі генераламі Якубам Бужынскім і Янам Кажухоўскім 06.02.1600 было прадстаўлена сведчанне, дзе ўсё вышэйназванае згадвалася: «а książka»⁸¹⁵ <...> будучы поставена перед их а паны і приятелми своими и перед нами возными и шляхтами при нас будучы мовила иж Их Мс пан виленски есми чынил гое постановление з их Мс паном воеводичом виленским в недорослых летах моих не будучи ведом воли мой а знал и тое близкое кривности которая между моим и Их Мс паном Іанушом Радивилом ест так теж и с того ИМ пан Іануш Радивил не ест набоженства костела католицкого которого я ест. о чем всем я тепер маючы лета зиполные а взявшы певную ведомость и постерегаючы того абым таким нанорядным и с тим моим за Их Мс пана Іануша Радивила вперед пана Бога не ображала а потом абыт теж учтывого и маентности моих до жадных небеспеченств не приводила на тое постановление через Их Мс пана виленского и Их Мс паном воеводичем виленским учынене не позволям и в малженство з Их Мс паном Іанушом Радивилом вступовати не хочу и прошу абы мне в том от Их Мс

пана виленского жадие безправе не деляло...»⁸¹⁶. Крыштафу Радзівілу Геранім Хадкевіч выдаў ліст, што князеўна была настаўлена перад алтаром, згодна з дамовай, з раниці і разам з апекунамі чакала жаніха са слугамі да гадзіны ночы, той не толькі сам не з'явіўся, але нават не даслаў тлумачэння ў сваёй адсутнасці, і таму апякун лічыць сябе вольным ад выканання ўмовы⁸¹⁷.

Вырашэнне пытання дзейнасці дамовы пра шлюб паміж Янушам Радзівілам і Соф'яй Амелькавіч было перанесена на вальны сойм, які адбыўся ў лютамі—сакавіку 1600 г. у Варшаве. Прыватная праблема стала падставай для вызначэння паўнамоцтваў судовай улады ў ВКЛ. Неабходна было вырашыць пытанне ўладных прырытэтаў: якое рашэнне мае першыства — Галоўнага літоўскага трыбунала ці караля? Геранім Хадкевіч не змог здбыцца ад караля для сябе скасавання дэкрэта Літоўскага трыбунала, што прадпісаў выплату вялізнай зарукі за парушэнне кантракта. Кароль быў зацікаўлены ў падтрымцы виленскага ваяводы ў вырашэнні знешнепалітычных пытанняў і таму не пайшоў супраць рашэнняў трыбунала. Хадкевіч не змог выплаціць пакрыўджанаму боку (Радзівілу Перуну) 100 тысяч коп грошаў, і Крыштаф Радзівіл здобіўся выдання баніцы для Гераніма Хадкевіча з-за парушэння папярэдніх дамоўленасцяў⁸¹⁸. Пра гэта Геранім Хадкевіч даведаўся ад Льва Салегі, які прапанаваў яму вырашыць справу з виленскім ваяводам на падставе права, бо ў іншым выпадку Хадкевічу пагражала баніцыя⁸¹⁹.

Пад пагрозай страгты ўсёй маёмасці і змянення пазіцыі караля апекуны Соф'і былі вымушаныя саступіць. Геранім апраўдаваўся, што ліо вны ў тым, што нарачоныя не пажаніліся, няма, і згадзіўся ўрэгуляваць спрэчныя пытанні згодна з законам. Януш быў дапушчаны да нявесты. Соф'я

афіцыйна дала сваю згоду на шлюб і абмянялася з Янушам заручнымі пярсцёнкамі пасля Вялікадня: «Зараз, пасля яго другога прыезду з Вільні, і тут мне ВМ перад ім сам казаў, што на тое ёсць воля Божая і ВМ майго міласцівага пана, каб яму прыяцелем была, што ж яму па загаду ВМ самаго сказала. І на ад'езд ён пярсцёнак мне даў, не за падарунак які, а за знак таго, што да смерці прыяцелем мусіць быць»⁸²⁰. Гэта значыць, што афіцыйныя заручныя маладых адбыліся ў нядзелю 10 красавіка 1600 г. (бо Вялікідзень прыпадаў на 2—3 красавіка).

Спецыяльны трыбунальскі дэкрэт — выкананне ўжо выдадзенай на Гераніма Хадкевіча і яго род баніцы — быў затрыманы. Аднак спакою гэта яму не прынесла. Баніцы пагражала ўсяму роду і фактычна была гарантыяй таго, што ён не зможа парушыць свайго слова. Акрамя таго, гэта была вялікая ганьба і ўдар па годнасці роду⁸²¹.

У маі 1600 г. Крыштаф Радзівіл змог атрымаць падтрымку ад кіеўскага ваяводы Канстанціна Канстанцінавіча Астрожскага ў справе шлюбу паміж кроўнымі родзічамі. Каб пазбавіць Хадкевічаў падстаў аpledываць да блізкай роднасці Януша і Соф'і, князь Астрожскі пагадзіўся выступіць на пасяджэнні Літоўскага трыбунала і пры вялікай колькасці людзей прынесці прысягу, што ён не супраць шлюбу паміж Янушам і Соф'яй і не з'яўляецца бліскім родзічам Соф'і па лініі бацькі⁸²². Гэта здымала абвінавачванні ў заклочэнні блізкароднаснага шлюбу.

Апекуны паабяцалі Янушу, што шлюб адбудзецца 20 жніўня 1600 г.⁸²³. Аднак ужо праз некаторы час стала зразумела, што дату прывідзецца пераносіць, бо бакам не хапала часу для узгаднення ўсіх юрыдычных фармальнасцей.

Атрымаўшы згоду на шлюб ад апекуноў і самой нявесты, з пачатку мая Януш

рыхтуецца да ад'езду ў дзеючае войска. Малады падчасы быў павінен сабраць наёмныя роты і павесці іх разам з Людвігам Вайерам у Інфлянты, дзе пачынаўся новы ваенны канфлікт са шведамі⁸²⁴. Тым часам апекуны пачалі рыхтаваць новыя шлюбныя кантракты. Усе спрочныя пытанні, якія датычыліся спадчыны князёў Слуцкіх, узгадняла спецыяльная камісія, у якую ўвайшлі прыяцелі абодвух родаў, што сабраліся ў Вільні 8 чэрвеня 1600 г. З боку Радзівілаў удзельнічалі Ян Радзівіл, Ян Пац, Фёдар князь друцкі-горскі⁸²⁵. Самі паперы былі падпісаны толькі ў сярэдзіне чэрвеня 1600 г. Пытанні веравызнання, забароны гвалтоўна прымушаць да яго змены, абароны правоў прадстаўнікоў розных канфесій займалі ў іх важнае месца: «А пастаноўлена [...] там у Брэсце днём перад вяселлем, мушу лістом сваім агаварыць, паколькі ж княжна Яе Міласць ёсць розная ў рэлігіі з сынам маім падчасным, то княжны Яе Міласці да рэлігіі сваёй прымушаць, ані ў набажэнстве Ёй міласці ніякага гвалту чыніць не можа. А каплана якога сабе паводле веры сваёй рымскай княжна Яе Міласць выбярэ пазволюць пакінуць і забяспечваць. А асабліва ва ўсім княстве Слуцкім касцёлы рымскія, і цэрквы рускія у сваёй цэласці і наданні каб заставаліся. Капланам і ўсяму святарству цяжкасці ніякой не чынілі і ад ўсіх крыўд як пан вярхоўны бараніць мусіць, менавіта касцёл рымскі слуцкі так, як зараз ёсць у сваім стане і ўжыванні надання ўсяго захаваць, а калі б што на касцёл даць хацела перашкаджаць не можа. А калі здарыцца, што касцёл рымскі ў княстве Слуцкім альбо царква руская праз смерць ці сыход плебана і іншых будучы вольныя, тады мусіць сын мой падчасны разам з княжною Яе Міласцю іншаму годнаму чалавеку той жа веры рымскай, альбо рускай аддаць урад духоўны неад-

кладна заўважаючы, каб падчас вакансіі той у даходах і наданнях касцёлу і цэрквам ніякай знявагі і шкоды не было, але ўсё ў цэласці спадчыннікам было аддана. Збораў таксама ў княстве Слуцкім сын мой падчасы будаваць не можа, што ўсё за майго сына абяцаю і таму ўсяму ў тым запісе маім названым учыненым лістом сваім гарантываць будзе»⁸²⁶.

У дадатак да кантракта Крыштаф Радзівіл 16.06.1600 выдаў у Вільні яшчэ некалькі лістоў, што ўрэгульвалі пытанні заключэння шлюбу і выхаду князьёны Слуцкай з-пад апеки. Першы ліст рэгламентаваў парадак вянчання, яго месца і веравызнанне святара, які бласлаўляў маладых. Шлюб па традыцыі павінен быў даць прадстаўнік канфесіі нявесты. Клопат пра гэта ўзяў на сябе бок жаніха: «прыбыць мусіць да прыняцця шлюбу з княжною Яе Міласцю Слуцкай маючы з сабою ксяндза рэлігіі рымскай (курсіў Лут.), які ксёндз мусіць даць шлюб сыну майму з княжною Іх Міласцю. А ў тым лаванію шлюбу сыну майму з княжною Яе міласцю Слуцкай таму ксяндзу, якога мой сын мець будзе ніякай перашкоды ні ад каго не можа быць зроблена»⁸²⁷.

Да таго ж Крыштаф Радзівіл згаджаўся з прапанаваным Хадкевічамі падзелам маёнткаў князьё Слуцкіх. Ад імя Януша віленскі ваявода абавязаўся перадаць маёнткі Краснік і Батож⁸²⁸, Турэц (мястэчка і двор)⁸²⁹, Ваўкалата (мястэчка і двор)⁸³⁰, Выйсе і Олны⁸³¹, Петрыкоўскае і Колненскае графствы з мястэчкамі (Наваградскі і Мазырскі паветы ВКЛ) як плату за выхаванне князьёны Хадкевічамі, выплаціць пазыкі князьё Слуцкіх як свай асабісты доўг са сваіх маёнткаў⁸³². Юрый і Геранім Хадкевічы самі заплацілі 12 350 злотых даўгоў Аляксандра Слуцкага, якія той быў вінен слугам, і аплацілі яго пахаванне. Соф'і

Кантракт на адпраўленне шлюбу Януша Радзівіла з Соф'іай Юр'еўнай Слуцкай каталіцкім святаром.

AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2

і яе мужу адыходзіла галоўнае валоданне роду — Слуцкае княства. Капільскае княства, Цімкавічы, а таксама Петрыкоў і Колна адыходзілі ў пажыццёвае валоданне Соф'і з Мялецкіх і яе другога мужа Яна Караля Хадкевіча⁸³³. Усе разліковыя квітацыі і лісты павінны былі быць дадзены праз дзень пасля выселля.

Адзінай умовай засталася атрыманне дазволу ад Папы Рымскага на заключэнне шлюбу паміж блізкімі сваякамі. Яшчэ ў маі 1599 г. Крыштаф Пярун з узнёнасцю пісаў да Радзівіла Сіроткі, што павольна кардынал (Юрый Радзівіл) жывы, ён не хвалюецца за спрэчныя моманты ў заключэнні гэтага шлюбу. Аднак некаторая

асцярога была ў «стратыгеме» з рознасцю веравызнання, і таму ён загадзя пачаў весці перамовы з Хадкевічамі праз Пяскоўскага⁸³⁵. За дазволам мог паслаць прадстаўнік любой канфесіі. Мікалай Крыштаф Радзівіл Сіротка параіў прасіць папскую дыспензію ад імя нявесты Гераніму Хадкевічу. Крыштаф Радзівіл гарантаваў апекунам і Соф'і сваю падтрымку ў атрыманні такога дазволу: «А іж сын мой падчасы ВКЛ іншы ёсць у рэлігіі ад набажэнства княжны Іх міласці Слуцкай. Тады абгавораваючы то, каб ніхто не застаўся сумніўны ў сумленні Яе Міласці княжны Слуцкай, мусім мы разам з Яго Міласцю панам віленскім старацця аб дыспензіі паводле набажэнства княжны Яе міласці (курсіў Аўт.). Аднак то абгавораваючы, іж той ліст мой ніякай перашкодай не можа быць там таму галоўнаму лісту на выданне княжны Яе міласці за сына майго ад Яго міласці пана віленскага дадзенага»⁸³⁵.

20 чэрвеня 1600 г. быў пасланы ліст да Папы Рымскага з просьбай дазволіць шлюб каталічкі Соф'і Слуцкай з кальвіністам і кузенам Янушам Радзівілам, якія знаходзіліся ў чацвёртай ступені кроўнай роднасці. Адасланне дадзенага ліста да Папы пацвярджае ліст Януша Радзівіла ад 29.07.1600, у якім ён просіць Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіротку паспрыць у атрыманні папскага дазволу на шлюб пратэстанта з каталічкай⁸³⁶.

Да ліста Януша Радзівіла прыкладаўся каралеўскі ліст, дзе выказвалася аналагічная просьба. У лісце ад 22 ліпеня 1600 г. з Брэста да Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі Геранім Хадкевіч прасіў падтрымаць просьбу пра благаслаўленне шлюбу з боку апостальскай сталіцы «прычынным лістом» (суправаджальны, рэкамендацыйны ліст) да Святога айца ад самога князя. Хадкевіч быў упэўнены, што праблем з ат-

Юрый Радзівіл, біскуп кракаўскі.
Невядомы мастак. XVII ст.

рымнанем бласлаўлення для каталічкі не будзе, бо «Па маёй просьбе і дадатку ВКМ, княжне ЯМ, як каталічцы, можа быць давол атрыманым». Выданне дзяўчыны замуж за пратэстанта «ерытыка» магло пагражаць захаванню вернасці каталіцтву, «каб панне вароты не адчыніліся да ерасі»⁸³⁷.

Януш ніяк не мог паўплываць на своечасовае вырашэнне дадзенага пытання. Кардынал памёр у Рыме 23 студзеня 1600 г. і не мог дапамагчы свайму родзічу ў атрыманні такой дыспензіі, хаця згодна з папярэднімі дамоўленасцямі павінен быў гэта зрабіць. На ўпкі бацькі Януш адказваў: «Так таксама і пра афект панскі як з пісання таго лісту да папы да нас паказвае, і ведаю што, каб там большай замянкі не было, чым дапамогі. З боку дыспензіі ж ВКМ указваеш, што магла бы быць, калі не маё нядбальства. Тады я ў той меры зусім (вінаватым) сябе не адчуваю, бо то усё ўчыніў што мне ВКМ загадаў. З кс. кардыналам нябожчыкам размаўляў паводле ін-

фармацый ВКМ, які маючы быць (у Рыме.— Аўт.) паразмаўляць абцаў, але ж памёр, і то не мая віна»⁸³⁸. Менавіта смерць родзіча, блізкага да апостальскага прастола, і адсутнасць навін пра гэта на працягу некалькіх тыдняў не дазволілі адправіць афіцыйны ліст раней чым за ліпень 1600 г.

У архіве Радзівілаў яшчэ ў канцы XVII — пачатку XVIII ст. захоўвалася «копія ліста да Папы Рымскага, пасланага Янушам у справе ажанення з кн. Слуцкаю»⁸³⁹. Падобна на тое, што яшчэ адна копія была перададзена Хадкевічам для таго, каб запэўніць іх у адасланні дакумента да Рыма. Менавіта сярод папер Хадкевічаў у Кракаве намі і была яна знойдзена. Яна сведчыць, што Януш прасіў дазволу на блізароднасны шлюб і ні слова не казаў пра рознасць веравызнанняў нявесты і жаніха⁸⁴⁰, у адрозненне ад дакумента, апублікаванага ў XIX ст. у «Собранні дrevних грамот і актов городов Минской губернии»⁸⁴¹.

Па праваслаўных святцах, у якіх Соф'я называецца праваслаўнай і заступніцай праваслаўных, яе шлюб з каталіком Янушам Радзівілам быў дазволены і асвечаны канстанцінопальскім патрыярхам. Сапраўды, у XVI ст. існавала практыка атрымання такіх дазволаў для праваслаўных вернікаў, але на сённяшні дзень іх вядома не болей за дзясятка. Часцей справа магла вырашацца на месцы з дазволу любога епіскапа. Падставай для вышэйзгаданага сцвярдзення стаў дакумент, апублікаваны ў «Собранні дrevних грамот і актов городов Минской губернии». Гэта ліст Януша Радзівіла да Папы ад 20.06.1600 з просьбай удзялення дазволу на шлюб. Інтэрэс выклікае як сам тэкст, так і анатацыя да

Ліст Януша Радзівіла да Папы Клементя VIII.
1600 г. АРКб. АМЧб 51

яго, дзе гаворыцца, што будучай жонцы ён дазволіць захаваць «веру ўсходнюю»⁸⁴². На жаль, публікатары не далі ніякіх спасылак, дзе захоўваўся гэты ліст (прыватны збор; бібліятэка), таму зараз цяжка сказаць, наколькі яго тэкст адпавядаў арыгіналу. Докладны аналіз апублікаванага дакумента, знойдзенага намі копія ліста Януша да Папы, дазваляе казаць пра фальсіфікацыю апублікаванага дакумента, увядзёнае ў яго тэкст шэрагу фраз, якія цалкам дазваляюць змяніць яго трактоўку. Мы прыводзім тэкст гэтага ліста ў арыгінале і перакладзе, каб зняць далейшую дыскусію.

Тэкст ліста згодна з «Собранием древних грамот и актов Минской губернии»

Sanctissime ac Beatissime Pater Domine,
Domine Clementissime.
post oscula pedum Sanctitatis Vestrae

Ante aliquod annos intercessit mihi Pactio Nuptialis cum Illustri Sophia quondam Georgii Ducis Slucensis filia, quae quidem me cum quartum Consanguinitatis gradum attingit, propter quod impedimentum, Sacramentum Matrimonii conferri Nobis nequaquam potest. Quoniam vero Sanctitas Vestra Legibus ipsis ex hac specula (?), in qua Deus Omnipotens Sanctitatem Vestram Summum Antistitem constituit, pondus ac robor suum facit, eisque pro exigenti temporum ac Personarum moderati et dispensare dignatur; humiliter supplico Sanctitati Vestrae, ut pro ea benevolentia ac pietetate quam omnibus ad se confugientibus exhibet; **Mihi quoque Religionem Sanctam Catholicam suscipienti, Sanctitas Vestra subvenire**, et autoritate sua ad hoc matrimonium auxilio esse velit: Siquidem omnia Ecclesiae, quae sunt in bonis dotalibus ipsius Sophiae, mihi iam pridem desponsatae, ut in priuilegiis ac immunitatibus suis pertineant, cautione juridical me obstrinxi, ac ipsa Virgo ut in fide **Catholica sine impedimento Religionis suae**, mihi cohabitare posse sedula inscriptione per me cautum est. Commendo me interim Clementiae Sanctitatis Vestrae, utque postulationi huius meae Vestra Sanctitas benigne annuere velit, iterum atque iterum humiliter supplico. Datt.d. 20 Julij An:1600 Sanctitatis Vestrae humiliter subiectus

Janussius Radzivil Dux
de Birze et Dubinki

Тэкст ліста згодна з дакументам з архіва Хадкевічаў

Beatissime Pater et Sanctissime Domine,

Domine Clementissime post oscula pedum beatorum. Cum Deo omnipotenti ita constituere ordinareque Ecclesiam suam visum fui[... anti] stitem constitueret, cuius ductu et regimine omnia Ecclesiae membra certa quada[m...] mutua pace ac tranquillitate gauderent, in rebusque dubiis ac conscientiam tur[...].rent. Ego quoque ad Sanctitatem Vestram supplex confugio remediumque fluctuanti et du[.....] <.....> Intercessit mihi pactio nuptialis cum Illustri et ex Ducali prosapia Georgii duci]s Slucensis filia, cum qua quartum mihi consanguinitatis <...> co[...].tionem illegitimam praedicant non nulli, non tam forsitan ut pio zelo is<...> atque odio suo, me ab honesto incepto deterreat, maxime autem [...].or <...><...> tutela Virgo mihi desponsata, ut bonis eius quam diutissime fru[ant]ur <...> deprecor, ut pro autoritate sua hoc matrimonium firmum ac stabile es[se] voce sua pronunciet. Pro quo tam singulari Sanctitatis Vestrae beneficio et me[...]. obligabit, et summae ac singularis bonitatis documentum univer[... Sanctitatem] Vestram unice colit ac observat, dignitatemque amplissimae Sedis [Apostolicae] semper studet. Id quod me consecuturum ex singulari favore <...> bene p[rae]hito. Cuius me Clementiae iterum atque iterum [humiliter] commendo. Sanctitati Vestrae humiliter subiectus.

Janussius⁶⁴³

Найсвятэйшы і бласлаўлены Ойча
і Пане,

Пане Найласкавейшы,
цалую перад усім Вашыя
бласлаўлёныя стопы.

Некалькі гадоў таму я ўчыніў шлюбную дамову з яснавільможнай Соф'яй, дачкою нябожчыка Юрыя, князя Слуцкага, якая даводзіцца мне крэўнаю ў чацвёртай ступені; дзеля гэтай перашкоды нам аніяк не можа быць удзелены Сакрамэнт Сужэнства. Але паколькі Ваша Святасць, на тым высокім становішчы, на якое ўсемагутны Бог паставіў Вашу Святасць Найвышэйшым Першасвятаром, надае самім законам вагу і моц, ды прызваляе рэгуляваць і дапамоўваць іх да вымогаў часу і асобаў, я пакорліва прашу Вашу Святасць, каб дзеля той зычлівасці і дабрныі, якая аказваецца ўсім, да Вас прыбягаючым, таксама і мне, які прымае Святую Каталіцкую Веру, Ваша Святасць прыйшла на дапамогу і сваёй уладаю аказала садзеянне ў гэтым сужэнстве. Паколькі ўсе касцёлы, якія ёсць у пасажных уладаннях самой Соф'і, ужо раней мне абяцаныя, мне належаць з усімі прывілеямі і вольнасцямі, то я праўным парадкам абавязаўся і гэта зацверджана з майго боку адмысловым запісам, што сама панна можа жыць са мною ў сваёй каталіцкай веры без перашкоды яе рэлігіі.

З усім тым давяраю мяне зычлівасці Вашай Святасці і пакорліва зноў і зноў прашу Вашую Святасць прыняць прыхільна гэтую маю просьбу.

Дадзена 20 ліпеня 1600 г.

Пакорны падданы Вашай Святасці,
Януш Радзівіл Князь з Біржаў
і Дубінак.

Найсвятэйшы Ойча
і бласлаўлены Пане,
Пане Найласкавейшы,
цалую перад усім Вашыя
бласлаўлёныя стопы.

Паколькі Усемагутнаму Богу было заўгодна гэтак устанавіць і ўпарадкаваць свайго Касцёла, каб паставіць у ім першасвятара і каб пад яго правадзтвам і кіраваннем усе члены Касцёла цешыліся пэўным і ўзаемным мірам ды спакоем, а ў сумніўных рэчах таксама сумленне <...>. Я таксама пакорліва прыбягаю да Вашай Святасці і дапамогі таму, хто хістаецца і сум'няецца (...). Адбылася ў мяне шлюбная дамова з дачкою Слуцкага (князя Юрыя), з якою мяне (звязае) чацвёртай ступень крэўнасці <...>. Некаторыя загады прадракаюць, што гэтая сувязь будзе незаконная, але, відаць, не з добрым намерам, але <...> таксама з-за ўласнай зайздрасці, адгаворваюць мяне ад гэтай прыстойнай задумы, але найбольш (дзеля таго, каб карыстаючыся апекаю над) заручанай са мною паннаю, як найдаўжэй карыстацца яе добрай. Я прашу, каб сваёю ўладаю і сваім голасам (Ваша Святасць) абвясціла гэтае сужэнства правамоцным і трывалым. За такое вялікае дабрадзеяства Вашай Святасці (наша сям'я) будзе абавязана, і сведчанне найвышэйшай і адмысловай дабрныі <...> Вашую Святасць выключна шануе і паважае і заўсёды ўшаноўвае годнасць найвышэйшага Апостальскага Пасаду. Няхай будзе ўказана, што мне рабіць з адмысловага спрыяння <...> таго, прыхільнасці каго я зноў і зноў пакорліва сябе даручаю.

Пакорны падданы Вашай Святасці,
Януш <...>⁸⁴⁴.

Фота арыгінала

Як мы бачым, дакументы дастаткова грунтоўна адрозніваюцца паміж сабой у змесце асноўнай часткі, якая якраз і да тыхыцца веравызнання нарачоных. Літаральна некалькі сказаў карэнным чынам мяняюць змест ліста да Папы і цягнуць за сабой далёкасяжны высновы. Арыгінальны дакумент сведчыць, што дазвол прасіўся для блізкароднаснага шлюбу і не агаворваў розніцы веравызнання жаніха і нявесты.

Бакі сталі ўзгадняць паперы, звязаныя з пытаннямі перадачы маёмасці ад апекуноў да маладых. Зрабіць усё да першапачатковага тэрміну — 20 ліпеня — не паспявалі, ды і ліст у Рым быў адасланы дастаткова позна. 13 чэрвеня 1600 г. Крыштаф Радзівіл падпісаў ліст, па якім шлюб прызначаўся на 15 кастрычніка і агаворваўся парадак перадачы маёмасці, дакументаў і выплаты пазык і выдаткаў, панесеных падчас кіравання маёмасцю апекунамі. Месцам дырэмоніі называўся брэсцкі замак, які быў падначалены брэсцкаму старасце і адміністратару Гераніму Хадкевічу⁸⁴⁵. За дзень да высяння Януш павінен быў запісаць Соф'і забеспячэнне за яе пасаг: рухомыя і каштоўныя рэчы на сваіх маёнтках.

Нягледзячы на чарговыя дамоўленасці, апекуны працягвалі супраціўляцца сустрэчам нарачоных. Да Соф'і вельмі неахвотна дапускаліся нават слугі Януша, з імі яна магла перамовіцца толькі па дарозе ў капліцу. Соф'я папярэдзвала Януша праз яго слугу Карчэўскага, каб «кланяўся пану свайму, і паведамі яму ад мяне, што пасля яго ад'езду вялікія змены робяцца, і можа тут нікому не верыць»⁸⁴⁶. Яна пісала, што апекуны здольныя на любыя крокі, каб пазбегнуць гэтага шлюбу. Януш прасіў бацьку ўважліва аднесціся да гэтых перасцярог, пакінуць каля Брэста сваіх гайдукоў: «І мая рада, каб Яго Міласці пільней Брэст пільнаваць ніжэлі Рэвель»⁸⁴⁷.

У выніку супрацьстаяння з Хадкевічамі Януш не здолеў атрымаць такую пажаданую для яго пасаду гетмана польнага, нягледзячы на падтрымку двух канцлераў — Яна Замойскага (канцлера кароннага) і Льва Сапегі (канцлера ВКЛ). У якасці аргумента кароль паведаміў Янушу, што, хаця той вывучаў ваенную навуку пры французскім двары і ў імператарскім войску, сам ніколі ваеннымі атрадамі не камандаваў і давяраць такую высокую пасаду неспрактываванаму юнаку немагчыма. Таму ў ліпені 1600 г., паколькі наўянасьць самога Януша пры ўдакладненні юрыдычных акалічнасцей яго шлюбу не патрабавалася, ён накіроўваецца ў войскі ў Прыбалтыку, дзе ішлі ваенныя дзеянні са Швецыяй.

З тэатра ваенных дзеянняў ён вярнуўся праз некалькі месяцаў, бо сур'ёзна ўспрыняў папярэджанні Соф'і пра новыя крокі яе апекуноў. Януш прыехаў у Брэст за некалькі тыдняў да шлюбу, 4 верасня 1600 г. Там ужо былі малодшыя Хадкевічы са сваімі почтамі. Даведаўшыся пра прыезд Януша, Геранім Хадкевіч паспрабаваў яшчэ раз адгаварыць Соф'ю ад шлюбу. Менавіта яе персанальная адмова здымала б з іх абвінавачанні ў разарванні шлюбнага кантракта. Апякун напярэдадні прыезду Януша ў фарбах распавядаў, у якую жудасную сям'ю яна ўвойдзе, дзе яе будуць марыць голадам і адбіраць усе маёмасці. Аднак Соф'я адмовілася парушаць сваё слова: «На што яму княжна адказала, што я заўжды загадам ВМ майго міласцівага пана дагаджаць звыкла, бо а б чым заўсёды падчасаму нічога злога не мысліла, але па загаду ВМ да таго нават адмову дала, што мела нежаданне за яго пайсці і потым калі быў пасля Вялікдня зраз у Брэсце таксама загаду ВМ аднавядзючы нежаданно ВМ ставіць мусіла. Зараз па другім прыездзе яго з Вільні, і тое мне ВМ перад ім самім казаў, што на тое ёсць воля божа і ВМ майго міласцівага пана, каб

яму прыцелам была, што яму па загаду ВМ самога пераказала <...>. Я таксама тое ж па загаду ВМ майго міласцівага пана зрабіла, калі ВМ з тага адкрывае, што слова свайго ніякай мерай ламаць не буду. А па пану Бог ВМ мой міласцівы пан маеш усю ўладу нада мною, але то ВМ мусіш ведаць, што да смерці пра іншага прыцеля на сёння не мыслію⁸⁴⁸. Пра такія намовы апекуноў Соф'я сама напісала Янушу і перадала праз слугу Ліпскага, які знайшоў Януша ў прадмесці. У той жа час жонка Гераніма Хадкевіча хацела вывесці Соф'ю да родавага маёнтка жонкі Яна Караля Хадкевіча, каб з ёй нічога не здарылася, бо гайдукі Януша знаходзіліся па ўсіх брэсцкіх ваколіцах. У той жа час малады Радзівіл са здзіўленнем пісаў, як раптоўна памянялася да яго стаўленне сыноў віленскага кашталіяна. Гэтыя былі тыя самыя хлопцы, якія яшчэ нядаўна выставілі яго з замка, а зараз: «у самой толькі поўнай найвялікшай ахвотаю яго да сабе пазнаў. А залётаў бывае нават занадта»⁸⁴⁹.

На самой справе Хадкевічы былі правыя, падазраючы Радзівілаў у карысці ў сваім імкненні здабіцца гэтага шлюбу. У адказ на занепакоеныя лісты сына з Брэста віленскі ваявода пісаў толькі пра адно: галоўнае, каб маёмасць нарочнай перайшла ў рукі Януша. У сваім лісце ад 25 верасня з Гародні Крыштаф Радзівіл настойваў на безумоўнай перадачы ўсёй маёмасці Соф'і Янушу з дазволу Гераніма Хадкевіча. Самой Соф'і ў якасці забеспячэння Янушу дазвалялася запісаць землі, атрыманыя ад маці і цёткі, — Копыш, Глуск, маёнткі ў Польшчы, і наяўныя грошы. Бацька пацвердзіў, што ў вышэйапісаных абставінах сыну небяспечна пакідаць Брэст, і таму раіў пільнаваць нарочную. Усе неабходныя паперы таксама прапаноўвалася падрыхтаваць і падпісаць у Брэсце, а з усімі лістамі і навінамі лепей дасылаць слугу⁸⁵⁰.

У сярэдзіне верасня, хаця дазвол на шлюб ад Папы так і не быў атрымань, па ініцыятыве Гераніма Хадкевіча вяселле пасунулі з 15 на 1 кастрычніка⁸⁵¹. Самае цікавае, што ніякіх святкаванняў непасрэдна вяселля бакамі не прадугледжвалася. Аляксандр Гваньіні адзначаў, што ў Рэчы Паспалітай на другі дзень вясельных свят звычайна адбываліся абед, вячэра, потым маскарадныя відовішчы, танцы⁸⁵². Магнацкія вяселлі цягнуліся ад 2—3 да 7 дзён і суправоджаліся не толькі ірамі, але і балямі, маскараднымі шэсцямі⁸⁵³. Ад гэтай традыцыі не адыходзілі і самі Хадкевічы, якія арганізоўвалі такія маскарадныя вясельныя містэры⁸⁵⁴. Вяселле Крыштафа Радзівіла Перуна з маці Януша Кацярынай Астрожскай працягвалася сем дзён⁸⁵⁵. Аднак для Януша і Соф'і прадугледжвалася толькі само вянчанне. Гаспей да Брэста таксама не запрашалі. Адзінае, Януш асабіста напісаў да Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі пра змяненне даты шлюбу і прасіў яго прыехаць у Брэст у нававызначаны час⁸⁵⁶. Аналагічны ліст да троцкага ваяводы, да слоў якога прыслухоўваліся абодва бакі, накіраваў і Геранім Хадкевіч, Магчыма, гэта было выклікана жаданнем пазбегнуць агалоскі, каб у справу не ўмяшаліся Аляксандр і Ян Караль Хадкевічы. На той момант абодва браты адсутнічалі ў краіне. На чале сваіх узброеных пачты яны ўдзельнічалі ў войску Яна Замойскага ў ваеннай выправе ў Валахіі⁸⁵⁷. Пра такое сціплае свята сведчыць і той факт, што датамі разлікаў з Хадкевічамі і прызнанні выхалу Соф'і з-пад іх апекі былі прызначаны два дні: наступны пасля вяселля дзень — 2 кастрычніка і праз тыдзень — 6 кастрычніка⁸⁵⁸.

Вянчанне адбылося ў нядзелю 1 кастрычніка 1600 г. Па папярэдняй дамоўленасці пра святара наклапаціўся жаніх. Католіцкага каплана Януш прывёз у Брэст

з сабой. Нягледзячы на перанос даты, Крыштаф Радзівіл змог прыехаць з Інфлянт у Брэст. Праз некалькі дзён ён з радасцю паведаміў Мікалаю Крыштафу Радзівілу: «Я тут адсюль з Брэста, тыя гарантаваныя павіны ВМ майму м(ілаściўаму) пану паведамляю, што тут за ласкаю і благаслаўленнем пана Бога ўсемагутнага ажаніў у мінулую нядзелю сына майго падчашага літоўскага з княжнаю Яе міласцію слускай»⁸⁵⁹. Крыштаф Зяновіч у сваіх запісах так апісаў вяселле: «Потым у тым жа годзе тысяча шасцісотым першага кастрычніка ў Брэсце пан віленскі Хадкевіч вяселле княжну Слуцкую за Я. Міласць пана падчашага Радзівіла выдаўшы справіў, ніводнага як сенатара, так Іх Міласціў Хадкевічаў сваіх павінных не маючы, толькі шляхту ваяводства брэскага без ніякіх цырымоній выканаў, добра пад позні вечар шлюб адправіўшы»⁸⁶⁰.

Як раз гэта з'яўляецца сведчаннем, што апекуны да апошняга моманту не пакідалі надзеі разарваць кантракты і пазбегнуць гэтага шлюбу.

Вянчанне Соф'і з Янушам выклікала вялікае незадавальненне іншых Хадкевічаў. Ян Караль Хадкевіч на працягу 1601—1602 гг. некалькі разоў падаваў на Гераніма Хадкевіча ў суд за тое, што выдаў Соф'ю замуж без яго згоды ў паршэнне дадзеных ім лістоў⁸⁶¹. Аляксандр і Ян Караль Хадкевічы скардзіліся, што каплан, які даваў шлюб, пайшоў на гэта з-за грошай: «да надання шлюбу за грошы дазволіў» і пазней быў за гэта пакараны царкоўнымі ўладамі: «потым з каплянскага ўрада магістрат духоўны разжалаваў, і бенефіцыі ўсе канфіскаваў»⁸⁶². У красавіку 1602 г. Аляксандр і Ян Караль Хадкевічы паспрабавалі аспрэчыць заключэнне шлюбу з-за адсутнасці дазволу ад Папы Рымскага і паршэнне артыкулаў Статута ВКЛ 1588 г. пра шлюб паміж кроўнымі родзічамі, але паспеху не

мелі⁸⁶³. Суд пастанавіў, што пасля Телены Радзівіл і Аляксандры Астрожскай фаміліі нідзе не перакрыжоўваліся, таму блзімі кроўнымі муж і жонка не могуць лічыцца і прэтэнзій да шлюбу нельга выстаўляць⁸⁶⁴.

У дачыненні да заключэння шлюбу паміж пратэстантам і каталічкай Літоўскай трыбунал у рашэнні ад 13.04.1602 пастанавіў, што Януш дазволіць жонцы для вырашэння спрэчнага пытання прасіць ад Папы дыспензіі. Па яе атрыманні справа скончыцца і больш прэтэнзій да Гераніма Хадкевіча і Януша Радзівіла ад Яна Караля Хадкевіча не павінна быць⁸⁶⁵.

Усе гэтыя бяскошчэныя цяжбы і спрэчкі, якія цягнуліся больш за пяць гадоў, вельмі мучылі маладыя уласнікаў Слуцкага княства. Жыццё пасля шлюбу не спрыяла захаванню спакою.

Першыя месяцы прайшлі ў клопатах па ўрэгуляванні юрыдычных пытанняў з маёмасцю Соф'і. Апекуны патрабавалі тэрміновай перадачы ім абыякавых маёмасцей, выплаты ўсіх даўгоў родных Соф'і. Умовы прадугледжвалі, што ўсе лісты на перадачу маёмасці будуць пакладзены пасля шлюбу ў Брэсце перад зямскім судом. У выпадку, калі б сесіі суда на той момант не было, усе справы адкладаліся б да сесіі Галоўнага літоўскага трыбунала ў Наваградку і павінны былі быць вырашаны да 13 лістапада 1600 г. На чацвёрты дзень пасля шлюбу Соф'я і Януш былі павінны выехаць з Брэста, каб паспець у Мельнік⁸⁶⁶ для перадачы Гераніму Хадкевічу правоў на Краснік паводле каронага права⁸⁶⁷. Апекуны ласкава пагадзіліся перанесці справаздачу на адзін дзень, на 7 кастрычніка⁸⁶⁸.

Паколькі ў пачатку кастрычніка 1600 г. гродскі і земскі суд у Брэсце сваіх спраджэнняў не праводзілі, маладыя выехалі ў Мельнік, пакінуўшы разлічэнне па іншых пытаннях да сесіі Літоўскага трыбунала. У Мельніку 7 кастрычніка Соф'я перада-

ла правы на некаторыя маёнткі ў Кароне Польскай свайму былому апекуну Гераніму Хадкевічу з умовай выплаты ўсіх сум, якія былі на ім запісаны на карысць трэціх асоб. Падараванне Красніка Гераніму Хадкевічу адбылося ў 1601 г. (бо, згодна з тэстаментам князя Аляксандра Апелькавіча, нашчадкам забаранялася прадаваць гэтыя землі)⁸⁶⁹.

Усе маёмасныя справы, калі абставіны не патрабавалі асабістай прысутнасці ў судзе, вяліся прыдворнымі і слугамі Януша. Перадача маладым Слуцкага княства адбылася 15 кастрычніка 1600 г. Пакуль Януш і Соф'я былі ў Польшчы, па загадзе Януша яго давераныя слугі Даніэль Хайноўскі і Ян Сайбут накіраваліся ў Слуцк. Там ім, як прадстаўнікам літоўскага падчашага і яго жонкі, ад імя Гераніма Хадкевіча Іван Пакаш перадаў Слуцкае княства з замкам слуцкім, з 140 гакаўніцамі, 15 гарматамі і яго людзьмі, дварамі Івань, Пагост, Мацяевічы, Яцкі, Старое Сяло, Тонвы з усімі вёскамі, якія належалі да слуцкага замка, і слуцкія прывілеі. Даніэль Хайноўскі і Ян Сайбут у сваю чаргу перадалі замак слуцкі з усім да яго належачым мінскаму стольніку Юрыю Капашчэўскаму і Пятру Рдуглоўскаму⁸⁷⁰. Капашчэўскі быў прызначаны слуцкім намеснікам. Як бачна, Януш ужо праз некалькі тыдняў пасля вянчання, яшчэ не маючы гэтых зямель у сваім валоданні, прызначыў у Слуцк сваіх слуг. Толькі некаторыя былія слугі князёў Слуцкіх патрапілі да двара і на службу да маладых уласнікаў Слуцка. Сярод іх былі прадстаўнікі Бялюноўскіх, Уніхоўскіх, Трызнаў, Гурскіх. Значная колькасць старых слуг не проста не была прынята на службу, у іх адабралі зямельныя трыманні на карысць радзівілаўскіх слуг і прыхільнікаў.

У канцы кастрычніка 1600 г. маладая пара накіравалася ў Наваградкаў на пасаджэнне сесі Галоўнага літоўскага трыбунала. Там было неабходна асабіста афіцыйна

Пячатка і подпіс Соф'і з князёў Слуцкіх Радзівілаў.
AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 3

зацвердзіць узаемныя разлікі з апекунамі, прызнаць наданні зямельных уладанняў старым слугам дому князёў Слуцкіх.

Соф'я згодна з папярэдняй дамоўленасцю з мужам і патрабаваннем яго бацькі згадзілася падараваць усю сваю маёмасць Янушу Радзівілу. У акце ад 30 кастрычніка 1600 г., які Соф'я з Янушам асабіста паклалі перад суддзямі Літоўскага трыбунала, было адзначана: «але з маёй добрай волі і шчырай міласці да яго княжацкай міласці пана мужа майго даю і тым лістом маім запісваю вечным неадменным і неадзыйным, а непарушным правам маёнткі мае ўласныя <...>»⁸⁷¹. З гэтага моманту адзіным уласнікам спадчыны князёў Слуцкіх становіўся Януш і ў выпадку бяздзет-

най смерці Соф'і на гэтых землях не мог прэтэндаваць ніхто з яе кроўных родзічаў. У гэты ж дзень Януш і Соф'я на сесі Літоўскага трыбунала паклалі ў трыбунальскія кнігі яе падзяку за выхаванне і далі квітанцыю Хадкевічам. Згодна з ёю Соф'я прызнавала, што яна выйшла з пад апекі і атрымала свае спадчыныя маёнткі: «якія маючы мяне ў апецы сваёй за тых ўсе гады з маладых год маіх не толькі мне самой добрасумленнае выхаванне паводле стану майго з вялікім коштам у накладам сваім даў. Але нават аддаўшы мяне з немайлай людскою пахвалою ў стан светлы шлюбны маю маёмасць дзедзічыную Слуцк <...> цалкам не толькі не з шкодаю, наадварот з прымнажэннем прыбыткаў <...> аддаць мусіў»⁸⁷².

Згодна з папярэднімі дамоўленасцямі ў ВКЛ Гераніму Хадкевічу павінны былі адысці Турэц, які і так знаходзіўся ў трыманні віленскага кашталіяна як апекуна на пакрыццё яго штодзённых коштаў на выхаванне падапечнай, Ваўкалата і Вайсее, якія ён за ўласныя грошы выкупіў з закладу. Петрыкоў і Колна адыходзілі да яго як плата за апякунства. Настойліваасць Гераніма Хадкевіча, які патрабаваў хутчэйшага разліку, таксама можна зразумець. Ён не толькі за свой кошт выплаціў частку даўгоў падапечнай, але і быў вымушаны бараніць ад нападу яе маёнткі ад скупных суседзяў. Тыя не раз спрабавалі скарыстацца тым, што ўласніца была малой, і нападлі на яе ўладанні. Нягледзячы на тое, што частку маёнткаў стараста брэсцкі аддаў у арэнду былым слугам Амелькавічаў (напрыклад, м. Старое Сяло Юрыю Гурскаму), яны аказаліся не ў стане самастойна справіцца з рабункамі і нанясеннем шкод⁸⁷³. Да таго ж раслі выдаткі і пазыкі самога апекуна. Ён быў вінен грошы не толькі Радзівілам, але і ўласным слугам. Так, у Пятра Рдутаўскага за 1597—1602 гг.

ён пазычаў тройчы, а вярнуць пазыку змог толькі ў 1603 г. з атрыманнага ад Соф'і Колненскага⁸⁷⁴.

На наступны дзень 31 кастрычніка 1600 г. у парушэнне папярэдніх дамоўленасцей Гераніму Хадкевічу былі перададзены толькі некаторыя маёнткі з абяцаных — Турэц, Петрыкоў і Колна, а таксама Дабрадзееўская воласць з мястэчкам Леніна на правым беразе Случы. Да 1594 г. гэтыя маёнткі, разам з Дабрадзееўскай воласцю і мястэчкам Леніна, трымала маці Соф'і Барбара з Кішак. Пасля яе смерці яны былі павінны перайсці ў спадчыну Соф'і, але фактычна імі карыстаўся другі муж маці, гомельскі стараста Андрэй Сапэга⁸⁷⁵. Таму было неабходна ўрэгуляваць шэраг пытанняў з ім. Пацвярджэнне перадачы названых маёнткаў Гераніму Хадкевічу прадставіў у Літоўскім трыбунале на тыдзень пазней 5 лістапада⁸⁷⁶. Астатнія маёнткі, па якіх існавала дамоўленасць (Ваўкалата і Вайсее), Радзівілы вырашылі не перадаваць у рукі Хадкевіча. Згодна з дамовай ад 13.06.1600 у якасці кампенсачы Крэйштаф Радзівіл быў павінен заплаціць Гераніму Хадкевічу 60 тысяч коп грошаў літоўскіх з уласных маёнткаў⁸⁷⁷. У выпадку неатрымання вызначанай сумы Хадкевічы мелі права ў любы момант выклікаць гетмана ў суд. Паколькі не была перададзена толькі частка маёнткаў, то і сума зменшылася да 30 тысяч коп грошаў. Не застаўся канчаткова вырашаны лёс зямель, якія раней Ян Сімяон Слуцкі пажыццёва запісаў сваёй жонцы.

На самой справе атрыманне «случкай спадчыны» не было для Радзівілаў вялікім падарункам. Усе землі былі абязжараны пазыкамі, было неабходна заплаціць апекунам за выхаванне самой князёўны і кіраванне яе маёмасцю. Пасля некалькіх тыдняў сямейнага жыцця маладыя бачыліся рэдка. Муж амаль увесь час знаходзіўся на вайне ці ад'язджаў па гаспадарчых справах.

Пасля вырашэння неадкладных юрыдычных пытанняў Януш выехаў да літоўскага войска ў Інфлянты. Крыштаф Радзівіл, як вялікі гетман, патрабаваў прыбыць на попіс войска пад Зэльбаркам яшчэ 30 кастрычніка⁸⁷⁸, але з-за занятасці ад'езд падчасага быў адкладзены. Аднак ужо 9 снежня Януш прымаў уззел у вайсковай нарадзе ў маентку Віганд.

Да жонкі ў Слуцк ён змог вярнуцца толькі 14 студзеня 1601 г. У новых уладаннях ён прабыў вельмі нядоўга, літаральна 2—3 месяцы. У той жа час з яго лістоў бачна, што ён планаваў выехаць да свайго палка, які быў даручаны паручыку Войне. Аднак яго хуткаму ад'езду перашкодзілі частыя хваробы жонкі і дрэнны стан дарог у паўночным накірунку⁸⁷⁹.

У другой палове красавіка 1601 г. ён зноў выехаў у Прыбалтыку, дзе пад кіраўніцтвам свайго бацькі разам з Янам Каралем Хадкевічам кіраваў войскамі ў авангардзе. Перадача гетманскай булавы Яну Каралю Хадкевічу ў гэты час яшчэ больш абвастрыла супрацьстаянне двух родаў — Хадкевічаў і Радзівілаў. Зацяжны канфлікт з-за «спадчыны князёў Слуцкіх» не спрыяў і дысцыпліне ў войску. Каталікі адмовіліся выконваць загады гетмана-кальвініста, а Крыштаф Радзівіл адмовіўся перадаваць частку войска Яну Каралю Хадкевічу, што ўскладзіла ўзаемадзейненне падчас ваенных аперацый.

На пачатку чэрвеня 1601 г. асобныя атрады нарэшце злучыліся каля Кокенхаўза. Прабыўшы ўсе лета ў Прыбалтыцы, адзначыўшыся асабістай храбрасцю і ваенным талентам у бітве пад Кокенхаўзам у канцы ліпеня — пачатку жніўня 1601 г., Януш ад'ехаў у свае ўладанні. Аднак амаль адразу па прыездзе ў Слуцк яго зваліла цяжкая хвароба, якая мучала яго яшчэ пад Кокенхаўзам. Становішча здароўя было настолькі цяжкім, што пайшлі пагалоскі

пра яго хуткую смерць і нават пачалі шукаць кандыдатаў на яго пасаду. Крыху ачуняўшы, з пастаяннай тэмпературай па раніцах, малады Радзівіл быў вымушаны ехаць у Вільню⁸⁸⁰.

Фінансавае становішча случкіх зямель знаходзілася ў пагражальным стане. Януш не мог расплаціцца з усімі даўгамі ўласнымі грашыва, якія былі запісаны на маэнтах жонкі. Адзіным выйсцем стаў продаж часткі сваіх зямель. Усю восень, каб пазбегнуць такога кроку, ён шукаў грошы. Не было такога месца ў Літве ці Польшчы, нават у Круляўцы, куды б ён не пасылаў з просьбамі пра дапамогу. Ніхто не пагаджаўся даць яму настолькі вялікую пазыку, інакш чым пад 15—17 працэнтаў⁸⁸¹.

Бацька ў такой сітуацыі нічым акрамя спачування дапамагчы не мог. Усе яго сродкі былі адцягнуты ваеннымі дзеяннямі ў Інфлянтах. Крыштаф Радзівіл, як вялікі гетман, ніс на сабе значны фінансавы цяжар па забеспячэнні войск ВКЛ падчас ваенных дзеянняў. У выніку Януш заклаў усю маёмасць, пакінуўшы сабе на жыццё тры фальваркі, якія прынеслі ў год не больш за 1300 злотых, і гэта былі ўсе грошы, на якія ён мог разлічваць. Такі даход мог задаволіць толькі штодзённыя патрэбы ў харчаванні і нічога болей⁸⁸². Адначасова ён пачынае шукаць капункію ў некаторыя са сваіх зямель. Копыць яму прапанавалі купіць багатыя купцы браты Ломскія-Максімовічы.

Фактычна ўласнікі самага вялікага маэнтка ў Вялікім Княстве Літоўскім аказаліся на мяжы галечы. Сродкі пазычаліся ва ўсіх, хто іх даваў. Януш рабіў гэта, каб выплаціць тыя вялізныя грошы, якія патрабавалі Хадкевічы. Ён сам адначаў, што павінен гэта зрабіць, бо Слуцк страціць было немагчыма, інакш які сэнс столькі год змагацца за яго⁸⁸³.

Геранім Хадкевіч не стаў сплываць пазыкі князеў Слуцкіх, якія былі запісаны на Красніку. Крэдыторы Аляксандра і Яна Сімяона звярнулі свае прэтэнзіі да адзінай іх спадчыніцы — Соф'і Алелькавіч. У такіх абставінах было прынята рашэнне апрачэставіць падараванне Соф'і Ян Красніка Гераніму Хадкевічу і прадаць яго, каб пагасіць даўгі. Пажаданне атрымаць Краснік выказалі адразу некалькі чалавек: Ян Караль Хадкевіч, Януш Астрожскі і Ян Замойскі (іх маёнткі межавалі з Краснікам і Батохам), аднак ні ў каго з іх не было неабходнай сумы. Крыштаф Радзівіл пачаў весці перамовы пра продаж часткі красніцкага маёнтка з Янам Замойскім яшчэ ў верасні 1601 г., але справа зацягнулася на чатыры гады⁸⁸⁴. Калі Копысь цалкам належала Янушу і ён мог прадаць яе тэрмінова, то за правы на Краснік было яшчэ неабходна судзіцца з Хадкевічамі.

Соф'я і Януш склалі скаргу, што яна перадала красніцкі маёнтак апекуну пад прымусам. Януш і Крыштаф Радзівіл сцвярджалі, што Краснік не можа належаць Гераніму Хадкевічу, хаця князеўна і абыцала яму яго падараваць, бо раней (да перадачы яго апекуну) яна запісала ўсю сваю маёмасць мужу Янушу Радзівілу. Да таго ж стараста жмудскі (Юрый), а потым і кашталіян віленскі нічога не рабілі для абароны, выквітаванні і іншых разлікаў за гэтую маёмасць, а значыць, і прэтэндаваць на яе не маюць права.

На сесіі Літоўскага трыбунала ў Мінску ў лістападзе 1601 г. маладыя Радзівілы здабіліся таго, што правы на Краснік перайшлі да іх. Гэты крок справакаваў новы віток судовых разбіральніцтваў, падчас якіх Геранім Хадкевіч паспрабаваў узяць рэванш за выданую на яго род баніцью. Судовы працэс зацягнуўся больш чым на год і быў павінен канчаткова вырашыцца па пасяджэнні Літоўскага трыбунала 1—4 студзеня 1603 г.

Геранім Хадкевіч паклаў перад суддзямі Трыбунала на сесіі ў Менску 2 лістапада 1601 г. ліст, што Соф'я з даволу Януша, у прысутнасці яго прыроднага брата, а свайго дзядзькі Крыштафа II Радзівіла, падаравала красніцкі маёнтак Гераніму Хадкевічу⁸⁸⁵.

Віленскім кашталіям у адказ былі прадстаўлены і лісты самога ваяводы віленскага Крыштафа Радзівіла ад 13 чэрвеня 1600 г., што ён абавязуецца добраахвотна перадаць Краснік Гераніму Хадкевічу пасля шлюбу Соф'і і Януша пад зарукай ў 200 тысяч злотых. Паколькі ліст парушаны, то віленскі кашталіян патрабуе ад Крыштафа Радзівіла выплаты зарукі. Ваявода віленскі адразу накіраваў да суддзяў ліст у Мінск з просьбай разглядаць справу аб правах на Краснік паводле права кароннага⁸⁸⁶.

Суддзі разгледзілі дакументы, прызналі правату Гераніма Хадкевіча і абавязалі віленскага ваяводу выплаціць 200 тысяч злотых. У адказ Крыштаф Радзівіл стаў скардзіцца дэпутатам Трыбунала, што яны прызначылі вельмі высокія кошты выплаты, хаця на самім Красніку, які ацанілі ў 50 тысяч злотых, вісіць 80 тысяч злотых даўгоў і дажыўтнае права старасціны жмудскай. Яна пагаджаецца яго саступіць, але толькі за выкуп у некалькі дзясяткаў тысяч злотых. Хаця пастанова палярэдняга сойма кажа, што гэта не з'яўляецца перашкодай для выплаты зарукі, ён просіць літасці да беднай сіраты і просіць грошы на выкуп Красніка прызначыць з сумы зарукі⁸⁸⁷. Хадкевіч у адказ паклаў у кнігі гарадзенскага гродскага суда патрабаванне прызнаць 200 тысяч злотых асабістым доўгам Крыштафа Радзівіла, а калі той яго не выплаціць, прызначыць яму выплату савіта (фактычна штраф) у памеры 400 тысяч злотых. Ад Соф'і патрабавалася да выянення канчатковага рашэння ніякіх скарг у суды не складаць⁸⁸⁸.

Трибунал присудив уярнуць Краснік Соф'я⁸⁸⁹. Грошы на выкуп маёмасці можна было здабыць толькі з продажу іншага маентка. Выбар Януша паў на Копысь.

У выніку продажу Копысі братам Максимівічам Януш атрымаў 20 тысяч коп грошаў, яшчэ 20 тысяч удалося пазычыць. Аднак доўг Хадкевічам складаў 50 тысяч, і на працягу месяца Януш нідзе не змог іх знайсці.

Маёмасныя спрэчкі з былымі апекунамі і крэдытарамі, пераважна Яна Сімяона, на гэтым не скончыліся. 1 студзеня 1602 г. Геранім Хадкевіч адмовіўся ад спадчынных правоў на Краснік на карысьць былой падпечнай і яе мужа. У выніку справа была перанесена на наступную сесію Літоўскага трыбунала, якая адбылася ў жніўні 1602 г.

У канцы студзеня 1602 г. Януш быў павінен ад'ехаць на Валынь на вяселле Элеаноры Астрожскай з Геранімам Ялавецкім. Невядома, ці паехала Соф'я з ім. У той жа час спраўднай прычынай была неабходнасць продажу некаторых польскіх маенткаў, атрыманых у спадчыну ад цёткі Гальшкі з Астрожскіх. На вяселлі Януш хацеў дамовіцца з дзядзькамі пра хутчэйшае размежаванне маёмасці Астрожскіх і яго долі. Само вяселле, нягледзячы на вялікі пасаг нявесты, было даволі сціплым, гасцей прыхэла не шмат. Нягледзячы на гэта, свята аздобіў невялікі турнір («пара слуг коп'я ламалі»). Пасля кароткага побыту на Валыні Януш вярнуўся ў Слуцк⁸⁹⁰.

Прадаць Краснік магла толькі сама Соф'я. Яна магла гэта зрабіць, не звяртаючы ўвагу на іншыя кроўныя родзічы. Адзінай асобай, згода якой патрабавалася, быў яе муж. Права часта вымагала асабістай прысутнасці на пасяджэннях трыбунала. У выніку ў канцы лютага 1602 г., будучы цяжарнай, яна была вымушана разам з Янушам ехаць у Люблін на трыбунальскую сесію. З 23 сакавіка па 9 кра-

Аўтографы Соф'і і Януша з сыгнамі.

AGAD. AR. DZ. XXIII. T. 116. Pz. 3.

савіка Януш разам з Соф'яй выдалі 23 (!) застаўныя лісты розным асобам, сярод якіх пераважалі слугі і прыяцелі біржайскіх Радзівілаў на маенткі ў Наваградскім павеце. Іх крэдытарамі былі Адам Магільніцкі, слуга Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі, Валянцін Высоцкі, Сымон Прадоўскі, Юрый Гурскі, былы слуцкі намеснік бацькі Соф'і Юрыя III Амелькавіча. 16 красавіка 1602 г. яны паклалі дакументы на заставу сваіх маенткаў у кнігі слонімскага гродскага суда⁸⁹¹.

1 мая 1602 г. бакі прадставілі свае аргументы на пасяджэнні трыбунала. Мэтаў Радзівілаў было паменшыць суму выплочваемых грошай. Інтарсы Крыштафа Радзівіла прадстаўляў Адам Камнарскі, Гераніма Хадкевіча — Ян Дрэвецкі. Аргумент-

Вазы.

Малюнак. XVII ст.

ты, што прыводзілі прадстаўнікі бакоў, дазваляючы нам рэканструаваць і падзеі, якія папярэднічалі шлюбу Януша і Соф'і.

Князеўна мела права перадаць Краснік і Батор як маёнтак дзедзічны толькі са згоды апекуноў ці родных. З ёй на судзе ў Мельніку былі павінны быць дзве асобы па бацькоўскай лініі ці два найбліжэйшыя кроўныя ці гербоўныя, якія б той даравальны запіс князеўны маглі дазволіць ёй зрабіць. Толькі па вышэйназванаму парадку князеўна мела права запісаць навечна панау віленскаму і яго сынам усю маёмасць у Кароне Польскай. Права прадугледжвала, што пап віленскі сам быў павінен задаволіць асоб, якія трымаюць ад князеў Случцкіх вёскі ў гэтых уладаннях (выкупіць іх), і толькі тады Геранім Хадкевіч меў бы падставы прэтэндаваць на гэтыя маёнткі. Пап віленскі маёнтак не выкупіў, даўгі не сплаціў, падараванне на Краснік належным чынам не аформіў, і таму навечна тое ўладанне запісаць немагчыма.

Геранім Хадкевіч у адказ настойваў на выплаце зарукі і сведчыў, што Соф'я Аляксандраўна дзіця на Краснік паклала ў прысутнасці мужа, яго бацькі і Станіслава Мышкоўскага⁸⁹², падчас таго люблінскага. Радзівілы даказвалі, што ніхто з пералічаных вышэй

асоб блізкасці да спадку княгіні Случкай не мае. Сведкамі былі павінны быць ці князі Астрожскія, ці самі Хадкевічы, але яны з'яўляліся асобамі, зацікаўленымі пры вырашэнні гэтай справы. Магла б сведчыць іх сястра Гальшка Шэмет, але жанчына права сведчыць ці дазваляць распараджэнне маёмасцю не мела. Паколькі па мечу (мужчынскай лініі) найбліжэйшым родзічам быў ваявода кіеўскі князь Канстанцін Астрожскі, то ён бы мог прысутнічаць, але яго не было⁸⁹³. Запіс спадчынных маёнткаў князеўнай у такіх абставінах супярэчыць праву кароннаму, хаця яны і прызнаюць, што запіс Крыштафа Радзівіла на Краснік быў парушаны. У той жа час Краснік бацьку князеўны ніколі не належаў, пра што сведчыць дажывотнае права на яго старасціны жмудскай. Таксама не магла яна падараваць апекуну толькі частку маёнтка, вылучаючы з красніцкіх уладанняў Таргавіска і Закрэў, што даказвае парушэнне запісу з боку вядоўцы віленскага. Адначасова Крыштаф Радзівіл не мог гарантаваць перадачы маёмасці князям Случцкім, бо сам з яе нічога не мае.

Цяжка дарога праз Івань, Слонім, Шарашоў, якая зацягнулася амаль на тры месяцы, і надвор'е, палеміка на пасяджэнні трыбунала падарвалі сілы маладой княгіні. На наступны дзень па прыездзе ў Люблін, 2 мая, Соф'я захварэла. Праз тыдзень у выніку хваробы яна на пятым месяцы параніла дзіця. Януш быў у роспачы. Ён успрыняў усе гэтыя падзеі як Божую кару для сябе. Маёмасць уся была абъяжарана даўтамі, пазыкі ніхто не даваў, у яго няма нават сродкаў, каб зняць прыстойнае жыллё ў Любліне, а жонцы патрабавалі спакой і лячэнне не меней чым на шэсць тыдняў. Яго жаль павялічваў той факт, што, па словах павітухі, яны страцілі сына, магчымага спадчынніка⁸⁹⁴. Жаль сына падзяліў і яго бацька. Крыштаф Пярун суцяшаў сына,

Люблін.

Гравюра з альбома Г. Браўна і Ф. Хогенберга «Civitas orbis terrarum». 1617 г.

кажучы, што параненні дзіцяці часта здараліся ва ўсіх яго жонак, але, нягледзячы на гэта, яны нарадзілі і вырасталі здаровых дзяцей. Ён спадзяваўся, што хутка ў іх з'явіцца нашчадкі⁸⁹².

Нічога не вырашыўшы з лячэннем жонкі, Януш пакінуў Соф'ю ў Любліне, а сам рушыў у літоўскія маенткі для ўрэгулявання спраў з іншымі крэдытарамі. Як выйсе з цяжкага фінансавага становішча ён разглядаў магчымасць хуткага продажу Красніка, але тэрмінова гэта зрабіць было немагчыма з-за адсутнасці грошай у патэнцыйнага пакупніка. Ян Замойскі згаджаўся набыць яго часткова, толькі Баторскі ключ, які быў выдзелены ў асобную частку яшчэ Станіславам Тэнчынскім. У той жа час каронны гетман прасіў пачаць, бо ўсе яго наяўныя сродкі наглынулі ваенныя дзеянні ў Прыбалтыцы⁸⁹⁶. Жа-

данне канцлера купіць Батож без Красніка не было падтрымана Янушам Радзівілам, ён хацеў прадаць увесь маёнтак, які быў для яго вялікім цяжарам па прычыне вялікай запазычанасці. Акрамя таго, Соф'я не хацела прадаваць гэты маёнтак, дзе знаходзіліся пахаванні яе родзічаў. Януш вагаўся, ён не хацеў крывядзіць хворую Соф'ю, «бо ёй свае каханне малжонскае яшчэ ні ў чым не паказаў»⁸⁹⁷. 19 мая ён дамовіўся з яшчэ адным крэдытарам Яна Сімяона Малхерам Мікалаевічам Кослам перадаць яму правы на выплату даўгоў апошняга князя Слуцкага і адсуноўць іх выплату. За 400 коп грошаў, якія Януш абавязваўся выплаціць Кослу ў Вільні на дзень Святога Барталамея, яму была павінна перайсці трэць камяніцы князеў Аделькавічаў на вул. Нямецкай у Вільні і частка Вакаў⁸⁹⁸.

Ужо праз некалькі дзён ён быў у Івані, адкуль 24 мая вярнуўся ў Любліні.

Тым не менш паездка на пасяджэнне Люблінскага трыбунала дазволіла прыйсці да нейкай згоды з польным літоўскім гетманам. Ад імя сваёй жонкі Ян Караль Хадкевіч адмовіўся ад дажывотных правоў на Капыльскае княства, якое пераходзіла да Януша Радзівіла. Ва ўласнасць Яна Карала і Соф'і Хадкевічаў за 60 тысяч коп грошаў перайшлі Цімканічы⁹⁹¹. Выйсць у Гродзенскім павеце перайшло ў рукі Гераніма Хадкевіча, які ў кастрычніку 1605 г. прадаў яе князю Масальскаму⁹⁹⁰.

Пастановамі сесій Літоўскага трыбунала ад 18 і 30 чэрвеня 1602 г. кошт Красніка вызначаўся ў 50 тысяч злотых. Крыштафу Радзівілу ўдалося здабіцца памяншэння памераў зарукі. Згодна з расэннямі дэпутатаў на карысць Гераніма Хадкевіча выплачвалася толькі 100 тысяч злотых. Віленскі кашталія пагадзіўся абмяняць Краснік на грошы, якія былі павінны выплачвацца на працягу трох гадоў. На ўвесь гэты тэрмін Краснік мог заставацца ў руках Гераніма Хадкевіча⁹⁹¹.

У Любліне на дзень Святога Барталамея (24 жніўня) 1602 г. ад імя Радзівілаў Ян Казаноўскі паклаў позов супраць Гераніма Хадкевіча. У ёй зноў была абскарджана сама працэдура перадачы маёмасці, якая адбылася з парушэннем нормаў права Кароны Польскай. Радзівілы настойвалі, што падараваць Краснік князёўна магла толькі з дазволу двух кроўных родзічаў з боку бацькі ці двух блізкіх і толькі родзічу. Геранім Хадкевіч, згодна з правам малапольскім і велікапольскім, не быў дзедзічам (г. зн. не быў спадчыннікам) гэтых зямель і таму не мог прэтэндаваць на іх.

Толькі праз некалькі гадоў удалося завяршыць продаж красніцкага маёнтка. Краснік у выніку быў прададзены Яну Замойскаму ў 1604 г. Каронны канцлер здабіў

ся пераходу да сябе сум, за якія гэтыя землі былі застаўлены князямі Слуцкімі. Былы красніцкі намеснік Мацей Бялыньскі адрокся на яго карысць ад сваёй правоў на 50 тысяч злотых, забяспечаных на Красніку ў кошт пазыкі Яна Сімяона⁹⁹², Балтазар Цэтнер — на 30 тысяч, запісаных на Батожы і Баторскай Волі, а Андрэй Хржаноўскі (слуга Замойскага) перадаў яму правы на 12 тысяч злотых, запісаных на Вілкалазе. Таксама Замойскі ўзяў на сябе абавязак заплаціць усе даўгі, якія заставаліся на воласці, чаго ў свой час не захацеў зрабіць Геранім Хадкевіч⁹⁹³. Толькі на выкуп маёнтка Замойскі выдаткаваў не менш як за 120 тысяч злотых. Пэўная сума павінна быць выплачана і Янушу з Соф'яй. Хутчэй за ўсё гэта былі яшчэ 50 тысяч злотых, у якія ўвесь маёнткак быў ацэнены па расэннях трыбунала ў 1602 г. У выніку такіх дзеянняў і дамоўленасцяў афіцыйна Соф'я Аелькавіч у 1604 г. падаравала яму Красніцкую воласць, у якую ўваходзілі: места Краснік, вёскі Сухія, Выжніца, Выжніанка, Будзынь, Кавенчын, Стружа, Сладкаў, Блінаў, Батож, Здзіловіцз, Поніквы, Жаб'я Воля, Атрчэз, Вілкалаз, Вымысл, Залесе, Воля Вілкалазка і частка Руднічкі⁹⁹⁴. У якасці кампенсацыі за страчаную маёмасць у 1604 г. Януш запісаў жонцы 50 тысяч злотых на сваім польскім маёнтку Венграў⁹⁹⁵.

Пасля разлікаў з асноўнымі крэдыторамі Януш змог звярнуць увагу на сваю палітычную кар'еру і стаў бачыцца з жонкай яшчэ радзей. У 1603 г. ён быў выбраны паслом на сойм у Кракаве. На ім паслы выказалі падзяку Крыштафу Радзівілу (як найвышэйшаму гетману ВКЛ) і яго сыну Янушу за ваенныя перамогі ў Інфлянтах. Аднак гэта ніяк не паўплывала на яго палітычную кар'еру. Януш не толькі не атрымаў высокіх пазіцый пры двары ці ў войску, але нават і страціў трымання, якія былі ў яго бацькі.

Аляксандр Астрожскі.
Невядомы мастак. XVII ст.

Пасля смерці Крыштафа Радзівіла ў 1603 г. староствы, якія той трымаў, перайшлі не да яго спадчыннікаў, як гэта часта бывала, а да Яна Караля Хадкевіча. Такім чынам, кароль яшчэ раз падрэсліў сваё негатыўнае стаўленне да маладога амбіцыйнага Радзівіла. Калі памёр бацька, ён стаў лідарам адразу некалькіх палітычных сіл — праваслаўных і пратэстантаў. Пасля смерці ў гэтым жа, 1603 г., Аляксандра, апошняга сына Канстанціна Канстанцінавіча Астрожскага, вернага праваслаўю, Януш застаўся адзіным членам роду, які мог стаць правадыром праваслаўнай апазіцыі. Як галоўнага абаронцу праваслаўя Януша прызналі нават казакі (разам з гетманам Сагайдачным)⁹⁰⁶. З гэтага пункту гледжання цалкам лагічным выглядаюць і ўмовы шлюбнага кантракта з Соф'яй, па якіх ён абавязваўся абараняць праваслаўных вернікаў. У 1598 г. слупкі мяшчане адмовіліся падпарадкоўвацца ўніяцкаму мітрапаліту Міхаілу Рагозу, а калі ён прыехаў у горад, закідалі яго камянямі. Новы мітрапаліт Іпацій Пацей здабіўся ад Гераніма Хадкевіча перадачы яму ў лістападзе 1599 г. вакансіі архімандрыта слупкага Трайчанскага манастыра⁹⁰⁷. Святарства Слупца і ўвоцці не жадала яму падпарадкоўвацца, аднак пад прымусам Хадкевічаў «wszyscy duchowni i pospólstwo do unii się byli naklonili»⁹⁰⁸. Стаўшы гаспадаром, Януш Радзівіл, карыстаючыся правам апеки над царкоўнымі ўстановамі і згодна са шлюбным кантрактам, вяртае манастыры і царквы праваслаўным, выводзячы іх з-пад улады прадстаўнікоў уніяцкіх епіскапаў і мітрапаліта Пацея, прызначаных у Слупкім княстве Хадкевічамі. Праваслаўныя перадаваліся пад непасрэднае кіраванне канстанцінопальскаму патрыярху⁹⁰⁹. Праціўнік уніі, ён забараніў далейшы пераход праваслаўных царкваў у сваіх маёнтках ва ўніяцтва. Іпацій Пацей скардзіўся на Яну-

ша, які выгнаў з манастыра ўніяцкага архімандрыта Афанасія Герасімовіча, пішучы, што гэта Соф'я паўплывала на яго ў дадзеным пытанні, хаця прызнаваўся, што і самі мяшчане ўпарта яму супраціўляліся. Тут магло прысутнічаць і жаданне Януша зрабіць прыёмнае жонцы і выканаць свае абавязкі як апекуна праваслаўных.

Януш, які меў вялікія палітычныя амбіцыі, не мірыўся са сваімі малымі ўрадамі. Удзел у ваенных дзеяннях у Інфлянтах, жорсткая пазіцыя па пытаннях узаемаадносін з Маскоўскай дзяржавай (Януш быў праціўнікам ваенных дзеянняў і падтрымкі Лжэдзітрыяў), асабістыя вярожы адносіны з Я.К. Хадкевічам не спрыялі далейшай ваеннай і палітычнай кар'еры Януша. Да таго ж у 1605 г. князь Канстанцін Астрожскі перадаў пад яго апеку віленскае праваслаўнае брацтва, якое ў той час вяло барацьбу з уніяцкім мітрапалітам Пацеем.

Актыўная абарона інтарэсаў дысідэнтаў ва ўмовах Контррэфармацыі, якую актыўна падтрымліваў кароль, не магла спрыяць паліпшэнню іх адносін. У магла Януш перайшоў да адкрытай апазіцыі караля.

Чалавек, які ўсё свядомае жыццё рыхтаваў сябе, як ён сам пісаў, «да службы Айчыне», да палітычнай і ваеннай кар'еры, быў недаспадобы, фактычна пазбаўлены доступу да дзяржаўных пасад. Зразумела, што гэта заняцасць, фінансавыя праблемы, выбуховы характар Януша, нерэалізацыя яго спадзяванняў не спрыялі добруму разуменню паміж нарачонамі. Соф'я не вызначалася моцным здароўем, і таму бачыліся яны нячаста. Фактычна кожны вёў сваё асобнае жыццё. Януш вольны час усё часцей бавіў у таварыстве каханак. Звестак у лістах Януша пра Соф'ю не вельмі шмат, нават амаль не сустракаецца традыцыйных прывітанняў ад жонкі, паведамленняў пра стан яе здароўя ці нараджэнне дзяцей.

Сведчаннем таго, што яна не сядзела ўвесь час у Слуцку, з'яўляюцца вельмі скупыя звесткі пра закладанне ёю каштоўных рэчаў ці пазычанне грошай у Любліне, Вільне. Так, у пачатку мая 1604 г. па яе распараджэнні слудкі намеснік Юрый Капачэўскі заклаў віленскаму купцу Якубу Блашэвічу ўпрыгожванні княгіні (канакі са смарагдамі і брыльянтамі, нашэрыне з рубінамі, ланцугі залатыя, перлы ў скрынацы) на 720 коп грошаў⁹⁰. У Вільні Януш з Соф'яй пасяліліся ў радзівілаўскім двары на вул. Святога Яна. У княгіні былі асобныя пакоі ў мураваным крыжовым доме, каля якіх размяшчалася капіца. Для яе Соф'я асабіста перадавала каштоўнае атласнае абабіцце. Стары палац князёў Слуцкіх быў перададзены для размяшчэння слуг.

Поўны час Соф'я жыла ў Слуцку, але не вызначалася актыўнай дзейнасцю як у гаспадарчых, так і ў рэлігійных пытаннях.

Большасць дакументаў, якія засталіся ад яе бачкі ў грамадскім жыцці, — гэта менавіта розныя граматы, лісты і пацвярджэнні на карысць розных прываслаўных цэркваў. Адзіная фундацыя Соф'і, падпісаная яе апекунамі для касцёла ў Бранавіцах, была анулявана Янушам пасля заключэння шлюбу як зробленая непаўналетняй. Фактычна самым актыўным апекуном прываслаўных у азначаны перыяд быў яе муж.

Зразумела, што ва ўмовах жорсткай рэлігійнай і палітычнай барацьбы, клопатаў пра выплату пазык і прывядзенне маёмасці ў парадак Соф'я аказалася ўцягнута ў кола падзей, аднак актыўнаму ўдзелу ў іх перашкаджала яе слабое здароўе⁹¹. Хутчэй за ўсё і яна сама, і яе продкі на працягу трох пакаленняў дярпелі ад нейкай хваробы, што не давала ім актыўна ўдзельнічаць у грамадска-палітычным жыцці краіны, часта перазыджаць з месца на месца і заўчасна зьяля ў магілу. Акрамя таго, ці падчас свайго замежнага ваяжы, ці пазней Януш захварэў на сіфіліс. Ужо ў 1600 г. родзічы дакладна ведалі прычыну яго недамаганняў, уздыму тэмпературы, слабасці і ндват раілі адпаведных лекараў і дасылалі лекі⁹². Падобна, што ён перадаў хваробу і маладой жонцы, што і стала прычынай невынашвання некалькіх цяжарнасцей. За сваё нядоўгае жыццё яна была вымушана неаднаразова звяртацца да паслуг лекара.

Да таго ж дадаўся галосны скандал, які абмяркоўвала ўсё грамадства. Соф'я стала сустракацца са слугой мужа татарынам Янам Смольскім (Асмольскім). Ян Смольскі паходзіў з татарскага роду, які асадзілі Радзівілы на сваіх землях. Старэйшын з трох братоў Ян быў узяты на службу да Януша, але даволі хутка стаў аказваць розныя паслугі і Соф'і. Аднойчы ён адпрасіўся ў свайго гаспадарка наведаць бацьку, а сам паехаў да княгіні ў Слуцк. Там усё і адкрылася. Януш таксама накіраваўся ў цэнтральную

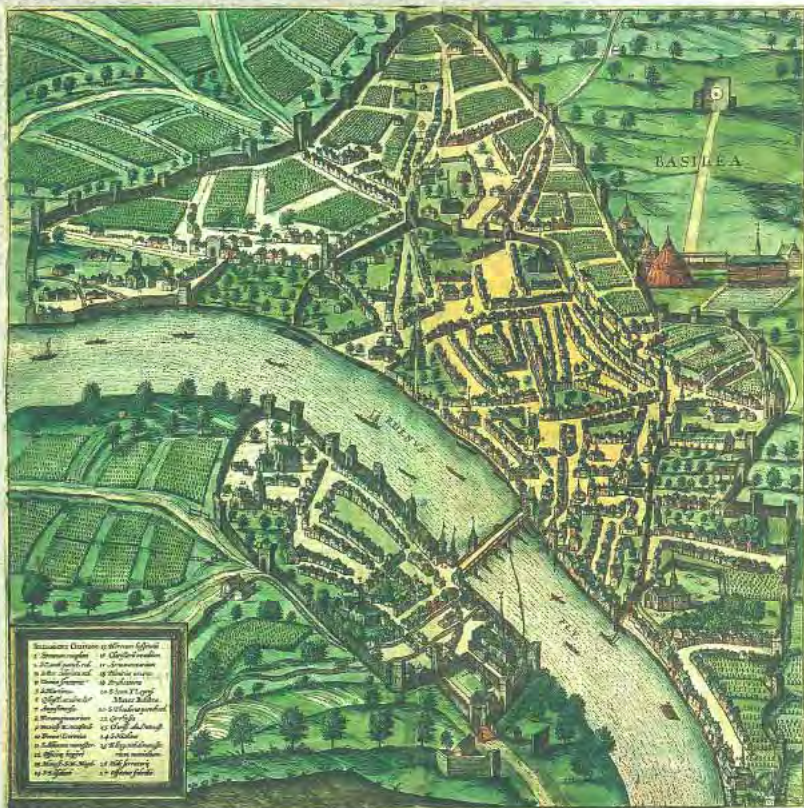
розідэнцыю сваіх уладанняў. Даведаўшыся пра прысутнасць Смольскага ў спальні жонкі, Януш загадаў выламаць дзверы і схвапіць слугу «на гарачым». Згодна са Статутам ВКЛ 1588 г., гэта пагражала абодвум палюбоўнікам смяротным пакараннем. Смольскі паспеў выскачыць у акно і збег да Львова. У якасці доказы яго прысутнасці ўдалося знайсці толькі яго каня, які стаў пад сядлом. Праз некаторы час слугі Януша знайшлі Смольскага ва Львове. Пры ім былі знойдзены бранзалеты, завушніцы, ланцугі, пярсцёнкі і іншыя каштоўныя ўпрыгожванні, якія належалі Соф'і, а таксама тысяча злотых. Ён быў абвінавачаны ў крадзяжы княжацкай маёмасці і арыштаваны. Паколькі татарын не быў шляхцічам, было прынята рашэнне перадаць яго на суд пана. Слугі прывезлі Смольскага да князя ў Бранск на Падляшшы. Той загадаў пакараць нявернага слугу на смерць — надзець на шыю камень і ўтапіць у ставе на вачах у Соф'і. Княгіня не стала яго абараняць, бо за нявернасць ёй таксама пагражала смяротнае пакаранне. У яе вусны Валерыян Неканда Трэпка ўклаў фразу, якую потым доўга ўспаміналі ў падобных выпадках: «па смачным кавалку і вады напіцца не перап'юцца»⁹¹³. Магчыма, яна і была сказана ў дачыненні да гэтага здарэння кімсці пры двары Януша Радзівіла, бо менавіта гэты выраз скарыстаў у сваім творы «Смачны кавалак» прыдворны паэт і гвернёр Радзівілаў Д. Набароўскі. Афіцыйна ў родзе Радзівілаў прытрымліваліся версіі пакарання слугі за крадзеж маёмасці. Менавіта такая фармулёўка будзе прапанавана ў 1607 г. Крыштафам Манвіду Дарагастайскаму, які апынецца ў аналагічнай сітуацыі. Яго жонка Соф'я Мікалаеўна з Радзівілаў (дарэчы, яе першым мужам быў аякун Соф'і Амелькавіч Юрый Хадкевіч) здрадзіць мужу з бедным шляхцічам Станіславам Тымінскім. Каб не дапусціць разводу,

на чым настойваў падмануты маршалак літоўскі, яму параілі скарыстаць спосаб вырашэння справы, ужыты Янушам Радзівілам⁹¹⁴.

Пасля гэтых падзей імя Соф'і на некалькі гадоў знікае з лістоў яе мужа і яго родных. Мы вельмі мала ведаем пра яе жыццё ў 1606—1612 гг. Да 1605 г. успаміны пра яе сустракаліся ў розных документах: асабистых лістах, судовых похвах і рашэннях. Родныя Януша Радзівіла імкнуліся ўключыць пару ў сваё кола. Для маладой пары Крыштаф Радзівіл у якасці падарунка прыслаў адмыслова квашаную ласасіну. Соф'і яна прыйшла да вялікай спадобы, за што яна асабіста дзякавала свёкру⁹¹⁵. Пасля 1605 г. нам не ўдалося знайсці яе імя не толькі ў лістах асоб, блізкіх да Радзівілаў, але і ў лістах не іншых адрасатаў.

Расчараванне ў палітыцы каралеўскага двара прывяло Януша ў стан змоўшчыкаў-ракашан. Узброенае выступленне супраць караля, падтрымка М. Зэбжыдоўскага, удзел у ваенных дзеяннях пабавілі крыж на яго магчымай палітычнай кар'еры ў ВКЛ. З дапамогай родзічаў Янушу ўдалося атрымаць у 1608 г. каралеўскае дараванне за ўдзел у рокашы, але ў выніку Януш з сям'ёй быў вымушаны з'ехаць у эміграцыю.

Хуткаму ад'езду паспрыяў і канфлікт, які зацягнуўся ў сям'і. Забраўшы жонку, Януш Радзівіл накіроўваецца праз нямецкія дзяржавы ў Швейцарыю. Пакінуўшы Соф'ю з яе дваром у Базылі пад наглядом свайго даверанага слугі Давіда Залда, у канцы 1609 г. ён паехаў да французскага двара. Не здолевы рэалізаваць сабе дома, Януш спрабуе зрабіць ваенную кар'еру ў Францыі. Генрых IV Наварскі не забыўся пра маладога магната, які падараваў яму калісьці пры асабістай сустрэчы коней з бацькавых табуноў. Крамя таго, Януш падтрымліваў актыўную перапіску з французскімі маршаламі і генераламі⁹¹⁶. Ласкавы да яго Ген-

Базиль.

Й. Штумпф. «Швейцарская хроника». 1548 г. Гравюра з альбома Г. Брауна і Ф. Хогенберга «Civitas orbis terrarum». 1572 г.

рых Наварські нават збираўся даручыць яму кіраўніцтва войскамі ў Германіі, аднак забойства караля перакрасліла гэтыя планы⁹¹⁷.

У канцы 1610 г. Януш з Соф'яй вяртаюцца на радзіму. Ужо на наступны год Соф'я зноў зацяжарыла, але адчувала сябе не вельмі добра і ўвесь час жыла ў

падляшскіх маентках Радзівілаў (Бранск, Амелянец), амаль ні з кім не сустракаючыся. Пра яе дрэннае здароўе ўскосна сведчыць і той факт, што яна пачала рыхтаваць тэстамент, пакінуўшы наваткі з распараджэннем па асабістай маёмасці⁹¹⁸. У спісе маёмасці, які быў складзены адразу пасля яе смерці, таксама занатаваны

Ліст Януша Радзівіла да Льва Сапегі. 1612 г.
ЦДДАУК. Ф. 48. Воп. 1. Спр. 497

«апчечка з рознымі парашкамі, алейкамі, мазямі», розныя медыцынскія прыстасаванні (клісціры, клізмы), што кажа пра яе нездароўе.

Пасля нараджэння ў Амелянцы дачкі Кацярыны, якая жыла вельмі нядоўга, праз некаторы час, 9 сакавіка 1612 г., памірае сама Соф'я. Падобна, што родныя мужа не даравалі ёй скандalu, ды і сам Януш пра сямейныя адносіны не расказваў. Нават члены роду Радзівілаў дакладна не ведалі пра стан здароўя і прычыны яе смерці. Вось як пісаў пра гэтыя падзеі Мікалай Крышкаф Радзівіл Сіротка: «Пра смерць пані падчашынай ужо то пэўна, і ўжо і цела жа Слуцка адвезена. Адні робяць выгляд, што яна была цяжарная, іншыя, што не, але мыслі, што была, і так хацела, што расла ў жываце як і дзіцёнак, але здарыўся кадук⁹¹⁹ і той яе

Адварт ліста Януша Радзівіла да Льва Сапегі.
1612 г.
ЦДДАУК. Ф. 48. Воп. 1. Спр. 497

ўмарыў, але ў цяжарнай жанчыны не бывае кадука. Яго Міласць пан падчашы вельмі жалобны, не бачыўся з Яго Міласцю яшчэ ў тым яго жалю, але меў ад яго пісанне, у якім кажа мне пра пахаванне. А той хацеў бы пасля Вялікідня адправіць, на якім сумняваўся, каб мог быць, бо такса чакаем на хуткае маё пахаванне»⁹²⁰.

Януш вельмі спяшаўся пахаваць жонку. Да нас дайшлі толькі лісты, дзе блізкія людзі выказваюць яму спачуванне і разуменне тэрміновага пахавання, але нічога дакладна пра гэтыя прычыны не пішуць. Ужо 23 сакавіка Януш уступае ў валоданне ўсімі маёнткамі. Тэстамент Соф'я напісаць не паспела, запісаўшы толькі тое, што «мела ў руках», сваім прыворным дамам⁹²¹. Пані Казноўскай, Вольскай, Ваканера, Тыньскай і нейкай Гальшыцы (хіба, служанцы) былі запісаны прадметы адзення — сукенкі, плашчы, спадніцы. Уся астатняя рухомая маёмасць, а набралася яе нямштак (адзенне, упрыгожванні, пасцель, бялізна і кнігі), павінна была перайсці ва ўласнасць Хадкевічаў.

Хадкевічы патрабавалі, каб Янушу адышла толькі маёмасць Соф'і на 1600 г.

Землі Забярэзінскія і Мядзельскія, атрыманія пазней (прадас па ім цигнуўся амаль сто гадоў паміж Радзівіламі, Аселькавічамі, Вішнявецкімі і іншымі прэтэндэнтамі), павінны былі перайсці Хадкевічам. грошы, аправа і рухомыя рэчы, маёмасць, што была запісана Янушам Соф'і (на Венграве 50 тыс. зл.), какольні не было тэстаментна, таксама павінны былі перайсці Хадкевічам. Ужо праз год гэта падзялілі паміж сабой Геранім Хадкевіч і Лізавета з Хадкевічаў Ша-мет. Прэтэнзіі на астатнія маёнткі князёў Слуцкіх былі адхілены, бо яны з'яўляліся асабістай уласнасцю Януша дзякуючы па-даравальным лістам Соф'і⁹²². Тым не менш родзічы — дзядзька Соф'і па маці Мікалай Кішка і сыны Гераніма і Аляксандра Хадкевічаў — спрабавалі атрымаць Слуцкія землі яшчэ ў 1631 г.

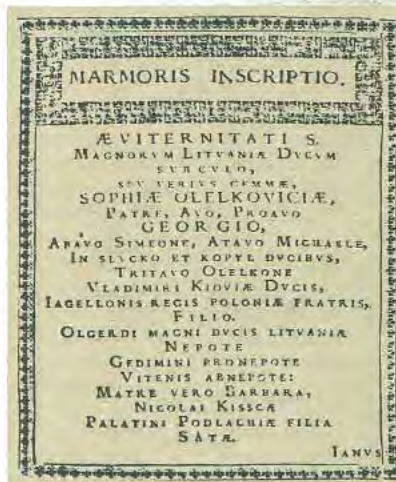
Цела Януш вырашыў перавезці з Аме-лянца і пахаваць у родавым цэнтры жон-кі. За дапамогай ён звярнуўся да свайго швагра канцлера Льва Сапегі. Той адра-зу папрасіў віленскага біскупа Бенедыкта Войну паспрыяць пахаванню цела Соф'і па каталіцкаму абраду ў праваслаўнай царкве. Такі дазвол мог спатрэбіцца толькі ў выпадку змены ёй веры ці правядзен-ня набажэнства не ў каталіцкім касцёле. Зразумела, што капляны былі павінны атрымаць дазвол на правядзенне цырымоні ў праваслаўнай царкве. У той жа час ма-настры і царквы ў Слуцку знаходзіліся пад кіраўніцтвам канстанцінопаўскага патрыярха, які не быў падначалены вілен-скаму біскупу. Зразумела, што Бенедыкт Война не мог цалкам стаяўча адказаць на такую просьбу, спасылаючыся на шэраг абмежаванняў⁹²³. Пахаванне было прызна-чана на 28 мая 1612 г.⁹²⁴. На адвароце ліста Януша да Льва Сапегі з запрашэннем на пахаванне ёсць значна пазнейшая нататка, якая падае звесткі, як яно адбылося. Што цікава, падаецца гэта як анатацыя да ліста,

хця ў самім тэксце ліста такая інфармацыя не ўтрымліваецца. У ім Януш запрашае Са-пегу прыехаць у Слуцк і аддаць апошняю службу памерлай жонцы і запэўнівае ў сваіх паслугах і гатоўнасці да службы швагру, а ў нататцы пададзена: «Xze Janusz Radziwiłł Podczaszy List na pogrzeb swey zony zaprasza Lwa Sapieha a daie znac ze mnichow od ciała reńocowano po<...>aiąc iaką s excommunią na zmarła xięzñ musi tedy pogrzeb odprawic w monasterze 1612»⁹²⁵. Хто рабіў такую заўвагу і адкуль узяты звесткі — невядома.

Прычын, па якім жанчына, якая ўсё сваё жыццё прызнавала сябе каталічкай, аказалася пахавана ў праваслаўным храме, можна назваць некалькі. Па-першае, гэта не было надзвычайным фактам, бо на зломе XVI—XVII стст. некаторыя католікі, калі не фундавалі ўласны храм ці капліцу, прасілі пахаваць сябе ў храме, фундаваным прод-камі. Жанчыны часта хавалі разам з іх прод-камі, асабліва калі яны былі спадчыніцамі ці апошнімі прадстаўнікамі славуных родаў (Соф'я Тарноўская Астрожская — у Тар-нове). Цярэдка яны самі агаворвалі такія пажаданні ў тэстаментнах (К. Тэнчынская), але гэтыя пажаданні маглі быць выкананыя не заўжды, па не залежных ад родзічаў аб-ставінах.

Па-другое, гэта магло быць рашэннем Януша, які такім чынам хацеў замацаваць сувязь паміж домам Радзівілаў і дынастыяй Ягелонаў. Ды і сама Соф'я, як апошняя прадстаўніца роду, магла выказаць пажа-данне быць пахаванай у родавым цэнтры. Па-трэцяе, яна магла быць ахрышчана, як сцвярджаюць прадстаўнікі праваслаўнай царквы, у праваслаўе, а выхавана як ка-талічка. Як бачым, версій існуе мноства. Разважаць на гэты конт можна бясконца, пакуль не будзе знойдзена дакументаў, што канкрэтна адказваюць на гэтае пытанне.

Як мы ведаем, свінцовы саркафаг Соф'і Слуцкай на пачатак XX ст. знаходзіўся ў

Надпіс на мармуровым надгробку Соф'і Юр'еўны Слуцкай.

С. Рысінскі. «Variorum monumentorum decas». 1614 г.

правым прытворы праваслаўнага сабора Святой Тройцы ў Трайчанскім манастыры ў Слуцку. Яго бачылі падчас свайго наведвання Слуцка А. Снітко і Ё. Смольскі⁹²⁶. Аднак там цела захоўвалася не ад пачатку, што выклікала блытаніну ў пазнейшых працах, прысвечаных Соф'і і яе сям'і. Т. Васілеўскі ў сваёй біяграме Януша Радзівіла адзначаў, што Соф'я Слуцкая была пахавана ў замкавай саборнай царкве Святой Тройцы⁹²⁷. Не зусім зразумела, пра што ідзе гаворка, бо замкавыя царквы ў Слуцку былі асвечаны ў гонар Святой Варвары і Успенія Багародзіцы. Саборнай была менавіта апошняя. Саламон Рысінскі ў сваім творы 1614 г., прысвечаным памерлым прадстаўнікам роду Радзівілаў, у анатацыі да панегірыка Соф'і Слуцкай адзначаў, што Соф'я, адпаведна сваім папярэдніцам, была пахавана ў Слуцку ў манастыры Дзеў Хрыстовых⁹²⁸. Такі манастыр у Слуцку быў адзін — жа-

ночы манастыр Святога Іллі. Што цікава, акрамя эпітафіі да гэтага пахавання Рысінскі напісаў яшчэ адну, на кенатаф. Зусім не зразумела, дзе гэты кенатаф мог быць пастаўлены.

Нягледзячы на тое, што Януш Радзівіл у сваім тэстаменце адзначаў месца пахавання сваёй жонкі — сабор Святой Тройцы, яшчэ ў 1660 г. цела знаходзілася ў манастыры Святога Іллі, а падчас ваенных дзеянняў 1656—1667 гг. было перанесена ў замкавую царкву: «Цела княжны Яе Міласці паставілі мы на замкавай царквы ў зруб ў зямлі з дрэва выбудаваўшы, але там воды і зараз з снегу і з дажджоў шмат набіраецца, мабыць прыйдзеца з цэглы змураваць. Там жа і княжны Яе Міласці Слуцкай алавяная труна, якая ў жаночым манастыры стаіць перанесена, што калі ВКМ дазволіш нам даць сваю дэкларацыю»⁹²⁹. На жаль, Шыман Акольскі, яшчэ

Кенотафіум Соф'і Юр'еўны Случкай.

С. Рынскі. «Variorum monumentorum decas». 1614 г.

адзін сучаснік усіх гэтых падзей, у сваёй кнізе пісаў без удакладнення месца пахавання: «Апошняя кнігіня случкая пахавана ў рускай царкве, хаця была каталічкай, муж яе ерытык паклапаціўся пра гэта. Ёй эпітафію тут паклаў»⁹³⁰. Над яе пахаваннем Януш Радзівіл загадаў выбіць на разбітай пазней мармуровай пліце эпітафію, складзеную Рынскім: «D.O.M.S. Magnorum Lithuaniae Dynastarum Propagini ex Illustris Sluciae ac Kopyli Ducum Familia Eheu. Ultima Zophiae Olelkowicae, Patre, Avo, Proavo Georgio Abavo Simeone, Atavo Michaele in Slucko et Kopyl Ducib, Tritavo Olelkone Wladimiri Kyoviae Ducis, Jagiellonis Poloniae Regis Fratris F. Olgerdi Mag: Lith: Ducis Nepote Gedimini Pronepote, Witenis Abnepote. Matre Vero Barbarae ex Illustri Kischkarum Fam. Prognatae. Janussius Radzivil, Birzarum ac Dubinki, Slucko et Kopyl Dux, Mag: Ducatus Lithuaniae

Supremus Pocillator etc.etc.etc. Moestissimus Conjux Conjugi desideratiss: Foeminae et Genus et Normam nec non Virtutem aeo suo Clarissimae, non absque Lacrymis P. Vixit An: XXX Men: X.D.VI. in Matrimonio An: XI. Men V.D. VIII. Catharina Filia quae horis XVI. Supervixit. Filio primo Suscepta Secundo abortiom passa, Tertio partui vicina Obijt An: MDCXII Men: Mar: Die IX»⁹³¹.

У выніку труна Соф'і магла быць перанесена з яшчэ дзвюма жаночымі пахаваннямі (жонкі Януша II Радзівіла Марыі Лупы і дзіцячай труной) з замкавай царквы да сабора Святой Тройцы толькі пасля яго вымуравання ў 1666 г. Але і там яна некалькі разоў пераносілася з месца на месца. У крыпце Тройцкага сабора Трайцанскага манастыра пад прэсбітэрыумам яе свінцовы саркафаг захоўваўся да 1903 г., потым Соф'я была перанесена ў манастырскую капліцу, дзе яе яшчэ ў 1904 г. бачыў Ё. Сма-

лінскі. Ён не толькі апісаў, але і сфатаграфаваў труну Соф'і. У свінцовы саркафаг была ўкладзена драўляная труна. Пасля яе перанясення было зроблена новае пакрыццё з чырвонага сукна. Царкоўныя ўлады, якія не разбіраліся ў геральдыцы, размясцілі на ім не герб Амелькавічаў, а асабісты пяціпольны герб Януша князя Астрожскага з надпісам у кола «блаженны плачущыі або они утшыанія»²³². Рэнесансная труна Марыі Лупы разам з труной дзяўчынкі, маці якой у розных крыніцах называлася і Соф'я, і Марыя, засталася ў скляпеннях крыпты, уваход у якія быў замураваны ў прамежак паміж 1904 і 1911 гг. Мармуровы помнік апошняй прадстаўніцы князёў Амелькавічаў-Слуцкіх, на жаль, да нашых дзён не захаваўся.

У 60-х гг. XVII ст. з'яўляецца яшчэ адно надмагілле Соф'і княгіні Амелькавіч-Слуцкай. Гэта была лацінамоўная пліта-пры-

свячэнне Соф'і Амелькаўне без паказання месца пахавання і звычайнага для такіх надпісаў пераліку заслуг. Пакладзена яна была не родзічамі, а архімандрытам сліцкім Самуэлем Залескім і мітрапалітам кіеўскім Пятром Магілай²³³. Надпіс на пліце супярэчыць у біяграфічных звестках такому ж кенатафу бацькі Соф'і (маці Соф'і па яе пліце названа Барбара Кішчанка, а на пліце бацькі — Кацярына Кішчанка), бо ствараліся яны праз 50—70 гадоў пасля згасання мужчынскай лініі роду. Надпіс на пліце ў Лаўры цалкам супадае з мемарыялам, перапісаным Янам Пякальскім, і адрозніваецца ў некаторых момантах ад надпісу на мармуровым надмагіллі са Слуцка, разбітым на кавалкі ў сярэдзіне XVII ст.²³⁴. Усё паказвае, што Залескі скарыстаўся эпітафіяй Рысінскага, створанай па загаду Януша Радзівіла. Надпіс даводзіць радавод князёў Амелькавічаў да Віцены (Witenis), назы-

Труна з мощцамі Соф'і Юр'еўны Слуцкай у Трайчанскім манастыры. Пачатак XX ст.

Абраз з выявай Соф'і Юр'еўны Слуцкай

ваочы яго бацькам Гедыміна. Фактычна мы можам прызнаць гэтыя пліты (калі яны і існавалі) помнікамі ў гонар прадстаўнікоў славутага роду, але яны не з'яўляюцца сведчаннем іх пахавання ў Лаўры ці паказчыкам веравызнання.

Такім чынам, калі пагалоскі падзелу спадчыны апошняй прадстаўніцы роду зацягнуліся яшчэ на некалькі дзесяцігоддзяў пасля яе смерці, то спрэчкі пра яе веравызнанне і месца ў гісторыі беларускага грамадства ідуць дагэтуль.

Сёння Соф'я Слуцкая прызнаецца праваслаўнай царквой мясцовашанаванай святой. Хаця кананізацыі яе не было, ужо ў пачатку XX ст. маскоўскім патрыярхатам выдаецца яе жыццё, а 19 сакавіка прызначаецца днём шанавання. Прычынай надання ёй гэтага статусу стала некалькі фактараў — прыналежнасць Соф'і да знакамітай праваслаўнай фаміліі, праваслаўныя апекуны — князі Слуцкія, асабістая апека над праваслаўнымі вернікамі, якая ёй прыліс-

ваецца, і абарона іх інтарэсаў, а таксама шанаванне яе мясцовымі жыхарамі як памочніцы пры бясплоддзі. У той жа час нельга забываць, што фарміраванне культуры Соф'і Слуцкай як святой прыпадае на пачатак XIX ст., калі расійскімі ўладамі пачынае праводзіцца ўмацаванне пазіцый праваслаўнай царквы на далучаных землях Рэчы Паспалітай. Патрэбы дзяржаўнай ідэалогіі ў гэты час, барацьба з каталіцтвам і ўніяцтвам, а таксама прыналежнасць Соф'і да старадаўняга праваслаўнага роду і прывялі, на наш погляд, да фальсіфікацыі яе біяграфіі. Магчыма, гэта адбылося не наўмысна, а таму, што пазіцыя маскоўскага патрыярхату і асновы веры, паводзіны праваслаўных у паўсядзённым жыцці Расійскай імперыі значна адрозніваліся ад прававых і побытавых традыцый, што панавалі на землях ВКЛ.

Самае цікавае, што звесткі гэтыя патрапілі ў першыя этнаграфічныя апісанні беларускіх зямель. Так, у прыватнасці Павел Шпілеўскі пісаў, што на нарадзе духоўніка Соф'і іерманаха Пракофія і архімандрыта Веніяміна ў 1615 г. Януш Радзівіл фундаваў на замку царкву Святой Сафіі ў гонар жонкі і царкву Святога Ісідора на Новым месцы слуцкім⁹³⁵. У некалькіх самах утрымліваецца адразу некалькі памылак. У Слуцку ніколі не было царкваў, асвечаных у гонар названых святых, як сведчаць спісы слуцкай прапапіі XVII ст. Слуцкім архімандрытам у названы час быў прадстаўнік разгалінаванага святарскага роду Захароўскіх Міхаіл, і таму ніякі Венямін не мог утаварыць князя на гэты ўчынак і г. д. Аднак легенда пачала фарміравацца, і шукаць у ёй адпаведнасці з гістарычнымі рэаліямі ніхто не стаў. Не зусім зразумела, на чым грунтavaўся гэзкі актыўнай апекі Соф'і над праваслаўнымі. З крыніц вынікае, што адзіным актам фундацыі на карысць нейкага храма быў

яе ліст ад 20.04.1600, дадасны ў Брэсце, па якім Соф'я Слуцкая пацвярджала наданне Гераніма Хадкевіча на кафедральны касцёл у сяле Брановічы⁹⁵. Ды і той быў апрагэставаны пазней у судзе як фальсіфікат. Фактычна мы маем толькі некалькі дакументаў, згодна з якімі Януш Радзівіл разам з жонкай, як уладальнікі княства, перадаюць слувцкія цэрквы канкрэтным святарам. Гэтае права апекі было традыцыйным для любога ўласніка, нягледзячы на яго веравызнанне, і не з'яўлялася сведчаннем канфесійнай прыналежнасці гаспадара зямлі. Да таго ж прызначэнне годнага чалавека на вольную святарскую вакансію ўваходзіла ў іх абавязкі і згодна з дадаткамі да шлюбнага дагавору.

У 20-я гг. XX ст. савецкая ўлада праводзіла актыўную антырэлігійную агітацыю. Манастыры і цэрквы закрываліся і разбураліся. Шанаванне чудатворных абразоў і мошчаў святых абвясчалася вынікам шарлатанства з боку святарства. З мэтай

стварэння навуковай базы тлумачэння цудоўных фактаў у Мінск са Слуцка былі перавезены рэшткі Соф'і Слуцкай і немаўляці Гаўрыіла Беластоцкага. Перад супрацоўнікамі медыцынскага факультэта БДУ была пастаўлена задача не толькі вывучыць іх з анатамічнага, біялагічнага і хімічнага бакоў, але і сабраць звесткі пра абставіны смерці і захоўвання цел. Асноўная ўвага надавалася праблеме муміфікацыі. Фактычна трэба было даказаць, што добрая захаванасць цел была абумоўлена прымяненнем балызамуючых рэчываў і прыродных умоў захавання цел памерлых. Вынікі гэтай экспертызы былі надрукаваны⁹⁷. Пасля правядзення даследаванняў мошчы захоўваліся ў анатамічным тэатры БДУ, пазней медінстытута да пачатку Другой сусветнай вайны. Акупацыйныя ўлады пры ўпарадкаванні маёмасці медінстытута дазволілі праваслаўным вернікам перанесці іх у кафедральны сабор, дзе яны знаходзяцца дагэтуль.

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Дынастыя князёў Алецькавічаў была адным з найбольш вядомых і ўплывовых арыстакратычных родаў XIV—XVI стст. На працягу ўсёй гісторыі яго існавання прадстаўнікі гэтага роду былі звязаны роднаснымі і сваяцкімі сувязямі з кіруючымі дамамі суседніх краін. Што ж засталася пасля яго? Толькі памяць і ўяўленні, якія не заўжды адпавядаюць гістарычнай рэчаіснасці. Агромныя ўладанні ў выніку гучнага канфлікту перайшлі ў рукі Радзівілаў і Хадкевічаў. Цэнтральныя рэзідэнцыі роду — Слуцк і Капыль, амаль цалкам разбураныя і перабудаваныя за XX ст., не маюць ніводнага гістарычнага будынка з тых часоў. Не дайшлі да нас і творы слуцкай мастацкай школы, якая стварала не толькі абразы (Св. Георгія, Св. Міхаіла), але і творы свецкага жывалісу (партрэты).

Хаця да нас дайшло няшмат матэрыяльных помнікаў, звязаных непасрэдна з князямі Слуцкімі, іх роля ў падзеях сярэдневяковай гісторыі заняла не апошняе месца на старонках гісторыі Беларусі, Літвы, Польшчы, Украіны, Расіі, Малдовы.

Канец XV — XVI ст. сталі неадназначным часам для беларускіх зямель. З аднаго боку, уздым культуры, з другога — вялізныя тэрытарыяльныя страты і бясконцыя войны на паўднёвых і ўсходніх межах.

На прыкладзе роду князёў Алецькавічаў-Слуцкіх можна даведацца не толькі пра механізмы ўздыму і заняпаду княжацкіх родаў ВКЛ, а таксама пра тое, якім чынам прадстаўнікі Гедымінавічаў упісаліся

ў палітычную сістэму беларускіх зямель, не займаючы за ўсю гісторыю роду ніводнага дзяржаўнага ўрада.

Іх значэнне ў грамадстве таго часу было не вынікам гаспадарскай ласкі, як для большасці родаў, якія на слыху ў чытача, — Радзівілаў, Сапегаў, Хадкевічаў. Свае землі яны атрымалі яшчэ ў часы існавання ўдзельных княстваў і здолелі іх захаваць. У пашырэнні ўладанняў яны разлічвалі на ўласныя сілы — куплю маёнткаў, заключэнне шлюбаў з багатымі нявестамі і, канешне, добрае гаспадаранне. У выніку іх дзейнасці Слуцк на працягу некалькіх стагоддзяў з'яўляўся буйнейшым прыватным горадам ВКЛ. У 1593 г. там жыло каля 7 тысяч чалавек і было каля 1100 дамоў⁹³⁸.

На жаль, амаль ніводны з князёў не змог доўгі час карыстацца плёнам сваёй працы. Ні аднаму князю з роду Алецькавічаў не давялося нават пабачыць унукаў. Заўчасны зыход з жыцця (а абсалютная іх большасць не дажыла і да 50—55 гадоў), цяжкія хваробы, позняе ўступленне ў шлюб прывялі да таго, што цяжар выхавання маладых князёў Слуцкіх і кіравання агромністымі ўладаннямі падаў на іх жонак. Жанчыны гэтага роду з гонарам выходзілі з цяжкасцей, пакуль іх мужчыны ваявалі супраць знешніх і ўнутраных ворагаў. Прадстаўніц прывадаўных княжацкіх сямей ВКЛ, Маскоўскай дзяржавы і Малдавіі з дзяцінства рыхтавалі да ролі гаспадыні, якую яны бліскуча выканалі. З 30-х гг. XVI ст. Алецькавічы жаніліся

выключна з каталічкамі, прычым жонкі прадстаўнікоў апошніх двух пакаленняў паходзілі з Польшчы, што выразна ілюстравала змену палітычнай арыентацыі князёў Слуцкіх.

У значнай ступені князі Слуцкія займалі сваю пазіцыю ў супрацьвагу цэнтральнай уладзе, застаючыся прэтэндэнтамі на вялікаякіяцкі трон. Аелькавічы звычайна праводзілі палітыку адказнасці за Рэч Паспалітую далкам, што было рэдкасцю ў тагачасных кіруючых колах ВКЛ XV—XVI стст. У той жа час яны мелі цесныя палітычныя і дынастычныя кантакты са знешнімі ворагамі ВКЛ і правячай дынастыяй: Маскоўскай дзяржавай і Прусіяй. Гэтыя кантакты і ўнутрыпалітычная пазіцыя, накіраваная на захаванне цесных стасункаў з Польшчай і падтрымку праваслаўнай царквы, расцэньваліся магнатэрыям ВКЛ як здрадніцтва інтарэсам дзяржавы і выклікалі не проста непрыязнь да князёў Слуцкіх, але і актыўнае палітычнае супрацьдзеянне іх намаганням на палітычнай арэне. Менавіта яно стала прычынай страты спадчыннага месца ў Сенаце аб'яднанай дзяржавы пасля Люблінскай уніі 1569 г. і фактычнага выключэння князёў Слуцкіх з палітычнай сістэмы Рэчы Паспалітай. Менавіта барацьба за вяртанне сваіх традыцыйных палітычных пазіцый стала адзнакай публічнай дзейнасці князёў Слуцкіх на працягу амаль 20 гадоў у другой палове XVI ст.

Рэлігійная дзейнасць князёў Аелькавічаў, накіраваная на захаванне пазіцый праваслаўнай царквы ў Вялікім Княстве Літоўскім, падтрымка мясцовай школы летапісання, мастацтва і кніжнай графікі, развіццё асветы сталі падмуркам для захавання здабыткаў «рускай» культуры на абшарах Слуцкага княства. З другога боку,

актыўныя апекуны манастыроў і цэркваў, застаючыся праваслаўнымі і заўжды падкрэсліваючы сваю прыналежнасць да праваяй ў дзяржаве дынастыі Ягелонаў, адкрывалі дарогу для польскай культуры на беларускіх землях. Ужо з першай паловы XVI ст. яны ўжывалі ў паўсядзённым жыцці польскую мову і на ёй часцей за ўсё пісалі ўласнаручныя лісты. Пры іх двары разам з кірылічнымі летапісамі і кнігамі ствараліся польскамоўныя гістарычныя творы М. Стрыйкоўскага, прызвання абудзіць цікавасць не толькі да гісторыі ВКЛ, але і да роду князёў Слуцкіх. У выніку рэлігійнай царнімасці яны апякалі і праваслаўныя, і каталіцкія храмы, на іх землях жылі прадстаўнікі розных рэлігій і народнасцей.

На працягу ўсяго часу кіравання Слуцкам князямі з дынастыі Аелькавічаў горад з'яўляўся адным з найбольш значных цэнтраў праваслаўя на землях Рэчы Паспалітай. Калі ў 1584 г. Ватыкан плановаў вызваленне канстанцінопальскага патрыярха Ерыміі II з-пад улады туркаў, то менавіта Слуцк разам з Астрогам, Львовам і Кіевам разглядаўся як патэнцыйная рэзідэнцыя патрыярха. Гэта прытым што два з трох апошніх мужчынскіх прадстаўнікоў роду князёў Слуцкіх перайшлі ў каталіцтва.

Страта месца ў палітычным кіраўніцтве краіны, адсутнасць падтрымкі з боку каралеўскага двара, асабістыя якасці апошніх прадстаўнікоў роду не спрыялі вяртанню яго ранейшых пазіцый. Адсутнасць мужчынскіх нашчадкаў фактычна азначала канец роду. Багаты ўладанні, хаця і абязгараныя вялізнымі даўгамі, сталі прычынай барацьбы за руку адзінай спадчынніцы роду князёў Аелькавічаў. Сутыкненне інтарэсаў дзвюх мацнейшых

палітычных групавак, якія ўзначальвалі Радзівілы і Хадкевічы, ледзьве не справакавала грамадзянскую вайну ў ВКЛ на мяжы XVI—XVII стст. Заўчасная смерць апошняй княгіні з роду Апелькавічаў, якая таксама не пакінула пасля сябе нашчадкаў, завяршыла гісторыю гэтага славага роду.

Пасля смерці апошняй прадстаўніцы роду Соф’і Юр’еўны княгіні Слуцкай горад не страціў свайго значэння як значны

культурны, эканамічны, гандлёвы і рэлігійны цэнтр. Памяць пра князеў Слуцкіх, іх дабрачыннасць і апеку над праваслаўнымі манастырамі захоўвалася ў свядомасці гараджан і калі іх уласнікамі сталі Радзівілы. За некалькі дзесяцігодзяў веды і ўяўленні пра гэтых рэальных людзей набылі рысы міфалагічнасці, яны сталі не звычайнымі асобамі, а выключна воінамі, палітыкамі ці нават святымі.

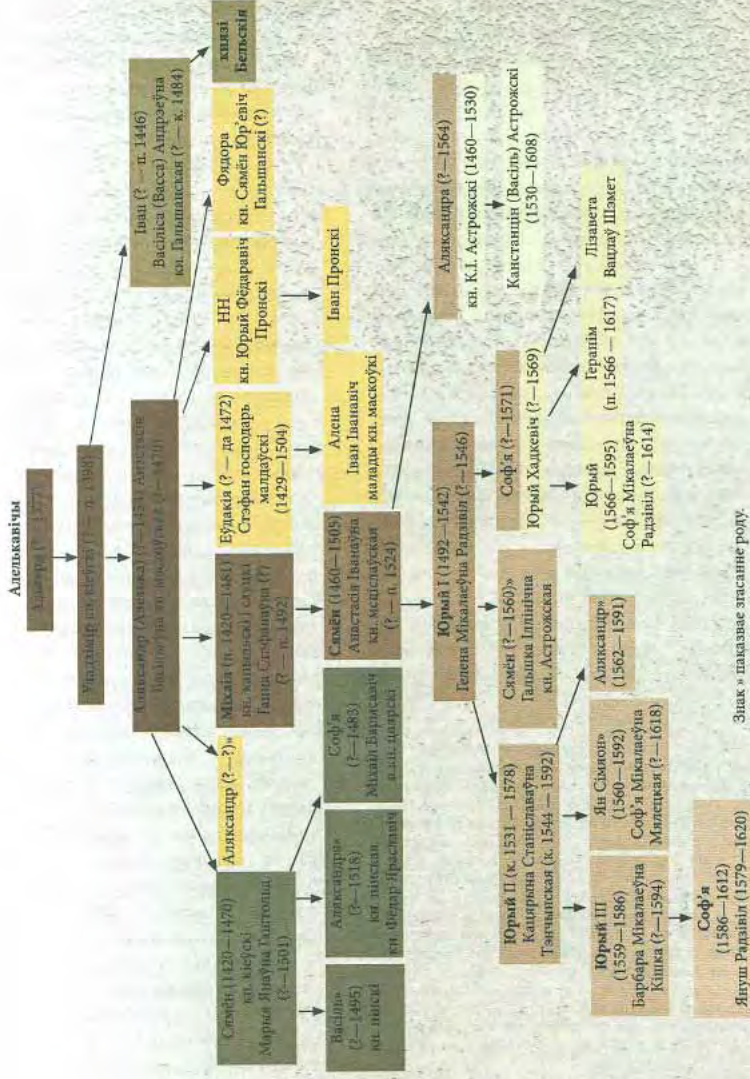

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

ДАДАТКІ

Дадатак 1
Радавод

Знак * паказвае згасанне роду.

Дадатак 2*

Тэстамент Юрыя Юр'евіча
Алелькавіча князя Слуцкага

AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 53—65.

Во имя боже аминь. я, юрии юрєвич
шлєлковича кн(я)же слудцькое, шбачивши и
много кроч на умысле своем достаточне
розваживши же пань богъ всемогущий под
тым повиновайтвом каждого человека сот-
вориль абы был подданъ смертєльности и
гдыж и самъ збавитель и шткушитель нашъ
пань езузъ кристусъ, принявши телєсность
и чловечество живота азсветое начистшое
паньны девицы мариин, рачил для збавєня
и шткупєня душъ нашихъ смерть добро-
вольне приняты водле чловєчества на древе
крижа светого даючи, то намъ створєню
своему наприкладъ иж кождыи хто се кол-
вєкъ родит естъ подданъ смерти и тотъ
посполитыи долгъ смертєльности самъ со-
бою платити повинєнъ, а иж теж кождыи
ч(о)л(овє)къ жадной речи пришлоє певне-
ишое перед собою не маєтъ, а не певнеи-
шое одночасъ, а година смерти яко то и сам
збавитєл нашъ всехъ настъ во евангєлии на
упоминати рачить абыхмо ку смерти за-

вьжды готови были. Кгдыж не вємы пев-
ного дня и години которое пань богъ при-
детъ, але яко скоро его светая м(ило)ст з
того недзьного света перед маєстат свои
наєвеншии вєзвати рачиль того ж часу
кождыи се становит муси прєто я маючи
тыє слова збавитєля своего пред шчима
своими завжды водлугъ шбычаю хрєстиян-
ского, нехотєчи бєзъ достаменту не роз-
рондивъши, аболи не розправиши добра,
имєня, скарьбовъ и рєчєи своихъ межє по-
томки моими якие ростырки не вrostали,
хотєчи их в добромъ покои и въ певности
заховати и ачь колвєкъ будучи я на теле
своємъ хорыи вєдже на розуме и на всехъ
умыслєхъ своихъ добре здоровыи не будучи
ни шт кого пришужоны, || ани жадными
намоваи зведєныи, лєчь самъ по своеи
доброи воли з доброю памєтєю, а з доста-
точныхъ и сталыхъ розмыслности, чинюєсь
мои достамент и штаточную волю мою
шбывьямъ. ижъ кгды пань богъ моєъ волю
свою светую выполнити и до хвалы своеє
светое вєзвати, а душъ з теломъ моимъ грєш-
нымъ розделити будєтъ рачиль, тєды тело
моє еє м(ил)л(ость) кнєжна малжонька моя
еє м(ил)л(ость) пани катарина ктрабянка з
тєнчина кнєжна слудца и при неи сынове
мои юрии, семєнь, александр юрєвичи
шлєлковича княжата слудцькие водлугъ
швычаю хрєстиянского правосланого
закону нашего грєческого учєтивє поховати
мають у киевє у монастыри печерскомъ,
там гдє продковє наши, а звлща славное
памєти его м(ил)л(ость) кн(я)же штецъ нашъ
похованъ и шбыходы церковныє водлугъ
зданя своего еє м(ил)л(ость) кнєжна мал-
жонка моя такъ, яко швчян хрєстиянскии
несє штправовати маєтъ. Ку тому замьки,
мєста, дворы з тумьны, збожемъ, з конми, з
стадами швирєпъими, з быдломъ и зє всеми
спраты домовыми, з волостями, з шляхтою,

* Падрьхтоўка да публікацыі крыніц на польскай мове для захаваньня іх гістарычнай і лінгвістычнай каштоўнасьці ажыццяўляецца за невялікім выключэньнем згодна з арфаграфіяй арыгінала. Падрьхтоўка да публікацыі крынічнага тэксту і аформіраваньне тэксту праведзена згодна з «Мэталычнымі рэкамендацыямі на публікацыі рукапісных актывых крынічных крыніц у Беларусі (XIII—XVIII стст., перыяд Вялікага княства Літоўскага / аўт.-склад. А.І. Груша. Мінск, 2003)».

Падзел тэксту на словы і сказы, расстаноўка вялікіх літар і знакаў прыпынку ажыццяўляецца згодна з правіламі сучаснай польскай і беларускай мовы. Канец радка не адзначаецца. Канец старонкі пазначаецца дзівом вертыкальнымі рыскамі (||). Асноўная частка скарэчэнняў раскрываецца ў тэксьце ў паўкруглых дужках. Знакі цытла над скарэчэннямі іе адзначаюцца. Вынасныя літары ўносяцца ў радок і перадаюцца курсівам.

з бояры панцэрнымы і слугамы пугнымы, людмы кунічнымы і туглымы, з кугрунты, доходы і пожиткы, якімы ж колтвекъ назвіскы менованы быты могуць і праве зо всім на все яко се самы в собе маюць імена мое *отчизныны* матерыстые* к якім колтвек *шбычаемъ* набытыя в розных поветех лежачыя так в коруне полскои яко ку великомъ кн(я)зтве литовскомъ ни *от* которого імена нічого не*шот*-імуочы і не*шот*ставуючы скоро по смерті моеи мальжонка моя ее м(и)л(ость) кнежна катарина станыславоўна куграбянка з теньчына воеводянка краковская кнежна слугская к рукамъ своимъ || в моць, владность і в опеку свою взяты і на нх мешкаты і *шпел*яких пожитковъ з нх *у*живаты, такъ яко налєпє се ее м(и)л(ости) видєты будєть, такъ же скарбы і всю маєтьность нашу золото, сєребро, клеїноты, перла, шаты, конє, рады, зброє, рынштункы, стрєлбы, цыну, медь і іншыє, все што колтвекъ рухомымы рєчтьмы называє, тє з продьковъ наших побожне і почитывє набытыє, до рукъ з влады своеє взяты і то все у моцы і зхованых своих мети і тым *учетывє* шафоваты водлугъ воли і налєпшого подобаня своего. А сынове наши юрыи, сємень, александр юрьєвичи *шлельковичи* княжата слугскыя яко во вьси, такъ і нє в которє часть іменеи всіх і кождого з особнє в корунъ полскои і у великомъ кн(я)зтве литовскомъ такъ же в скарбы маєтьность нашу і нє в которє рухомыє рєчи ничимъ се вступоваты а нє жадное трудноты і перєказы еє м(и)л(ости) чинити не маюць. Але еє м(и)л(ость) кнежна мальжонка моя яко *матка* ихъ на слугшыны і *учетывыє* потребы сынов наших з тых скар-

бовъ наших імъ даваты маєть водлугъ бачєня своего. Розумєломъ тєжъ то добрє імъ кождому ч(о)л(ове)ку, а поготовоу зацных а велкых станов людємъ і вь дому наука вєльчє пожитєчна єсть вєждє тымъ вєнчєє которє зє молодых лєть своих *припа*тываючысє поступькомъ рыцєрскимъ *посторонинных* краєвь зведываючы большє довітєпность з ласкы милого Б(о)га быває яко тымъ которє || не тьлько слышєнемъ албо з писма читанємъ але і *шч*има своимы *ш*глєдали. Прє то еє м(и)л(ость) кнежна мальжонка моя сыновъ наших всіх трох безмєшканя до *посторонных* панствъ і краєвь ку видзєню свєта і твичєню в рыцєрских рєчах выправити на певныи час, на три, а *при*нимаємє на два роки, зьєднєвши ім якого доброго годного зацного почитывого і бывалого чловека, которымъ абы при нх тамъ мешкаючы яко здоровє такъ і стану их княжєцкого і всего почитывого хованя пилнє прєстрєктал. А кгда да милымъ пань богъ з тых *посторонных* краєвь *при*єдуть маєть еє м(и)л(ость) кнежна малжонка моя *ш*почєтывое *ш*женє зь зацных домовъ сыномъ нашим стараты се маєть. А вас сынове милы *ш*соблєнє што наупо-мінаємъ і *при*казує. Абыстє кромъ воли і вєдомосты кнежны *матки* яко родитєлькы своеє не *ш*женялєсє і жон себе не *ш*биралы, а зь часомъ слугшнымъ недбаючы на лєта статуговєє которє *ш*коло опеки напєсаны суг, але аж кгда вжо до лєт своих сталых стачонных *при*єдуть на *ш*н часъ водлугъ бачєня своего еє м(и)л(ости) кнежна мальжонка наша імена наши сыномъ нашим кн(я)зю юрю, сємену, александру юрьєвичомъ *шлельковича* кн(я)жatomъ слугскимъ *ш*подавати і *ш*поступати маєть равнымъ дєлом. Нижлы выимую з равного дєлу тєє імена наши таковымъ *ш*бычаємъ замокъ моя *ш*отчизныны слугскыи з мєстомъ старымъ слугскимъ з

* Далєй знак, які *указыває* на скарачєннє перачєннєннє, што адпавядає латїнскому *с*с.

двором и хвольварькомѣ нашими ку тому замку случкому называемыи иванъ з грунты дворными, з людьми тяглыми, куничными и зо всим на все яко се то имене само в собе маеть, то шдному кн(я)зю юрю яко старшому сыну моему записую, противь того сыну нашему кн(я)зю семену место нашое случкое ж которое называет се новое место изъ заречемъ; то ест* || по реку случъ и иному имене наше называемое новыи двор над рекою случью, то ест двор з будованем з кгрунтом дворным з людьми изъ их кгрунты и зу всим на все яко се само в собе тое имене маеть, а третему сыну нашему кн(я)зю александру место случкое ж, называемое новыи остров и двор нашъ новоостровский з будованемъ дворным, з людьми и зъ их кгрунты и зо всим на все яко се само в собе тое имене маеть над тою ж рекою случью. А што се дотычетъ мыта великого головного, также мыта горельчаного и мыта месного, изъ тое мыто вси три места, яко старое случкое такъ новое место и новоостровское место спольные вси три места держали и держати повинни. прето тая сума** мытная завжды на три части делена быти маеть, также есме бы которое место и з фольваркомъ перевышало над другое место з фольваркомъ в доходех и пожиткахъ, теды при розделеню всих именеи и в томъ поровнане въделано быти маеть, а которому бы недоставало теды в ыншим имену абы се нагородило того ее милост кнежна мальжонка наша постирегати маеть ижъ бы сума доходова и пожитьковъ шдному над другого не перевышала, але едънако и ровню была

тылко тотъ замокъ и места случкии з меноваными дворы и фольварками водлуг сее шстатнее воли нашое не роздвляючи на розные части кождыи з них такъ вечне держати маеть, кгдажъ яко в новомъ дворе, такъ и в новомъ штостре ложиска ку будованю замковъ далеко лепшыи з годливиии и пожиточнейшии над тою ж рекою случью есть. || ку тому теж монастыр, которыи есть при месте случкомъ церковь* заложена светое троици, въ вере закону греческого на уюминамы и тымъ шстатнимъ нашимъ штцонскимъ росказанемъ вамъ сынове приказуемы, абы яко за животовъ васъ самихъ, такъ и за потомьковъ вашихъ никгда делен не быть, але у сполнои владыку дому нашего княжата случикии захывави вечными часы и сполне вси княжата случикии архимандрита тому монастыру якого ч(о)л(ове)ка доброго годного в писме ученого и въ вере закону нашего греческого добре сталого подавати и установляти маюут. А ижъ тежъ сыну моему старшому кн(я)зю юрю суму п(е)н(е)зен на замку бобруйскомъ даровалом и доживоте державы на томъже замку бобруйскомъ шт г(оспо)л(а)ра короля его м(и)л(ости) выправилъ нижли тымъ другимъ сыномъ моимъ моимъ за то нагороды невчинил, тоды тепер тымъ достаемтомъ шстаточное воли моее дарую и записую сыномъ моимъ кн(я)зю семену, кн(я)зю александру суму п(е)н(е)зен всю на имену глуску и дорогахъ в повете новгородскомъ лежачъ**, которае шт мене естъ позычона тежъ велможному пану яну хохковичу пану виленскому старосте жомоцикому***, такъ же и всю суму на имену мокранскомъ в томъ

* Насупраць радка на левым полі архіўная памета «Dział miasta Sucka na trzech synow».

** Насупраць радка на левым полі архіўная памета «со до myta miasta Suckana trzy części trzech synow».

* Насупраць радка на левым полі архіўная памета «monastyr slucki».

** Так у гэтымсе.

*** Далей знак, які ўказвае на скарачэнне пералічэнняў, што адпавядае лацінскаму *etc.*

же повете новгородском лежачомъ, которе *от* мене позычил его м(и)л(ость) пан янъ глебович пан менский. тая *шобя* сума тылко тым двум сыном нашим против тое сумы третiego сына нашого на замку бобринском дарованое розъделена быти мает. А ингышие вси имена мои *шотчизные* материстые и яким колвекъ *шбычаем* набытые кнежна малжонька наша сыном нашим на ровные части водлугъ *сее* *шстаточное* воли моее розделить мает. А яко ее м(и)л(ость) розъделивши *подаст* и поступитъ на том вечно кождыи з них *переставати* мает. А зъ держаня тых всих имении, также зо *шкарбу* маетности нашое и зо *всихъ* речей ее милость кнежна малжонька наша княжатомъ сыном нашим на которое личьбы ни з чого *чинити* не буде повинна. || а ку тому *выимую* с того имения наши, то *ест* замокъ имение моее *ваневское* в земли подляшской* в повете белском лежачое, з местомъ, з дворы, з фольварьки и зо *всим* на все, другое имение наше называемое *турецъ* в повете новгородскомъ** лежачое, дворъ з будованемъ, з *шкрунты* и зъ фольварки ку тому двору *належащими*, третее имение наше старое село***, также четвертое имение наше *тогнывъ* з фольварькомъ *шкормонгомъ* лежачие в повете минскомъ. тые вси *шпоменены* имена наши зо *всимъ* на все яко *се* сами в себе зъ *шдавна* мели и тепер мають тых имении ее м(и)л(ость) кнежна малжонька наша сыномъ нашимъ *шровныи* дел поступовати не маеть для тое *шпричины* иж *шкдым* я *шбраль* себе в *шстадло* *шсветое* *шмальженское* *шмалжонку* свою у *швотца* ее м(и)л(ости) пана ста-

нислава кграби на *штенгычине* воеводы *шкравовьского**, *штедым* *швзял* по ей м(и)л(ости) *шпосагу* *шгрошеи* *шготовыхъ* также в *шзолоте*, в *шсеребре*, в *шклеинотахъ*, *шперлахъ*, *шшатахъ* и *шиныхъ* *шрозныхъ* *шречахъ* *швсего* *шсумую* *шдвадцать* *шпять* *штисечей* *шзолотыхъ* *шличьбы* *шполское*. *штеды* *шзаховуючи* *шсе* я на *штомъ* *шчасъ* *шводлугъ* *шправа* *шшополитого* и *шштатуту* *шземского* *штую* *шсуму* *швнесеную* в *шдомъ* *шмой* и *швено* ее м(и)л(ости) *шкняжне* *шмалжоньце* *шсвоеи*, то *шестъ* *швсего* *шсумую* *шпятьдесятъ* *штисечей* *шзолотыхъ* *шполскихъ*, *шшто* *шучинитъ* *шличьбы* *швеликого* *шкн(я)зтва* *шлитовского* *шдвадцать* *штисечей* *шкопъ* *шгрошеи* *шзаписал* *шесми* на *штретей* *шчасти* *швсихъ* *шимении* *шсвоихъ* *шкоторые* *шмне* *шот* *шбрата* *шмоего* *шнебожчика* *шего* *шм(и)л(ость)* *шкн(я)зю* *шсемена* *шюръевича* *шолелковича* *шкн(я)жати* *шслучького* *шровныимъ* *шделомъ* *шприходити* *шмели* и *шпришли*. *шкоторые* *штомъ* *шзапись* *швжо* *штую* *шшстатнею* *шволю* *шштестаменту* *шмоего* *шшморая* и *швъ* *шнивечъ* *шшборочая*, а *штую* *шсуму* *шпенезей* *шдвадцати* *штисечей* *шкопъ* *шгрошеи* *шличьбы* *шлитовского* *шку* *штому* *шеще* *шзнаючи* я *шпо* *шм(и)л(ость)* *шкнежне* *шмалжонце* *шсвоеи* *шее* *шм(и)л(ость)* *шп(а)ни* *шкатарине* *шкграбя(ц)це* з *штенгычина* *шкнежне* *шслучькой* *шяко* *шпо* *шувесь* *шчасть* *шживота* *шсвоего* || *шдобро* *шшпочетивое* и *шштатечное* *шзаховане* в *шмалженсе* *штакъ* *штымъ* *шболшеи* в *штомъ* *шхоробе* *шмоеи* *шшпильное* *шшстаранъ* и *шшпослуги* *шяко* *шправое* а *шверное* *шмалжоньки* *шсвоеи* *шшзнавши* *шдаю* и *шдарую* *шсе* *шм(и)л(ости)* *шпевную* *шсуму* *шп(е)н(е)зей* *шдесять* *штисечей* *шзолотыхъ* *шполскихъ* а *шличьбы* *швеликого* *шкнязтва* *шлитовского* *шдвадцать* и *шшчетыри* *штисечи* *шкопъ* *шгрошеи* *шкдору* *штую* *шсуму* *шменованую* *швсю* *шсимъ* *шшдестаментомъ* *шмоимъ* *шшшошу* и *шшзаписую* на *шименяхъ* *шмоихъ* *шшвышеи* *шшменованыхъ*, то *шестъ* в *шземли* *шподляшской* у *швъ* *шповетъ* *шбелскомъ* *шлежачомъ* *шна* *шзамку* *шваневскомъ* и *шшфольваркахъ* *шнему* *шналежа-*

* Насупраць радка на левым полі архіўнага памета «Dobra Waniewo na Podlasiu».

** Насупраць радка на левым полі архіўнага памета «Turce w powgog».

*** Насупраць радка на левым полі архіўнага памета «Stare Siolo».

* Далеей знак, які ўказвае на скарачэнне пералічэнняў, што аднаўдае латынскаму *etc.*

чихъ, а у великомъ кн(я)зтве литовскомъ на имени моемъ турецкомъ в повете новгородскомъ лежачомъ, а в повете менскомъ на именах моих старомъ селѣ, тонъвах и скирмонтове. тые имена* мои вси замъки, дворы з будованемъ дворнымъ, з коньми, з стадами свирепыми, з быдлы, статками, з гунами и зо вшеякимъ збожемъ, з сады, ставы, ставицами, з борами, лесами и пробъками и зо вшеякими кгрунты дворными, з мѣстами, з шляхтою, з бояри панцерными, слугами путными, з людьми куничными, тяглыми, зъ их кгрунты, з платы грошовыми, дани медовыми и з дяклами житными овсяными и зо вшеякими платы, доходы и пожитьками и припадками и праве зо всимъ на все яко се сами в собе тые имена мели и тепер мають не умуючи и неоставуючи никому ничего зо всимъ тымъ ее м(и)л(ость) кнежна малъжонька моя п(а)ни катарина кграбянка з тенчина кнежна слущдая держати и въживати на себе маеть ажъ до живота своего, а сынове наши тых имение всих и никоторые части з рукъ и держаня ее м(и)л(ости) выимовати и ничимъ се вступовати не мають. также тую суму п(е)н(е)зию часть которую, албо и всю шестьдесят тисечех полских волна ее м(и)л(ость) кнежна || малъжонька моя яко за живота своего, такъ и по животе своемъ кому кольвекъ похочеть дать даровать и тые имена вышеи меновите описаные вси албо которое колвекъ з них в туи суме заставить: а сынове мои и по животе ее м(и)л(о)сть кнежны малъжоньки мое тых имение всих и никоторое части, кому бы ее м(и)л(ость) записомъ своимъ завела нештдавши тое сумы п(е)н(е)зию двадцать и чотырох тисечей копь грошей,

оудымовати и ничимъ се в то вступовати и някое трудности и пераказы чинити не мають. такъ теж што се дотычет имение ее м(и)л(ость) кнежны малжонки моее яко ошчистных материстыхъ *шт* повижных и кривных на ее м(и)л(ость) правомъ прирожномъ спалых в коруне полскои и у великомъ кн(я)зтве литовскомъ в розных поветех лежачихъ, тыми всими именями ее м(и)л(ость) кнежна малъжонька наша яко власною своею воудлугъ налепшого подобаня своего шафовати маеть. также и особливе имение озерница и близная в повете слонимскомъ* лежачое, а в повете ковенскомъ имение промези, которые по ее м(и)л(ость) п(а)ни ивановое горностоее п(а)ни ульяне богушовне *тепце* ее м(и)л(ость) кнежны малжонки моее правомъ прироженнымъ спали и в суме п(е)н(е)зию записаны. Якож и я вси записи и твердости которые на тые имена яко *шт* ее м(и)л(ость) пререченое п(а)ни ульяны богушовны горностоее, такъ тежъ и *шт* его м(и)л(ость) п(а)на гаврила горностая, на тотъ часъ будучого воеводы и старосты менского, мель есми кне(ж)не малжоньце своеи подалъ ивъжо волна ее м(и)л(ость) кнежна малжонька наша тые имена озерницу, близную и промези зо всим навечно яко се сами в собе мають кому кольвекъ *дат*, дароват, променят, запродат и на вечностъ продат и ку налепшому пожитку своему *шбернуть*. || значити тежъ и бачечи я прихильника и зычливую *хент* ку собе ключника и подъключого троцького судью кгородского новгородского пана андрея тризну, а хочети его ее м(и)л(ости) кнежне малжоньце и потомству своему *хент* мевшимъ учинити, дарую за тымъ тес-

* Насупраць радка на левым полі архіўнага памета «Tonny ze Skirmuntowym w Mińskim».

* Насупраць радка на левым полі архіўнага памета «Jeziernica i Blizna w slonimskim».

таментом моим запишю ему сто копь грошей, которую суму кнежна малжонка наша зо скарбу нашого ему маеть дати. Меломъ теж то завжды перед ѿчима своими што в писме светымъ написано ж иж служба за-служоная, а не запладоная завше уставичне ку пану богу ѿ помсту вола ест. прето усих слугъ моих на юрькгеите певне постанове-ным ховал которым ѿт полрока до поль-рока завше заплата доходила, внакож пре-де се з ласки нашое на служебники дворные коморники, пахолента, кухаре, ремесники, челядста еньную и ктож колвекъ службами двору нашого се бавиу даемы и записуемъ з скарбу нашого тисечу копь грошей личбы литовское, ку которое шафовану и разде-леню сами ж ти служебные наши мают ѿбрат межи собою ѿсобъ чотыри люди добрых цнотливых которые бы не патри-ли яко пожитковъ, так и захованя своего, але водлугъ бога и справедливости свѣтое уважаючи верность телных послугъ роз-делили которую суму п(е)н(е)зеи кнежна малжонка наша з скарбу нашого маеть имъ дати. Затымъ вамъ слудзы наши дворные, врадники, земляне, бояре, шляхта и вси по-дѣданые наши за п(а)на вамъ подаемы кнежну малжоньку нашу пани катарину кграбянъку з теньчина воеводянъку крако-вьскую яко кнежъну малжоньку нашу намъ верне милую. При тымъ наупоминамы и тымъ ѿстатънимъ росказанемъ нашимъ приказуемы абысте ее м(и)л(ости) во всемъ послушни будучи верне пилне цнотливе служили и росказаня ее м(и)л(ости) || послушни были, престрекающъ в тым сумъненя и повинности своее противъ пану належачое, яко ж которыи если бы се пока-зал, а звлаца урадниковъ непослушънымъ albo ли неронъднымъ теды такового кож-дого ее м(и)л(ость) кнежна малжонька наша ѿтменят, а водлугъ баченя своего

людемъ цнотливым и добрымъ вѣряды в ѿменахъ нашихъ роздавати маеть. Баче и ро-зумемъ то добре же посполите кожды не-приятель чого не можеть кому за живота якое злости, або криады якое при животе его вчинил, тогда по смерти доведечи воли к умыслу своего пред се взятого малжонъ-це ѿсталои и детей к усит се трудности и фрасунки чинить. для того по животе свое-мъ умыслиломъ малжоньку мою ее м(и)-л(ость) пани катарину кграбянку з теньчи-на кнежну слущкую у вопеку и ѿборону поручити ихъ милости ясневелможному пану костентину костентиновичу кн(я)-жати ѿстрозьскому воеводе киевьскому, маршальку земльи волыньское, старсте влодимирскому пану брату моему ми-лостивому и вельможному п(а)ну его м(и)-л(ости) кн(я)зю андрею вишневецкому, во-еводе земли волыньское, а велможному п(а)-ну яну кишъце, крачому, великого кн(я)-ства лито(в)ско(го), держацыи быст-рицкому и за то ихъ м(и)л(ости) того ѿстаточного прозбою моюю пилне просше, абы их м(и)л(ость) паметаючи на повин-ность свою приятельскую и на за||ховане и повольности мои приятельские ее м(и)-л(ость) кнежну малжоньку мою у вопеци и ѿбороне своеи м(ило)сти и во всемъ если бы якую втечьку ку ихъ м(и)л(ость) въ якои потребе своеи мели ласкаве допома-гати и кривдъ albo трудности ни ѿт кого терпеть допускат не рачили, а за то их м(и)-л(ость) пан богъ нех запладоу будеть в чим ѿни ласкаве се заховати противъ се м(и)-л(ость) кнежне малжонъце моеи и еи яко убогой вдове также и ѿсиротнелымъ дят-камъ помочици будучи. бачилом теж то и ро-зумелом по вси дни живота моего иж за сполною згодою и малые речи у великие приходять, а з незгоды и великие впадыва-ють и в знищене приходять и ачь колвекъ

виделом, то завжды иж ее м(и)л(ость) кнежна малжонка моя милная маеть великую ласку и милость противь всих сыновъ наших яко правдивая и дигостивая матка, сынове теж не меньшую поволность учтьвительность послуги противь ее м(и)л(ости), яко милое матки своее завжды указуют з чого се сердце мое завжды радовало, нежили я розумечючю тому добре и тою се престерегаючю абы на потом которыи неприятель хотечи над ними воли своее доводили не вкинул межи них якое ненависти з чого походит незгода, а з незгоды згуба и втрата, пре то ражу, прошу, а наупоминаю и приказую абы межи собою в доброй спольной згоде мешкали, матка абы миловала дети, а дети сынове наши кнежне матце своеи служили и всяку поволность и послушенство чинили и в каждых справахъ и потребахъ своихъ абы межи собою сполне порады уживали и тым зачному княжецкому дому нашому честь и славу чинили и тое собран мое *шт* мене имъ поручоное водлуг того *шпису* моего заховали и таким шафовали || и тое росказане мое моще держали, а неприятелом потехи не давали. А ку тому *шособливе* ражу, прошу, наупоминаю и приказую вам сынове мои мили юрю, семене и александре абысте по увесь часъ живота своего в сталои вере хрестиянскойо закону нашего греческого стале мешкали и никому се *шводити* не дали, а тое православное веры закону нашего греческого николи не *шведступовали* и во всем се заховали водлугъ сего *шдестаменту* *шстатнее* воли моее. въ томъ вась сумненемъ и *шблагославленством* моим *штццовским* *шшовезу*, аж если бы которыи з вас тогъ *шдостамент* *шстаточное* воли моее в чомъ колвекъ нарушил, теды за таковое непослушенство его *шт* части всих *шменен* моих *шдежачих* и *шскарбов* *шмагтности* нашео

рухомое и *шт* божего *шблагославленства* тым *шдестаментом* моим *шт*далаю и *шпрокляцтво* мое *штццовское* на него *швкладаю*, ку которому *шдестаменту* *шстаточное* воли моее *шпечат* свою *шприложити* казавъши и рукою моею *швластною* *шподписал*, а притомъ *шсправовали* того *шдестаменту* моего были и того добре *шведоми* люди *шзащные* пан *шандрей* *штризна* *шклочник* и *шподклочник* *штроцкий* *шсудя* *шкгородский* *шновгородский*, пан *шянь* *шстравинский* *шземени* *шт(оспо)д(а)рский* *шповету* *штроцкий*, а панъ *швасилей* *шфедоровичъ* *штиша* *шземенинь* *шт(оспо)д(а)рский* *шповету* *шновгородского*, которые за *шустною* а *шчевистово* *шпрозбою* моею *шпечати* свои *шприложивши* и *швласными* *шруками* *шсвоими* *шподписати* *шрачили*. *Шписан* в *шновом* *шдворе* *шлет* по *шнарожю* сына божего 1578 *м(есе)ца* *шоктобря* *шшестнастого* *шдня*.

Юря княжя *шслужки* рукою своею
 Андрей *штризна* рукою своею
 Ян *шстравинский* рукою своею
 Василей *шфедорович* *штиша* рукою своею

Дадатак 3

Дамова пра *шзаклочанне* *шшлюба*
 паміж Янушам Р.
 і Соф'яй Аলেখкаўнай.
 31.07.1595. Берастовица

AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 1—6.

Выпис с книг *шкгородских* *шврядю* *шт(оспо)д(а)р(с)кого* *шстаростива* *шволковыского*
 Лета *шт* *шнарожена* сына божог(о) *штисе*
 ча *шпятсот* *шдеветдесят* *шпято(о)* *м(есе)ца*
шноябра в *шгородна*. На *швраде* его *шкоролевское*
м(ило)сти *шкгородском* *шволковыском* *шПередо*
мною *шКрыштофомъ* *шмонъвидом* на *шдоро*
шгостаях *шподчашим* *швеликого* *шкнязьства* *шлитовского*
шстаростою *шволковыским* *шдержавцою* *шшерешевским*
шпостановивши се *шчевисто* *шсне* *швельможныи* *шпанъ* его

м(ило)сть панъ Героним Ходкевичъ панъ виленьскіи добровольне ѡчевистое и услное сознание свое учинити рачилъ къ записанью до книгъ кгродскихъ волковыскихъ з листу запису своего передо мною на враде з рукъ его м(ило)сти покладаного читаного и признаного в тые словы писаного Ja Heronim* Chodkiewicz Pan wiliensky oznaymuie czynie jawno tym moim listem dla teraznieyszich i potomnych czasow yzem uczynil zastanowienie pewne z oswieconym Xiążęciem Je(g)o m(ilos)cią Panem Chryztophem Radziwilem Xiążęciem na birzach z dubinek woiewodą wilienskim Hethmanem naywyszszym Wielkie(g)o Xięstwa Litewskiego urzędowskim solieckim starostą Kokonhawskim dzierzawcą z strony wydania w stan swięty małzensky Xiężny Jey M(ilos)czy Zofyey Juriowny Olielkowiczowny Xiężny Słuckiey za syna Je(g)o M(ilos)czy Xiąże Janusza Radziwiła woiewodzica wilienskie(g)o staroste Borysowskie(g)o dzierzawce Dziewieniskiego Tym sposobem iz Ja Heronim** Chodkiewicz Pan Wilensky mam i powinien bede Xiężne Jey M(ilos)cz Zofyą Olielkowiczowne Słucką która na ten czas w mocy w władzy i opiece moiey iesth, wydac w stan swięty małzensky za Xiążęcia Janusza Radziwiła woiewodzica wilienskie(g)o Na rok i czas pewny mianowicie w roku da Pan Bog przyszłym tysiąc szesćsetnym w niedzielę za tydzień przed zapusty*** Rzyskimi na miescu pewnym w miescie Je(g)o Kroliewskiey M(ilos)cz(i) stolicznym w Wilnie we dworze synowcow moich || Ich M(ilos)czy Panow Pana Alieksandra y Pana Karolia Chodkiewiczow Grabiow na Szkłowie y Mysz y Postanowiwszy ją doprzyę-

* Радок падраслены, насупраць радка на левым полі архіўная памета «Ja».

** Радок падраслены, насупраць радка на левым полі архіўная памета «Z».

*** Насупраць радка на левым полі архіўная памета «1600. W niedzielę za tydzień przed zapusty».

czia szliubu dobrowolne(g)o nieprzymuszone(g)o z obu dwu stron niewymawiając się żadnymi przyczynami prawnymi y przypadkami wszeliakimi oprócz samey śmierci Xiężny Jey Msci Zofey Słuckiey na który czas y dzień pomieniony Xiąże Je(g)o M(ilos)cz Janusz Radziwił woiewodzie wiliensky do przyięcia szlubu ku skonczeniu te(g)o actu weselia do Wilna przyiachac i stanowic sie ma y to małzenstwo konczic będzie powinien. A ia do te(g)o czasu naznaczone(g)o ni za ko(g)o insze(g)o zmawiac Ani wydawac w stan małzensky Xiężny Jey M(ilos)czy nie mam ani mocy miec mimo to zastanowienie moie teraznieysze pod zarukami y zakłady nizey opisanymi a co sie na ten czas Xiężny Jey Mczy w złocie w srebre perlach y kamienniach drogich y ynszych rzeczy ruchomych do podług Inwentarza iako do ręki moich doszło po śmierci Jey M(ilos)cy Pana Starosty zmojdzkie(g)o brata me(g)o od Paniey małzonki Je(g)o Mczy* Xiąże Je(g)o m(ilos)czy Janusz Radziwił wo własney majątności swey dziedzicznej którą tam ze prawnie y istotnie ukazac ma oprawę według prawa Pospolite(g)o Xiężnie Jey M(ilos)czy uczynic ma y tamze zarazem powinien będzie, A gdy sie insz ten act wesela Xiążęcia Janusza Radziwiła z Xiężną Jey Mczą Zofyą Jureiowną Olielkowiczowną Słucką skonczy, tedy majątności dziedziczne to iesth zamek Słuck z miastem y armate na Słucku Tak ze podług Inwentarza iako do ręki mych o bracie moim Je(g)o M(ilos)czy panu starostie zmojdzkim** doszło mnie od Paniey staroszczyney || Zmoldkiey małzonki Je(g)o M(ilos)czy podane(g)o y inne wszeliakie ymiona które kolwiek na ten czas wolne są nie zastawione Xiążeczku Januszowie Radziwiłowi woiewodzicowi wiliens-

* Радок падраслены, насупраць радка на левым полі архіўная памета «NB Sic mobilia refamatio vero gnoscere».

** Радок падраслены.

skiemu staroszczie Borysowskiemu dzierzawcy dziewienskiemu y małżonce Je(g)o M(i)los)ci da Pan Bog przysley Xiężnie Zofyey Olielkowiczownie Słuczkiej w moc y w dzierzenie wolne nikomu niezawodząc podać i postąpić. Tak że y te które bym odyskał Prawem Xiężny Jey M(i)los)ci Słuczkiej y któreby iakimkolwiek prawem Xiężnie Jey M(i)los)ci nalieźali y do dzierzania me(g)o przysly i te wroćci mam bede powinien po skonczieniu weselia za niedziel trzy pod zarukami y zakłady w tym liscie moim nizey pomienionymi oprócz* te iesli bych które sumą swoją własną okupił te mam dzierzec we władzy swey do oddania sumy mey gdzie by tesz w tym czasie przed rokiem y czasem naznaczonym te(g)o wykonania małżenstwa na oswiecone Xięże Pana wojewodę wilińskiego Pan Bog smierc dopuscisz raczył ja iednak temu zapisowi moiemu doszcz czynic mam i powinien bede które wszystkie obowiąski nizey mianowane po smierci Książczia Je(g)o M(i)los)ci Pana wojewody wilińskiego synowe Je(g)o M(i)los)ci Xiążęcziu Januszowi Radziwiłowi służycz y naliezec mają nieprzywodząc w żadną wontpliwosc te(g)o listu y postanowienia me(g)o nadnymi wykłady y wynaliazki wymysłonymi do skutecznego wypełnienia tego wszystkie(g)o co sie w tym liscie moim pomieniło y warowało. A gdziebym ja przepomniawszy te(g)o me(g)o listu na rok y dzien w tym liscie moim pomienionym Xiężny Zofij Juriowny Olielkowiczowny Słuczkiej w stan święty małżensky za || Książę Janusza Radziwiła wydac nie chciał y nie wydał y iakimikolwiek przyczynami prawnymi y nieprawnymi ten rok dzien zwlicz chciał y zwłokł tedy bede powinien oswieconemu Książęczciu Panu wojewodzie wilińskiemu a po smierci Je(g)o M(i)los)ci synowi

Je(g)o M(i)los)ci Xiężęczciu Januszowi zaplacic zaruku zakładu sto tysięcy kop groszy liczyby y monety litewskiy* o który zakład wolno będzie oswieconemu Książęczciu Panu wojewodzie wilińskiemu albo synowi Je(g)o Książęcy M(i)los)ci za nieuczynieniem doszcz temu postanowieniu moiemu pozvac mnie do sądu główne(g)o trybunalskie(g)o w który kolwiek termin iako do sądu ziemskie(g)o y grodzkie(g)o s którey majątnosci wolia Je(g)o Książęcy M(i)los)ci będzie na rok zawity rokiem statutowym. A ia będąc pozwany nie zakładając się chorobą obłożną służbą krolia Je(g)o M(i)los)ci y Rzeczy Pospolitey. Tak że poselstwem za granicę Coronną y Wielkie(g)o Xięstwa Litewskie(g)o. Ani nadnymi przyczynami prawnymi w prawie pospolitym opisanymi y wyrazonymi sam osobą swą albo przez umocowane(g)o swe(g)o stanąc iako naroku zawitym bede powinien ustanąwszy. Tak Ja sam iako umocowany moy pozwu Roku bierzic nie mamy y mocy miec nie będzemy alie urząd ten przez który pozwany bede według te(g)o listu me(g)o dobrowolne(g)o opisu ten zakład ma skazac y odprawę zaraz krom rath statutowych na majątnosci moiey czynic ma i powinien będzie porządkiem Prawa pospolite(g)o która odprawa w niestaniu moim albo umocowane(g)o me(g)o zaraz czyniona y wykonywana bycz ma. A uczyniwszy temi doszcz y zaplaciwszy ten zakład || według skazu urzędowe(g)o albo gdy urząd na majątnosci mey odprawę uczyni przed się Książęne Jey M(i)los)sz Zofiją Juriownę Olielkowiczownę Słucką za Książęcia Janusza Radziwiła wydac mam y powinien bede pod tym że zakładem tylic kroc az temi zapisowi swemu doszcz uczynic y Książęne Jey M(i)los)ci za Książę Janusza w stan małżensky wydam. To tesz tym listem

* Радок падкрэслены, насупраць радка на левым полі архіўнага памета «опроц».

* Радок падкрэслены, насупраць радка на левым полі архіўнага памета «100 000 kro litew. zarezek».

waruie yz gdy bym sam z iakich przyczyn za pozwy stac nie mogli tedy umocowany moy zadnymi odwołkami prawnymi iako chorobą swą oblozną tak niiakimi przyczynami prawnymi s tego roku zrywac sie niema cze(g)o urząd ten dopuszczac nie będzie powinien. J na tom dał oswieconemu Książeczcu Chryzstophowi Radziwiłowi woiewodzie wilienskiemu Hethmanowi nawyszszemu wielkie(g)o Xięstwa Litewskie(g)o ten moy listh s podpisem reki mey własney i s pieczęcią. K temu prosilem oczewisto o przilozeniu pieczęći do te(g)o listu me(g)o Jch M(iłos)czci Pana Andrzeia Jundziła marszałka Krolia Je(g)o M(iłos)cz Pana Piotra Stabrowskie(g)o starosty keydanskie(g)o y skuniskie(g)o cziwana w ziemi zrudkiewy wieszwanskie(g)o Pana Jana Tryzny a Kniaza Alieksandra Hołowczynskie(g)o Jch M(iłos)cz za oczewistą prozbą moją pieczęće swe prziczisneli y ręce podpisac raczili. Pisan w Brzostowicy m(iesi)acza lipca trzydzieste(g)o pierwsze(g)o Dnia Roku od narodzenia Panskie(g)o tysiąc pięcseth dziewiedziesięth piąte(g)o y tego listu печатеи притисненых пяти а подписов рукъ такъ же пять такие и тыми словы писмом полским подписаны ест Heronim Chodkiewicz Pan wiliensky ręka swą Andrey Jundziło ręka własną Piotr Stabrowsky ręka swą Jan Tryzna ręka swą || Alieksander Hołowczynsky ręka swą которы же тот лист зо всею речью в нем помененоу по очевистомъ y dobrowolnomъ сознаныю его м(ил)ос(ти) п(а)на виленьского до книг кгородских волковыских слово до слова ест уписанъ а по уписанью ... выпис под моею владовую печатью его м(ило)сти пану виленьскому выданъ. Писан у волковыску

Станислаа Петрашевски писаръ кгородскии волковыскии

Скориктовал с книгами

Дадатак 4

Ліст Крыштафа Радзівіла,
якім ён абавязуецца захаваць
недатыкальнасць і захаванне
фундацыі на касцёлы і царквы,
выданыя раней.
13.06.1600

AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 75—77.

Ja Krzysztoph Radziwił woiewoda wilienski Hetman nawyszszy Wielkie(g)o Xięstwa Litewskie(g)o soliecki urzędowski starosta czynie wiadomo tym moyim listem dobrowolnem zapisem komu by o tem wiedziec nalieżało, ysz co z woli a piczeczyciana boze(g)o tak tez za chęcią y zyczliwoscią Jasnje wielmoznego Pana Je(g)o M(iłos)ci Pana Heronima Chodkiewicza caszteliana wilenskie(g)o starosty Brzeskie(g)o, syn moy Janusz Radziwił podczaszy Wielkie(g)o Xięstwa Litewskie(g)o starosta Brzowskyo dzierzawca dziewieniskie zmowił w stan święty małzenski u iego M(iłos)ci Pana wilienskiego iako opiekuna synowicy iego M(iłos)ci oswieconą Xiezne Zophie iuriewne olielkowicza Slucką Jakosz y rok wesełu mie-dzy sobą Ja Krzysztoph Radziwił woiewoda wilienski z Je(g)o m(iłos)cią Panem wilienskiem listami swemi naznaczyliśmy na czas pewny to iesth w roku teraznieyszem tysiącnym sześćsetnym miesi)ca octobra piętnastego dnia, w zamku iego kroliewskiey M(iłos)sci Brzescia litewskie(g)o w starostwie iego M(iłos)sci Pana wilienskie(g)o na który pomieniony czas y dzien syn moy podczaszy Wielkie(g)o Xięstwa Litewskie(g)o stanowic sie ma i powinen bedzie, A stawiwszy się tam w Brzesciu dniem przed weseliem, ma listem swoym warowac poniewasz ysz Xięzna iey M(iłos)sc iesth rozna w relij z synem moyim podczaszym, ze xiężny iey M(iłos)ci do relijy swoey przymuszac, ani w nabozenstwie iey M(iłos)sci zadne-

go gwałtu czynić niema. A kapłana ktore(g)o sobie według wiary swej rzymskiej Xiązania M(iłos)cz oberze pozwolić ma chować y opatrować. A osobliwie we wszystkim Xięstwie Sluckym Koscioły rzymskie, y cerkwie ruskie, w swej całości y nadaniu aby zastowali Kapłanom y wszystkim duchowenstwu trudności || zadney nie czyniono y od wszystkich krzywd iako Pan zwierzchni bronić ma, mianowicie Koscioł rzymski slucki tak iako teras iesth w swoim postanowieniu y używaniu nadania swe(g)o zachować y iesliby co na koscioł przydać chciała przeszkadzać nie ma. A gdzie się trapih ze koscioł rzymski w Xięstwie sluckim albo cerkwie ruska przez zescie albo ustapienie plebana y innych duchownych wakować będzie tedy ma syn moy podczaszy wspolek z Xięzną iey M(iłos)cią ynsze(g)o człowieka godne(g)o s tey ze wiary rzymskiej albo ruskiej, urzędowi duchownemu prezentować bez omieszkania postrzegając tego aby podcza wakancy wszeliakiey w dochodach w nadaniach kosciołowi y cerkwiam zadne(g)o oblizenia y uymy nie było, ale wszystko w calie sukcesorowi się oddało. Zborow tesz w Xięstwie sluckym syn moy podczaszy budować nie ma. Co wszystko za syna mego obiecając ysz temu wszystkiemu w tym zapisie moiemy pomienionym dosic uczyni listem swoim warować będzie Dla upewnienia dałem Je(g)o M(iłos)ci Panu wilenskiemu ten moy listh zapisem ręk Jasnie wielmożnych ych mści Panow Pana Jerze(g)o Radziwiła Xiążęcia na dubinkach z birz caszteliana trockie(g)o starosty mozyrskiego Pana Jana Paca woiewodę mienskie(g)o staroste kamienieckiego A kniazia Fiodora Druckie(g)o Horskie(g)o. Pisan w Wilnie roku tysiąc szescsetnego miesiācia iunia 13 dnia

Krzysztof Radziwil: etc. ręką swą
Jerzy Radziwil etc. ręką swą
Jan Pac woiewoda miensky ręką swą

Дадатак 5

Гарантыины лист

Крыштафа Радзівіла на атрыманне папскага дазволу на заключэнне шлюба паміж Соф'яі Алялькаўнаі княжноў Слудкаі і Янушам Радзівілам каталіцкім святаром.
13.06.1600

AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 78.

Ja Krzysztoph Radziwilł Xiąza na Birzachs Dubinek woiewoda wilenski Hetman naywyszzy W(ielkieg)o X(ięst)wa Litewskiego solieckiy urzędowsky etc. starosta czynnie wiadomo tym moiemy listem dobrowolnym zapisem. Isz co uczyniłem pewne postanowienie z Jasnie wielmożnym Panem Je(g)o M(iłos)cią Panem Heronimem Chodkiewiczem casztellanem wilenskim starostą Brzeskim strony wydania Xięzny Jey M(iłos)czy Sluckiey za syna mego Janusza* Radziwiła podczaszego W(ielkieg)o X(ięst)wa L(itewskieg)o starosty Borysowskiego dzierzawcy dziewieniskiego jako o tym listy głównego zastanowienia między nami są dane y przed sądem głównym trybunalskiemy zeznane zyczę y dostateczniey obmawiają A ysz syn moy podczaszzy W(ielkieg)o X(ięst)wa L(itewskieg)o rozny iesth w religiy od nabozenstwa X(ięz)ny Jey M(iłos)czy Sluckiey. Tedy waruiacz thō aby zaden s kupił nie zastował w sumnieniu X(ięz)ny Jey M(iłos)czy Sluckiey mamy sie staracz sie spólnie z Je(g)o M(iłos)cią Panem wilenskim o dyspensatią według nabozenstwa X(ięz)ny Jey M(iłos)czy. Jednak ze to waruiacz, isz ten listh moy zadną przesskodą nie ma bydz tam temi listowi głównymi na wydanie X(ięz)ny Jey** M(iłos)czy za syna mego od Je(g)o M(iłos)czy Pana wilenskiego danemu. J na tin dał Je(g)o M(iłos)czy

* Радок падкарэслены.

** Радок падкарэслены.

Panu wilenskiemu ten mey lish dobrowolny zapis za pieczęcią y s podpisem ręki mey a do tego za ustną y oczewistą prozbą moją pieczęci swe przylozhyt y rece podpisath raczili: Jasnje wielmozni Panowie Ich M(ilos)cz Panowie Pan Jerzy Radziwil etc. X(ią)ze na Dubinkach z Birz casztellan trocky starosta mozyrsky Pan Jan Pacz woiewoda miensky starosta Kamieniecky A kniaz Fiodor Drucky Horsky Pisan w Wilnie roku tysiācznego szescsetnego m(iesię)ca Junia trzynastego dnia

Krzysztow Radziwil; etc. ręką swą
Jerzy Radziwil etc. ręką swą
Jan Pac woiewoda miensky ręką swą
Fiodor Drucky Horsky ręką własną

Дадатак 6

Ліст Крышгафа Радзівіла
на наданне шлюба паміж
Соф'яи Аделькаўнаи княжною
Слуцкаи і Янушам Радзівілам
каталіцкім святаром

AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2, S. 80—81.

Ja Krzysztohp Radziwil Xiāze na birzach z dubinek woiewoda wilenski Hetman nauwyszzy Wielkie(g)o Xięstwa Litewskie(g)o solecki urzędowski starosta czynnie wiadomo tym moim listem komu by o tem wiedziec należało. Yz co uczyniłem postanowienie pewne z Jasnje Wielmoznym* Panem jego Mścią Panem Heronimem Chodkiewiczem Casztelianem Wilenskim starostą brzestkim strony wydania w stan święty małżenski Xiezn yey Msci Zophy** iuriewny olielkowicza

śluckiey za syna mego podczaszeg(o) Wielkie(g)o Xięstwa Litewskie(g)o Jako o tem listy główne zastonowienia miedzy nami są dane i przed sądem trybunalnym głównym zeznane, y czas weselia y wydania Xiężny Jey Msci Śluckiey za syna mego Podczaszeg(o) Litewskie(g)o iest oznaczony y w liscie opisany w tem roku teraznieyszem tysiācznym szescsetnym miesięca oktobra piętnastego dnia na pewnym miescu w zamku iego krolewskiej msci w starostwie iego msci Pana wilenskie(g)o brzeszciti na który czas y dzien y na to miejsce naznaczone syn moy podczasz y Wielkie(g)o Xięstwa Litewskie(g)o przybyć ma ku przyęciu sliubu s Xiężną Jey Moscią Ślucką mając z sobą Xiędza reliey rzymskiej*, który Xiądz ma dac sliubu synowi moiemu s Xiężną Jey Mcz. A w tem dawaniu sliubu synowi memu s Kxiężną Jey Moscią Ślucką temu Kxiędzowi ktorego syn moy miecz będzie zaden ympedymenth ney od kogo niema byc czyniony** co dlia upewnienia dalem iego Msci Panu Wilenskiemu ten moy lish za pieczęcią y s podpisem ręki mey y za pieczęciami y s podpisem ręk Jasnje Wielmoznych Ych msci Panow Pana Jerze(g)o Radziwila xiāzeczia na dubinkach z birz Caszteliana trockiego starosty mozyrskie(g)o Pana Jana Paca woiewodę mienskie(g)o starostę kamienieckiego. A kniazia Fiodora Druckiego Horskiego Pisan w Wilnie roku tysiācznego szescsetnego miesięca iunia trynaste(g)o dnia

Krzysztow Radziwil ręką swą
Jerzy Radziwil ręką swą
Jan Pac woiewoda miensky ręką swą
Fiodor Drucky Horsky ręką własną

* Радок падрэслены.

** Радок падрэслены.

* Радок падрэслены.

** Радок падрэслены.

БЕЛАРУСКАЯ
гісторыя

СПАСЫЛКІ І СКАРАЧЭННІ

Уводзіны

¹ *Серно-Соловьевич Ф.Ф.* Древне-русский город Слуцк и его святини. Исторический очерк, с шестью гравюрами. Вильна, 1896; Город Слуцк как оплот православия. Минск, 1909.

² *Kowalska H., Wiśniewski J.* Jerzy Olekiewicz // PSB. T. XXIII. Wrocław etc., 1978. S. 744; *Krupska A.* Olekiewicz Michał // PSB. T. XXIII. S. 745—746; *Krupska A.* Olekiewicz Semen // PSB. T. XXIII. S. 746.

³ *Wolff J.* Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. Warszawa, 1895. S. 327—332.

⁴ *Boniecki A.* Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku. Warszawa, 1883.

⁵ *Paprocki B.* Gniazdo cnoty: skąd herby ryccerstwa sławnego Królestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Żmudzkiego i innych państw do tego Królestwa należących, książąt i panów początek swój mają. Kraków, 1579.

⁶ *Krupska A.W.* sprawie genezy tzw. Spisku książąt litewskich w 1480—1481. Przyczynek do dziejów walki o «dominium Russiae» // Roczniki historyczne. T. 48. 1982. S. 126—146.

⁷ *Lulewicz H.* Gniewów o unię ciąg dalszy. Stosunki polsko-litewskie w latach 1569—1588. Warszawa, 2002; *Kempa T.* Zabiegi książów Olekiewiczów słuckich o uzyskanie miejsca w senacie po 1569 roku // OiR. XLVII. 2003. S. 70.

⁸ *Mączak A.* Życie codzienne w podróżach po Europie XVI—XVII wieku. Warszawa, 1980; *Barycz H.* Z zaścianka na Parnas. Drogi kulturalnego rozwoju Jana Kochanowskiego i jego rodu. Kraków, 1981.

⁹ *Kempa T.* Dzieje rodu Ostrogskich. Toruń, 2002; *Kempa T.* Konstanty Wasil Ostrogski (ok. 1524/1525—1608), wojewoda kijowski i marszałek ziemi wołyńskiej. Toruń, 1997; *Kempa T.* Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka (1549—1616) wojewoda wileński. Warszawa, 2000.

¹⁰ *Ragauskienė R.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515—1584), Vilnius, 2002; *Karvelis D.* Ragauskienė R. Iš Radvilų giminės istorijos: Dubingių kunigaikštystė 1547—1808 m. Vilnius, 2009.

¹¹ *Ferenc M.* Mikołaj Radziwiłł Rudy. Kraków, 2008.

¹² *Czwolek A.* Piórem i Białawą. Działalność polityczna Lwa Sapiehy kanclerza litewskiego, wojewody wileńskiego. Toruń, 2012.

¹³ *Ульяновский В.* Князь Василь-Константин Острозский: історичний портрет у галереї предків та нащадків. Київ, 2012.

¹⁴ *Грицкевич А.П.* Древний город на Слуци. Минск, 1985; *Грицкевич А.П.* Слуцк. Минск, 1975.

¹⁵ *Толеченко Г.Я.* Литературное меценатство магнатов Беларуси середины XVI — первой половины XVII в. // Матэрыялы другіх кнігазнаўчых чытаньняў «Кніжная культура Рэчы Паспалітай» (Мінск, 15—16 верасня 2002 г.) / склад. Т.Г. Рощыцка. Мінск, 2002. С. 49—65.

¹⁶ Святая праведная Софія, Княгіня Слуцкая / пераказала для дзяцей О. В. Малішэўская, Мінск, 2011; Святая праведная Софія, княгіня Слуцкая : жызнеопісанне: 400-летнюю памяці святой праведной Софіі Слуцкай посвячаецца / авт.-сост. Т.Г. Левішко; науч. ред.: А.В. Міронович, Л.В. Левішун. Мінск, 2012; «О доблестях, о подвигах, о славе...»: исторические известия о предках святой праведной Софии Слуцкой: 400-летию памяти святой праведной Софии Слуцкой посвящается / авт.-сост. Т.Г. Левішко; науч. ред.: А.В. Міронович, Л.В. Левішун. Мінск, 2012.

¹⁷ *Масленицина И., Богодяж Н.* Софія Слуцкая. Мінск, 2012.

¹⁸ Уваровский список // ПСРЛ. Т. XVII. Западнорусские летописи. М., 2008. С. 85—124.

¹⁹ *Bielski M.* Kronika polska Marcina Bielskiego, nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego, wydana w Krakowie, 1597.

²⁰ *Strykowski M.* Która przedtem nigdy światła nie widziała. Kronika Polska Litewska, Żmudzka, y wszystkiej Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siwierskiej, Wołyńskiej, Podolskiej, Podgorskiej, Podlaskiej, etc. Y rozmaite przypadki wojenne w domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich y innych Królestwu Polskiemu y Wielkiemu Księstwu Litewskiemu przyległy <...>. Königsberg, 1582.

²¹ APKr. AMCh 1030, 1031.

²² APKr. AMCh 48, 49, 51, 52, 59, 61.

²³ APKr. AMCh 46, 47.

²⁴ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. Dz. XI. Sign. 40, 41.

²⁵ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Hauptabteilung XX, Ostpreussische Folianten.

²⁶ BN III 3276.

²⁷ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14631—14636.

²⁸ BCz. Rkps. 2460a.

²⁹ Archiwum domu Sapiegow, wydane staraniem rodziny / oprac. Dr A. Prochaska. T. I: Listy z lat 1575—1606. Lwów, 1892; Archiwum domu Radziwillow. T. VIII : Listy ks. M. K. Radziwilla Sierotki, Jana Zamojskiego, Lwa Sapiehi. Kraków, 1885; Elementa ad Fontium Editiones, ed. Institutum Historicum Romae / red. K. Lanczkowska, W. Meyszowicz, W. Wychowska. T. I—LIX. Romae, 1954—1991.

³⁰ ЛНБ. AP. Ф. 5. Спр. II. 1802. Арк. 17 (рәестр архіву Астрожскіх 1627 г.).

³¹ *Ragauskienė R.* Z historii biologicznej magnaterii WKL: linia Radziwillow na Birzach i Dubinkach w XVI w. // *Sic erat in fatis. Studia i szkice historyczne dedykowane Profesorowi Bogdanowi Rokowi / pod red. E. Kościak, R. Żerelika, P. Badyna, F. Wołańskiego.* Toruń, 2012. T. 2. S. 34.

Пачаткі роду. На вяршыні магутнасці

³² *Wolff J.* Senatorowie i dignitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego (1385—1795). Kraków, 1885. S. 18.

³³ ПСРЛ. Т. XVII. М., 2008. С. 94.

³⁴ Описание церквей и приходов минской епархии. Минск, 1879.

³⁵ AGAD. tzw. *Metryka Litewska III a.* Ks. 28. S. 9—11.

³⁶ *Wolff J.* *Kniaziowie litewsko-ruscy.* S. 331.

³⁷ Monumenta medii aevi historica res gestas Polonia illustrantia. T. IV. Kraków, 1878. S. 392—393.

³⁸ ПСРЛ. Т. XVII. С. 107.

³⁹ Skarbiec dyplomatów papieżskich, cesarskich, królewskich; książęcych; uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów podługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów / J. Daniłowicz. Wilno, 1862. T. II. S. 80. № 1359.

⁴⁰ *Любавский М.К.* Очерк истории литовско-русского государства. СПб., 2004. С. 106.

⁴¹ *Однороженко О.А.* Родова геральдика Руського королівства та Руські земель Корони Польської XIV—XVI ст. Харків, 2009.

⁴² ПСРЛ. Т. XVII. С. 533.

⁴³ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 511. S. 1.

⁴⁴ *Ibid.* S. 83.

⁴⁵ ПСРЛ. Т. XVII. С. 542.

⁴⁶ *Strykowski M.* *Kronika polska, litewska, żmudzka i-wszystkiej Rusi.* Wydane nowe, będące dokładnym wydaniem pierwotnego Królewskiego z roku 1582, poprzedzone wiadomością o życiu i pismach Strykowskiego przez Mikołaja Malinowskiego, oraz rozprawa o latopiscach ruskich przez Daniłowicza. Warszawa, 1846. T. II. S. 212.

⁴⁷ *Lietuvos Metrika = Lithuanian Metrica = Литовская Метрика.* Кнуга 3 (1440—1498) : Užrašymų knuga 3 / par. L. Anušytė ir A. Baliulis. Vilnius, 1998. P. 66—68.

⁴⁸ *Грицкевич А.П.* Древний город на Случчи. С. 11.

⁴⁹ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 511. S. 83.

⁵⁰ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 522. S. 1.

⁵¹ *Strykowski M.* *Kronika polska, litewska, żmudzka i-wszystkiej Rusi.* T. II. S. 248.

⁵² *Papez F.* *Polska i Litwa na przełomie wieków średnich.* T. I. Kraków, 1904. S. 30.

⁵³ *Темушев В.Н.* Літоўска-маскоўская граніца ў другой палове XV — пачатку XVI ст. // Ягеллоны: дынастыя, эпоха, спадчына : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф. (Гальшаны—Навагрудак, 8—10 верасня 2006 г.) / НАН Беларусі, Ін-т гісторыі ; рэд. кал. : А.А. Каваленя (адказ. рэд.) [і інш.]. Мінск, 2007. С. 325—340.

⁵⁴ *Strykowski M.* *Kronika polska, litewska, żmudzka i-wszystkiej Rusi.* T. II. S. 250—251.

⁵⁵ *Krupska A.* *Olelkowicz Semen.* S. 746.

⁵⁶ *Любавский М.К.* Очерк истории литовско-русского государства. С. 200; *Strykowski M.* *Kronika polska, litewska, żmudzka i-wszystkiej Rusi.* T. II. S. 259.

⁵⁷ *Wolff J.* *Kniaziowie litewsko-ruscy.* S. 328.

⁵⁸ ПСРЛ. Т. 40. М., 2003. С. 204.

⁵⁹ *Бартош А.С.* Свідок відновлення Успенського собору в 1470 році // *Лаврський альманах.* Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури. Збірник наукових праць. Вип. 2. Київ, 1999. С. 70—74.

⁶⁰ Любавский М.К. Областное деление и местное управление литовско-русского государства ко времени издания первого литовского статута. М., 1892. С. 134.

⁶¹ ПСРЛ. Т. XVII. С. 549.

⁶² Тамсама. С. 549.

⁶³ *Papee F. Polska i Litwa*. S. 27.

⁶⁴ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 536. S. 34.

⁶⁵ *Ibid.* S. 35.

⁶⁶ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 511. S. 1.

⁶⁷ *Wolff J. Senatowie i dignitarze*. S. 19.

⁶⁸ Кром М.М. Меж Русью и Литвой. Западнорусские земли в системе русско-литовских отношений конца XV — первой трети XVI в. М., 1995. С. 74.

⁶⁹ *CE XV. T. III. Kraków*, 1894. P. 321—322.

⁷⁰ Грушевський М.С. Історія України-Руси. Львів, 1906. Т. IV. С. 485—486. Зауь. 39.

⁷¹ Кром М.М. Меж Русью и Литвой. С. 76.

⁷² *BCz. Rkps.* 1662. S. 316—317.

⁷³ *Papee F. Polska i Litwa*. S. 78—79.

⁷⁴ Потехина І.Д., Козак О.Д. Антропологічні дослідження поховань в Успенському соборі Києво-Печерської Лаври // Лаврський альманах. Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури. Збірник наукових праць. Вип. 2. Київ, 1999. С. 92—93.

⁷⁵ *AZR. T. I. СПб.* 1848. С. 70.

⁷⁶ Тамсама. С. 104.

⁷⁷ Тамсама. С. 136.

⁷⁸ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 535. S. 1.

⁷⁹ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 528. S. 16.

⁸⁰ *AZR. T. I. С.* 112, 114.

⁸¹ *Strykowski M. Kronika polska, litewska, žmudska i wszystkiej Rusi*. Т. II. S. 293.

⁸² *Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy*. S. 256.

⁸³ ЛНБ. АР. Ф.5. Спр. II. 1802. Арк. 17.

⁸⁴ Любавский М.К. Очерк истории литовско-русского государства. С. 200.

⁸⁵ *Papee F. Polska i Litwa*. S. 150—154.

⁸⁶ *Lietuvos Metrika. Knyga 5 (1427—1506) : Užrašymų knyga 5 / par. E. Banionis. Vilnius*, 1993. P. 95. № 140.

⁸⁷ *Lietuvos Metrika. Knyga 6 (1494—1506) : Užrašymų knyga 6 / par. A. Baliulis. Vilnius*, 2007. P. 223. № 343; P. 349. № 613.

⁸⁸ *Ibid.* P. 175. № 260.

⁸⁹ *AZR. T. I. С.* 185—186.

⁹⁰ РИБ. Т. XX. СПб., 1903. Стлб. 1021—1022.

⁹¹ Любавский М.К. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства. С. 133—134.

⁹² AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 530. S. 29.

⁹³ Кананович У. Случчына і напады крымскіх татару // Случчына: мінулае і сучаснасць / укл. Л.У. Калядзінскі, В.С. Відлога. Вып. 1. Слуцк, 1995. С. 53.

⁹⁴ Хроніка Быхаўца, Хроніка Літоўская і Жамойцкая // ПСРЛ. Т. 32. М., 1975. С. 101.

⁹⁵ Тамсама. С. 169.

⁹⁶ Тамсама. С. 169—170.

⁹⁷ *Strykowski M. Kronika polska, litewska, žmudska i wszystkiej Rusi*. Т. II. S. 319.

⁹⁸ Грицкевич А.П. Древний город на Случи. С. 11; РИБ. Т. XX. Стлб. 556.

⁹⁹ *Strykowski M. Kronika polska, litewska, žmudska i wszystkiej Rusi*. Т. II. S. 319; *Bielski M. Kronika polska Marcina Bielskiego, nowo przez Joachima Bielskiego, syna jego, wydana*. Sanok, 1856. S. 74.

¹⁰⁰ *Strykowski M. Kronika polska, litewska, žmudska i wszystkiej Rusi*. Т. II. S. 327.

¹⁰¹ *Ibid.* S. 337.

¹⁰² Серно-Соловьевич Ф.Ф. Древне-русский город Слуцк и его святыни. С. 23.

¹⁰³ РИБ. Т. XX. Стлб. 555—557.

¹⁰⁴ Тамсама. Стлб. 556, 579—582.

¹⁰⁵ Тамсама. Стлб. 555.

¹⁰⁶ *Lietuvos Metrika. Knyga 8 (1499—1514) : Užrašymų knyga 8 / par. A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius. Vilnius*, 1995. P. 101. № 64.

¹⁰⁷ *Strykowski M. Kronika polska, litewska, žmudska i wszystkiej Rusi*. Т. II. S. 347.

¹⁰⁸ *Strykowski M. Kronika polska, litewska, žmudska i wszystkiej Rusi*. Т. II. S. 351; *Chronicon Bernardi Vapovii partem posteriorum 1480—1535. Kroniki B. Wapowskiego z Radochonic, kantora katedralnego krakowskiego, część ostatnia, czasy podługosowskie obejmująca / wyd. J. Szujski // Scriptores rerum Polonicarum. T. 2. Cracoviae*, 1874. S. 74.

- ¹⁰⁹ АСД. Т. 1. Вильно, 1867. С. 7.
- ¹¹⁰ *Родчанка Р. З* вечага (зборник фальк-лорна-этнографічных матэрыялаў Случчыны). Мінск, 1990. С. 3.
- ¹¹¹ *Ціткаўскі І.* Помнікі архітэктуры Случка. Случк, 1997.
- ¹¹² РИБ. Т. XX. Стлб. 628—630.
- ¹¹³ AGAD. AR. Dz. II, Sign. 3284.
- ¹¹⁴ РИБ. Т. XX. Стлб. 115.
- ¹¹⁵ *Wolff J.* Kniazitätie litewsko-ruscy. S. 265.
- ¹¹⁶ *Трицкевич А.П.* Древний город на Случи.
- ¹¹⁷ *Strykowski M.* Kronika polska, litewska, żmudska i wszystkiej Rusi. Т. II. S. 361.
- ¹¹⁸ Lietuvos Metrika. Knyga 7 (1506—1539) : Užrašymų knyga 7 / par. I. Pariene, L. Karalius, D. Antanavičius. Vilnius, 2011. P. 304. № 160.
- ¹¹⁹ *Лобин А.Н.* Битва под Оршей 8 сентября 1514 года. К 500-летию сражения. СПб., 2011. С. 150—165.
- ¹²⁰ *Трицкевич А.П.* Древний город на Случи. С. 15.
- ¹²¹ *Любавский М.К.* Очерк истории литовско-русского государства. С. 222.
- ¹²² *Перапці вайска Вялікага княства Літоўскага 1528 года.* Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кн. 523. Кніга публічных спраў I / пад рэд. А. І. Грушы, М. Ф. Спірыдонова, М. А. Вайтовіча. Мінск, 2003. С. 54.
- ¹²³ Lietuvos Metrika. Knyga 20 (1536—1539) : Užrašymų knyga 20 / par. R. Ragauskienė, D. Antanavičius, Vilnius, 2009. P. 87—90. № 47.
- ¹²⁴ АТ. Т. IX. Poznań, 1876. № 202.
- ¹²⁵ НГАБ. КМФ-18. Спр. 21. Арк. 192.
- ¹²⁶ Lietuvos Metrika. Knyga 12 (1522—1529) : Užrašymų knyga 12 / par. D. Antanavičius, A. Balinis. Vilnius, 2001. P. 281. № 297, 298.
- ¹²⁷ *Kolankowski L.* Zygmunt August wielki książe Litwy do roku 1548. Lwów, 1913. S. 14.
- ¹²⁸ Ibid. S. 14.
- ¹²⁹ ЛНБ. АР. Ф. 5. 1924. II. Арк. 315.
- ¹³⁰ *Przeddziecki A.* Jagiełlonki polskie w XVI wieku. Obrazy rodziny i dworu Zygmunta I i Zygmunta Augusta królów Polskich. Kraków, 1568. T. I. S. 46.
- ¹³¹ *Zróżdła do dziejów polskich / M. Malinowski, A. Przedziecki.* Wilno, 1844. T. 2. S. 425—29.
- ¹³² *Ульяновский В.* Князь Василь-Константин Острозский. С. 293.
- ¹³³ *И.В. [Новицкий И.В.]* Острожские легенды (К 400-летию юбилею кн. К.И. Острожского) // Воскресное чтение. 1933. № 42—43. С. 654.
- ¹³⁴ *Ульяновский В.* Князь Василь-Константин Острозский. С. 88.
- ¹³⁵ АЗР. Т. II. СПб., 1848. С. 191—192.
- ¹³⁶ *Ульяновский В.* Князь Василь-Константин Острозский. С. 272.
- ¹³⁷ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 12. P. 533. № 694; ЛНБ. АР. Ф. 5. Спр. 1924. II. Арк. 320.
- ¹³⁸ *Ульяновский В.* Князь Василь-Константин Острозский. С. 275; ЦДГАУК. Ф. 25. Спр. 4. Арк. 30—30 адв., 112 адв.
- ¹³⁹ *Kempa T.* Dzieje rodu Ostrogskich. S. 172.
- ¹⁴⁰ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 12. P. 346. № 421; P. 353, № 434, P. 358, № 441.
- ¹⁴¹ РИБ. Т. XX. Стлб. 1020.
- ¹⁴² Тамсама. Стлб. 1030, 1071—1072.
- ¹⁴³ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 20. P. 93. № 52—53.
- ¹⁴⁴ РИБ. Т. XX. Стлб. 917—920.
- ¹⁴⁵ Lietuvos Metrika. Knyga 19 (1535—1537) : Užrašymų knyga 19 / par. D. Vilimas. Vilnius, 2009. P. 117. № 76; P. 123. № 91; P. 129. № 104; P. 133. № 12; P. 160. № 152; P. 161. № 153; P. 172. № 170; P. 235. № 230; P. 252—253. № 253; P. 257. № 259; НГАБ. КМФ-18. Вош. I. Спр. 21.
- ¹⁴⁶ AGAD. AR. Dz. X. Akta niesignowane. Pa-piery ks. Sluckich. № 14.
- ¹⁴⁷ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 12. P. 361—362. № 450.
- ¹⁴⁸ Ibid. P. 607—611. № 765.
- ¹⁴⁹ НГАБ. КМФ-18. Вош. I. Спр. 24. Арк. 111 адв. — 112 адв.
- ¹⁵⁰ *Трицкевич А.П.* Древний город на Случи. С. 11.
- ¹⁵¹ *Strykowski M.* Kronika polska, litewska, żmudska i wszystkiej Rusi. Т. II. S. 394.
- ¹⁵² *Korrespondencje Jana Karola Chodkiewicza poprzedzone opisem rękopismów z archiwum radziwiłłowskiego, znajdujących się w Bibliotece Ordynacji Krasieńskich połączonej z Muzeum Konstantego Świdzińskiego / oprac. Wł. Chomętowski.* Warszawa, 1875. S. 8—9.
- ¹⁵³ EFE. T. LI. Romae, 1980. № 139.
- ¹⁵⁴ EFE. T. LII. Romae, 1981. № 361.

- ¹⁵⁵ Ibid. № 377.
- ¹⁵⁶ EFE. T. XXXV. Romae, 1990. № 348; EFE. T. LXXIV. Romae, 1990. № 5855.
- ¹⁵⁷ EFE. T. LIII. Romae, 1981. № 873.
- ¹⁵⁸ Ibid. № 945.
- ¹⁵⁹ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 20. P. 242—243. № 169.
- ¹⁶⁰ АЗР. Т. II. С. 365.
- ¹⁶¹ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 523. S. 2.
- ¹⁶² Ibid. S. 1.
- ¹⁶³ Дым — падатковая адзінка ў ВКЛ, якая складалася з адной гаспадаркі.
- ¹⁶⁴ НГАБ. Ф. 136. Воп. 1. Спр. 344. Арк. 5.
- ¹⁶⁵ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 524. S. 1.
- ¹⁶⁶ Галенчанка Г.Я. Невядомыя і малавядомыя помнікі духоўнай спадчыны і культурных сувязей Беларусі XV — сярэдзіны XVII ст. Мінск, 2008. С. 99.
- ¹⁶⁷ [Burzyński P.] Prawo polskie prywatnie... T. II. Kraków, 1871. S. 82.
- ¹⁶⁸ АТ. Т. XIV. Poznaniae, 1952. S. 6—8.
- ¹⁶⁹ АРКг. АМЧ 1030. S. 1—3.
- ¹⁷⁰ Ibid. S. 1.
- ¹⁷¹ Ibid. S. 2.
- ¹⁷² Ibid. S. 3.
- ¹⁷³ Ibid. S. 15.
- ¹⁷⁴ Ibid. S. 13.
- ¹⁷⁵ Lietuvos Metrika. Knyga 15 (1522—1538) : Užrašymų knyga 15 / par. A. Dubonis. Vilnius, 2002. P. 175. № 138.
- ¹⁷⁶ Кром М.М. Стародубская война. 1534—1537. Из истории русско-литовских отношений. М., 2008. С. 100.
- ¹⁷⁷ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 15. P. 252. № 193.
- ¹⁷⁸ Кром М.М. Стародубская война. 1534—1537. С. 130.
- ¹⁷⁹ Грицкевич А.П. Древний город на Случи. С. 15.
- ¹⁸⁰ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 19. P. 58—59. № 7.
- ¹⁸¹ Ibid. Užrašymų knyga 19. P. 237. № 233.
- ¹⁸² Lietuvos Metrika. [Knyga 231] (1540—1543) : 12-oji Teismų bylų knyga / par. I. Valikonytė, N. Šlimienė, S. Viskantaite-Saviščiėvienė, L. Steponavičienė. Vilnius, 2007. P. 39. № 134.
- ¹⁸³ НГАБ. КМФ-18. Воп. 1. Спр. 21. Арк. 192.
- ¹⁸⁴ Lietuvos Metrika. 12-oji Teismų bylų knyga. P. 39. № 134.
- ¹⁸⁵ Ibid. P. 56, 182, 193.
- ¹⁸⁶ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 536. S. 35.
- ¹⁸⁷ Lietuvos Metrika. 12-oji Teismų bylų knyga. P. 182.
- ¹⁸⁸ Lietuvos Metrika. 10-oji Teismų bylų knyga / par. S. Lazutka, I. Valikonytė, S. Viskantaite-Saviščiėvienė, I. Karpivičienė. Vilnius, 2003. P. 20. № 1; P. 62. № 91.
- ¹⁸⁹ Ibid. P. 24—28, № 18—20; P. 62. № 91.
- ¹⁹⁰ Ibid. P. 31. № 26.
- ¹⁹¹ НГАБ. КМФ-18. Воп. 1. Спр. 21. Арк. 192.
- ¹⁹² Lietuvos Metrika. 10-oji Teismų bylų knyga. P. 24—28, № 18—20; НГАБ. КМФ-18. Воп. 1. Спр. 21. Арк. 40. адв.
- ¹⁹³ Ibid. P. 62. № 91; P. 107. № 167.
- ¹⁹⁴ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Hauptabteilung XX, Ostpreussische Folianten.
- ¹⁹⁵ Грицкевич А.П. Случ. С. 112.
- ¹⁹⁶ Голенченко Г.Я. Литературное меценатство магнатов Беларуси середины XVI — первой половины XVII в. С. 50.
- ¹⁹⁷ 1542 г. // ПСРЛ. Т. XVII. С. 104.

У віры перамен

- ¹⁹⁸ АРКг. АМЧ 1030. S. 1—3, 13.
- ¹⁹⁹ Ibid. S. 27.
- ²⁰⁰ Lietuvos Metrika. 12-oji Teismų bylų knyga. P. 205. № 241.
- ²⁰¹ Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга запісаў 30 / падр. В.С. Мянжынскі. Мінск, 2008. С. 199; Документы князёў Аселькавічаў захоўваліся ў архіве князёў Астрожскіх яшчэ ў 1627 г. ЛНБ. АР. Ф. 5. Спр. II. 1802. Арк. 17.
- ²⁰² AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 14. S. 32.
- ²⁰³ Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кн. запісаў 30. С. 142.
- ²⁰⁴ АРКг. АМЧ 1031. S. 2.
- ²⁰⁵ Jasnowski J. Mikołaj Czarny Radziwiłł (1515—1565). Kanclerz i marszałek ziemski Wielkiego Księstwa Litewskiego, wojewoda wileński. Warszawa, 1939. S. 6.
- ²⁰⁶ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 11.

- ²⁰⁷ Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга запісаў 30. С. 143.
- ²⁰⁸ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 511. S. 58;
- ²⁰⁹ Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга запісаў 30. С. 104, 142.
- ²¹⁰ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy. S. 333.
- ²¹¹ APKr. AMCh 1030. S. 25.
- ²¹² Статут ВКЛ 1529 г. Разд. II. Арт. 18. С. 138.
- ²¹³ Lietuvos Metrika: 12-oji Teismu byly knyga. P. 45. № 22.
- ²¹⁴ Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга запісаў 30. С. 165.
- ²¹⁵ Тамсама. С. 90.
- ²¹⁶ APKr. AMCh 1030. S. 33.
- ²¹⁷ Ferenc M. Mikolaj Radziwill Rudy. S. 88.
- ²¹⁸ Listy króla Zygmunta Augusta do Radziwillów / oprac., wstęp, komm. I. Kanewska. Kraków, 1999. S. 69.
- ²¹⁹ НГАБ. Ф. 694. Воп. 4. Спр. 5749. Арк. 251.
- ²²⁰ Ferenc M. Mikolaj Radziwill Rudy. S. 109.
- ²²¹ Skarbiec diplomatów. T. II. S. 319.
- ²²² Listy polskie XVI wieku. T. III. Listy z lat 1550—1551 ze zbiorów Władysława Pociechy, Witolda Taszyckiego i Adama Turasiewicza / pod red. K. Rymuta. Kraków, 2004. S. 79.
- ²²³ Listy króla Zygmunta Augusta do Radziwillów. S. 192.
- ²²⁴ Przędziecki A. Jagiellonki polskie w XVI wieku. T. I. S. 386.
- ²²⁵ Listy polskie XVI wieku. T. III. S. 142—143.
- ²²⁶ APKr. AMCh 1031. S. 1.
- ²²⁷ APKr. AMCh 1030. S. 27.
- ²²⁸ Ульяновский В. Князь Василь-Константин Острозький. С. 352—388; Lietuvos Metrika. 12-oji Teismų byly knyga. P. 43—45. № 22; P. 46. № 23—24; P. 54. № 53; P. 57—58. № 58; P. 58—63. № 60; P. 131—135. № 141.
- ²²⁹ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 14. S. 34.
- ²³⁰ Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга запісаў 30. С. 199.
- ²³¹ APKr. AMCh 1030. S. 25—31.
- ²³² Ibid. S. 26.
- ²³³ Ibid. S. 30.
- ²³⁴ APKr. AMCh 1031. S. 1—3.
- ²³⁵ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 28. S. 18—47.
- ²³⁶ APKr. AMCh 49. S. 42—47.
- ²³⁷ Минская старина. Минск, 1913. Вып. 4. С. 1.
- ²³⁸ APKr. AMCh 49. S. 58.
- ²³⁹ НГАБ. КМФ-18. Воп. 1. Спр. 34. Арк. 309 адв. — 310 адв.
- ²⁴⁰ Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кніга запісаў 43 (1523—1560) / пад р. В.С. Мянжынскі. Мінск, 2003. № 33. С. 82.
- ²⁴¹ AGAD. AR. Dz. X. Akta niesignowane. Papiery ks. Olelkowiczów Sluckich 1. № 14.
- ²⁴² APKr. AMCh 38. S. 7.
- ²⁴³ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 28. S. 59—65.
- ²⁴⁴ Ibid. S. 60.
- ²⁴⁵ Ibid. S. 60—61.
- ²⁴⁶ Ibid. S. 63.
- ²⁴⁷ Ibid. S. 64.
- ²⁴⁸ Lietuvos Metrika. Knyga 37 (1552—1561) : Užrašymų knyga 37 / par. D. Baronas. Vilnius, 2011. P. 192—193. № 112.
- ²⁴⁹ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 28. S. 7—16.
- ²⁵⁰ APKr. AMCh 51. S. 363.
- ²⁵¹ Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 37. P. 193. № 112.
- ²⁵² BCz. MN 862.
- ²⁵³ AGAD. AR. D. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 35—42.
- ²⁵⁴ LMAV RS. F. 16. B. 205; АСД. Т. I. С. 144, 238.
- ²⁵⁵ Kurtyka J. Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu. Kraków, 1997.
- ²⁵⁶ РИБ. Т. XXX. Юрьев, 1914. С. 44.
- ²⁵⁷ AGAD. AR. D. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 31.
- ²⁵⁸ AGAD. AR. Zb. Dok. Pergam. № 7737.
- ²⁵⁹ AGAD. AR. Zb. Dok. Pergam. № 7739.
- ²⁶⁰ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy. S. 355.
- ²⁶¹ Przędziecki A. Jagiellonki polskie w XVI wieku. T. II. S. 68.
- ²⁶² ALS. T. VI : 1549—1577. Lwów, 1910. S. 155, 162, 170.
- ²⁶³ Przędziecki A. Jagiellonki polskie w XVI wieku. T. II. S. 86—100; ALS. T. VI. S. 176.
- ²⁶⁴ Górnicki Ł. Dzieje w Koronie Polskiej / oprac. H. Barycz. Wrocław, 2003. S. 136.
- ²⁶⁵ Przędziecki A. Jagiellonki polskie w XVI wieku. T. II. S. 68.

- ²⁶⁶ Ibid. S. 118.
- ²⁶⁷ Ibid. S. 120.
- ²⁶⁸ *Jasnowski J.* Mikołaj Czarny Radziwiłł. S. 346.
- ²⁶⁹ *Górnicki Ł.* Dzieje w Koronie Polskiej. S. 133—141.
- ²⁷⁰ *Ульяновский В.* Князь Василь-Константин Острозкий. С. 463.
- ²⁷¹ *Górnicki Ł.* Dzieje w Koronie Polskiej. S. 138.
- ²⁷² ЛНБ. АР. Ф. 5. Вон. 1. Спр. П. 1802. Арк. 5—6 рэстр документаў архіва за 1627 г.
- ²⁷³ *Przedziecki A.* Jagiellonki polskie w XVI wieku. Т. II. S. 152.
- ²⁷⁴ APKr. AMCh 38. S. 20—21.
- ²⁷⁵ *Флоря Б.Н.* Русско-польские отношения и балтийский вопрос в конце XVI — начале XVII в. М., 1973. С. 7.
- ²⁷⁶ *Янушкевич А.* Вялікае княства Літоўскае і Інфлянцкая вайна 1558—1570 гг. Мінск, 2007. С. 23.
- ²⁷⁷ *Jasnowski J.* Mikołaj Czarny Radziwiłł. S. 181.
- ²⁷⁸ *Strykowski M.* Kronika polska, litewska, żmudska i wszystkiej Rusi. Warszawa, 1846. Т. II. S. 410—411.
- ²⁷⁹ *Paprocki B.* Gniazdo spoty. S. 1152.
- ²⁸⁰ Суч. г. Петрыкаў Гомельскай вобл.
- ²⁸¹ Lietuvos Metrika. Užrašymų kniga 37. С. 275. № 258.
- ²⁸² *Przybyliński R.* Hetman wielki koronny Mikołaj Mielecki (ok. 1540—1585). Toruń, 2000. S. 64.
- ²⁸³ *Paprocki B.* Gniazdo spoty. S. 1152.
- ²⁸⁴ *Янушкевич А.* Вялікае княства Літоўскае і Інфлянцкая вайна 1558—1570 гг. С. 100—102.
- ²⁸⁵ РИБ. Т. XXXIII. Петроград, 1915. С. 246. К. 450.
- ²⁸⁶ *Рахуба А.* Вялікае княства Літоўскае ў парламенцкай сістэме Рэчы Паспалітай (1569—1763). Мінск, 2008. С. 52—53.
- ²⁸⁷ РИБ. Т. XXX. С. 646.
- ²⁸⁸ Skarbiec diplomatów. Т. II. S. 322.
- ²⁸⁹ Ibid.
- ²⁹⁰ *Rej M.* Zwierzyniec 1562 / wyd. W. Bruchnalski. Kraków, 1895. S. 179.
- ²⁹¹ *Lulewicz H.* Gniewów o unię ciąg dalszy. S. 58.
- ²⁹² *Янушкевич А.* Вялікае княства Літоўскае і Інфлянцкая вайна 1558—1570 гг. С. 150.
- ²⁹³ Akty unij Polski z Litwą. 1385—1791 / wyd. St. Kutrzeba i Wł. Semkowicz. Kraków, 1932. S. 189—192.
- ²⁹⁴ Дневник Люблинского сейма 1569 года. Соединение Великого княжества Литовского с королевством Польским / под. ред. М.О. Кюловича. СПб., 1848. С. 491—492.
- ²⁹⁵ *Ferenc M.* Mikołaj Radziwiłł Rudy. S. 335.
- ²⁹⁶ Akty unij Polski z Litwą. S. 104.
- ²⁹⁷ *Wawrzyńczyk A.* Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI wieku. Wrocław, 1951. S. 25.
- ²⁹⁸ Akty unij Polski z Litwą. S. 231.
- ²⁹⁹ EFE. T. XLII. Romae, 1977. № 2090. S. 57.
- ³⁰⁰ Akty unij Polski z Litwą. S. 220—227.
- ³⁰¹ Lietuvos Metrika. Knyga 531. P. 152. № 156.
- ³⁰² Akty unij Polski z Litwą. S. 308—318.
- ³⁰³ Ibid. S. 348—362.
- ³⁰⁴ Ibid. S. 373—375.
- ³⁰⁵ *Рахуба А.* Вялікае княства Літоўскае ў парламенцкай сістэме Рэчы Паспалітай (1569—1763). С. 185.
- ³⁰⁶ *Lulewicz H.* Gniewów o unię ciąg dalszy. S. 22—23.
- ³⁰⁷ *Kot S.* Gniewy o unię // Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby. Т. 2. Kraków, 1938. S. 361—365.
- ³⁰⁸ *Kempa T.* Zabiegi kniazioz Olelkowiczowz stuklich o uzyskanie miejsca w senacie po 1569 roku. S. 70.
- ³⁰⁹ Akty unij Polski z Litwą. S. 383—384.
- ³¹⁰ *Kempa T.* Zabiegi kniazioz Olelkowiczowz. S. 71.
- ³¹¹ *Lulewicz H.* Gniewów o unię ciąg dalszy. S. 58.
- ³¹² Listy krola Zygmunta Augusta do Radziwiłłow. S. 613.
- ³¹³ *Ланно И.* Великое княжество Литовское во второй половине столетия. Русско-литовский совет и его сеймик. Юрьев, 1911. Приложение. С. 21—23.
- ³¹⁴ *Lulewicz H.* Gniewów o unię ciąg dalszy. S. 41, 57.

- ³¹³ Akta unij Polski z Litwą. S. 392.
- ³¹⁴ Kempa T. Konstanty Wasil Ostrogski (ok. 1524/1525—1608). S. 69.
- ³¹⁷ Трачевский А. Польское безкорольё по прекращению династии Ягеллонов. М., 1869. Приложение. С. 96.
- ³¹⁸ Akty zjazdów stanów Wielkiego Księstwa Litewskiego. T. I. Okresy bezkrólewí / opras. H. Lulewicz. Warszawa, 2006. S. 42, 43.
- ³¹⁹ Lulewicz H. Gniewów o unię ciąg dalszy. S. 106.
- ³²⁰ Любавский М.К. Литовско-русский сейм. Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешней жизнью государства. М., 1915. С. 335.
- ³²¹ Bielski M. Kronika. T. III. Sanok, 1856. S. 1241.
- ³²² Kempa T. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka (1549—1616). S. 75.
- ³²³ Lulewicz H. Gniewów o unię ciąg dalszy. S. 127.
- ³²⁴ Bielski M. Kronika. T. III. S. 1266.
- ³²⁵ Lulewicz H. Gniewów o unię ciąg dalszy. S. 141.
- ³²⁶ Kowalska H., Wiśniewski J. Jerzy Olekiewicz // PSB. T. XXIII. S. 744.
- ³²⁷ Akty zjazdów stanów. T. I. S. 126.
- ³²⁸ Kempa T. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka. S. 88.
- ³²⁹ Kempa T. Zabiegi kniazíw Olekiewiczów. S. 79.
- ³³⁰ Ibid. S. 78.
- ³³¹ AGAD. AR. Dz. X. Akta niesignowane. Papiery ks. Śluckich. List M. Radzawilla i J. Chodkiewicza. Kleck, 1575.
- ³³² Lulewicz H. Gniewów o unię ciąg dalszy. S. 209.
- ³³³ Akty zjazdów stanów. T. I. S. 191, 193.
- ³³⁴ АСД. Т. IV. СПб., 1867. S. 26—29.
- ³³⁵ Archiwum Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego / wyd. W. Sobieski. Warszawa, 1904. T. I. S. 131—132.
- ³³⁶ Ламто И. Велико княжество Литовское. Приложение. С. 26.
- ³³⁷ Lulewicz H. Gniewów o unię ciąg dalszy. S. 303—304.
- ³³⁸ Kempa T. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka. S. 108.
- ³³⁹ ADR. S. 11—12.
- ³⁴⁰ BCz. Rkps. 1662. S. 421.
- ³⁴¹ Lietuvos Metrika. Užrašymų kniga 37. P. 277, № 264.
- ³⁴² Ibid. C. 477. № 601.
- ³⁴³ EFE. T. XLI. № 1914.
- ³⁴⁴ Kochanowski J. Pamiątka wszystkimi cnotami hojnie obdarzonemu Janowi Baptyście hrabi na Tęczynie, belskiemu wojewodzie i lubelskiemu staroście etc. [Brześć Litewski ok. 1570].
- ³⁴⁵ Kurtyka J. Latyfundium Tęczynskie. Dobra i właściciele (XIV—XVII wiek). Kraków, 1999. S. 200.
- ³⁴⁶ LVIA. F. 1280. Op. 1. B. 12.
- ³⁴⁷ Kurtyka J. Latyfundium Tęczynskie. S. 144—145.
- ³⁴⁸ APKr. AMCh 1031. S. 55—90.
- ³⁴⁹ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 56.
- ³⁵⁰ НГАБ. Ф. 1737. Воп. 1. Спр. 1. Арк. 212—214 адв., 295, 412, 418 адв.; Спр. 2. Арк. 49 адв., 83—85 адв., 136—137 адв., 324 адв. — 325.
- ³⁵¹ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 524. S. 41.
- ³⁵² LMAB RS. F. 21. B. 1647. P. 4.
- ³⁵³ Ibid. P. 3.
- ³⁵⁴ LMAB RS. F. 21. B. 1648.
- ³⁵⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 159. Pl. 2. S. 79—81.
- ³⁵⁶ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 536. S. 7.
- ³⁵⁷ AGAD, t. zw. Metryka Litewska. Sumariusz Metryki Litewskiej V. K. 177.
- ³⁵⁸ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 148; НГАБ. КМФ-18. Воп. 1. Спр. 266.
- ³⁵⁹ Alexandrowicz St. Powstanie i rozwój miast województwa podlaskiego (XV w. — I poł. XVII w.) // Akta Baltico-Slavika. 1964. T. 1. S. 99.
- ³⁶⁰ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 524. S. 28.
- ³⁶¹ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 528. S. 1—3.
- ³⁶² AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 536. S. 3; LMAB RS. F. 21. B. 1420.
- ³⁶³ LVIA. F. 1280. Op. 1. B. 575.
- ³⁶⁴ AGAD. AR. Dz. X. Akta niesignowane. Papiery ks. Śluckich.
- ³⁶⁵ Ibid.
- ³⁶⁶ Грицкевич А.П. Частновладельческие города Белоруссии в XVI—XVIII вв. Социально-экономическое исследование истории городов. Минск, 1975. С. 56.

³⁶⁷ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 523. S. 5.

³⁶⁸ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 524. S. 1, 2, 5.

³⁶⁹ НГАБ. Ф. 136. Вop. I. Спр. 344. Арк. 6.

³⁷⁰ Собрание древних актов и грамот городов Минской губернии, православных монастырей, церквей и по разным предметам. Минск, 1848. С. 29. Памылкова стацьця як наданне ад князя Сямёна Слуцкага.

³⁷¹ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 524. S. 5.

³⁷² AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 530. S. 1.

³⁷³ Książki o wychowaniu dzieci bardzo dobre, przyteczne i potrzebne, z których rodzicy ku wychowaniu dzieci swych naukę dolożny wyczerpnąć mogą. Kraków : Drukarnia M. Siebeneicher, 1558; перадрукавана : W. Wislocki, Kraków, 1876. Biblioteka Przedruków. № 2.

³⁷⁴ Strykowski M. О początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemiojdzkiego i ruskiego, przedytym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bolego a uprzejmie pilnego doświadczenia / oprac. J. Radziszewska. Warszawa, 1978. S. 5.

³⁷⁵ Strykowski M. О początkach. S. 35.

³⁷⁶ Ibid. S. 39.

³⁷⁷ Ibid. S. 10—11.

³⁷⁸ Strykowski M. Kronika polska, litewska, żmudska i wszystkiej Rusi. S. VII—VIII.

³⁷⁹ Kalamajska-Saeed M. Portrety i zabytki ks. Olekowiczów w Słucku. Inwentaryzacja Józefa Smolińskiego. Warszawa, 1996. S. 66—67.

³⁸⁰ Грыцкевіч А.П. Рэгіянальная культура Слуцкіна ў XVI—XVIII стст. // Беларусіка = Albaruthenica. Кн. 3: Нацыянальны і рэгіянальны культуры, іх узаемадзеянне / рэд. А. Мальдзіс [і інш.]. Мінск, 1994. С. 26.

³⁸¹ Голенченко Г.Я. Литературное меценатство магнатов Беларуси середины XVI — первой половины XVII в. С. 52—53.

³⁸² Ерусалимский К.Ю. Сборник Курбского. Т. II. Исследование книжной культуры. М., 2009. Т. II. С. 359.

³⁸³ Тамсама. Т. I. С. 55—56.

³⁸⁴ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 295. S. 51—52. Ліст Кр. Радзівіла да Януша Радзівіла. [Май 1602.] б/м.

³⁸⁵ Свяжынскі У.М. «Гістарычныя запіскі» Ф. Булашоўскага. Мінск, 1990. С. 102.

³⁸⁶ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 53—75.

³⁸⁷ Минская старина. Минск, 1913. Вып. 4. С. 2—3.

³⁸⁸ Киево-Печерский Патерик, или сказанія о жити и подвигахъ Святыхъ Утодниковъ Киево-Печерской Лавры. Київ, 1991. С. 63.

³⁸⁹ Голубев С.Т. Древний помяникъ Киево-Печерской Лавры. Київ., 1892. С. IX, 79.

³⁹⁰ Киево-Печерский Патерик, или сказанія о жити и подвигахъ Святыхъ Утодниковъ Киево-Печерской Лавры. С. 16, 17, 60—62.

³⁹¹ Голубев С.Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники. Київ, 1883. Т. I. Прил. II. С. 8—9.

Браты Аделькавічы

³⁹² AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 56.

³⁹³ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 159. Pl. 2. S. 111.

³⁹⁴ Wolff J. Kniaziowie litewsko-ruscy. S. 334.

³⁹⁵ Paprocki B. Gniazdo cnoty. S. 1152.

³⁹⁶ Uruski S. Rodzina. T. VI. Warszawa, 1909. S. 308.

³⁹⁷ Boniecki A. Herbarz Polski. T. XI. Warszawa, 1907. S. 283.

³⁹⁸ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 28. S. 56.

³⁹⁹ Paravicini A., Paravicini W. «Alexander Soltan ex Lithuania ritum grecorum sectans». Eine ruthenisch — polnische Reise zu den Höfen Europas und zum Heiligen Land 1467—1469 // Zwischen Christianisierung und Europäisierung: Beiträge zur Geschichte Osteuropas in Mittelalter und Früher Neuzeit. Festschrift für Peter Nitsche zum 65. Geburtstag / hrsg. von Eckhard Hübner, Ekkehard Klug und Jan Kusber. Stuttgart, 1998. S. 367—401.

⁴⁰⁰ НГАБ. Ф. 694. Вop. 4. Спр. 1922. Арк. 94 адв.; AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 55—56.

⁴⁰¹ Шимак Е.К. Донесения папских нунциев в Польшу в XVI веке как источник по внешнеполитической истории России // Працы гістарычнага факультэта БДУ. Вып. 3. Мінск, 2008. С. 229—230; Boratyński L. Caligari J.A. nuncyusz apostolski w Polsce w 1578—1581. Kraków, 1915.

⁴⁰² J.A. Caligari nuntii apostolici in Polonia Epistolae et acta 1578—1581 / edit. Boratyński L. // Monumenta Poloniae Vaticana, T. 4. Cracoviae, 1915. S. 200—208.

⁴⁰¹ Брунсберг (суч. Бранева) — горад у Прусіі (зараз Польша, Вармінскае ваяводства). У 1565 г. кардыналам Ст. Гозіем там быў адкрыты калегіум, найбліжэйшы да зямель Рэчы Паспалітай.

⁴⁰² J.A. Caligarii nuntii apostolici in Polonia Epistolae et acta 1578—1581. S. 200.

⁴⁰³ *Kemra T. Dzieje rodu Ostrogskich*. S. 135.

⁴⁰⁶ Ульяновскі В. Князь Василь-Константин Острозький. С. 1219.

⁴⁰⁷ J.A. Caligarii nuntii apostolici in Polonia Epistolae et acta 1578—1581. S. 205—207.

⁴⁰⁸ *Ibid.* S. 205.

⁴⁰⁹ *Ibid.* S. 202.

⁴¹⁰ *Ibid.* S. 203. Пераклад А. Жлуткі.

⁴¹¹ *Ibid.* S. 407.

⁴¹² *Oktabiński K., Miżacz M. Wojaze po Sarmacji*. Warszawa, 2000. S. 69—71.

⁴¹³ *Галенчанка Г.Я. Францыск Скарына — беларускі і ўсходнеэўрапейскі першадрукар*. Мінск, 1993.

⁴¹⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 358. S. 3. Ліст Яна Бараноўскага да К. Слуцкай. 07.05.1581. Венецыя.

⁴¹⁵ *Грицкевич А. Слуцк*. С. 15.

⁴¹⁶ *Kromer M. Polska, czyli o położeniu, ludności, obyczajach i sprawach publicznych Królestwa Polskiego księgi dwie / wyd. R. Marchwiński. Olsztyn, 1977. S. 78.*

⁴¹⁷ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 2, 3. Ліст Ю.Ю. Слуцкага да К. Слуцкай. 14.10.1580. Мілан.

⁴¹⁸ *Kromer M. Polska, czyli o położeniu, ludności, obyczajach i sprawach publicznych Królestwa Polskiego*. S. 78.

⁴¹⁹ *Barycz H. Z zaścianka na Parnas*. S. 52.

⁴²⁰ *Illustrissimo principi ac Domino Georgio, Dei gratia Ducis Silesiensis et Copulensis, etc., Excubabat Vratislaviae Joannes Scharffenberg*, 1580.

⁴²¹ Мікалай Пшонка Стэшшоўскі (?—1614), герба «Боньча», шляхціц з Люблінскага ваяводства Каралеўства Польскага. У якасці ахмістра суправджаў Юрыя Амелькавіча ў Італію. Паазней знаходзіўся на службе ў Капярны з Тэнчынскіх Радзівілаў.

⁴²² AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 6.

⁴²³ *Ibid.* S. 2—9. Ліст Ю. Слуцкага да К. Слуцкай. 14.10.1580. Мілан.

⁴²⁴ *Ibid.* S. 5.

⁴²⁵ *Ibid.* S. 2.

⁴²⁶ *Ibid.* S. 3.

⁴²⁷ Карона — венгерскі дукат, ці фларын. Залатая манета вагой у 3,4—3,5 гр.

⁴²⁸ *Ibid.* S. 6.

⁴²⁹ *Ibid.* S. 5.

⁴³⁰ *Ibid.* S. 8.

⁴³¹ Ян Ежкоўскі (Ежыковіч) Бараноўскі (?—п. 1595), герба «Астоля», шляхціц Пшэдзецкага павета. Сын Войцэха, сакратара вялікага кароннага і яго другой жонкі з Паледзіх. Магчыма, першадрукар знаходзіўся ў аршаку князя Аляксандра Слуцкага. (*Parrocki B. Herby Rycerstwa Polskiego na pięćciorek ksiąg rozdzielone*. Kraków, 1584. S. 371.) Паазней застаўся на службе ў Юрыя Амелькавіча.

⁴³² AGAD. AR. Dz. V. Sign. 12625.

⁴³³ *Ibid.* S. 15—17. Ліст М. Пшонкі да К. Радзівіла. 20.06.1584. Люблін.

⁴³⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 14—15. Ліст Ю.Ю. Слуцкага да К. Радзівіла. [01.07].1583. Кракаў.

⁴³⁵ *Barycz H. Z dziejów humanizmu w Polsce // OIR. T. XXIII. 1978. S. 29—30.*

⁴³⁶ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 10—11. Ліст Ю.Ю. Слуцкага да К. Слуцкай. 31.01.1581. Балоння.

⁴³⁷ Эскуда — іспанская і партугальская залатая манета вагой каля 3 гр.

⁴³⁸ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 10—11. Ліст Ю.Ю. Слуцкага да К. Слуцкай. 31.01.1581. Балоння.

⁴³⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 358. S. 1. Ліст Яна Бараноўскага да К. Слуцкай. 07.05.1581. Венецыя.

⁴⁴⁰ *Fabiani B. Niziołki, tokietki, karlikowie. Z dziejów karłów nadwornych w Europie*. Warszawa, 1980. S. 43; AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 91. S. 149.

⁴⁴¹ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 289. S. 11. Ліст Кр. Радзівіла да С. Трызны. 02.11.1581. Пад Псковам.

⁴⁴² *Lulewicz H. Gniewów o unii*. S. 335; AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14635. S. 46.

⁴⁴³ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 288. S. 76—80. Ліст Кр. Радзівіла да К. Слуцкай. 20.12.1580. Гродна; *Sajkowski A. Staropolska miłośność z dawnych listów i pamiętników*. Poznań, 1981. S. 37.

- ⁴⁴⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 16475.
- ⁴⁴⁵ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 289. S. 7—9. Ліст Кр. Радзівіла да К. Слуцкай. 22.06.1581. Вільня.
- ⁴⁴⁶ *Ferenc M. Mikolaj Radziwiłł «Rudy»*. S. 609.
- ⁴⁴⁷ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 289. S. 5. Ліст Кр. Радзівіла да К. Слуцкай. 21.06.1581. Вільня.
- ⁴⁴⁸ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 12.
- ⁴⁴⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 358. S. 2.
- ⁴⁵⁰ *Ibid.*
- ⁴⁵¹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 16475. S. 8. Ліст С. Трызны да Кр. Радзівіла. 08.06.1581. Слуцк.
- ⁴⁵² AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 524. S. 40.
- ⁴⁵³ *BCzar. RkpS. 2460a. S. 141. Ліст Я. Мышкоўскай да К. Слуцкай. 05.07.1581. Кракаў.*
- ⁴⁵⁴ НГАБ. Ф. 694. Воп. 4. Спр. 1922. Арк. 12.
- ⁴⁵⁵ *Akta unii z Litwą. S. 394.*
- ⁴⁵⁶ *Męczak A. Życie codzienne w podrózach po Europie XVI i XVII wieku.*
- ⁴⁵⁷ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14635.
- ⁴⁵⁸ НГАБ. Ф. 694. Воп. 4. Спр. 1923. Арк. 8.
- ⁴⁵⁹ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 136. Pl. 4. S. 21.
- ⁴⁶⁰ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 16475. S. 17—18. Ліст С. Трызны да К. Радзівіла. 21.12.1582. Уселюб.
- ⁴⁶¹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 9968. S. 1. Ліст С. Мантэлузі да М. Пшонкі Стэшкоўскага. 28.09.1586. Кракаў.
- ⁴⁶² AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 28. S. 1—6.
- ⁴⁶³ Яўфімія Юр'еўна Вяржбіцкая (1539—1589), жонка князя Андрэя Іванавіча Вішнявецкага, вальнскага ваяводы, ў 1576—1585 гг. цеша Мікалая Крыштафа Радзівіла Сіроткі.
- ⁴⁶⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14635; *Sajkowski A. Miłość staropolska. S. 47.*
- ⁴⁶⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 16475. S. 14. Ліст С. Трызны да Кр. Радзівіла. 27.12.1581. Асташын.
- ⁴⁶⁶ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 495. S. 72—73. Ліст М. Радзівіла да К. Слуцкай. 02.02.1582. Беліца.
- ⁴⁶⁷ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 6759. S. 19. Ліст Яна Кішкі да К. Слуцкай. 15.02.1582. Вільня.
- ⁴⁶⁸ *AJZ /wyd. J. Siemieńskim. T. 3. Warszawa, 1913. S. 41—42.*
- ⁴⁶⁹ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 496. S. 96—99. Ліст М. Радзівіла да К. Слуцкай. 20.05.[1582]. Вільня.
- ⁴⁷⁰ *Korespondencja Hieronima Rozdrażewskiego i przyz. P. Czaplewski. T. I. Toruń. 1937—1939. S. 262, 281.*
- ⁴⁷¹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 30. Ліст Ю. Слуцкага, Я.С. Слуцкага, А. Слуцкага да Кр. Радзівіла. 01.07.1583. Кракаў.
- ⁴⁷² AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 26—27. Ліст Ю. Слуцкага да К. Слуцкай. 30.03.1582. Бабруйск.
- ⁴⁷³ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 131. Pl. 1. S. 5.
- ⁴⁷⁴ *BCz. Teki Naruszewicza 94. № 15.*
- ⁴⁷⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14635. S. 19—25. Лісты К. Слуцкай да Кр. Радзівіла. 20.04.1582; 29.05.1582. Слуцк.
- ⁴⁷⁶ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 79—80.
- ⁴⁷⁷ *AGAD. AR. Dz. X. Akta niesignowane. Papiery ks. Olelkowiczów Sluckich I. № 1232.*
- ⁴⁷⁸ *Kempa T. Zabiegi książów Olelkowiczów. S. 85.*
- ⁴⁷⁹ *Латто И. Великое княжество Литовское. С. 257—259.*
- ⁴⁸⁰ *Kempa T. Zabiegi książów Olelkowiczów. S. 85; BKörn. 277. K. 40—41. Ю. Слуцкі да старасты варшаўскага. 06.08.1582. Слуцк.*
- ⁴⁸¹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 20—22. Ліст Ю. Слуцкага да Кр. Радзівіла. 14.08.1582. Орля.
- ⁴⁸² *Kempa T. Zabiegi książów Olelkowiczów. S. 84.*
- ⁴⁸³ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14631. S. 5—7. Ліст Юрыя, Яна Сімяона і Аляксандра Слуцкіх да К. Радзівіла. 31.10.1582. Орля.
- ⁴⁸⁴ *Ibid. S. 1—2. Ліст Юрыя, Яна Сімяона і Аляксандра Слуцкіх да Кр. Радзівіла. 02.11.1582. Орля. S. 3—4. Ліст Юрыя, Яна Сімяона і Аляксандра Слуцкіх да М. Радзівіла. 04.11.1582. Орля.*
- ⁴⁸⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 125. Pl. 6. S. 1.
- ⁴⁸⁶ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 159. Pl. 2. S. 105.
- ⁴⁸⁷ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 48. Pl. 3. S. 1—3.
- ⁴⁸⁸ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 71. Pl. 5. S. 18.
- ⁴⁸⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1759. S. 9—11. Ліст Ё. Быхаўца да К. Радзівіла. 04.03.1583. Скірмантава.
- ⁴⁹⁰ *Paprocki B. Herby. S. 882.*
- ⁴⁹¹ *Gwanini A. Kronika Sarmaczej Europyckiej, w której sie zamyka krolestwo Polskie ze wszystkimi Panstwy, Xiestwy, y Prowincyami: tudziej tez*

Wielkie Xięstwo Litew: Ruskie, Pruskie, Zmudzkie, Inflantskie, Moskiewskie y czesc Tatarów. Kraków, 1611. S. 220—222.

⁴⁹² *Kurtyka J. Latyfundium Tęczyńskie*. S. 144, 201.

⁴⁹³ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 28. S. 104.

⁴⁹⁴ *Ibid.* S. 67—68.

⁴⁹⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 12625. S. 1—7. Ліст М. Пшонкі Стрешкоўскага да К. Радзівіл. 28.11.1583. Люблін.

⁴⁹⁶ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 28. S. 111.

⁴⁹⁷ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14633. S. 3—4. Ліст Юрыя, Яна Сямёна Слуцкіх да Кр. Радзівіла. 29.08.1583. Слуцк.

⁴⁹⁸ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 1—2. Ліст Яна Баяноўскага да К. Радзівіл. 22.10.1583. Слуцк.

⁴⁹⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 42—43. Ліст Юрыя, Яна Сямёна кн. Слуцкіх да Кр. Радзівіла. 01.03.1584. Слуцк.

⁵⁰⁰ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 289. S. 33. Ліст Кр. Радзівіла да К. Радзівіл. 05.02.1585. Гродна.

⁵⁰¹ Метрыка Вялікага Княства Літоўскага. Кніга 70 (1582—1586) : кніга запісаў 70 / падр. А.А. Мясельскі. Мінск, 2008. № 110.

⁵⁰² AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 40—41. Ліст Ю. Слуцкага да Кр. Радзівіла. 10.05.1584. Марцінчы.

⁵⁰³ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 37—39. Ліст Ю. Слуцкага да Кр. Радзівіла. 30.05.1584. Слуцк.

⁵⁰⁴ Akta unij Polski z Litwą. S. 394.

⁵⁰⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 17a. Ліст Яна Баяноўскага да К. Радзівіл. 29.09.1583. Слуцк.

⁵⁰⁶ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 64.

⁵⁰⁷ BN III 3277 (4838). S. 1—1v. Ліст К. Радзівіл да Кр. Радзівіла. 01.08.[1585]. Турець.

⁵⁰⁸ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 127. Pl. 1. S. 5—7.

⁵⁰⁹ НГАБ. Ф. 694. Воп. 4. Спр. 1936. Арк. 2.

⁵¹⁰ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1759. S. 5. Ліст Ё. Быхаўца да К. Слуцкай. 15.05.1582. Слуцк.

⁵¹¹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 11078. S. 77—78. Ліст К. К. Астрожскага (сына) да Кр. Радзівіла. Сакавік 1579. Вільня.

⁵¹² Флеров И. О православных церковных братствах противоборствующих унии в Юго-

Западной России в XVI, XVII и XVIII вв. СПб., 1857. С. 27.

⁵¹³ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 530. S. 3.

⁵¹⁴ АСД. Т. VIII. Вильно, 1870. С. 84.

⁵¹⁵ *Прыцкевич А.П.* Социальная борьба горожан Белоруссии (XVI—XVII вв.). Минск, 1979. С. 122.

⁵¹⁶ *Снитко А.К.* Описание рукописей и старопечатных книг в Слуцком (Минской губ.) Троицанском монастыре // Минская старина. Вып. 2. Минск, 1911.

⁵¹⁷ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 527. S. 12.

⁵¹⁸ *Ibid.* S. 13.

⁵¹⁹ Историко-статистическое описание Минской епархии, составленное архимандритом Николаем. СПб., 1864. С. 110.

⁵²⁰ *Скелян А.А.* Родовая и историческая память в роде кн. Опельковичей-Слуцких // Генеалогія. Збірка наукових праць / гол. ред. В.А. Смолій, уп. В.В. Томазов. Київ, 2013. Вып. 1. С. 239—254.

⁵²¹ *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Orlkowiczów w Slucku. S. 24.

⁵²² ADR. S. 21.

⁵²³ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1759. S. 17. Ліст Ё. Быхаўца да К. Радзівіл. 01.05.[1586]. Слуцк.

⁵²⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 18—20. Ліст Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. 8.11.1586. Беліца.

⁵²⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14633. S. 66—70. Ліст Я. С. Слуцкага да Кр. Радзівіла. 17.07.[1586]. Капыль.

⁵²⁶ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 6759. S. 27. Ліст Яна Кішкі да Кр. Радзівіла. 12.05.1586. Іўе.

⁵²⁷ Існавалі дзве асобы, якія мелі гэты ўрад: Пётр Мышкоўскі, кашталіян люблінскі, староста асвеннымскі ў 1584—1598 гг., які быў родзічам князёў Амелькавічаў з боку маці (Urządnicę małopolscy XII—XV wieku : spisy / oprac. Janusz Kurtyka [et al.]. Wrocław, 1990), і Ян Астрарог, які завещаў старостам асвеннымскім імячэ ў 1585 г. і дапамагаў у вырашэнні судовых спраў, звязаных з польскімі ўладаннямі Амелькавічаў (AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 5. Ліст Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. 07.07.1585. Бельск).

⁵²⁸ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 200. Ліст Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. У вялікую пятніцу 1592. Кракаў.

⁵²⁹ ADR. S. 183.

⁵³⁰ *Ситко А.К.* Описание рукописей и старопечатных книг в Слуцком (Миинской губ.) Тройчанском монастыре.

⁵³¹ *Teratourgema lubo cuda, ktore byly tak w samym swi˛etocudotworonym monastyrze piecarskim kiiowskim.* Jako i w obudwu swi˛etych piecharach, w ktorych po woli Boz˛ey Blogoslawnieni Oy-cowie Piecarscy pozywszy, i ci˛ezary Ciał swoich zloz˛yli. Wiernie i pilnie teraz pierwszy rozzebranej i swiatu podane przez w. ojca Athanasiusa Kalnofoyskiego. Z drukarni Kiiowopieczarskiej. 1638. S. 27—30.

⁵³² *Яковенко Н.* «Погреб тілу моему вибираю с предки моєми»: місія поховань волинських князів у XV — середині XVII століть // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2011. Вип. 20. С. 784—808.

⁵³³ *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Oielkowiczów w Slucku. S. 66.

⁵³⁴ АВАК. Т. XII. Вильня, 1883. С. 239.

⁵³⁵ *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Oielkowiczów w Slucku. S. 35.

⁵³⁶ *Ibid.* S. 29.

⁵³⁷ *Грицкевич А.П.* Древний город на Случи. С. 116.

⁵³⁸ *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Oielkowiczów w Slucku. S. 55.

⁵³⁹ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 1. S. 80.

⁵⁴⁰ AGAD. AR. Dz. II. Sign. 3114.

⁵⁴¹ APKr. AMCh 59. S. 216.

⁵⁴² НГАБ. Ф. 1741. Вop. 1. Спр. 63. Арк. 343.

⁵⁴³ APKr. AMCh 119. S. 31.

⁵⁴⁴ APKr. AMCh 678. S. 139.

⁵⁴⁵ НГАБ. Ф. 1741. Вop. 1. Спр. 63. Арк. 342 адв. — 345 адв.

⁵⁴⁶ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 18—20.

⁵⁴⁷ *Ibid.* S. 9—11.

⁵⁴⁸ BCZ. Teki Naruszewicza 94. № 15.

⁵⁴⁹ J.A. Caligarii nuntii apostolici in Polonia Epistolae et acta 1578—1581. S. 407.

⁵⁵⁰ *Żoigdz-Strzelczyk D.* Peregrinatio academica. Poznań, 1996. S. 56.

⁵⁵¹ *Uruski S.* Rodzina. T. III. Warszawa, 1905. S. 352.

⁵⁵² AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 2.

⁵⁵³ *Ibid.* S. 10.

⁵⁵⁴ «E venuto per studiare in Bologna uno degli tre figli del già duca di Sluzco di fede rutena, ma che inclina a farsi cattolico: <...> si chiama Simone, duca di Sluzco». S. 407.

⁵⁵⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14633. S. 2. Лист Я.С. Слуцкага да К. Слуцкай. 04.03.1581. Лука.

⁵⁵⁶ *Ibid.* S. 1—2.

⁵⁵⁷ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 288. S. 20—21. Лист Кр. Радзівіла да К. Слуцкай. 22.06.1581. 6/м.

⁵⁵⁸ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 16475. S. 13—15. Лист С. Трызны да Кр. Радзівіла. 27.12.1581. Астаньн.

⁵⁵⁹ *Ibid.* S. 18. Лист С. Трызны да К. Радзівіла. 21.21.1582. Усеюуб.

⁵⁶⁰ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1759. S. 1—4. Лист Ё. Выхаўца да К. Слуцкай. 15.04.1582. Скірмантава.

⁵⁶¹ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 49. Pl. 3. S. 1.

⁵⁶² AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 511. S. 20.

⁵⁶³ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 147. Pl. 6a. S. 1.

⁵⁶⁴ *Ibid.* S. 5.

⁵⁶⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 136. Pl. 4. S. 1.

⁵⁶⁶ [Электронны рэсурс]. URL : <http://www.epraveldas.lt/vbSPI/biRecord.do?biRecordId=1372> (дата звароту : 20.04.2013).

⁵⁶⁷ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 57. Pl. 1. S. 1.

⁵⁶⁸ АВАК. Т. XII. С. 443.

⁵⁶⁹ НГАБ. КМФ-18. Вop. 1. Спр. 73. Арк. 110.

⁵⁷⁰ ADR. S. 23.

⁵⁷¹ AGAD. AR. Dz. II. T. 1. № 226. 2.04.1586. Лист Ст. Баторыя, адмаўляючага кн. Сімяону (Слуцкаму) ва ўрадзе маршалка надворнага літоўскага.

⁵⁷² AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14633. S. 21—22. Лист Я.С. Слуцкага да М. Кр. Радзівіла. 10.06.1585. Цеханавец.

⁵⁷³ *Kronika mieszczanina krakowskiego z lat 1575—1595 / wyd. H. Barycz.* Kraków, 1930. S. 29.

⁵⁷⁴ AGAD. AR (część nie opracowana), b/s. S. 2. [Электронны рэсурс]. URL : http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/skarb_List_dot_staran_o_reke_Zofii_Mieleckiej_corki_wojewody_podolskiego_16_XI_1585_r_gid,407278.cid,1072.htm 16 XI 1585, Gródek (дата звароту : 12.04.2013).

⁵⁷⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14633. S. 21—22. Лист Яна Сімяона кн. Слуцкага да М. Кр. Радзівіла. 10.06.1585. Цеханавец.

- ⁵⁷⁶ AGAD. AR (część nie opracowana), b/s. S. 2. [Электронный ресурс]. URL : http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/skarb_List_dot_staran_oreke_Zofii_Mjeleckiej_corki_wojewody_podolskiego_16_XI_1585_rgid,407278,cid,1072.htm16_XI_1585_Grödek (data zwaroty: 12.04.2013).
- ⁵⁷⁷ АВАК. Т. VIII. Видіно, 1875. С. 423.
- ⁵⁷⁸ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 14. Лист Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. 24.09.1586. Загорск.
- ⁵⁷⁹ АВАК. Т. VIII. С. 427—428.
- ⁵⁸⁰ Тамсама. С. 425.
- ⁵⁸¹ Рахуба А. Вялікае княства Літоўскае. С. 246.
- ⁵⁸² Akty zjazdów stanów. T. 1. S. 236.
- ⁵⁸³ ADS. S. 24.
- ⁵⁸⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 123. Лист Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. [1587].
- ⁵⁸⁵ ADS. S. 30.
- ⁵⁸⁶ Свяжынскі У.М. «Гістарычныя запіскі» Ф. Булашоўскага. С. 112.
- ⁵⁸⁷ *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Olelkowiczów w Ślucku. S. 55.
- ⁵⁸⁸ *Kempa T.* Zabiegi kniaziów Olelkowiczów. S. 87.
- ⁵⁸⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 130—134. Лист Яна Баяноўскага да К. Радзівіла. 09.01.1589. Гродна.
- ⁵⁹⁰ ADS. S. 190; BCz. Teki Naruszewicza 94. № 15.
- ⁵⁹¹ *Kempa T.* Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka. S. 161.
- ⁵⁹² AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 127. Pl. 1. S. 311.
- ⁵⁹³ *Ibid.* S. 18—72.
- ⁵⁹⁴ НГАБ. Ф. 694. Воп. 2. Спр. 5749. Арк. 155.
- ⁵⁹⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 127. Pl. 1. S. 15.
- ⁵⁹⁶ APKr. Inscript. Castri Crac. Rkps. 1145—59. S. 91.
- ⁵⁹⁷ *Ibid.* S. 98.
- ⁵⁹⁸ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 76. Pl. 2. S. 103—105.
- ⁵⁹⁹ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 72. Pl. 2. S. 108.
- ⁶⁰⁰ *Ibid.* S. 3, 5.
- ⁶⁰¹ *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Olelkowiczów w Ślucku. S. 76.
- ⁶⁰² AGAD. AR. Dz. X. Akta niesignowane. Папіры ks. Olelkowiczów Śluckich 1. B/p.
- ⁶⁰³ *Tarnawski A.* Działalność Gospodarcza Jana Zamoyskiego, Kanclerza i Hetmana W. Kor. 1572—1605. [Badania z Dziejów Społecznych i Gospodarczych. nr. 18.] Lwów, 1935. S. 22.
- ⁶⁰⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14633. S. 5—7. Лист Я.С. Слуцкага да К. Радзівіла. 06.09.1583. Капыль.
- ⁶⁰⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 154. Pl. 5. S. 167.
- ⁶⁰⁶ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 3771. S. 14—15. Лист М. Фірлея да К. Радзівіла. 10.04.1590. Варшава.
- ⁶⁰⁷ ADR. S. 210.
- ⁶⁰⁸ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 529. S. 1.
- ⁶⁰⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 136—138. Лист Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. 13.01.1589. Гродна.
- ⁶¹⁰ *Свяжынскі У.М.* «Гістарычныя запіскі» Ф. Булашоўскага. С. 113.
- ⁶¹¹ Kronika mieszczanina krakowskiego z lat 1575—1595. S. 101—102.
- ⁶¹² AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14636. S. 7. Лист С. Слуцкай да М.К. Радзівіла. 16.03.1592. Краснік.
- ⁶¹³ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14633. S. 5. Лист Я.С. Слуцкага да К. Радзівіла. 06.09.1583. Капыль.
- ⁶¹⁴ AGAD. AZ. Sign. 234. S. 59. Лист Кр. Радзівіла да Яна Замойскага. 20.06.1592. Орля.
- ⁶¹⁵ *Ibid.*
- ⁶¹⁶ *Grodzicki St.* O czyściu pierwsze kazanie na pogrzebie oświeconej księżny Katarzyny z Tęczyńska Radziwiłłowej [...] Miane w kościele Tumskim Wileńskim Dnia 20 Julij Roku Pańskiego 1592.
- ⁶¹⁷ *Грицкевич А.* Слуцк. С. 11.
- ⁶¹⁸ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14632. S. 3.
- ⁶¹⁹ *Wotschke T.* Polnische Studenten in Altdorf // Jahrbuch für Kultur und Geschichte der Slaven. B. IV. H. II. 1928. S. 217.
- ⁶²⁰ C. III: Principi Alexandro Principi Slucensi et Copulensi // *Epigrammatvm M. Andreae Calatii Vratislavian. centuriae sex.* Francofurti ad Oderam, typis Scuirinis. [Post 16.VI.] 1602.
- ⁶²¹ *Czaplewski Ks.P.* Polacy na studiach w Ingolstadtzie. Z rękopisów uniwersytetu monachyjskiego. Poznań, 1914. S. 21.
- ⁶²² *Ibid.* S. 11.
- ⁶²³ Die Matrikeln der Ludwig-Maximilians Universität Ingolstadt—Landshut—München. T. I. München, 1932. S. 1079.

- ⁶²⁴ *Żołądz-Strzelczyk D.* Peregrinatio academica. S. 69.
- ⁶²⁵ *Kallenbach J.* Polacy w Bazylei w XVI wieku // Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce. T. VI. Kraków, 1890. S. 5.
- ⁶²⁶ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 3515.
- ⁶²⁷ *Barycz H. Z* zaścianka na Parnas. S. 52.
- ⁶²⁸ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. I. S. 43—68.
- ⁶²⁹ *Riezler S. V.* Wilhelm V. der Fromme Herzog von Bayern // Allgemeine Deutsche Biographie. B. 43. Leipzig, 1898. S. 88—90.
- ⁶³⁰ *Barycz H. Z* zaścianka na Parnas. S. 53.
- ⁶³¹ *Sella C.* Disputatio theologica de vera et falsa differentia veteris et novae legis contra fundamentum Lutheranae doctrinae. Ingolstadt, 1580. K. A. r. —v.
- ⁶³² *Michalo Lituanus.* De moribus Tartarorum, Litanorum et Moschorum et *Johannis Lasicii Poloni.* De diis Samagitarum caeterorumque Sarmatarum, et falsorum Christianorum item de religione Armeniorum, et de initio regiminis Stephani Batorii. Basileae, 1615.
- ⁶³³ *Barycz H. Z* zaścianka na Parnas. S. 53.
- ⁶³⁴ *Скел'ян А. А.* Листы маладых князёў Аляксавічаў з Італіі // Архіварыус. 2009. № 7. С. 70.
- ⁶³⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 3763. S. 2. Лист А. Фірлея да К. Слуцкай. 01.07.1581. Санавец.
- ⁶³⁶ Геранім Валовіч, магчыма, далучыўся да Сямёна ўжо ў Германіі, бо яшчэ ў 1578 г. ён быў іматрыкуляваны ў Лейпцыгу.
- ⁶³⁷ *Ioannis Sturmij.* Epistola ad Illustrissimum Principem, ac Dominum, Dominum Alexandrum, Ducem Slucensem et Copulensem, etc. eiusdem De educatione principum, libellus scriptus ad Illustrissimum Principem Gulielmum. Ducem Cluvisium etc. Argentorari. MDLXXXI (1581).
- ⁶³⁸ *Pietrzyk Z.* W kręgu Strasburga : z peregrynacji młodzieży z Rzeczypospolitej polsko-litewskiej w latach 1538—1621. Kraków, 1997. S. 136.
- ⁶³⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 16475. S. 34. Лист С. Трызны да Кр. Радзівіла. 09.04[1582]. Орля.
- ⁶⁴⁰ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14635. S. 16. Лист К. Слуцкай да Кр. Радзівіла. 20.04.1582. Слуцк.
- ⁶⁴¹ Ibid. S. 7. Лист К. Слуцкай да А. Фірлея. 21.07.1582. Слуцк.
- ⁶⁴² *Pietrzyk Z.* W kręgu Strasburga. S. 137.
- ⁶⁴⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 5—7.
- ⁶⁴⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 16475. S. 17—18. Лист С. Трызны да К. Радзівіла. 21.12.1582. Усеюбо.
- ⁶⁴⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 65. Pl. 14. S. 1.
- ⁶⁴⁶ Ibid. S. 2.
- ⁶⁴⁷ НГАБ. Ф. 1785. Воп. 1. Спр. 11. Арк. 111—111 адв.
- ⁶⁴⁸ Тамсама. Арк. 102—103.
- ⁶⁴⁹ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 125. P. 5. S. 1.
- ⁶⁵⁰ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 28. S. 111—112, 118—120.
- ⁶⁵¹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1759. S. 9—11. Лист Е. Выхаўца да К. Радзівіла. 04.03.1583. Скірмантава.
- ⁶⁵² НГАБ. КМФ-18. Воп. 1. Спр. 68. Арк. 311—319.
- ⁶⁵³ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 3771. S. 3. Лист М. Фірлея да К. Радзівіла. 30.07.1583. Кракаў.
- ⁶⁵⁴ APKr. AMCh 47. S. 59—62.
- ⁶⁵⁵ Ibid. S. 62.
- ⁶⁵⁶ ADS. S. 4; AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14631.
- ⁶⁵⁷ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14631. S. 11—12.
- ⁶⁵⁸ APL. Akta Miasta Kraśnika. Sygn. I. S. 84.
- ⁶⁵⁹ НГАБ. Ф. 694. Воп. 4. Спр. 5749. Арк. 247 адв.
- ⁶⁶⁰ *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Olelkowiczów w Slucku. S. 58.
- ⁶⁶¹ APL. Akta Miasta Kraśnika. Sygn. I. S. 59—60, 85—86.
- ⁶⁶² Ibid. S. 84 v.
- ⁶⁶³ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 148. Pl. 9. S. 105.
- ⁶⁶⁴ APKr. Inscriptionis Castri Crac. 804. K. 237—240.
- ⁶⁶⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 126. Лист Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. 3.01.1589. Гродна.
- ⁶⁶⁶ *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Olelkowiczów w Slucku. S. 35.
- ⁶⁶⁷ *Kořakowski St.* Cathemerinon Xięstwa Sluckiego z żalobliwym lamantem na pośpieszną śmierć sławnej pamięci Xiążąt Sluckich Jerzego, Jana Siemiona y Alexandra Dziedzicow. W Wilnie, 1593. K. Bij.
- ⁶⁶⁸ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14631. S. 22—23. Лист А. Слуцкага да К. Радзівіла. 06.08.1585. Краśник.

- ⁶⁶⁹ Ibid. S. 24—25. Ліст А. Слуцкага да К. Радзівіла. 02.07.1589. Паросрт.
- ⁶⁷⁰ ВН III 3277 (4838). S. 1—1 v.
- ⁶⁷¹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14633. S. 42. Ліст Я.С. Слуцкага да М.К. Радзівіла. 17.12.1589. Клецк.
- ⁶⁷² Ibid. S. 47—50. Ліст Я.С. Слуцкага да Кр. Радзівіла. 28.03.15[90]. Люблин.
- ⁶⁷³ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14631. S. 17—18. Ліст А. Слуцкага да Кр. Радзівіла. 22.03.1584. Туробін.
- ⁶⁷⁴ ADS. S. 31.
- ⁶⁷⁵ *Kowalska H.* Pieniążek Prokop z Krużłowce // PSB. T. XXVI. Wrocław, 1981. S. 107.
- ⁶⁷⁶ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 14631. S. 24—25.
- ⁶⁷⁷ AGAD. AR. Dz. X. Akta niesignowane. Papiery ks. Olelkowiczów Sluckich I. Kopia testamentu ks. A. Olelkowicza Sluckiego. b/p.
- ⁶⁷⁸ *Wolff J.* Kniazowie litewsko-ruscy. S. 334.
- ⁶⁷⁹ Kronika mieszczanina krakowskiego z lat 1575—1595. S. 96.
- ⁶⁸⁰ AGAD. AZ. 234. S. 59.
- ⁶⁸¹ Monumenta Ucrainae Historica. T. IX—X. Romae, 1971. № 10. S. 65—66.
- ⁶⁸² BCz. Rkps. 2460a. S. 177—178.
- ⁶⁸³ Korespondencyje Jana Karola Chodkiewicza. S. 6. Ліст ад 12.12.1592.
- ⁶⁸⁴ *Katamajsa-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Olelkowiczów w Slucku. S. 35.
- ⁶⁸⁵ BCz. Rkps. 2460a. S. 181—183.
- ⁶⁸⁶ AGAD. AR. Dz. V. 14632; AGAD. AR. Dz. V. 14633.
- ⁶⁸⁷ AGAD. AR. Dz. V. 14631. S. 14.
- ⁶⁸⁸ Ibid. S. 3, 5—9.
- ⁶⁸⁹ *Loziński J. Z.* Grobowe kaplice kopulowe w Polsce 1520—1620. Warszawa, 1973. S. 173.
- ⁶⁹⁰ *Natoński B.* Geneza i budowa katedry lubelskiej (kościola pojezuickiego) 1580—1625 // Nasza przeszłość, 1967. T. 27. S. 119—120.
- ⁶⁹¹ *Wojtasik Z.* Sztukaterie kaplicy Olelkowiczów-Sluckich w katedrze lubelskiej // Studia nad sztuką renesansu baroku. T. I. Lublin, 1989. S. 204.
- ⁶⁹² Ibid. S. 197—221.
- ⁶⁹³ *Zalewski L.* Katedra i jezuitci w Lublinie. Lublin, 1947. Cz. 1. S. 106.

⁶⁹⁴ *Wysocki Sz.* Kazanie na pogrzebie Jana Siemona Olelkowicza z łaski Bożey Książęcia Sluckiego y Kopylskiego etc. Ostatnego męskiego płci tey zacney y starodawney Familiey Potomka. Miane przez Societatis Jezu Kaplana. W kościele teyże Societatu. W Lublinie 29 Aprilis W Wilnie w Druknri Akademiey Societatis Jezu 1593.

⁶⁹⁵ Ibid. S. 2.

⁶⁹⁶ *Kotakowski St.* Cathemerinon Xięstwa Sluckiego.

Апошнія з князёў Слуцкіх

- ⁶⁹⁷ *Kraszewski J.I.* Ostatnia z książąt Sluckich. Wilno, 1841; *Syrokomla W.* Możliwość i sierota (Zofia księżniczka Slucka). Wilno, 1859.
- ⁶⁹⁸ Atheneum. Pismo Poświęcone Historii, Literaturze, Sztukom, Krytyce. VI (1842). S. 16.
- ⁶⁹⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1759. S. 17. Ліст Ё. Выхаўца да К. Радзівіла. 01.05.[1586]. Слуцк.
- ⁷⁰⁰ Як мы пісалі раней, Ян Баяноўскі называе старшам асвенціцкім Яна Астрарога (AGAD. AR. Dz. V. 1082. S. 5).
- ⁷⁰¹ Urzędnicy województwa lubelskiego XVI—XVIII wieku. Spisy / oprac. W. Klaczewski, W. Urban; pod red. A. Gąsiorowskiego. Kórnik, 1991. S. 24; *Uruski S.* Rodzina. T. IX. Bielsko-Biala, 2003. S. 376.
- ⁷⁰² *Uruski S.* Rodzina. T. III. S. 14.
- ⁷⁰³ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 9—11. Ліст Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. 12.06.1586. Слуцк.
- ⁷⁰⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 6759. S. 27. Ліст Яна Кішкі да Кр. Радзівіла. 12.05.1586. Іфе.
- ⁷⁰⁵ Статут Вялікага княства Літоўскага 1588: Тэксты. Давед. Камент. / рэдакт.: Г.М. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск, 1989. С. 219—220.
- ⁷⁰⁶ АРКг. АМЧ 976. S. 139.
- ⁷⁰⁷ НГАБ. Ф. 1741. Воп. 1. Спр. 63. Арк. 342 адв.—345 адв.
- ⁷⁰⁸ АРКг. АМЧ 59. S. 97.
- ⁷⁰⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 201. Ліст Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. У вялікую пятніцу [25.03.]1592. Кракаў.
- ⁷¹⁰ Ibid. S. 200—204. Ліст Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. У вялікую пятніцу [25.03.]1592. Кракаў.
- ⁷¹¹ AGAD. AR. Dz. II. Sign. 3487.

⁷¹² AGAD. AR. Dz. V. Sign. 2050. S. 6—7. Ліст Ю. і Г. Хадкевічаў да Кр. Радзівіла. 26.04.1592. Краснік.

⁷¹³ *Boniecki A. Herbarz polski*. Т. III. Warszawa, 1900. S. 29; НГАБ. Ф. 1741. Вон. 1. Спр. 63. Арк. 343 адв.

⁷¹⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 2050. S. 6, 9, 14.

⁷¹⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. Т. 116. Pl. 1. № 11.

⁷¹⁶ Статут ВКЛ 1588. Разд. 5. Арт. 11. С. 406.

⁷¹⁷ Тамсама. Разд. 6. Арт. 4. С. 408.

⁷¹⁸ AS. T. I. S. 80—81.

⁷¹⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 2050. S. 53. Ліст Ю. Хадкевіча да Яна Сайбута. 17.02.1595. Слуцк.

⁷²⁰ AGAD. AR. Dz. X. Sign. 142, 143.

⁷²¹ AGAD. AR. Dz. X. Sign. 151, 155.

⁷²² AGAD. Zb. dok. perg. Sign. 4639.

⁷²³ Listy dotyczące się Xiężnej Zofji Szuckiej udzielone przez S.A. Lachowicza // *Athenaeum*. VI. 1842. S. 16—17.

⁷²⁴ *Bobola J. Z powodu ślubu starosty żmudzkiego, Jerzego Chodkiewicza*. Wilno, 1594.

⁷²⁵ Е. Вольф падае датай смерці 26 кастрычніка 1595 г., спасылаччыся на казанне пры пахаванні ад 30.10.1595. Апошні ліст Юрыя Хадкевіча датуецца 22 чэрвеня 1595 г., і ўжо ў верасні 1595 г. Геранім запрашаў на пахаванне брата.

⁷²⁶ AGAD. AR. Dz. XXIII. Т. 117. Pl. 2. S. 12.

⁷²⁷ AGAD. AR. Dz. XXIII. Т. 116. Pl. 5. S. 64.

⁷²⁸ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 2043. S. 15. Ліст Г. Хадкевіча да Кр. Радзівіла. 18.12.1595. Турэч.

⁷²⁹ *Ibid.* S. 12—13. Ліст Г. Хадкевіча да Кр. Радзівіла. 11.09.1595. Слуцк.

⁷³⁰ Анікей Уніхоўскі загінуў у бойцы з войскамі С. Налівайкі (22.12.1595). Быў пахаваны ва Уніховах 23.01.1596. (BRacz. MS 94. S. 343. У 1583—1591 гг.). Быў слугой А. Слуцкага, ад якога ў 1584 г. за службу атрымаў м. Грозава (пазней Грозава Уніхоўскае) (AGAD. AR. Dz. XXIII. Т. 65. Pl. 14). Пазней перайшоў на службу да Яна Сімяона Слуцкага. Быў жанаты на Палоніі Багушоўне.

⁷³¹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 2043. S. 23—31. Ліст Г. Хадкевіча да Кр. Радзівіла. 29.12.1595. Турэч.

⁷³² AGAD. Zbiór Braniczkich z Suchej. Supl. 78 / II. S. 166.

⁷³³ *Bielski J. Dalszy ciąg chroniki polskiej*. Warszawa, 1851. S. 254.

⁷³⁴ *Свяжынскі У.М. «Гістарычныя запіскі» Ф. Еўлашоўскага*. С. 115.

⁷³⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 2043. S. 19, 26, 37.

⁷³⁶ АСД. Т. VII. Вільно, 1870. С. 66—67.

⁷³⁷ *Радаман А.* Вайсковыя пляхецкія з'езды (попісы і зборы паспалітага рушэвня) Новагародскага павета ў другой палове XVI ст. // *Парламенцкія структуры ўлады ў сістэме дзяржаўнага кіравання Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай у XV—XVIII стст.* С. 220—231; *Lulewicz H.* Nieformalne zjazdy senatorsko-szlacheckie w Wielkim Księstwie Litewskim na przykładzie wydarzeń z lat 1595—1596 : inwazja S. Nalewajki // *Парламенцкія структуры ўлады ў сістэме дзяржаўнага кіравання Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай у XV—XVIII стст.* С. 205—219.

⁷³⁸ Статут ВКЛ 1588. Разд. 6. Арт. 1. С. 225.

⁷³⁹ AGAD. AR. Dz. XXIII. Т. 116. Pl. 2. S. 1; APKr. AMCh. 51. S. 3—5.

⁷⁴⁰ AGAD. AR. Dz. XXIII. Т. 116. Pl. 2. S. 16.

⁷⁴¹ APKr. AMCh. 5. S. 33—37.

⁷⁴² VUB RS. F. 3. В. 273. P. 95. Ліст Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 04.09.1600. Брэст.

⁷⁴³ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 170. S. 11. Ліст Януша Радзівіла да М. Кр. Радзівіла Сіроткі. 04.02.1598. Нясвіж; VUB RS. F. 3. В. 273. P. 33—34. Ліст Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 31.01. [1597]. Мір.

⁷⁴⁴ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 2043 / П. S. 9. Ліст Г. Хадкевіча да Кр. Радзівіла. 17.02.1599. Слуцк.

⁷⁴⁵ *Wasilewski T.* Janusz Radziwiłł. S. 203—208.

⁷⁴⁶ *Lulewicz H.* Walka Radziwiłłów z Chodkiewiczami o dziedzictwo Sluckie // *Miscellanea Historico-archivistica*. Т. III, Radziwiłłowie XVI—XVIII wieku: W kręgu polityki i kultury. Warszawa, 1989. S. 202.

⁷⁴⁷ *Ibid.* S. 209.

⁷⁴⁸ *Wizner H.* Zygmunt III Waza. Warszawa, 1991.

⁷⁴⁹ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 27. S. 1—8, 95, 113—114, 126—140.

⁷⁵⁰ Статут ВКЛ 1588 г. Разд. 5. Арт. 1—2. С. 213—216.

- ⁷⁵¹ Статут ВКЛ 1588 г. Розд. 3. Арт. 40. С. 134.
- ⁷⁵² *Lulewicz H.* Walka Radziwiłłów z Chodkiewiczami o dziedzictwo Słuckie. S. 201—205; *Seredyka J.* Magnackie spory o posiadłość kopyską w XVI i pierwszej połowie XVII w. / *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Historia.* № 13. 1975. S. 62—65.
- ⁷⁵³ *Degiel R.* Protestanci i prawosławni. Patronat wyznaniowy Radziwiłłów birzańskich nad Cerkwią prawosławną w księstwie słuckim w XVII w. Warszawa, 2000. S. 19.
- ⁷⁵⁴ *Wolff J.* Senatorowie i dygnitarze. S. 73.
- ⁷⁵⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 3. S. 347.
- ⁷⁵⁶ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 2043. S. 45—58.
- ⁷⁵⁷ AGAD. AZ. Sign. 234. S. 114. Лист Кр. Радзівіла да Яна Замойскага. 02.04.1598. Старое Сяло.
- ⁷⁵⁸ *Wizner H.* Szkolne lata Janusza Radziwiłła // *OIR XIV.* 1969. S. 185—194.
- ⁷⁵⁹ VUB RS. F. 3. B. 293. P. 33—34. Лист ад Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 31.01.1597. Мір (дата пры капіяванні спісана памылкова, патрэбна 1598).
- ⁷⁶⁰ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 170. S. 8. Лист ад Януша Радзівіла да М. К. Радзівіла. 03.02.1598. Нясвіж.
- ⁷⁶¹ Kiermasz wieśniacki utwór pierwszej połowy XVII w. / wyd. T. Wierzbowski. Warszawa, 1902. S. 19.
- ⁷⁶² AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 170. S. 11. Лист Януша Радзівіла да М. Кр. Радзівіла. 04.02.1598. Нясвіж.
- ⁷⁶³ Інструкцыя Наваградскага соймака паслам на Варшаўскі вальны сойм 1598 г. / агулб. А. Радаман // Сацыяльна-эканамічны і прававыя даследаванні. 2005. № 2. С. 97—109.
- ⁷⁶⁴ *Радаман А.* Наваградскі перадсоймікавы соймкі 1598 г. // *Людзі і ўлады Наваградчыны: гісторыя ўзаемадзеяння (да 500-годдзя надання прывілея на магдэбургскае права Наваградку).* Мінск, 2013. С. 139.
- ⁷⁶⁵ НІАБ. КМФ-18. Воп. 1. Спр. 287. Арк. 306 адв. — 307.
- ⁷⁶⁶ *Радаман А.* Наваградскі перадсоймікавы соймкі 1598 г. С. 157.
- ⁷⁶⁷ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 170. S. 17, 24, 25, 27.
- ⁷⁶⁸ *Ibid.* S. 27; VUB RS. F.3. 273. P. 59—60.
- ⁷⁶⁹ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 41. S. 13.
- ⁷⁷⁰ VUB RS. F. 3. B. 273. P. 59—60. Лист Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 19.09.1598. Брэст.
- ⁷⁷¹ *Ibid.* P. 59—60.
- ⁷⁷² AGAD. AR. Dz. V. Sign. 1082. S. 335. Лист Яна Баяноўскага да Кр. Радзівіла. 19.09.1598. Брэст.
- ⁷⁷³ У лісце ідзе размова пра Ганну Весядоўскую, жонку Яна Ёзафавіча Халецкага, мачыка і літоўскага маршалка.
- ⁷⁷⁴ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 41. S. 14.
- ⁷⁷⁵ *Ibid.* S. 13.
- ⁷⁷⁶ VUB RS. F. 3. B. 273. P. 71, 73.
- ⁷⁷⁷ Kiermasz wieśniacki utwór pierwszej połowy XVII w. S. 18.
- ⁷⁷⁸ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 293. S. 1. Лист Кр. Радзівіла да Г. Хадкевіча. 17.01.1599. Любча.
- ⁷⁷⁹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 2043/II. S. 3. Лист Г. Хадкевіча да Кр. Радзівіла. 24.01.1599. Слуцк; VUB RS. F. 3. 273. P. 59—60.
- ⁷⁸⁰ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 40. S. 1.
- ⁷⁸¹ Геранім Хадкевіч.
- ⁷⁸² Ян Караль Хадкевіч.
- ⁷⁸³ Ад Кацарыны з Тэнчынскіх Радзівіл.
- ⁷⁸⁴ Ад лац. *despectio* — абражаць.
- ⁷⁸⁵ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 170. S. 30. Лист Януша Радзівіла да М. Кр. Радзівіла ад 31.01.1599. Нясвіж.
- ⁷⁸⁶ *Lulewicz H.* Walka Radziwiłłów z Chodkiewiczami o dziedzictwo Słuckie. S. 206.
- ⁷⁸⁷ ADS. S. 217.
- ⁷⁸⁸ АРКр. АМЧ 51. S. 297.
- ⁷⁸⁹ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 293. S. 21.
- ⁷⁹⁰ ADS. S. 217.
- ⁷⁹¹ Баніцыя (ад лац. *bonitas* — справядлівасць) — пазбаўленне грамадзянскіх правоў і выгнанне за мяжы дзяржавы. Караліс абнавачаныя ў цяжкіх злачынствах, асобы, якія не з'явіліся ў суд па пазвах ці не жадалі выконваць судовыя рашэнні.
- ⁷⁹² AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 293. S. 26. Лист ад 13.06.1599.
- ⁷⁹³ ADR. S. 149.
- ⁷⁹⁴ АРКр. АМЧ 51. S. 309.
- ⁷⁹⁵ Тут у значэнні «абыходжанне з ёй, утрыманне пры двары».

- ⁷⁹⁴ ADR. S. 150.
- ⁷⁹⁷ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 5. S. 64.
- ⁷⁹⁹ *Lulewicz H.* Walka Radziwiłłów z Chodkiewiczami o dziedzictwo Sluckie. S. 206.
- ⁷⁹⁹ ADS. S. 225.
- ⁸⁰⁰ APKr. Archiwum Sanguszków. Rkps. 51. S. 25—26.
- ⁸⁰¹ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 11078. S. 201. Ліст К. К. Астрожскага да Кр. Радзівіла. 06.04.1600. Астрог.
- ⁸⁰² *Lulewicz H.* Walka Radziwiłłów z Chodkiewiczami o dziedzictwo Sluckie. S. 211.
- ⁸⁰³ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 41. S. 41—42.
- ⁸⁰⁴ ADR. S. 155.
- ⁸⁰⁵ AGAD. AR. Dz. V. Sign. 11077. S. 33. Ліст Януша Астрожскага да Кр. Радзівіла. 06.12.1599. Тарноў.
- ⁸⁰⁶ *Ibid.* S. 35. Ліст Януша Астрожскага да Кр. Радзівіла. 02.02.1600.
- ⁸⁰⁷ Tragedia albo początek upadku. Znacznego W.X. Litewskiego z rękopismu Krzysztofa Zepowicza wojewody Brzeskiego // Athenaeum. Z. III. 1845. S. 10.
- ⁸⁰⁸ *Lulewicz H.* Walka Radziwiłłów z Chodkiewiczami o dziedzictwo Sluckie. S. 212.
- ⁸⁰⁹ Tragedia albo początek upadku. S. 10.
- ⁸¹⁰ *Wolan A.* Oratio ad Illustres Radivilios et Chotkiewiczios. Vilnae, 1600.
- ⁸¹¹ Tragedia albo początek upadku. S. 13.
- ⁸¹² *Ibid.* S. 11.
- ⁸¹³ Статут ВКЛ 1588, Разд. 3. Арт. 40. С. 134.
- ⁸¹⁴ *Ворончук І.* Подружні зради як наслідок практики укладання шлюбів в Україні в XVI—XVII ст. (на матеріалах ранньомодерної Волині) // Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 6. С. 161—201.
- ⁸¹⁵ Так у дакуменце.
- ⁸¹⁶ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 41. S. 29; *Бабкова В.У.* Тры дакументы пра Зафею Слуцкую // Архіварыус. Зборнік навуковых паведамленняў і артыкулаў. Вип. 2. Мінск, 2004. С. 83—92.
- ⁸¹⁷ AGAD. AR. Dz. XXIII. Teka 116. Pl. 3. S. 52.
- ⁸¹⁸ APKr. Archiwum Sanguszków. Rkps. 51. S. 13—14, 17, 25—26.
- ⁸¹⁹ *Ibid.* S. 13—14. Ліст Г. Хадкевіча да Л. Сянері. 22.04.1600. Брэст.
- ⁸²⁰ VUB RS. F. 3. V. 273. P. 94 v.
- ⁸²¹ AGAD. Zbiór Branickich z Suchej. Supl. 78 / I. S. 22. Ліст Хадкевіча да старасты пінскага. 06.05.1600. Брэст.
- ⁸²² AGAD. AR. Dz. II. Sign. 3569. S. 1.
- ⁸²³ VUB RS. F. 3. V. 273. P. 90—91 v.
- ⁸²⁴ AGAD. AZ. Sign. 234. S. 134. Ліст Крыштафа Радзівіла да Яна Замойскага. 21.05.1600. Вільня.
- ⁸²⁵ APKr. AMCh 48. S. 1.
- ⁸²⁶ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 75—76. Цалкам тэкст гл. у дадатку.
- ⁸²⁷ *Ibid.* S. 80.
- ⁸²⁸ Люблінская зямля Кароны Польскай.
- ⁸²⁹ Турец — мястэчка ў Навагародскім ваяводстве. Сёння вёска ў Карэліцкім раёне Гродзенскай вобласці (Беларусь).
- ⁸³⁰ Ашмянскі павет.
- ⁸³¹ Вайсей — мястэчка ў былым Гродзенскім паеве ВКЛ. Зараз — горад у Лодзееўскім раёне Аліцкага павета (Літва).
- ⁸³² AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 105.
- ⁸³³ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 41. S. 48—52, 60—62.
- ⁸³⁴ AGAD. AR. Dz. II. Sign. 3569.
- ⁸³⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 78.
- ⁸³⁶ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 170. S. 36. Ліст Януша Радзівіла да М. Кр. Радзівіла. 09.07.1600. Вільня.
- ⁸³⁷ Cztery listy Hieronima Chodkiewicza do Mikolaja Krzysztofa Radziwila // Athenaeum. Pismo Poświęcone Historii, Literaturze, Sztukom, Krynice. VI (1842). S. 19.
- ⁸³⁸ VUB RS. F. 3. V. 273. P. 90—91 v.
- ⁸³⁹ НГАБ. Ф. 694. Воп. 4. Спр. 5749. Арк. 241.
- ⁸⁴⁰ РКр. AMCh 51. S. 299.
- ⁸⁴¹ Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии. С. 41.
- ⁸⁴² Тамсама. С. 41.
- ⁸⁴³ APKr. AMCh 51. S. 299.
- ⁸⁴⁴ Пераклад А. Жлуткі.
- ⁸⁴⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 3. S. 331.
- ⁸⁴⁶ VUB RS. F. 3. V. 273. P. 90—91 v.
- ⁸⁴⁷ *Ibid.* P. 91 v.
- ⁸⁴⁸ *Ibid.* P. 94 v.
- ⁸⁴⁹ *Ibid.* P. 94 v.

- ⁶⁵⁰ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 293. S. 52—53. Лист Кр. Радзівіла да Януша Радзівіла. 25.09.1600. Гродна.
- ⁶⁵¹ APKr. AMCh 48. S. 1; AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 171. S. 38.
- ⁶⁵² *Gwanini* A. Kronika Sarmacyey Europ-skiej... S. 222.
- ⁶⁵³ *Gloger* Z. Encyklopedia staropolska ilustrowana T. III. Warszawa, 1978. S. 208; Domy i dwory przy tem opisanie arteczki, kuchni, stołów, uczt, biestad, trynków i pijatyki; łaźni i kąpieli; łóżeł i pościeli, ogrodów, powozów i koni; błaznów, karłów, wszelkich zwyczajów dworskich i różnych obyczajowych szczegółów przez L. Gołębiowskiego. Warszawa, 1830. S. 240.
- ⁶⁵⁴ *Boniacki* A. Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku. S. 123; LMAV RS. F. 16. V. 7. P. 13 v.; *Скел ян А.А.* Касцюмаваныя забавы ў ВКЛ у XVI—XVII стст. // БГЧ. № 6. 2012. С. 25—33.
- ⁶⁵⁵ *Ульяновский* *Василь*. Князь Василь-Констянтин Острозский. С. 1281.
- ⁶⁵⁶ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 171. S. 38. Лист Януша Радзівіла да М. Кр. Радзівіла. 16.11.1607. Слуцк.
- ⁶⁵⁷ *Dobrowolska* W. Jan Karol Chodkiewicz // PSB. Kraków, 1937. T. III. S. 363.
- ⁶⁵⁸ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 103.
- ⁶⁵⁹ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 293. S. 55. Лист Кр. Радзівіла да Яна Замойскага. 3.10.1600. Брэст.
- ⁶⁶⁰ *Tragedia albo początek pradku*. S. 22.
- ⁶⁶¹ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 4. S. 1—5.
- ⁶⁶² *Ibid.* Pl. 5. S. 84.
- ⁶⁶³ APKr. AMCh 52. S. 585—586, 597; AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 4. S. 1—3.
- ⁶⁶⁴ AGAD. AR. Dz. XXIII. Teka 116. Pl. 4. S. 8.
- ⁶⁶⁵ *Ibid.* S. 17.
- ⁶⁶⁶ Мельник — горад на Падляшшы, зараз вёска ў Падляшскім ваяводстве (Польшча).
- ⁶⁶⁷ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 105.
- ⁶⁶⁸ *Ibid.* S. 111.
- ⁶⁶⁹ APKr. AMCh 52. S. 207.
- ⁶⁷⁰ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 115.
- ⁶⁷¹ *Ibid.* S. 126.
- ⁶⁷² *Ibid.* S. 108.
- ⁶⁷³ НГАБ. Ф. 1727. Воп. 1. Арк. 155 адв., 361—361 адв., 379—379 адв.
- ⁶⁷⁴ НГАБ. Ф. 1737. Воп. 1. Спр. 6. Арк. 279—281.
- ⁶⁷⁵ APKr. AMCh 48. S. 21.
- ⁶⁷⁶ APKr. AMCh 46. S. 13.
- ⁶⁷⁷ APKr. AMCh 48. S. 1.
- ⁶⁷⁸ РНБ. Ф. 971. Оп. 2. Авт. 130.
- ⁶⁷⁹ VUB RS. F. 3. V. 273. P. 122 v. Лист Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 21.01.1601. Старое Сяло.
- ⁶⁸⁰ *Ibid.* P. 133. Лист Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 24.08.1601. Вільня.
- ⁶⁸¹ *Ibid.* P. 140—141 адв.
- ⁶⁸² *Ibid.* P. 144. Лист Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 19.12.1601. Слуцк.
- ⁶⁸³ *Ibid.* P. 144.
- ⁶⁸⁴ AGAD. AZ. Sign. 234. S. 158. Лист Януша Радзівіла да Яна Замойскага. 26.09.1601. Кокенхаўз.
- ⁶⁸⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 3. S. 54.
- ⁶⁸⁶ *Ibid.* S. 219. Лист Кр. Радзівіла да дэпутатаў трыбунала. 13.11.1601. Койданана.
- ⁶⁸⁷ *Ibid.* S. 221.
- ⁶⁸⁸ *Ibid.* S. 36.
- ⁶⁸⁹ AGAD. AZ. Sign. 234. S. 158. Лист Януша Радзівіла да Яна Замойскага. 9.11.1601. Менск.
- ⁶⁹⁰ VUB RS. F. 3. V. 273. P. 152. Лист Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 15.02.1602. Слуцк.
- ⁶⁹¹ НГАБ. Ф. 1737. Воп. 1. Спр. 6. Арк. 2—60.
- ⁶⁹² Дваюрадны дзядзька князеў Слуцкіх па маці.
- ⁶⁹³ Яшчэ ў 1599 г. па дамоўленасці з Кр. Радзівілам К.К. Астрожскі прызнаў, што не з'яўляецца бліжнім родзічам князеўны Слуцкай (AGAD. AR. Dz. II. Sign. 3569).
- ⁶⁹⁴ VUB RS. F. 3. V. 273. P. 183. Лист Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 8.05.1602. Люблін.
- ⁶⁹⁵ AGAD. AR. Dz. IV. Sign. 295. S. 51.
- ⁶⁹⁶ ADR. S. 163, 164.
- ⁶⁹⁷ VUB RS. F. 3. V. 273. P. 183.
- ⁶⁹⁸ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 127. Pl. 1. S. 383.
- ⁶⁹⁹ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 41. S. 90—93.
- ⁷⁰⁰ НГАБ. Ф. 1755. Воп. 1. Спр. 18. Арк. 14—18 адв.

⁹⁰¹ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 3. S. 122—149.

⁹⁰² Biblioteka Ordynacji Zamojskich. Rkps. 1580. S. 284—285.

⁹⁰³ Tarnawski A. Działalność Gospodarcza Jana Zamojskiego. S. 24.

⁹⁰⁴ Ibid. S. 22—24.

⁹⁰⁵ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 5. S. 1.

⁹⁰⁶ Floria B.N. Konflikt między zwolennikami unii i prawosławia w Rzeczypospolitej (w świetle źródeł rosyjskich) // Barok. 1996. № 2.

⁹⁰⁷ АЗР. Т. IV. СПб., 1851. С. 202.

⁹⁰⁸ AGAD. Dz. VIII. Sign. 537. S. 11—16.

⁹⁰⁹ Degiel R. Protestanci i prawosławni. S. 35—37.

⁹¹⁰ AGAD. AR. Dz. XI. 41. S. 105.

⁹¹¹ VUB RS. F. 3. B. 273. P. 87. Лист Януша Радзівіла да Кр. Радзівіла. 24.01.1600. Слуцк (памылка ў даце).

⁹¹² *Ragauskienė R.* Z historii biologicznej magmaterii WKL: linia Radziwiłłów na Bierzach i Dubinkach w XVI w. S. 220—234.

⁹¹³ *Niekanda Trepka W.* Liber Generationis plebeanorum (Liber Chamorum) / wyd. W. Dworzaczek, J. Bartyś, Z. Kuchowicz; pod red. W. Dworzaczka. Wrocław etc., 1963. S. 383—384.

⁹¹⁴ *Sajkowski A.* Od Sierotki do Rybejki. S. 53—54; *Seredyka J.* Księżniczka i chudopacholek. Opole, 1995.

⁹¹⁵ VUB RS. F. 3. B. 273. P. 141, 144.

⁹¹⁶ AGAD. AR. Dz. IV. 170. S. 60—62; 171.

⁹¹⁷ *Wasilewski T.* Janusz Radziwiłł. S. 204.

⁹¹⁸ AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 41. S. 154.

⁹¹⁹ Ад лац. *torbus caducus* — хвароба Св. Валянціна, ці падучая. Сучасная эпілепсія.

⁹²⁰ BN OR. Racz 77. 4006. S. 21. Лист М. Кр. Радзівіла да С. з Малецкіх Хадкевіч. 05.04.1612. Нясвіж.

⁹²¹ AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 2. S. 70; AGAD. AR. Dz. XI. Sign. 41. S. 154.

⁹²² AGAD. AR. Dz. XXIII. T. 116. Pl. 5. S. 66.

⁹²³ ЦДІАУК. Ф. 48. Воп. 1. Спр. 496. Арк. 1. Лист В. Войны да Л. Сапері. 15.04.1612. Віляня. Інфармацыя была прадстаўлена В. Бабковай.

⁹²⁴ ЦДІАУК. Ф. 48. Воп. 1. Спр. 497. Арк. 1. Лист Я. Радзівіла да Л. Сапері. 03.05.1612. Парос. Інфармацыя была прадстаўлена В. Бабковай.

⁹²⁵ «Князь Януш Радзівіл падчасы літоўскі на пахаванне сваёй жонкі запрашае Льва Сапегу, а дае знаць, што манахаў ад цела рэнацавана; якія з адлучэннем ад царквы на памёрлую княжну мусілі пахаванне адправіць у манастыры 1612» (ЦДІАУК. Ф. 48. Воп. 1. Спр. 497. Арк. 1 адв.).

⁹²⁶ *Снунко А.К.* Из слущкой старины // Минская старина. № 2. 1911. С. 157; *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Olelkowiczów w Slucku. S. 63.

⁹²⁷ *Wasilewski T.* Janusz Radziwiłł. S. 204.

⁹²⁸ *Solomone Rysinio.* Rerum ab illustrissimo principe Christophoro Radivilo ... praeclare gestarum epitome, conscripta ...: Accessit variorum monumentorum decas eodem auctore. Variorum monumentorum decas. Lubecae ad Chronum, 1614.

⁹²⁹ AGAD. AR. Dz. V. 6865. S. 183. Лист К. Клакоцкага і У. Гурына да В. Радзівіла. 16.03.1660. Слуцк.

⁹³⁰ *Okolski Sz.* Orbis Polonus. T. II. Kraków, 1643.

⁹³¹ AGAD. AR. Dz. II. Ks. 63. S. 2, 27.

⁹³² *Kalamajska-Saeed M.* Portrety i zabytki ks. Olelkowiczów w Slucku. S. 62.

⁹³³ *Teratourgema lubo cuda.* S. 30.

⁹³⁴ AGAD. AR. Dz. II. Ks. 63. S. 2, 27.

⁹³⁵ *Шпилевский П.* Путешествие по Польсю и белорусскому краю / предисл., сост. С.А. Кузнецова: Минск, 2004. С. 34.

⁹³⁶ AGAD. AR. Dz. VIII. Sign. 511. S. 80.

⁹³⁷ *Чарвякоў В.Ф.* Слуцкія муміі. Мінск, 1932.

Заклучэнне

⁹³⁸ *Lulewicz H.* Walka Radziwiłłów z Chodkiewiczami o dziedzictwo Sluckie. S. 202.

СКАРАЧЭННІ

ADR — Archiwum domu Radziwiłłów. T. VIII : Listy ks. M. K. Radziwiłła Sierotki, Jana Zamojskiego, Lwa Sapiehi. Kraków, 1885.

ADS — Archiwum domu Sapiegow, wydane staraniem rodziny / oprac. Dr A. Prochaska. Lwów, 1892. T. I. Listy z lat 1575—1606.

AGAD — Archiwum Główny Aktów Dawnych w Warszawie.

ALS — Archiwum książąt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie. Wydane przez B. Gorczaka. Lwów, 1890. T. III : 1432—1534.

AMCh — Archiwum Młynowskie Chodkiewiczów.

APKr — Archiwum Państwowy w Krakowie. Oddział I na Wawelu.

APL — Archiwum Państwowy w Lublinie.

AR — Archiwum Radziwiłłów.

AT — Acta Tomiciana.

AZ — Archiwum Zamojskich.

BCz — Biblioteka im. Czartoryskich w Krakowie.

BN — Biblioteka Narodowa w Warszawie.

Bkór — Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku.

CE XV — Codex Epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae. 1376—1430. Col. Op. A. Prochaska. Cracoviae, 1882.

EF — Elementa ad Fontium Editiones, ed. Institutum Historicum Romae / red. K. Lanckorońska, W. Meyszowicz, W. Wychowska. T. I—LIX. Romae, 1954—1991.

OiR — Odrodzenie i reformacja w Polsce.

LMAB RS — Lietuvos mokslų akademijos biblioteka Raikraščių skyrius (аддзел рукапісаў Бібліятэкі Акадэміі навук Літвы).

VUB RS — Vilniaus universiteto biblioteka Raikraščių skyrius.

LVIA — Lietuvos Vastybes Istorijos Archyvas (Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы).

АВАК — Акты, издаваемые Виленской Археологической комиссией для разбора и издания древних актов. Т. I—XXXIX. Вильно, 1865—1915.

АСД — Археологический сборник документов, относящихся к истории Северо-Западной Руси, издаваемый при управлении Виленского учеб. округа : в 14 т. Вильно, 1867—1904.

АЗР — Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные археологической комиссией : в 5 т. СПб., 1846—1853.

КМФ-18 — Калекцыя мікрафотакопій дакументаў № 18. Літоўскага метрака.

ЛНБ — Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника.

НГАБ — Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі.

ПСРЛ — Полное собрание русских летописей.

РНБ — Российская национальная библиотека.

РИБ — Русская историческая библиотека.

ЦДІАУК — Цэнтральны дзяржаўны історычны архіў Украіны, м. Київ.

Скеп'ян, А. А.

С42 Князі Слуцкія / А. А. Скеп'ян. — Мінск : Беларусь, 2013. — 246 с. :
іл. — (Серія «Беларуская гісторыя»).

ISBN 978-985-01-1049-7.

Праз пераломныя моманты гісторыі Беларусі паказаны лёс славытых
дзеячаў мінулых стагоддзяў.

Для студэнтаў, выкладчыкаў, прафесійных гісторыкаў і ўсіх, хто ціка-
віцца гісторыяй Беларусі.

УДК 94(476)"15/16"

ББК 63.3(4Бел)44

Навуковае выданне

Серыя «Беларуская гісторыя»

Скеп'ян Анастасія Анатольеўна.

КНЯЗІ СЛУЦКІЯ

Рэдактар Ю. А. Аверчанка

Мастак У. П. Свентахоўскі

Мастацкі рэдактар В. Г. Загародні

Тэхнічны рэдактар С. Л. Печанёва

Карэктары Л. К. Сямёнава, В. І. Смірнова, Ю. М. Уланова

Падпісана да друку 14.10.2013. Фармат 84×100¹/₁₆.

Папера афсетная. Гарнітура «Minion». Афсетны друк.

Уж. друк. арк. 24,18. Ул.-выд. арк. 23,1. Тыраж 1000 экз. Зак. 3298.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Беларусь».

ЛІ № 02330/0494065 ад 03.02.2009.

Проспект Пераможцаў, 11, 220004, Мінск. <http://belarusbook.by>.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку».

ЛП № 02330/0494179 ад 03.04.2009.

Проспект Незалежнасці, 79, 220013, Мінск.

Издательство
«Беларусь»

ISBN 978-985-01-1049-7

9 789850 110497